

Κυροπατριών Παλαιή

Ο Μεταφύλακτος

Ἰδὼς.

Προπορεύμεθα.

ἵνα ἡγομην εἰς

704
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ν. ΡΑΔΟΥ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΟΣ ΚΑΙ ΔΙΚΗΓΟΡΟΥ

Ο ΕΝ ΓΑΛΛΙΑΙ

ΡΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

ΑΓΩΝ

ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΦΑΣΙΣ ΤΟΥ ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΗΜΩΝ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ

Προμαχεῖτε λυσσωδῶς τῆς ὑμετέρας γλώσσης.
Οὐχὶ μόνον διότι αὕτη, ὡραία αὔσα, ἀποτελεῖ
κληρονομίαν παντὸς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους· ἀλλὰ
καὶ διότι ταύτην ὀφείλετε τὴν ὑμετέραν πατρίδα.

ZORRIEN ΔΕ ΛΑ ΓΚΡΑΒΙΕΡ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Μ. ΦΑΛΤΑΙΤΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ «Ο ΠΑΛΑΜΗΔΗΣ»

1890

ΤΗ. ΙΕΡΑ. ΣΚΙΑ.

ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΚΟΡΑΗ

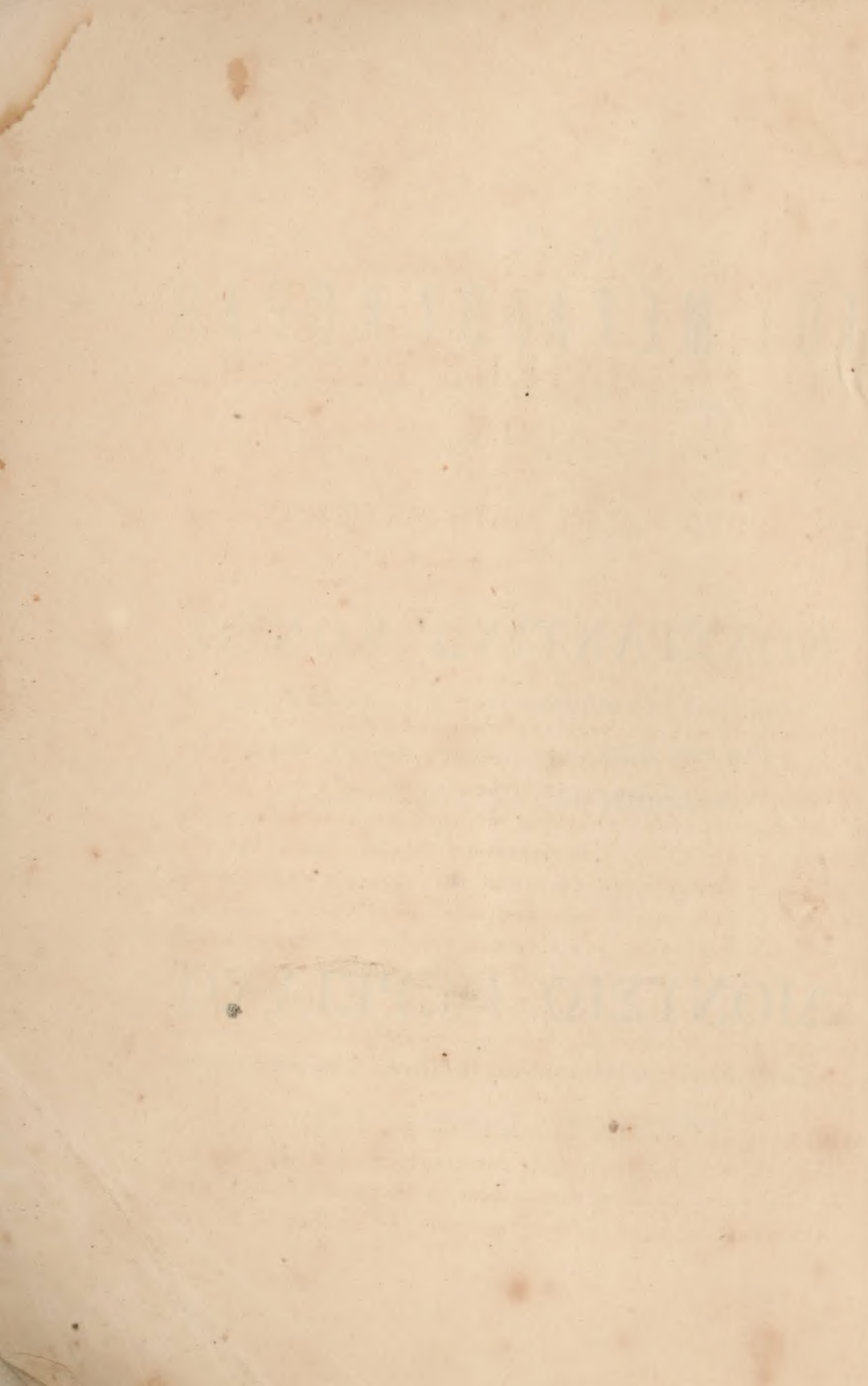
Θαυμασίως διαγράψαντος τὴν πορείαν
τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ πρὸς τὸ ἀρχαῖον κλέος.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΩ. ΚΟΝΤΩ.

Ἀκαμάτως ἀποκαθαίροντι τὴν γλῶσσαν ἡμῶν
ἀπὸ τῶν κατὰ τοὺς αἰῶνας τῆς δουλείας
ἐγκολαφθεισῶν αὐτῇ βδελυγμιῶν.

ΔΙΟΝΥΣΙΩ. ΘΕΡΕΙΑΝΩ.

Συγγραφεῖ κράτιστα παρασχόντι ὑποδείγματα
καθαρεύοντος ἑλληνικοῦ λόγου.

Ο ΕΝ ΓΑΛΛΙΑΙ
ΠΕΡΙ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ
ΑΓΩΝ

ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΦΑΣΙΣ ΤΟΥ ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΗΜΩΝ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ

«Προμαχεῖτε λυσσῶδες τῆς ὑμετέρας γλώσσης.
Οὐχὶ μόνον διότι αὕτη, ὡραία οὖσα, ἀποτελεῖ
κληρονομίαν παντὸς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἀλλὰ
καὶ διότι ταύτῃ ὀφείλετε τὴν ὑμέτεραν πατρίδα.»
ЗОПРІЄН ΔΕ ΛΑ ΓΚΡΑВІЄР

Τὸ παρὸν πονημάτιον, γραφὲν ἐπ' εὐκαιρίᾳ δημοσιεύματός τινος τοῦ κ. Ψυχάρη περὶ τῆς προφορᾶς τῆς ἡμετέρας γλώσσης ἐν τῇ «Nouvelle Revue», δὲν εἶναι εἰδική τις ἐπιστημονικὴ μονογραφία περὶ γλώσσης ἢ περὶ προφορᾶς, οὐδὲ ἦτο ἀνάγκη νὰ εἶναι τοιαύτη, ἀφοῦ ἤδη αἱ κεναὶ τῶν χυδαῖστων γλωσσοπλαστικαὶ θεωρίαι, ἄρδην ὑπὸ εἰδικῶν ἀνδρῶν ἀνετράπησαν, ὡς καὶ αἱ τῶν ἐρασμικῶν περὶ προφορᾶς. Ἄλλ' εἶναι εἰκὼν μᾶλλον τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἐν Γαλλίᾳ φιλελληνισμοῦ ὑπὲρ ἀνορθώσεως τῶν κλασικῶν σπουδῶν καὶ διασώσεως τῆς ἡμετέρας γλώσσης, ἐνεργειῶν εἰς αἷς μυρία παρεντίθενται προσκόμματα καὶ ὑπὸ τινων μὲν ξένων ἐλληνιστῶν, τὸ χεῖριστον δὲ καὶ ὑφ' Ἑλλήνων, ὑπὸ τὴν αἰγίδα προοδευτικῶν δῆθεν περὶ γλώσσης ἰδεῶν καλυπτόντων πάθη καὶ ἀμαθίαν, παραβλαπτόντων δὲ ἐκουσίως ἢ ἀκουσίως τιμαλφῇ ἐθνικὰ συμφέροντα.

Τὸ ζήτημα τὸ γλωσσικόν, ὡς πρὸς τε τὴν προφορὰν καὶ τὴν ἀναβίωσιν τῆς γλώσσης, ὑπῆρξε δι' ἡμᾶς ἀνέκαθεν ζήτημα ἐθνικὸν χωρὶς ἐκ τῆς ὀρθῆς λύσεως αὐτοῦ νὰ κινδυνεύσῃ τὸ παράπαν ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ ἀλήθεια. Ὁ λόγιος ὁ περὶ τὸ ζήτημα τοῦτο ἐνδιατρίδων δὲ εὕρισκε-

ται εὐτυχῶς πρὸ τοῦ διλήμματος, ἂν τῆς ἐπιστήμης μᾶλλον ἢ τῆς πατρίδος τὴν φωνὴν ὀφείλει ν' ἀκούσῃ. Ὁ τάναντία δὲ διίσχυριζόμενος προσπαθεῖ νὰ καλύψῃ διὰ τοῦ μανδύου τοῦ ἱεροφάντου τῆς ἐπιστήμης τὸν ἀποστατίδην τῆς πατρίδος. Τὸ ἐφ' ἡμῖν ἐλπίζομεν ὅτι διὰ τοῦ παρόντος ἔργου, ἐνῶ ἐφ' ἐνὸς ἐκτίθεται ἡ ἀληθὴς κατάστασις τοῦ γλωσσικοῦ καὶ φιλολογικοῦ παρ' ἡμῖν ζητήματος, ἀφ' ἐτέρου χαράσσεται ἀρίστη πρὸς ἐθνικὴν ἐργασίαν ὁδός, βατὴ πᾶσι τοῖς ἐπιθυμοῦσι καὶ δυναμένοις νὰ ἐργασθῶσι πως ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἐπιστήμης.

Δὲν εἶναι τὸ ζήτημα τοιοῦτον οἷον θέλει νὰ χαρακτηρίσῃ ὁ κ. Ψυχάρης, ἐκ τῶν κεκλεισμέναις ταῖς θύραις, μεταξὺ τεσσάρων τοίχων ἢ ἐν ὑπογείῳ παρασκευαστηρίῳ συζητουμένων. Τῶν ἀλχημιστῶν ἢ ἄγυρτικῆ ἐποχῇ εὐτυχῶς παρῆλθε κεκλεισμένων τῶν θυρῶν συζητήσεις μόνον ἐν κακουργιοδικείῳ, προκειμένου περὶ πράξεως προσβαλλούσης τὰ δημόσια ἥθη, διεξάγονται. Οἱ δὲ τέσσαρες τοῖχοι εἰς οὐδὲν ἄλλο σήμερον δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν ἢ ὅπως ἀποτυχῶν γλωσσολόγος δοκιμάσῃ τὴν ἐξωτερικὴν ῥώμην τῆς κεφαλῆς τοῦ Τὸ γλωσσικὸν ἡμῶν ζήτημα ὑποπίπτει εἰς τὴν ἀντίληψιν παντὸς νοῦν ἔχοντος καὶ ἐνδιαφερομένου πρὸς πᾶν ζήτημα σχέσιν ὅπωςδῆποτε ἔχον πρὸς τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον τῆς πατρίδος αὐτοῦ. Αὐτὸς ὁ κ. Ψυχάρης τὰ ἀπὸ τῆς μελέτης τῆς ἡμετέρας γλώσσης βαρυσημαντα πορίσματα αὐτοῦ γράψας ἐν χυδαίᾳ γλώσσῃ προφανῶς ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐσκόπει, ἂν μὴ ἐπὶ τι πλεόν, ἀφοῦ μάλιστα ἀπετάθη καὶ πρὸς κύκλους ἐντελῶς ἀνεπιδέκτους ἀντιλήψεως τοιούτων ζητημάτων· ἀδικαιολόγητος δὲ ὅλως ἡ περὶ ἀνδρός, οἷος ὁ κ. Burnouf, ἀνευλαβῆς αὐτοῦ ἐν τῷ φύλλῳ τῆς 1 Ἰουλίου τῆς Nouvelle Revue ἔκφρασις «ὅτι πρέπει νὰ στερεῇται τις ὅλως αἰδοῦς (pudeur) ὅπως πραγματεύεται τοιαῦτα ζητήματα ἐνώπιον τῶν πολλῶν.» Ἀν οὕτως ἀληθῶς ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, τότε βεβαίως pudibond δὲν φοβεῖται ὁ κ. Ψυχάρης ν' ἀποκληθῇ, ὅστις λίαν λελεπτυσμένης γλωσσολογικᾶς θεωρίας, ἐφ' ᾧ τῇ δεξιᾷ πραγματεύσει καὶ ἀκριβεῖ γνώσει ἀείποτε σεμνύνεται, ἐν βιβλίῳ, ἐν χυδαιοτάτῃ γλώσσῃ συντάξας, ἀπέτεινε κατ' ἐξοχὴν εἰς τὰς κατωτάτας τάξεις τῆς κοινωνίας καὶ ἐπειράθη νὰ συναρπάσῃ ταύτας ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ γνώμης. Ἡ περὶ τοῦ κ. Burnouf ἄλλως ἔκφρασις τοῦ αὐτοῦ δὲν εἶνε καὶ ἀκριβής· διότι οὔτε ἡ «Nouvelle Revue» οὔτε ἡ «Revue des deux Mondes» πρὸς τοὺς χύδην ἀποτείνονται, ἀλλὰ διὰ τοὺς περὶ τὰ γράμματα ἀσχο-

λουμένους ἐκδίδονται, φιλολογικὰ περιοδικὰ οὔσαι καὶ οὐχὶ καθημεριναὶ ἐφημερίδες. Λυπούμεθα τῇ ἀληθείᾳ μὴ δυνάμενοι νὰ συγχαρῶμεν τῇ κυρίᾳ Edmond Adam διὰ τὴν ἀβρότητα τοῦ συνεργάτου αὐτῆς ὑβρίζοντος οὕτω πᾶσαν σχεδὸν τὴν ἔγκριτον χορείαν τῶν συντακτῶν τῆς «Nouvelle Revue» σοβαρότατα ἀείποτε πραγματευομένην θέματα, sans pudeur βεβαίως πρὸς τὸ κοινὸν ἀπευθυνόμενα. Ταχὺ βλέμμα εἰς τὸ προστυχὸν φύλλον τοῦ ἐγκρίτου περιοδικοῦ πείθει εὐθὺς περὶ τούτου· εἰς τὰ ἐνώπιον ἡμῶν τεύχη αὐτοῦ περιέχονται πραγματεῖαι ὡς αἱ ἐπόμεναι, μὴ ῥιπτόμεναι βεβαίως εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχε τοῖς κυσὶ καὶ τοῖς χοίροις:

— Essais sur la Science de l'Histoire

— Un coup d'État dans la Republique des Lettres: Jules-Cesar Scaliger, fondateur du «Classicisme» cent ans avant Boileau κλπ.

— De l'automatisme dans les operations de l'Activité mentale.

Ἀναντιρρήτως παρῆλθον οἱ χρυσοὶ χρόνοι τῶν βραχμανικῶν θεωριῶν, τῶν διαιρέσεων τῶν ἀνθρώπων εἰς τάξεις (castes), καὶ τῆς ὑπὸ τῶν ἱερέων αὐστηρᾶς περιφρουρήσεως παντὸς τοῦ κατὰ καιροῦ γνωστοῦ ἐπιστημονικοῦ θησαυροῦ. «Ἡ ἐπιστήμη, ἀντὶ νὰ λαλῇ ὡς πρότερον νεκρὰν γλῶσσαν μεταξὺ τεσσάρων ἀκαδημαϊκῶν τοίχων. ἄγορεύει σήμερον ἐν ὑπαίθρῳ διὰ γλώσσης εἰς πάντας καταληπτῆς». Εἶναι λόγοι τοῦ ἐνθερμοτάτου τῶν συνηγόρων τοῦ κ Ψυχάρη, καὶ ἂν μὴ οὗτος ἀκολουθῇ αὐτοὺς ἀχαριστῶν, θέλομεν ἀκολουθῆσαι ἡμεῖς, προσπαθοῦντες νὰ καταστήσωμεν ἅπτον τοῖς πᾶσι τὸ ἀπασχολοῦν ἡμᾶς ζήτημα.

Ἡ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γλώσσῃ ἑκδόσις τῆς «Ἱστορίας τοῦ ναυτικοῦ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων» περιαγαγοῦσα με εἰς ἀμέσους σχέσεις μετὰ τοῦ κλεινοῦ αὐτῆς συγγραφέως παρέσχεν· εἰς τὸν φιλελληνικώτατον τοῦτον ἄνδρα τὴν εὐκαιρίαν ὅπως ἐκδηλώσῃ ἐπανειλημμένως τὴν ὑφ' ἧς διεκαίετο ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ φανῇ χρήσιμος τῷ ἑλληνικῷ γένει ἐργαζόμενος ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τῆς γλώσσης αὐτοῦ, ἣ ἀκριβέστερον εἰπεῖν ὑπὲρ τῆς ἀναβιώσεως τῆς ἡμετέρας προγονικῆς γλώσσης, ὅπερ θεωρεῖ ὡς τὴν ἀρίστην ἐγγύη-

σιν τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν μέλλοντος. Ἐπηκολούθησε τοῦτο φιλολογικῇ ὄλῃ ὑπὲρ τῆς πατρίου γλώσσης ἐκστρατεία ἣν ἐπεχείρησα, συμβουλῇ αὐτοῦ, παρὰ τοῖς κορυφαίοις τῶν γραμμάτων ἱεροθύταις ἐν Γαλλίᾳ, προσπαθὼν νὰ καταδείξω αὐτὴν ζῶσαν ἔτι. Συνεκέντρουν δὲ ἰδίως πάσας ἐμοῦ τὰς προσπαθείας κατὰ τῆς ἐρασμικῆς προφορᾶς, ἥτις ἐν ὅσῳ κρατεῖ παρὰ τοῖς ἐλληνισταῖς τῆς Δύσεως ἀδύνατον καθίστα ἔπασαν μεταξὺ αὐτῶν καὶ ἡμῶν περὶ ἐλληνικῆς γλώσσης συνεννόησιν. Ἡ κατάργησις αὐτῆς μόνῃ ἤθελεν ἀρκέσει εἰς ἀνάστασιν τῆς ἡμετέρας γλώσσης, ἤθελεν ἀποδώσει αὐτῇ πᾶσαν τὴν χάριν καὶ τὴν δύναμιν ζωῆς γλώσσης.

Ἄλλ' εἶναι ἡ κατάργησις τῆς ἐρασμικῆς προφορᾶς ἀνωτέρα ἐπιστημονικὴ ἐπιβολή, ἣ ὑπαγορεύεται ὑπὸ ὑπερβάλλοντος μόνον ζήλου, προϊόντος κοχλάζουσας φιλοπατρίας;

Οὐδεὶς περὶ τῆς ἀληθείας τοῦ πρώτου μέρους τῆς ἀνωτέρω προτάσεως δύναται πλέον ν' ἀμφιβάλλῃ ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τῆς «βασάνου τῶν περὶ τῆς ἐλληνικῆς προφορᾶς ἐρασμικῶν ἀποδείξεων» ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Θεοδώρου ΠαπαΔημητρακοπούλου. Τὸ βιβλίον εἶναι προῖον μακρᾶς καὶ εὐσυνειδήτου μελέτης τοῦ ἀκατοπονήτου καθηγητοῦ, τοῦ ἀκαμάτου τούτου ἐρευνητοῦ τῆς ἀληθείας. Ἄν ἡ ἡμετέρα φιλοπατρία ὑπὸ τοῦ δικτύρου φιλελληνισμοῦ ἐξόχου ἀνδρὸς ὑποκαιομένη ὑπηγόρευεν ἡμῖν εὐγλώττους τινὰς ἐπιστολάς, κατὰ τὸ μέτρον τῶν ἀσθενῶν ἡμῶν δυνάμεων, πρὸς τοὺς φίλους τῆς ἡμετέρας πατρίδος ἐν τῇ Δύσει ὑπὲρ τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ θειοτάτου ἐκείνου ἐλληνικοῦ ἰδιώματος, τοῦ ἐντελεστάτου τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ δημιουργήματος, τοῦ εἰς ἔκφρασιν τῶν ὑψίστων ἀνθρωπίνων διανοημάτων χρησιμεύσαντος, τὸ ἔργον τοῦ κ. ΠαπαΔημητρακοπούλου ἐνεπνεύσθη ὑπὸ αὐστηροτάτου πρὸς τὴν

ἀλήθειαν ἔρωτος, εἶναι καθαρῶς ψυχρὰ καὶ ὑπομονήτικὴ
ἔρευνα πρὸς τὴν ἀποκατάστασιν καὶ μόνῃς τῆς ἐπιστημο-
νικῆς ἀληθείας ἀποβλέπουσα. Καταλληλοτέρου δὲν ἡδυνά-
μην νὰ τύχω ὅπλου πρὸς διεξαγωγὴν δυσχεροῦς ἀγῶνος.
Τ' ἀποτελέσματα ὑπῆρξαν θαυμαστά, ἀρκεῖ νὰ σημειώσω
ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ μᾶλλον δυσχείρωτοι τῶν ἡμετέρων πολε-
μίων κατέθεντο τὰ ὅπλα.

Ὅμᾱς, ὁμᾱς τις μόνον, μηδαμινῆς μὲν εὐτυχῶς ἐπιστημο-
νικῆς βαρύτητος, συμπατριῶτις ὅμως ἀτυχῶς, ἴσταται ἀμε-
τάπειστος, ἀδυσώπητος: οἱ περὶ τὴν Nouvelle Revue "Ελ-
ληνες καὶ ἐλληνίζοντες, ὧν πρωτοστάτης ὁ γνωστὸς τοῦ Τα-
ξιδίου συγγραφεύς. Δὲν θέλομεν νὰ πιστεύσωμεν ἀρχηγὸν τῆς
συστάσεως ταύτης αὐτὴν τὴν διευθύντριαν τοῦ μνησθέντος
περιοδικοῦ συγγράμματος, τὴν χαριτόβρυτον Madame Ed-
moud Adam, ἧς περὶ τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ πεφωτισμένου
φιλελληνισμοῦ ἔχομεν τὴν ἀρίστην ἰδέαν. Καὶ αὐτὸς ἐν το-
σούτῳ ὁ κ. Ψυχάρης ἂν πρὸ τοῦ γεμίσῃ εἴκοσιν ὅλας σελί-
δας ἐγκρίτου περιοδικοῦ ἐλάμβανε τὸν κόπον νὰ μελετήσῃ,
ν' ἀναγνώσῃ, νὰ ἴδῃ τοῦλάχιστον τὸ βιβλίον τοῦ κ. Παπα-
Δημητρακοπούλου, δὲν ἤθελε παρέλθῃ ἐπὶ τὸ βῆμα αὐτό-
κλητος τοῦ ἐρασμικοῦ συστήματος συνήγορος. Τὸ ἔργον
τοῦ κ. ΠαπαΔημητρακοπούλου οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον ὁμοι-
άζει τὴν περὶ ἐλληνικῆς προφορᾶς μελέτην τοῦ κ. Ψυ-
χάρη, διατυπωθεῖσαν ὥσει μὴ ὑπῆρχον ἀντίθετοι καὶ
ἀνασκευῆς χρήζουσαι περὶ τοῦ ζητήματος τούτου γνώ-
μαι (κατ'ἀλληλὸς μέθοδος πρὸς κατατρόπωσιν παντὸς ἀν-
τιφρονούντος). Τὸ ἔργον τοῦ ἐν Ἀθήναις λογίου εἶναι εὐσυνεί-
δητος ἐξονυχισμὸς πασῶν τῶν ἐναντίων γνωμῶν καὶ ἐπιχει-
ρημάτων καὶ μετὰ μακρὰν βάσανον πλήρης ἀνασκευὴ αὐ-
τῶν, ἀνιτροπὴ καὶ ἐκμηδένισις. Τοῦ ἔργου πλήρη εἰκόνα

παρέσχεν ἐν τῷ κρατίστῳ δημοσιότητος ἐν Γαλλίᾳ ὄργάνῳ τῇ *Revue de deux Mondes*, ὁ παλαιὸς τῆς ἐνταῦθα γαλλικῆς σχολῆς διευθυντῆς κ. Αἰμίλιος *Burnouf*, γνωστὸς τῷ σοφῷ κόσμῳ διὰ τὸν ἐπιστημονικὸν αὐτοῦ ζῆλον καὶ τὸν γλαφυρὸν κάλαμον. τῷ ἐλληνικῷ διὰ τὸν ἐνθουσιώδη αὐτοῦ φιλελληνισμόν. Ὁ κ. *Burnouf* ὁ τοσαῦτα ἔτη παρ' ἡμῖν διατρίψας, ἐξάπαντος πλείονα τοῦ Ἑλλήνος *Ψυχάρη*, καὶ τὴν ἀρχαίαν φιλολογίαν ἡμῶν ὡς ὀλίγοι γινώσκει¹ καὶ τὴν νεωτέραν ὡς ἀριστα. Ἀριστα δὲ καὶ τὰ ἐπιχειρήματα τῶν ἐρασμικῶν γινώσκει ἅτε ἀνέκαθεν πολέμιος αὐτῶν, ἀπὸ παλαιοῦ δὲ δημοσιογραφῶν πάντοτε διεκρίθη ἐπὶ πνεύματος εὐρύτητι καὶ ζήλῳ προοδευτικῷ. Καλλίτερον, σοβαρότερον ἐπομένως κριτὴν ὁ κ. ΠαπαΔημητρακόπουλος δὲν ἠδύνατο νὰ εὐχηθῇ ἑαυτῷ. Ὅντως δὲ ἐν εἰκοσιτέσσαρσι μόνασι σελίσιν ὁ κ. *Burnouf* παρέσχεν ἀκριβεστάτην ἀνάλυσιν τῆς ὀγκώδους συγγραφῆς τοῦ κ. ΠαπαΔημητρακοπούλου κεξήγαγε πορίσματα ὧν ἡ ἐφαρμογὴ σωστικωτάτη δύναται ν' ἀποβῇ ὑπὲρ τῶν κλασικῶν σπουδῶν καθόλου, καὶ ὑπὲρ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης καὶ τοῦ ἑλλ. ἔθνους ἰδίᾳ. Ἀλλως ἐν τούτοις δοκεῖ τῷ κ. *Ψυχάρη*.

Δὲν ἠθέλομεν ἴσως παντάπασιν ἀναμιχθῆ εἰς τὴν συζήτησιν ταύτην, ἂν μὴ εἴμεθα, οὕτως εἰπεῖν, οἱ ἠθικοὶ αὐτουργοὶ τῆς κινήσεως ἥτις ἤγαγεν εἰς δημοσίευσιν τῆς *περισπουδάστου μελέτης* τοῦ κ. *Burnouf*, καθ' οὗ τοσοῦτον ἀνοικειῶς ἐπετέθη ὁ κ. *Ψυχάρης* καὶ ἂν μὴ ὁ τελευταῖος οὗτος ἦτο Ἕλλην, καὶ Ἕλλην δημιουργὸς θνησιγενήτου γλωσσικοῦ ἐκτρώματος, ὅπερ αὐτόχροημα γελοῖον αὐτὸν παρ' ἡμῖν κατέστησεν, οὐτινος δὲ τὸ σπουδαῖον ἦ.

1) *Histoire de la litterature Grecque* par Emile Burnouf vol. I, II.

μὴ μόνον ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες, ἀκριβέστερον τῶν ξένων γινώσκοντες τὰ καθ' ἡμᾶς, δυνάμεθα δεόντως νὰ ἐκτιμῶμεν ὡς καὶ τὴν βλαβερὰν ἐπιδρασιν ἣν ἐν τοσούτῳ τοῦτο ἥσκησεν ἐπὶ πολλῶν τῶν παρ' ἡμῖν ὅπωςδὴποτε γραφόντων.

Δὲν ἠθέλομεν ἀναμιχθῆ ἀκόμη, ἂν μὴ ὁ κ. Ψυχάρης ἔχαιρεν, ὅπερ κακῇ τύχῃ χαίρει, δικαίωμα ν' ἀναπτύσῃ ἀπὸ καθηγητικῆς ἑδρας ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ τὰς ἐθνοφθόρους αὐτοῦ ιδέας καὶ νὰ γράφῃ ἐν τοῖς ἐγκριτωτάτοις τῶν γαλλικῶν περιοδικῶν, πενθερικῶ ἐξάπαντος δικαίωματι· ἐπίσης δὲν ἠθέλομεν ἀναμιχθῆ ἐὰν μὴ εἴμεθα οἱ θεματοφύλακες πολυτιμοτάτης παρακαταθήκης, ἀλληλογραφίας δηλαδὴ ὅλης σοφωτάτων τῆς Γαλλίας ἀνδρῶν, ὅπως ἀντιθέτων εὐτυχῶς γνωμῶν τῶν τοῦ μικροῦ συμπατριώτου ἡμῶν, ἀνδρῶν ὧν τὸν φιλελληνικὸν ζῆλον ἀπειλεῖ νὰ ψυχράνῃ ἢ ἄκαιρος καὶ ἄτοπος ἀνάμιξις τέκνου πατρίδος ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος τῆς ὁποίας τὰ μάλιστα οὗτοι μοχθοῦσιν. Ἄλλ' εἶναι διψαλέος θορύβου καὶ κρότου ὁ φίλος ἡμῶν καὶ τίς καταλληλοτέρα πρὸς τοῦτο τῆς νῦν εὐκαιρία διὰ τὸν ἀπὸ τῆς περιαλήτου ἐκείνης ἀποτυχίας πρὸς ἐκχυδαῖσμόν καὶ ἐκβαρβάρωσιν τῆς γραφομένης γλώσσης ἡμῶν μεταξὺ τῶν νεκρῶν λογιζόμενον;

Πρὸ τοῦ χωρήσωμεν περαιτέρω θέλομεν παρακαλέσει τὸν ἀναγνώστην νὰ συγχωρήσῃ ἡμῖν τὸ ἐνιαχοῦ τραχὺ τῆς ἡμετέρας φράσεως πρὸς ἄνδρα, ὅστις ἐπεδίωξε τὸν ἐξευτελισμὸν σεβαστοῦ φιλέλληνος, διακεκριμένου ἐπιστήμονος, ἐμβριθοῦς δημοσιολόγου, ᾧ πάντες οἱ Ἕλληνες στεφάνους μόνον ὀφείλομεν, δι' ὃν ἐν πάσῃ εὐκαιρίᾳ αἰέποτε ὑπὲρ τῶν συμφερόντων ἡμῶν ἐπιδείξατο ζῆλον, πρὸς ἄνδρα ὅστις ἐνώπιον τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου ἐπανειλημμένως ἐπειράθη τοὺς διδασκάλους τοῦ ἡμετέρου γένους πάντας.

ἀνεξαιρέτως αὐτόχρομα στενοκεφάλους καὶ προστύχους δασκάλους νὰ παραστήσῃ, οὐδαμῶς εἰς ἀνάπτυξιν τοῦ γένους συντελέσαντας, ὁλόκληρον δὲ τὴν πατρίδα αὐτοῦ κοῦφόν τινα γραικυλικὸν σύμφυρμα, ἀηδῶς νεκρὰν γλῶσσαν νὰ μακαρονίσῃ πειρώμενον. «Δόξα καὶ γροθιές», γράφει πολλαχοῦ τοῦ ἀνουςίου αὐτοῦ *Ταξιδιοῦ*, ἐπεθύμησα καὶ δι' αὐτὸ θέλω νὰ κατέλθω εἰς τὴν πατρίδα «καυγάδες δι΄ ψασε ἡ ψυχὴ μου». Ἀπανταχοῦ δὲ τῶν γραφομένων του ἐν παράπονον μέγα ἔχει ὅτι οἱ συμπατριῶται του δὲν συζητοῦσι ψυχρῶς μετ' αὐτοῦ ἀλλὰ σκαιῶς τὸν ὑβρίζουσιν. Ἐζήτησα ἐν ταῖς ἐφημερίσι τὴν ἄλλοτε μετ' αὐτοῦ διεξαχθεῖσαν συζήτησιν καὶ εἶδον μετ' ἐκπλήξεως ὅτι ὁ μόνος ὑβρίζων καὶ ἀδολεσχῶν εἶναι οὗτος οὐχὶ δὲ οἱ συζητηταὶ αὐτοῦ, μεθ' ὧν, πρὸς τοῖς ἄλλοις δὲν καταδέχεται φαίνεται ν' ἀντιπαλαίσῃ ὡς μὴ «ἔακουσμένων στὴν ἐπιστήμη» Τοιαῦτά τινα τολμᾷ εἰπεῖν καὶ κατὰ τοῦ κ. Burnouf αὐτοῦ. Κατ' αὐτὸν ἐν μόνον πλεονέκτημα ἔχει ὁ κ. Burnouf, τὸ μέγα τοῦ ἐξαδέλφου του Εὐγενίου Burnouf ὄνομα.

Ἄν ἠθέλομεν ν' ἀπαντήσωμεν αὐτῷ διὰ τοῦ αὐτοῦ μέτρου θὰ ἐλέγομεν αὐτῷ ὅτι δὲν δικαιούται νὰ ὀμιλῇ ἐν πτωχεύσει διατελῶν καὶ μὴ τοὺς δανειστάς αὐτοῦ ἔτι ἐξοφλήσας. Μένει ἔτι ἐκκρεμῆς ἡ πρὸς τὸν κ. Χατζηδάκην διαφορά του, εἶναι ἡ σειρά του ν' ἀπαντήσῃ· εἶτα ἄς ἐπιχειρήσῃ τὴν ὑπὲρ τοῦ ἐρασμικοῦ συστήματος ὑπεραπολογία του· δὲν ὀμιλοῦμεν περὶ τῶν πρὸς τὸν διδάκτορα κ. Karl Foy λογαριασμῶν του.

Ὁ πρόλογος τοῦ κ. Ψυχάρη εἶναι τοῦ πολεμικοῦ εἶδους. Τῇ ἀληθείᾳ ἀναγινώσκων τις αὐτὸν καταλαμβάνεται ὑπὸ δέους· οἷα δεινὰ ἐπιχειρήματα θὰ ἔχῃ σωρεύσει οὗτος κατὰ τῆς ταλαιπώρου ἡμῶν προφορᾶς! Ἄλλ' ἡσυχάσατε, οὗτος

μετά τινας γραμμάς θὰ σᾶς εἴπῃ μόνος «Γράφομεν ὡς νὰ μὴ ἐγράφη ποτὲ τὸ ἄρθρον τοῦ κ. Burnouf». Ἡμεῖς δὲν θὰ τὸν ἀκολουθήσωμεν παρὰ πολὺ εἰς τὰς καινὰς ταύτας συζητητικὰς μεθόδους του. Γράφομεν ὡς νὰ ἐγράφη τὸ κατὰ τῆς προφορᾶς τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης ἄρθρον του, ὡς νὰ ἐγράφησαν καὶ τὸ «Ταξίδι» αὐτοῦ καὶ αἱ ἐν τοῖς λοιποῖς ἔργοις του γλωσσολογικαὶ αὐτοῦ θεωρίαι. Εἰ καὶ ἀπειλεῖ ἐν τῷ προλόγῳ αὐτοῦ ἀνασκευὴν τῶν ἰδεῶν τοῦ κ. Burnouf καὶ τῶν ἐπιχειρημάτων τοῦ κ. ΠαπαΔημητρακοπούλου, μόλις προσωτέρω χωρήσας περιορίζεται εἰς ἀπλὴν θεωρητικὴν μελέτην περὶ ἀλλοιώσεως γλώσσης ὡς θέλομεν ἶδῃ ἐν τῷ οἰκείῳ μέρει.

Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἐπὶ τοσοῦτον ἐκόαξε διὰ νὰ ἀποδείξῃ ἡμῖν τὸ πῶς ἐγένετο τὸ βάτραχος, βατραχός καὶ βαθραχός καί, οὐδέποτε ἄνθρωπος. Οὐτε τὸ θέμα λοιπὸν τοῦ κατὰ τῆς ἐρασμικῆς προφορᾶς ἀγῶνος κατενόησεν; Ζητοῦμεν ἂν γράμμα τι δεδομένον, ἂν στοιχεῖον δη.λαδὴ οἷαδὴποτε ἐλληνικῆς συλλαβῆς ἐξεφωνεῖτο τὸ πάλαι ὅπως ἐκφωνεῖται καὶ νῦν. Οἱ ἐρασμικοὶ λέγουσιν ὅχι, ἡμεῖς λέγομεν καί, καὶ ἐκτὸς ἐλαχίστων τινῶν ἐξαιρέσεων. Λέγομεν προσέτι ὅτι ἡ γλῶσσα τῶν προπατόρων ἡμῶν εἶχεν ὀρθογραφίαν, ὡς πᾶσαι σχεδὸν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου αἱ γλῶσσαι, δηλαδὴ ἄλλως προεφέρετο καὶ ἄλλως ἐγράφετο. Ὡς νῦν ἐν τῇ ὁμιλουμένῃ ἡμῶν γλώσσῃ καὶ τῇ γαλλικῇ περὶ τῆς ὁ Διττρέ λέγει «ὅτι ἡ γραφὴ εἶναι λίαν ἀπατηλὸς τῆς προφορᾶς αὐτῆς ὁδηγός». Καὶ ἐπειδὴ ὁ κ. Ψυχάρης ἐν τῇ τελευταίᾳ αὐτοῦ μελέτῃ ὅλως ἀπροσδοκῆτως ἀσμενίζεται παριστῶν τὸν κ. Χατζιδάκην ὡς τὸν μόνον παρ' ἡμῖν δυνάμενον ἀρμοδίως ν' ἀπτηται τῶν γλωσσικῶν ζητημάτων ἀναφέροντες ἐνταῦθα αὐτὰς τὰς λέξεις τοῦ κ.

καθηγητοῦ γράφοντος ἐν τῇ τελευταίᾳ περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος μελέτῃ αὐτοῦ τὰ ἐξῆς : « Ὅτι ἡ ὀρθογραφία καὶ ἐν τοῖς δοκίμοις χρόνοις ταχέως ἐγένετο ἱστορική, δύναται τις εὐκόλως νὰ μάθῃ ἐκ τοῦ ἐξαίρετου βιβλίου τοῦ φίλου καθηγητοῦ κ. ΠαπαΔημητρακοπούλου « Βάσανος τῶν περὶ τῆς ἑλληνικῆς προφορᾶς ἐρασμικῶν ἀποδείξεων κλπ »

Ἡ ἰδέα τῆς ἄνευ ὀρθογραφίας γραφῆς, τῆς *orthographe rationnelle* ἀποκληθείσης, εἶναι γέννημα τοῦ παρόντος καὶ τοῦτο αἰῶνος, ὅστις βεβαίως καὶ οὗτος παρελεύσεται χωρὶς νὰ τὴν ἰδῇ ἐφαρμοζομένην. Μόλις τῷ 1865 ἰδρύθη πρὸς διὰ-δοσιν αὐτῆς ἐταιρία τις ἐν Ἑλβετίᾳ, ἄλλη δέ τις τῷ 1871 ἐν Βερολίνῳ, ὅπως ἀποτινάξῃ τὰ ἡ, ἅτινα ὅλως ἀδικαιο-λογήτως εἶχον παρεισφρήσῃ εἰς τὰς γερμανικὰς λέξεις. Νῦν κατέστη τὸ ζήτημα τῆς ἡμέρας οὐχὶ μόνον ἐν Γαλλίᾳ καὶ Βελγικῇ, ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ τῇ Ἀμερικανικῇ Συμπολιτείᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν Ἰσπανίᾳ καὶ ταῖς Σκανδυναϊκαῖς χώραις καὶ τέλος ἐν αὐταῖς ταῖς σλαβικαῖς χώραις Ἐν Γαλλίᾳ ἰδρύθη ἀπὸ τοῦ 1888 τοιαύτη τις μεταρρυθμιστικὴ τῆς γαλλικῆς ὀρθογραφίας ἐταιρία οὐχὶ ὀλιγομελής, τυχοῦσα δὲ τῆς ἐνθαρρύνσεως πολλῶν ἐξόχων ἀκαδημαϊκῶν καὶ σοφῶν καθηγητῶν. Δεινὴ μάχη συνήφθη, ὡς εἰκός, περὶ τὰς τοιαύτας θεωρίας καὶ ἐξακολουθεῖ αὕτη. Καὶ οἱ μὲν ὀπαδοὶ τῆς « *ekritur fonetik* » (φοιτικῆς γραφῆς ὡς θὰ ἐλέγομεν ἡμεῖς) σκιρτῶσιν ἐξ ἀγαλλιᾶσεως ἐπὶ τῇ ἰδέᾳ ὅτι ἤγγικε πλέον ἢ ἡμέρα καθ' ἣν « θὰ γράφωμεν ὡς ὁμιλοῦμεν », οἱ δὲ ἀντίθετοι σκυθρωπάζουσι φοβούμενοι μήπως καὶ τοῦτο εἶναι σημεῖον τῶν καιρῶν, παραφροσύνη τις ἔτι πρὸ τοῦ τέλους τοῦ φθίνοντος, τοῦ παρακμάζοντος τούτου αἰῶνος.

Ἡ μεταρρυθμιστικὴ αὕτη πνοὴ συμπαρέσυρε φαίνεται

καὶ τὸν παρ' ἡμῖν λόγιον κ. Ἰσιδωρίδην Σκυλίσσην, δεινὴν ἐπιχειρήσαντα στρατείαν κατὰ τῶν ἐν χρήσει παρ' ἡμῖν πνευμάτων καὶ τόνων. Δὲν θέλομεν νὰ διῃσχυρισθῶμεν ὅτι πρῶτον νῦν ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις ἀνακινεῖται τὸ ζήτημα τῆς καταργήσεως τῆς ὀρθογραφίας, διότι ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἔκτου ἀκόμῃ αἰῶνος πολλάκις ἐπανῆλθεν ἐπὶ τοῦ τάπητος, τοῦλάχιστον ἐν Γαλλίᾳ, ἔσχε δὲ καὶ τινα πραγματικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς γαλλικῆς γλώσσης. Σήμερον ὅμως ἰδίως διατυποῦται ὡς ἄρτιον σύστημα σκοποῦν χρήματος οἰκονομίαν διὰ τοὺς τυπογράφους, χρόνου διὰ τοὺς σπουδαστάς. Ὁ σημερινὸς πολιτισμὸς ἐπὶ τῶν αὐτῶν βάσεων ἀκριβῶς τοῦ ἀρχαίου δὲν εἶναι τεθεμελιωμένος, τοῦτο εἶναι ἀναμφισβήτητον, πλειότερον οὗτος σκοπεῖ ἐπὶ τὸ ὕλικόν κέρδος, καὶ τὴν ταχύτητα περὶ τὴν δρᾶσιν θεωρεῖ τὴν πρωτίστην ἀρετὴν· ἐνῶ πολλῶ τούτου ἰδανικώτερος καὶ εὐγενέστερος ὁ ἀρχαῖος δὲν ἠνείχετο τοιούτους ὑπολογισμούς, ὑψηλότερα θέτων τὸ ἀνθρώπινον τέλος, ἐν ταῖς πνευματικαῖς ἀπολαύσεσι, ἐν τῇ μετὰ φύσιν τρυφῇ. Οἱ ἀρχαῖοι, οἱ λόγοι δηλαδὴ τῶν ἀρχαίων, ἰδίως οἱ Ἕλληνες, κατ' ἐξοχὴν τοῦ λόγου καλλιτέχναι, ἀδύνατον νὰ ὑποθέσῃ τις, καὶ ἐὰν μὴ εἶχομεν περὶ τοῦ ἐναντίου ἀποδείξεις, ὅτι περὶ τὰ τοιαῦτα ἡσμένιζον παραδῶσαντες ἡμῖν γραφὴν ἀκριβῶς παριστάσαν τοὺς κατὰ λέξιν ὑπ' αὐτῶν ἐκφωνουμένους φθόγγους, δηλαδὴ τόσους φθόγγους, τόσα γράμματα, τῶν αὐτῶν γραμμάτων τηρούντων πάντοτε τὴν αὐτὴν προφοράν. Ἄλλως δὲ εἴπομεν ἤδη ὅτι ἡ ἐπιστήμη ἀπέδειξε τὴν παρ' ἀρχαίοις ὑπαρξίν ὀρθογραφίας, ἥτοι διαφορᾶς μεταξὺ γραφῆς τῶν λέξεων καὶ ἐκφωνήσεως αὐτῶν. Μόνῃ ἢ Σανσκριτικῇ κέκτηται ὀρθογραφίαν οὖσαν ἀκριβῆ καὶ πιστὴν παράστασιν τῆς προφορᾶς αὐτῆς· αἱ πολυάριθμοι ὅμως αὐτῆς

θυγατέρες μεγάλως ὑστεροῦσιν αὐτῆς ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην. Τί λοιπὸν ἐδικαιολόγει τοὺς ἐρασμικοὺς διδάξαντες ὅτι οἱ Ἕλληνες προέφερον ὡς καὶ ἔγραφον; Μήπως ἡ παράδοσις καὶ ἡ ἱστορία τῆς ἡμετέρας γλώσσης;

Τοῖς πᾶσιν εἶναι γνωστὸν ὅτι κατὰ τὴν ἐν τῇ Δύσει ἀναγέννησιν τῶν γραμμάτων οἱ λόγιοι Ἕλληνες, οἱ εἰς Γαλίαν καὶ Ἰταλίαν τ' ἀριστουργήματα τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλολογίας μετενεγκόντες, εἰσήγαγον ἐν αὐταῖς ὡσαύτως τὴν ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν ἐν χρήσει προφορὰν καὶ ἐπὶ ἡμῖς καὶ ἐπὶ πλέον αἰῶνα οὐδεὶς τὴν ἐν τούτῳ ἀρμοδιότητα αὐτῶν διημφισβήτησε. Πάντες ἠρκέσθησαν εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Γαζῆ καὶ τοῦ Λασκάρεως καὶ μόνον βραδύτερον ἠγέρθησαν ἀμφιβολίαι περὶ τοῦ ὀρθοῦ τῆς προφορᾶς τῶν πρώτων τούτων διδασκάλων. Περὶ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἐξεδόθη καὶ τὸ πολύκροτον *De recta latini graecique sermonis pronuntiatione* (1528). Τὰς ἐν αὐτῷ θεωρίας τοῦ Ἑράσμου ἀνέπτυξαν καὶ εἰς σύστημα ἰδρύσαντο μετ' αὐτὸν οἱ μαθηταὶ του.

Ἀλλὰ δύο ζητήματα φυσικῶς εὐθὺς προσπίπτουσιν εἰς τὰς ὀψεις παντὸς ἐπιλαμβανομένου τῆς μελέτης εἴτε τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καθόλου εἴτε τῆς προφορᾶς αὐτῆς μόνον: διεσώθη αὕτη ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἡ τέλειον ἐνεκρώθη καὶ ἡ *rŭn* ἐλληνικὴ λεγομένη γλῶσσα εἶναι μόνον **νεοελληνικὴ** τις διάλεκτος ὡς ἡ ρουμανικὴ νεολατινικὴ; Κατ' ἀκολουθίαν ὀρθῶς ἔχει ἡ ἐρασμικὴ προφορὰ ἡ *rŭn* παρ' ἡμῖν ἐν χρήσει ὑπὸ δισχιλιετοῦς παραδόσεως κυρουμένη;

Καὶ τῶν δύο τούτων ζητημάτων, στενῶς τῇ ἀληθείᾳ συνδεομένων, ἤψατο ὁ κ. Ψυχάρης. Κατ' αὐτὸν οὔτε ἡ λαλουμένη παρ' ἡμῖν γλῶσσα εἶναι ἑλληνικὴ, ἀλλ' αὐτό-

χρημα νεοελληνική, γραικική, ρωμείκη, ἔδωκε μάλιστα ἡμῖν καὶ ὑπόδειγμα διαρρυθμίσεως αὐτῆς οὔτε ἡ ἐρασμική προφορὰ κακῶς ἐπενοήθη καὶ πιθανώτατα, ἐν ἐτέρᾳ αὐτοῦ μελέτῃ, νὰ παρακελεύσῃ ἡμᾶς εἰς εἰσαγωγὴν αὐτῆς εἰς τὰ ἡμέτερα σχολεῖα ¹.

Ἄλλ' ἴδωμεν καὶ ἡμεῖς ἂν ἡ ἀναβίωσις τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης εἶναι χίμαιρά τις καὶ ποῦ τὸ ἐπισηαλὲς καὶ ἀβάσιμον τοῦ ἐρασμικοῦ συστήματος.

Τὸν κ. Ψυχάρην δὲν θέλομεν ἐγκαταλίπῃ ἐν τῇ ἐκδρομῇ ἡμῶν ταύτῃ ὡς σκληρῶς ἐγκατέλιπεν οὗτος τὸν κ. Burnouf καὶ τὸν κ. ΠαπαΔημητρακόπουλον μετὰ τὸν ὑβριοκοπικὸν πρόλογον τοῦ κατ' αὐτῶν ἐκτοξευθέντος λιθέλλου, ὃν προφρόνως, ὡς μὴ ὄφελεν, ἐφιλοξένησεν ἡ Nouvelle Revue. Παρακολουθοῦντες αὐτὸν κατὰ πόδας, θέλομεν ἀνασκευάσῃ πάσας αὐτοῦ τὰς θεωρίας, αἵτινες εἰ καὶ γενικῶς ἀπεδοκιμασθήσαν καὶ αὐτόχρημα γελοῖαι ἐθεωρήθησαν, ἐν τοσοῦτῳ οὐκ ὀλίγον ἐπιβλαβῶς ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τῇ ἡμετέρας φιλολογίᾳ, κεκαλυμμένως ὑπὸ ἄλλων ἐπιτηδειοτέρων εἰς αὐτὴν ὁλονέν εἰσαγόμενα.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Μ. ΠΑΛΑΤΕ

(1) Ἐν πᾶσι τούτοις ἀξιοθαύμαστος εἶναι ἡ ταχυδακτυλογικὴ μέθοδος δι' ἧς ὁ κ. Ψυχάρης ἀνασκευάζει τὰς γνώμας τῶν ὑπεναντίων καὶ τὰ ἀντιτιθέμενα ταῖς θεωρίαις αὐτοῦ συστήματα. Τὸν μὲν ἐξ ἑπτακοσίων πεντήκοντα σελίδων τόμον τοῦ κ. ΠαπαΔημητρακοπούλου, ἐν πρὸς ἐν ἀνατρέψαντα πάντα τὰ ἐπιχειρήματα τῶν ἐρασμικῶν μετὰ ἐπισταμένην μελέτην καὶ βάσανον αὐτῶν, ἀνατρέπει δι' ὀλίγων γραμμῶν, αὐθεντικῶς λυουσῶν τὸ ζήτημα, πᾶσαν δὲ τὴν μέχρι τοῦδε γενομένην εὐδοίαν ἀνακάθαρσιν τοῦ παρ' ἡμῖν λαλουμένου ιδιώματος, δι' ὀλίγων σελίδων, ἀξιοθρήνητον διαγραφουσῶν πρόγραμμα τελείας ἐκβαρβαρώσεως αὐτοῦ.

Α'.

«— La forme, ô grand sculpteur,
c'est tout et ce n'est rien!

— Ce n'est rien sans l'esprit,
c'est tout avec l'idée.»

V. HUGO

Πολλάκις ἐτέθη τὸ ἐρώτημα, ποῦ ἔγκειται ἄρά γε ἡ μεγαλοφυΐα, καὶ ἄλλοι ἄλλην παρέσχον τοῦ ζητήματος τὴν λύσιν. Τὴν ἐπιτυχεστάτην ἰσως ἔδωκαν οἱ εἰπόντες ὅτι ἔγκειται εἰς τὸ ἀνάγειν τὰ ὕψιστα τῶν ζητημάτων εἰς τὴν ἀπλουστάτην αὐτῶν μορφήν καὶ πρέχειν τὴν φυσικωτάτην αὐτοῖς λύσιν. Ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ἀναγκαιοὶ μέθοδος τοῦ σκέπτεσθαι προαπαιτοῦσα ἔκτακτον ἀντιλήψεως διχύγειαν καὶ ἐκτέλεσις ἀπαιτοῦσα σθένος ψυχῆς καὶ τόλμην οὐ τὴν προσυχοῦσαν. Πολλοὶ πολλάκις τὰς λαμπρυτάτας, τὰς μεγίστας, τὰς παρατολμωτάτας τῶν ἰδεῶν συλλαμβάνοντες, ἕτεροι μάλιστα εἰς εὐμεθοδέστατον σύστημα συγκροτοῦντες αὐτάς ἐν νῷ, μικροὶ ἀποθνήσκουσι μὴ τολμῶντες νὰ διατυπώσωσιν αὐτάς ἢ μετὰ σθένους νὰ ἐπιδιώξωσι τὴν πραγμάτωσιν αὐτῶν. Κατὰ ταῦτα ὁ μεγαλοφυέστατος τῶν ἀπὸ αἰῶνος ἀναγεννωμένων Ἑλλήνων ἀναμφηρίστως ἐγένετο Ἀδαμάντιος ὁ Κοραῆς. Ἡ ἡμετέρα πατρίς ἀναγεννωμένη παρήγαγεν ἀφθόνως λαμπρότατα φιλοπατρίας ὑποδείγματα, πλήρεις πυρὸς διδασκάλους καὶ ἀνατροφεῖς τῆς νεότητος, ἐνθουσιώδεις τῆς ἐλευθερίας ὕμνητάς καὶ κήρυκας, γενναίους μαχητάς, δεξιωτάτους στρατηγούς καὶ τοὺς ἀρίστους τῆς Μεσογείου πολεμικοὺς ναύ-

τας, οὐδένα ὅμως μέγαν πολιτικόν, οὐδένα μέγαν στρατηλάτην. Ἐναμόνον. τὸν Κοραῖ, παρήγαγεν ἄνδρα ὄντως μεγαλοφυᾶ, ἀδιασάλευτα καταθέντα τὰ θεμέλια τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν παλιγγενεσίας, κατανόησαντα τὴν ἐθνοποιὸν δύναμιν τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, κατανόησαντα ὅτι διὰ μόνης τῆς ζωογόνου πνοῆς τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων ἡ δύνατο νὰ ἐμψυσηθῇ ζωὴ τῷ σχεδὸν νεκρωθέντι σώματι τῆς πατρίδος. Διὰ τῆς ἐλληνικῆς παιδείας ἥτις ἀνεζωπύρωσε οὐ πρὸ πολλῶν αἰώνων ἔτι τὴν Ἑσπερίαν ὅλην, διὰ τῆς ἐλληνικῆς παιδείας, ἥς ἄνευ παμβάρβαρος θὰ διετέλει ἔτι αὕτη, διὰ ταύτης ἐπεδίωξε καὶ κατῴρωθσε τὴν ἀνάστασιν ἡμῶν. Εἶδεν ὅτι ἀναβιούσης τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, βελτιουμένης δηλαδή καὶ καθοριζομένης τῆς λαλουμένης, ἤθελον ἀσάλευτοι κατατεθῇ αἱ βάσεις τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος, καὶ οὐδὲν ἤθελεν ἀντιστῆ κατὰ τῆς ἀπορροφητικῆς δυνάμεως τῆς ἐλληνίδος φωνῆς. Ἐπνευσε τότε πλέον ἀληθῆς ἡ τῆς ἐλευθερίας πνοή, ἀνεπτέρωθη ἡ ἐλληνικὴ συνείδησις καὶ ὁ Ἕλλην ἡσθάνθη ἑαυτὸν ἀνδρούμενον. Τ' ἀποτελέσματα ἐπῆλθον ῥαγδαῖα, ῥαγδαίότερα ἢ ὅσον αὐτὸς ὁ πρωτουργὸς τῆς κινήσεως ταύτης προσεδόκησεν. Ἀπόδειξις καὶ τοῦτο τῆς ἰσχύος τοῦ ἐλληνισμοῦ, καθευδούσης ἐν ὅσῳ μόνον οἱ κατὰλληλοι ἐλλείπουσιν ὁδηγοί.

Αἱ ιδέαι ἐν τούτοις τοῦ Κοραῖ δὲν ἔμειναν, μεθ' ὅλα τὰ θριαμβικὰ αὐτῶν ἀποτελέσματα, ἀπρόσβλητοι καὶ πρὸ καὶ μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἐλληνικῶν πραγμάτων Δεινὸς συνήφθη περὶ αὐτὰς ἀγών, οὐχὶ ὅμως εὐτυχῶς πάντῃ ἀνωφελῆς, διότι, χάρις αὐτῷ· πολλὰ ζητήματα διελευκάνθησαν, θετικοὶ δὲ κανόνες διετυπώθησαν τῆς ἐν τῷ μέλλοντι διαμορφώσεως, ἀποκαθάρσεως καὶ βελτιώσεως τῆς λαλουμένης γλώσσης. Τὸ ἔργον, ἱστορικῆς ἀνάγκης ἄλλως

προϊόν, γοργῶ τῷ ποδὶ διανύει τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, κατὰ τοσοῦτον μόνον προσκόπτον, ἐπιβραδύνον ἢ ἐνιαχοῦ χωλαίνον, καθ' ὅσον παρεκκλίνομεν ἀπὸ τῶν τότε διατυπωθέντων σωστικῶν γλωσσοπλαστικῶν κανόνων.

Μετὰ τὴν ἤτταν τῶν ἀντικοραϊστῶν ἐσίγησε τὸ ζήτημα, θεωρηθέν, ὡς καὶ ἦτο πράγματι, λελυμένον, καὶ μόλις ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἀνεκινήθη καὶ πάλιν μετὰ τὴν δημοσίευσιν ἰδίως τῶν «Γλωσσικῶν παρατηρήσεων» τοῦ κ. Κόντου, αἵτινες ὅμως οὐδαμῶς σκοποῦσαι τὴν ἀνατροπὴν τοῦ συστήματος Κοραῆ, ἄπορον διατὶ ἤγειραν τοσοῦτον θόρυβον παρ' αὐτολεγομένῳ τινὶ κοραϊστῶν κύκλῳ, αὐτοκλήτων τινων τῶν ἀρχῶν τοῦ σοφοῦ Χίου δῆθεν προμάχων. Δύναται τις εἰπεῖν ὅτι αἱ ἀντιμαχόμεναι μερίδες δὲν διαφέρουσι σχεδὸν τὰς ἀρχάς. Ἀποκάθαρσιν τῆς γλώσσης θέλουσιν οἱ μὲν, ἀποκάθαρσιν καὶ οἱ δέ, ἡ δὲ συγκροτουμένη μάχη, εἶναι ἀγὼν μᾶλλον περὶ τῆς τοιαύτης ἢ τοιαύτης παρατάξεως ὑπερσυντελίκων· διὸ καταλείπομεν τὸν ἀνούσιον ἀγῶνα εἰς τοὺς ἀρεσκομένους αὐτῷ. Ἡ ἡμετέρα γλῶσσα τρέχει δεινότερόν τινα κίνδυνον καὶ γενικώτερον ὥς θέλομεν ἱδῆ κατωτέρω, ἃ προσέχωμεν δὲ καὶ νῦν μὴπω, πάθωμεν τὰ αὐτὰ ἅπερ καὶ οἱ Βυζαντινοὶ τῆς τελευταίας ὥρας.

Ἄς παραιτήσωμεν λοιπὸν ἔριδα, ἥτις εὐτυχῶς ὁσημέραι προσλαμβάνει οἰκογενειακώτερον χαρακτῆρα. Ἀρκεσθῶμεν δὲ νὰ σημειώσωμεν μόνον ὅτι οἱ ἀντίμαχοι τοῦ κ. Κόντου, οἱ καὶ ἀεικῶς ὅλως τοιαῦτα ζητήματα ἐγείροντες, εἶναι ἄνθρωποι κακῆς πίστεως, συκοφαντοῦντες ἄνδρα, (ἂν δύναται ν' ἀποκληθῇ τοῦτο ἐπιστημονικὴ συζήτησις), ᾧ τινι οὐ σμικρὰ ὀφείλει ἡ ἀδιαλείπτως ἀποκαθαιρομένη γραπτὴ ἡμῶν γλῶσσα, καὶ διαβάλλοντες αὐτὸν ὡς ἐπιδιώκοντα δῆθεν νὰ καταστήσῃ αὐτόχρημα μακαρονικὴν τὴν ἡμετέραν φι-

λογικὴν γλῶσσάν. Ὁ κ. Κόντος οὐδαμῶς τῶν ἀρχῶν τοῦ Κοραῆ ἀφίσταται, ἀπεναντίας δὲ τὰ μάλιστα σέβεται τὸ πνεῦμα τῆς καθωμιλημένης γλώσσης πρεσβέων, ὅτι δὲν εἶναι πάντοτε δυνατόν νὰ μεταρρυθμῶνται οἱ τῆς καθωμιλημένης λαλιᾶς τύποι κατὰ τοὺς κανόνας τῆς τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων φωνῆς. Ὅτι οἱ λόγιοι καταφρονοῦντες λέξεων καλλιστῶν σωζομένων ἐν τῇ ἰδιωτικῇ φωνῇ, κακῶς πρό-
τουσι παραλαμβάνοντες ἄλλας δῆθεν ἑλληνικωτέρας καὶ κομψοτέρας, οὐδαμῶς εὐρισκομένας παρὰ τοῖς δοκίμοις συγγραφεῦσι· καὶ ὅτι πολλῶ καλλίον εἶναι νὰ στέργῃ τις τὰ κοινολεκτούμενα ἢ σπονδάζων περὶ τὰ χαριέστατα νὰ σοιοικίῃ δεινῶς.¹ Λίαν δὲ δικαίως παρατηρεῖ πρὸς τούτοις καὶ ὁ καθηγητὴς κ. Χατζιδάκης ὅτι «ὁ Κόντος κατέδειξε τὰς ἐσφαλμένας χρήσεις ἀρχαίων λέξεων εἰσαχθεισῶν παρ' ἡμῖν καὶ τάληθές ἐκάστοτε πειστικῶς διδάξας ἠνάγκασε πάντας, φίλους καὶ ἀντιπάλους, ν' ἀκολουθήσωσι ταῖς ὁ-
θῶς προτεινομένοις». Γράφει τὸ κοινὸν τιμῶ λέγει ὁ κ. Κόντος, μὴ γράφης ὑπολήπτομαι, διότι οὐδὲν σημαίνει τοῦτο, καὶ ἵνα πεισθῇς ἀπόκοπον τὴν ὑπὸ ἵνα ἰδῇς τί σοι μένει : λήπτομαι· ἀλλὰ τί εἶναι τοῦτο; Πάτημα ἐν τούτοις τῶν πολεμίων αὐτοῦ ὑπῆρξαν ὑπερβολαὶ τινες ἐν τοῖς καθέκαστον, ἃς δυσχερῶς δύνανται ν' ἀποφύγωσιν οἱ προσπλέοντες ταῖς μαγικαῖς ἀκταῖς τῆς ἀττικῆς φιλολογίας, ἔστω καὶ ἐπὶ τοῦ ἄριστα ἡματισμένου εὐζύγου λέμβου. Οὐδεμίαν ἄλλως ἔχουσι καὶ ταῦτα σημασίαν, ὀρθότατα κατ' οὐσίαν ὄντα, καὶ εὐχόμεθα τῇ πατρίδι ἡμῶν πάντοτε φιλόλογους ἐπίσης εὐσθεναῖς ὡς τὸν κ. Κόντον.

Οὕτω λοιπὸν ἀπὸ τῆς μεταστάσεως εἰς τὰς αἰωνίους μονὰς τοῦ μακαρίου τῇ λήξει Μηνᾶ Μινωίδου αἱ θεωρίαι

1) Ὅρα περὶ τούτου καὶ Θερεϊανὸν ἐν Ἀδαμαντίῳ Κοραῆ αὐτοῦ τὸ Β', σ. 264.

τοῦ Κοραῆ οὐδαμῶς ἡμφεσθητήθησαν παρ' ἡμῖν, ἅτε ὑπὸ ιστορικῆς ἀνάγκης ἐπιβεβλημέναι. "Οτε ἐξαίφνης πρὸ διετίας καὶ ὅλως ἀπροσδοκῆτως ἐξεφύτρωσε νέα τις γλωσσοπλαστικὴ θεωρία, ἥ· γεννήτωρ ἐγένετο ὁ ἐν Παρισίοις καθηγητὴς τῆς νεοελληνικῆς (ὡς θέλει ν' ἀποκαλῇ αὐτὴν) φιλολογίας κ. Ψυχάρης, ἀναιροῦσα πάσας τὰς μέχρι τοῦδε περὶ τῆς ἡμετέρας γλώσσης γνωστὰς θεωρίας ἐκτὸς μιᾶς, τῆς τῶν χυδαίστων, ἣν καὶ εἰς δόγμα ἀναγαγὼν ἀπεπειράθη νὰ μᾶς φορτώσῃ. Τό πρᾶγμα δὲν ἡξιώθη πολλῆς προσοχῆς, τοῦλάχιστον παρ' ἡμῖν. "Ολίγιστοί τινες ὅλως παρέργως συνεζήτησαν τὴν παράδοξον θεωρίαν· τὸ δὲ βιβλίον, τὸ περιλάλητον «Ταξίδι», τοσοῦτον ἀνῆλθὼς ἐν δῆθεν δημῶδει, μῆτε τοῖς λογίοις μῆτε τῷ χύδην ὅχλῳ καταληπτῇ, εἶναι γεγραμμένον, ὥστε οἱ πλεῖστοι νῦν ὁμιλοῦσι περὶ τοῦ συστήματος τοῦ Ψυχάρη χωρὶς καὶ ἐπακριβῶς νὰ γινώσκωσι τὰς ἐφ' ὧν ἐδράζεται τοῦτο σκέψεις.

Ἴδου τίς εἶναι, τί θέλει, τί εὔχεται, τί ἐπιδιώκει ὁ κ. Ψυχάρης.

Ὁ κ. Ψυχάρης εἶναι καθηγητὴς καὶ γλωσσολόγος. Ἀπέδειξε τοῦτο διὰ τῶν ἐξῆς αὐτοῦ ἔργων :

— Essais de phonétique néo-grecque.

— Observations phonétiques et étymologiques sur quelques phénomènes néo-grecs.

— Observations sur la langue littéraire moderne.

— Observations sur la phonétique des patois et leur influence sur la langue commune.

— Introduction à la Grammaire de la langue grecque vulgaire de S. Portius.

— Observations sur la Prononciation ancienne et moderne du Grec.

— Essais de grammaire Historique Neogrecque. —

— «Τὸ ταξίδι μου» —

καὶ ἄλλων τινῶν μονογραφιῶν ἐν περιοδικοῖς (*Revue critique*), δι' ὧν πάντων πειράται ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἄλλη ὅλως ἢ ἀρχαία τῶν Ἑλλήνων γλῶσσα καὶ ἄλλη ἐντελῶς ἢ ἡμετέρα, ἦν καὶ νεοελληνικὴν ἀποκαλεῖ, ἐπόμενος προφανῶς τοῖς Γερμανοῖς ἐκείνοις, οἵτινες πάντα τὰ ἡμέτερα νεοελληνικὰ ἀπεκάλεσαν, καὶ αὐτὸ τὸ ἡμέτερον ἔθνος νεοελληνικόν (*neugriechische*). Ἀλλὰ τὸ ἡμέτερον ἔθνος νεοελληνικὸν δὲν εἶναι, ἀλλ' αὐτόχρημα ἐλληνικόν, σπάνιον ἐν τῇ ἱστορίᾳ παράδειγμα ἀποτελοῦν λαοῦ διὰ τοσούτων αἰῶνων μὴ κατ' οὐσίαν ἀλλοιωθέντος. Τὸ ἔθνος ἡμῶν ὑπῆρξε παλαιὸν ἐλληνικόν, μεταγενέστερον ἐλληνικόν, νέον ἐλληνικόν (*moderne*) οὐδέποτε ὅμως νεοελληνικόν. Εὐκόλως δύναται πᾶς τις περὶ τούτου νὰ πεισθῇ οὐ μόνον τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ἱστορίαν εὐσυνειδήτως μελετῶν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα ἡμῶν, ἰδίως δὲ τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν, ἥτις κατ' οὐσίαν εἶναι αὐτὴ ἢ ἀρχαία ἐλληνικὴ «εἶναι ἀληθῶς ἐκπληκτικόν, λέγει ἐν τῇ περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος ἐν Ἑλλάδι μελέτῃ αὐτοῦ ὁ κ. Χατζιδάκης, πόσον ὀλίγον ἢ Ἑλληνικὴ καθόλου γλῶσσα ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς Λατινογενεῖς καὶ Γερμανικὰς μετεβλήθη ἀπὸ δισχιλίων ἐτῶν. Τοῦτο παρατηρεῖται καὶ ὡς πρὸς τὰς λέξεις καὶ ὡς πρὸς τοὺς τύπους. Οἱ πλείστοι γραμματικοὶ τύποι τῆς Ἀττικῆς ἢ Κοινῆς λαλοῦνται καὶ σήμερον ἀκόμη». Τὸ μόνον νῦν δυνάμενον ἴσως ν' ἀποκληθῇ νεοελληνικὸν ἔθνος εἶναι ἢ Γαλλία, εἰ καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῆς κατὰ τὸ πλεῖστον νεολατινικὴ, οὐχὶ μόνον διὰ τὰς ἐπ' αὐτῆς ἀρχαιοθὲν ἐκπεμφθεῖσας Φωκαϊκὰς, Ῥοδίας καὶ ἄλλας ἰσχυροτάτας ἀποικίας καὶ τὸν τότε ἐπιδράσαντα ἐπ' αὐτὴν ἐλληνικὸν πο-

λιτισμὸν καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γαλλικῆς γλώσσης μετὰ τὴν λατινικὴν καταφανῆ μητρικὰ δικαιώματα τῆς ἑλληνικῆς, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐπὶ τῆς γαλλικῆς ἀναγεννήσεως ἀσκηθεῖσαν μεγίστην ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας ἐπιρροήν. Διότι τίς ἀρνεῖται ὅτι οἱ Γάλλοι συγγραφεῖς μετὰ δεξιότητος ἀντλοῦντες καὶ εὐφυῖς ἐκ τοῦ φιλολογικοῦ θησαυροῦ τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος παρήγαγον τὸ κολοσσιαῖον ἔργον, τὸ αἰετὸς αὖξον, τῆς γαλλικῆς φιλολογίας τὸ διαφωτίζον καὶ παραμυθοῦν τὸν κόσμον. Καὶ μόνον δ' ἐπὶ τῆς πνευματικῆς ταύτης ἐπικοινωνίας στηριζόμενοι δυνάμεθα νεοελληνικὸν ν' ἀποκαλέσωμεν τὸ γαλλικὸν ἔθνος ἐὰν καὶ αἱ πνευματικαί, οὐχὶ δὲ μόνον αἱ ὕλικαὶ σχέσεις, δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ.

Ἀπαριθμοῦμεν εὐλαβῶς τὰ ἔργα τοῦ κ. Ψυχάρη καὶ τοὺς τίτλους μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς μετὰ τοῦ κ. Ρενὰν κηδεσθείας, ὃν μὴδ' αὐτὸν ἐν τούτοις κατώρθωσε νὰ παρασύρῃ εἰς τὰς περὶ ἑλληνικῆς προφορᾶς παραδόξους αὐτοῦ θεωρίας, καὶ δὲν τολμῶμεν νὰ πράξωμεν ἄλλως, διαβλέποντες τὴν ἀπαίτησίν του ταύτην ἐν πάσῃ ὑπ' αὐτοῦ τεχνουργηθείσῃ παραγράφῳ, ἰδίως ἐν τοῖς ὑπ' αὐτοῦ ἐκτοξευθεῖσιν ἄλλοτε κατὰ τῶν ψεξάντων τὸ σύστημα αὐτοῦ καὶ νῦν κατὰ τοῦ κ. **Burnouf**. Μετὰ κόπου πολλοῦ καταδέχεται ν' ἀπαντήσῃ εἰς τοὺς μὴ «ἔξακουσμένους στὴν ἐπιστήμην». Ἀλλοίμονον εἰς ἡμᾶς! πῶς παρουσιαζόμεθα ἐνώπιον αὐτοῦ ἄνευ περγαμηνῶν; Ἄν ὅμως τυχὸν βαδίζομεν στηριζόμενοι ἐπὶ τῆς ἀληθείας; Δὲν ἀνταλλάσσομεν τὴν σεμνὴν ταύτην φιλίην οὐδὲ διὰ τῆς μᾶλλον πολυθελγήτρου τῶν ἀμφιβόλου ἀγνότητος Μουσῶν τοῦ κ. Ψυχάρη.

Ὁ γλωσσολόγος λοιπὸν κ. Ψυχάρης ἀπὸ τῆς μητρὸς σαρσκριτικῆς εἰς τὰς θυγατέρας αὐτῆς καὶ τὰνάπαλιν τρέ-

χων καὶ αὐταῖς ἀδιαλείπτως ἀναστρεφόμενος, καὶ φιλίως ὅλως προσκείμενος, μάλιστα τῇ γαλλικῇ, ἣν ὄντως καὶ μετὰ πολλῆς χάριτος χειρίζεται — μακάρι νὰ ἔγραφεν οὕτω καὶ τὴν ἐλληνικὴν — εἰδὲ που ἴσως ὅτι ὅτε οἱ εὐθύς μετὰ τοὺς μέσους αἰῶνας γάλλοι σχολαστικοὶ λόγιοι, τελοῦντες ὅλως ὑπὸ τὸ κράτος τῆς λατινικῆς φιλολογίας, ἠπεύλουν τὴν ἐξοφάνισιν τοῦ ζωντανοῦ γαλλικοῦ ἰδιώματος προκρίναντες τὴν ἀποκλειστικὴν χρῆσιν τῆς λατινικῆς, εὐφυῆς καὶ φιλόπατρις Γαλάτης, Ῥονσάρ ὁ ποιητὴς τῆς *Franciade*, καὶ ἄλλοι ἔτι, σύγχρονοι καὶ μεταγενέστεροι αὐτοῦ, δεξιῶς ἐργαζόμενοι περιέσωσαν τὴν γαλλικὴν φωνὴν — καταλλήλως ὅμως, σημειωθῆτω καὶ τοῦτο, ἀποκαθαίροντες, βελτιοῦντες καὶ διαμορφοῦντες αὐτὴν — καὶ μεγίστην δόξαν ἑαυτοῖς περὶ ἤσαν γινώσκων δὲ καὶ οἷαν σημασίαν ἔσχε παρ' ἡμῖν ἡ γλῶσσα, αὐτὸ τὸ ἔθνος ἡμῶν δι' εἴκοσι αἰώνων περισώσασα, καὶ ὅτι ὁ Κοραῖς ὡς γλωσσοπλάστης οὐκ ὀλίγον ἐδόξασθη, θεωρῶν δὲ καὶ τὴν ποιὰν ἡμῶν φιλολογικὴν καχεξίαν, ἥς δὲν ἔγνω ἀλλաχοῦ τοὺς λόγους ν' ἀναζητήσῃ, ἐνόμισεν ὅτι φαινόμενος ἀκρότερος τοῦ Κοραῖ ἑν ταῖς γλωσσικαῖς θεωρίαις αὐτοῦ, θὰ κατάρθου, ἐὰν μὴ καθίστατο νέος τοῦ ἐλληνισμοῦ Μεσσίας, νὰ ἐφελκύσῃ τοῦλάχιστον ἐφ' ἑαυτὸν τὴν κοινὴν προσοχήν, ἐφ' ἣν κατ' ἄλλον τρόπον πιθανῶς οὐδ' ἐτόλμα κἄν νὰ ὑπολογίσῃ. Ἐπέτυχε τὸ δεύτερον. Ἐμείνεν εὐχαριστημένος;

Κατὰ τῆς ἀπομαραινούσης τᾶς ἐλληνικᾶς ἐν Ἑσπερίᾳ σπουδᾷ ἐρασμικῆς προφορᾶς, ὁλόκληρος νῦν ὁ ἐλληνισμὸς καὶ φιλελληνισμὸς συνάπτει κρατερὰν μάχην. Τολμηρὸς τις καὶ ἀπροσδόκητος ὑπερασπιστὴς αὐτῆς, μάλιστα Ἑλλην, δὲν θὰ προσεῖλκυε τὰ περίεργα βλέμματα πάντων; Τὰ περὶ τούτου θέλομεν ἰδῆ ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει τῆς πραγματείας

ταύτης, ἥς εἰς τὴν σύνταξιν ἐκόντας ἀέκοντας ἢ τόση φιλοπατρία καὶ φιλεπιστημοσύνη τοῦ ἐν Παρισίοις λογίου ὁμογενοῦς ὤθησεν ἡμᾶς· νῦν ἐπὶ βραχεῖαν ἀνάλυσιν τοῦ γλωσσικοῦ τοῦ κ. Ψυχάρη συστήματος.

Ἡ νῦν λαλουμένη ἐλληνικὴ γλῶσσα, λέγει οὗτος, σχέσιν ἔχει πρὸς τὴν ἀρχαίαν οἷαν ἡ γαλλικὴ πρὸς τὴν λατινικὴν. Τοῦτο δὲν εἶναι ἀληθές. Τὸ Ῥωμαϊκὸν ἔθνος, οἱ Ῥωμαῖοι, οἱ Λατῖνοι ἐξηλείφθησαν· ἡ δὲ λατινικὴ γλῶσσα περιέπεσεν εἰς χεῖρας ξένων φυλῶν, Κελτῶν καὶ Ἰβήρων Φράγκων καὶ Νορμανδῶν, Ὀστρογότθων καὶ Βισιγότθων· ἐλπίζω δὲ νὰ γινώσκῃ κάλλιον ἐμοῦ ὁ γλωσσολόγος κύριος Ψυχάρης, ὅτι οἰαδῆποτε γλῶσσα μεταβαίνουσα εἰς τὸ στόμα νέας τινὸς φυλῆς, ὑφίσταται πάντοτε, τοῦλάχιστον ἐν τῇ προφορᾷ αὐτῆς, ἀλλοιώσεις ὀφειλομένας εἰς τὰς διαφορετικὰς ἔξεις τοῦ φωνητικοῦ ὀργάνου. Εἴμεθα ἡ δὲν εἴμεθα Ἕλληνες; Ἰδοὺ τὸ ζήτημα. Ἡ μὲν ἡ φυλὴ ἡμῶν ἔχει τοιαύτην σχέσιν πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα οἷαν ἡ φραγκικὴ· ἡ ἰσπανικὴ πρὸς τὴν Ῥώμην; Ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα ἔμεινε πάντοτε εἰς τῆς αὐτῆς φυλῆς τὸ στόμα, δι' αὐτὸ καὶ δὲν εἶδε μεταβολὰς οἷα ἡ τοῦ *cantare* εἰς *chanter*· ἡ τοῦ *parabola*, εἰς *parola* (ἰταλ.) *palabra* (ἰσπαν.) *parole* (γαλλ.), σχεδὸν συναποβάλλοντος συγχρόνως καὶ τὴν ἐν τῇ λατινικῇ, δυνεισασμένη καὶ ταύτῃ τὴν λέξιν ἀπὸ τῆς ἐλληνικῆς, ἀρχικὴν αὐτοῦ σημασίαν. Δὲν εἶδε δηλαδὴ τοιαύτας ὁμοχρόνους καταστροφὰς καὶ ἀλλοιώσεις ῥίξης καὶ καταλήξεως μεταβολὰς καὶ διὰ νέων τοιούτων ἀντι-καταστάσεις, ἀλλ' ἀσήμαντὰ τινα καὶ ἐλαφρὰ οἷα τοῦ λέγω εἰς λέω, περὶ ὧν ἀσφαλέστερον ἠθέλομεν κρίνῃ ἐὰν εἴχομεν ἀκριβῆ γνῶσιν τῶν τότε λαλουμένων παρ' Ἕλλησιν ἰδιωμάτων. Πόσας σκέψεις δὲν παρέχει πολλάκις τὸ

παρ' Ἀριστοφάνει ἐν χρήσει λεκτικόν; Ὅτι στρογγυλοτέρα καὶ παχυστομωτέρα πάντοτε εἶναι ἡ γραφομένη γλῶσσα, ὅτι δὲ τὸ λαλούμενον ἰδίωμα πλημυροῦσιν αἰείποτε αἱ συγκοπαὶ καὶ ἐκθλίψεις καὶ συνιζήσεις, τοῦτο δὲν ἐπιδέχεται ἀμφισβήτησιν.

Μὴ ἀποδεχόμενος λοιπὸν ὁ κ. Ψυχάρης τὴν γλῶσσαν ἡμῶν ὡς ὄντως ἐλληνικὴν, κακοπαθοῦσαν καὶ ἐρειπιωθείσαν ἔνεκα συνδρομῆς ἀτυχῶν ἱστορικῶν περιστάσεων, δεκτικὴν ὁμῶς ἀναγεννήσεως, ἀλλ' ὡς συγγενεύουσιν μόνον ἐκ καταγωγῆς τῇ ἀρχαίᾳ, καταδικάζει εἶτα τὴν παρ' ἡμῖν χρῆσιν τῶν ἀρχαίων τύπων καὶ ἀσπάζεται τοὺς τῆς δημώδους δῆθεν — τῆς δημοτικῆς ἢ κοινῆς ὡς ἀποκαλεῖ αὐτήν.

Ἀλλὰ τίς εἶναι ἡ κοινὴ ἢ δημοτικὴ αὕτη γλῶσσα;

Ἀφ' οὗτου ἡ κλασικὴ ἡμῶν γλῶσσα ἐπαύσατο δημιουργοῦσα, τὸ ἀποκλειστικὸν σχεδὸν ὄργανον μόνον τῆς ἐκκλησίας κατέστη καὶ εὐαριθμῶν τινῶν λογίων πεισμώνως ἐξακολουθούντων δι' αὐτῆς νὰ συνεννοῶνται. Τούτους ὁμῶς ὁ λαὸς ὁσημέραι ἐκβαρβαρούμενος, κατέλειπεν, ἀκατανοήτους σχεδὸν πλέον αὐτῷ καταστάντας καὶ ἤρξατο δημιουργῶν τὰ γνωστὰ ἐκεῖνα δημώδους φιλολογίας προϊόντα εἰς τὰς κατὰ μέρος διαλέκτους αὐτοῦ, αἵτινες, σημειωθήτω ἐν παρόδῳ, δὲν εἶναι ποικιλόμορφοι διαστροφῇ τῆς κυρίας γλώσσης, ἀλλ' ἀπορρέουσιν ἐξ αὐτῶν τούτων τῶν ἀρχαίων ἐπιχωριαζόντων γλωσσικῶν ἰδιωμάτων, καὶ τοῦτο καθιστᾷ ἔξοχον τὴν σημασίαν, τῶν μέχρι ἡμῶν περιωθέντων, καὶ ἐν ῥῆσει ἔτι, ἐλλαττουμένη ἐν τούτοις ὁσημέραι, πολλῶν διαλεκτικῶν ἰδιωμάτων. Ἀλλὰ σὺν τῷ χρόνῳ ἐδημιουργήθη πρὸς τούτοις ὅπως ὅπως καὶ γλῶσσά τις, κοινὸν ὄργανον συνεννοήσεως ἀπάντων τῶν Ἑλλήνων ἐν ταῖς αὐτῶν συναλλαγαῖς, πρόχειρος ἄριστα δυναμένη ν' ἀποκληθῇ, γλῶσσα

τῆς ἀνάγκης, μιζοβάρβαρον ὅμως συμπίλημα, τὸ μὲν οὖσα ἐξ ἑλληνικῶν, τὸ δ' ἐκ ξενικῶν, ἀμφοτέρων παρεφθαρμένων, λέξεων κατασκευασθὲν καὶ ἦν διὰ τοῦτο δὲν τολμῶ ν' ἀποκαλέσω φιλολογικὴν, εἰ καὶ ἐν αὐτῇ ἐγράφησαν τὰ εὐάριθμα βιβλία τὰ τὴν τρέχουσαν τότε φιλολογίαν ἀποτελέσαντα. Εἰς δὲ τὰς κατ' ἰδίαν ἑλληνικὰς διαλέκτους ἐλάχιστα μόνον ἐγράφησαν· καὶ τοι δέ τινα μεταξὺ αὐτῶν δὲν εἶναι ἄξια περιφρονήσεως, δὲν κατῴρωθωσαν τὸ ἰδίωμα αὐτῶν νικηφόρον νὰ καταδείξωσιν. Καὶ καθ' οὗς τέλος χρόνους ἢ τῆς ἑλληνικῆς παλιγγενεσίας ἰδέα ἤρξατο νὰ λαμβάνῃ σάρκα, τὴν πρόχειρον ταύτην γλῶσσαν εὖρομεν ὡς τὸ κοινὸν διὰ γραπτοῦ λόγου μέσον συνεννοήσεως. Ταύτην δὲ νῦν τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ Κοραῆ ἀποκαθαίρομεν τοὺς κανόνας αὐτοῦ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἡττον ἀκολουθοῦντες. Ἐξοβελίζομεν τοὺς βαρβαρικοὺς τύπους, λέξεις καὶ φράσεις, τούτους δ' ἀντικαθιστῶμεν διὰ τῶν παρὰ τοῖς ἐκασταχοῦ διαλέκτοις ἀντιστοίχων ἑλληνικῶν ἐν χρήσει σήμερον καὶ ὅταν τοιοῦτοι δὲν ὑπάρχουσι διὰ τῶν μὴ τυχόν ἐν χρήσει κλασικῶν, ἐκλέγοντες μεταξὺ αὐτῶν τοὺς συγγενεστέρους τῷ πνεύματι τῆς σημερινῆς ἡμῶν γλώσσης. Ἐνῶ λοιπὸν καθαίρομεν τὴν ἐπίσημον οὕτως εἰπεῖν ἡμῶν γλῶσσαν, βαδίζοντες πρὸς τὴν ἀρχαίαν χωρὶς ἐν τούτοις ν' ἀπομακρυνώμεθα τοῦ νεωτέρου τῶν γλωσσῶν πνεύματος, (ἐλάχιστοι δ' ὑπάρχουσι νῦν παρ' ἡμῖν οἱ μὴ συμμορφούμενοι μὲ τοὺς κανόνας τούτους), ἐν πλείσταις ἑλληνικαῖς χώραις λαλεῖται γλῶσσα ἐν ἣ συναντῶνται λέξεις, σύνταξις πρὸ παντός, προφορὰ ἑλληνικώτεραι ἐνίοτε τῶν τῆς καθαρευούσης ἡμῶν γλώσσης. Τοῦτο καταφαίνεται ἐκ τῶν νῦν ἰδίως γενομένων ἐρευνῶν πρὸς περισυναγωγὴν προϊόντων δημῶδους γλώσσης καὶ φιλολογίας, ἅπερ ἀποδεικνύουσι κατὰ πόσον

εἶναι πεπλανημένη ἡ γνώμη ἐνίων ματαιῶς μοχθούντων νὰ κατασκευάσωσι γλῶσσαν ἐπὶ τῇ βάσει μόνον τῆς βαρβαριζούσης προχείρου ἐκείνης γλώσσης, ἔτι μᾶλλον ὑπ' αὐτῶν ἐκβαρβαρωθείσης, οὐχὶ δὲ καὶ τῶν πολυπληθῶν ἀληθῶς ἐλληνικῶν διαλέκτων, αἵτινες διὰ ζώσης παρεδόθησαν ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν.

Ἐπὶ τῆς μιζοβαρβάρου προχείρου στηρίζεται καὶ ἡ δημοτικὴ ἢ κοινὴ γλῶσσα τοῦ κ. Ψυχάρη, ἥς μὴ ἐξαρκούσης προσέλαβεν οὗτος βοηθοὺς τὰ προστυχόντα μόνον καὶ οὐχὶ πάντα τὰ ἐπαρχιακὰ ἰδιώματα (τὸ Χιακόν, Κωνσταντινουπολιτικόν καὶ Φραγκοδημῶδες), χωρὶς νὰ ἐρευνήσῃ ἂν πάντες ἐννοοῦσι τὰς δανειζομένας λέξεις, καὶ τούτων δὲ μὴ ἐξαρκούντων, λέξεις καθαρευούσας καὶ ἀρχαίας ἃς περιέβλε διὰ τῶν ἀξέστων τύπων τῆς προχείρου, καὶ δι' ἄλλων τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἐπινοήσεως, παραγαγὼν εἰς φῶς πρωτοφανὲς τερατούργημα.

Ἡ γλῶσσα ἡμῶν ἀσθενήσασα, γηράσασα, παντοίας ὑβρεῖς καὶ δεινοπαθήματα ὑποστᾶσα, καταπατηθεῖσα τέλος ὑπὸ τὸν ἄγριον πόδα τῆς βαρβαρότητος, εὐτυχῶς δὲν ἀπέθανε καὶ νῦν ἀνίσταται, ἀναρρωνύεται καὶ ἀναγεννᾶται ὑπὸ εὐγνωμόνων τέκνων περιθαλπομένη. Νευρώδης καὶ εὐστροφος, γλυκεῖα καὶ χριέσσα, τὰ μάλιστα δὲ πλουσία ἐνέχει πάσας τὰς ἀρετὰς τελείου τῆς ἐκφράσεως καὶ τῶν ὑψηλοτάτων ἀνθρωπίνων ἰδεῶν ὀργάνου καὶ νὰ πληρώσῃ δύναται πάσης τῆς συγχρόνου ἀναπτύξεως τὰς ἀπαιτήσεις, ἀποβᾶσα διὰ τοῦτο μέχρι τινὸς βαθμοῦ ἡ γλῶσσα τοῦ πολιτισμοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ κατὰ τὴν δικαίαν παρατήρησιν τοῦ κ. Χατζιδάκη.

Παρὰ τὰς θεωρίας τοῦ κ. Ψυχάρη, ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα δὲν ἀπέθανεν, ἀλλὰ πάσχει ἐκεῖνο ὅπερ καὶ ὁλόκληρον τὸ

ἔθνος ἡμῶν, ὃ πᾶν εὐφυῶς φίλος μου τις, ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν δοκίμων φιλολόγων, παραβάλλει πρὸς περικαλλές ἄγαλμα, Φειδίου ἢ Πραξιτέλους δημιουργήμα, ἐκ πολυκαιρίας καὶ παραμελήσεως παντοίαις ἀκαθαρσίαις κατακαλυφθέν, καὶ πηλῷ καὶ ἄμυφ καὶ ἀσβόλῃ πολλῇ, ὅπερ ἀγωνιζόμεθα ἀποξέοντες νὰ ἐπαναγάγωμεν ὅσον ἔνεστι εἰς τὴν προτέραν λαμπρότητα. Ἄλλο τὸ ζήτημα τώρα κατὰ πόσον εὐδοκίμοῦμεν ἐν τῇ ἐργασίᾳ ταύτῃ. Ὅπως καὶ ἀνέχῃ τὸ πρᾶγμα, ὁ κ. Ψυχάρης συναντήσας τὴν γλῶσσαν ἡμῶν ἐν τῇ σημερινῇ αὐτῆς φάσει, καθ' ἣν μόλις καὶ αὕτη ἀπὸ τοσούτων συμφορῶν συνελθοῦσα, λούεται καὶ κτενίζεται καὶ ἐσοπτριζομένη ἐναῖρυνεται ἐπὶ τῷ ἐπανερχομένῳ κάλλει καὶ τῇ τοσαύτῃ ἀκμῇ, φρίσσει δ' ὅλη ἐξ ἡδυπαθείας τοὺς τοσούτους ὥραίους λάτρεις καὶ θαυμαστάς αὐτῆς ἀναλογιζομένη, καὶ συγκεντρώσας καὶ ἄλλους τινὰς ἐπὶ δακτύλοις ἀριθμουμένους χωλοὺς καὶ κυφοὺς καὶ χλωμούς, πάντας ἐραστὰς ἀποκρουσθέντας, ὥς μὴ κατορθώσαντας ἐγκαίρως οὔτε τὴν καρδίαν αὐτῆς νὰ διαγνώσωσιν οὔτε τὰς ἀρετὰς αὐτῆς, τοὺς ἀνεπαρκῶς δηλαδὴ ἢ μᾶλλον τοὺς οὐδόλως αὐτὴν ἐκμαθόντας, ἐπέπεσε κατ' αὐτῆς μὲ τὴν κακοῦργον πρόθεσιν τοὺς μὲν ὀφθαλμοὺς αὐτῆς νὰ ἐξορύξῃ, τοὺς δὲ λαμπροὺς ὀδόντας καὶ τὴν ὥραίαν κόμην νὰ ἐκριζώσῃ, καὶ ἐν γένει τοιοῦτοτρόπως αὐτὴν ν' ἀκρωτηριάσῃ ὥστε νὰ καταστήσῃ ἀγνώριστον. Εὐτυχῶς ἐν coup de balai ἤρκασεν ὅπως κατακρημνισθῶσιν ἀπὸ τῆς κλίμακος πάντες οἱ γελοῖοι οὔτοι.

«Γράφω τῇ κοινῇ γλῶσσα τοῦ λαοῦ», λέγει ὁ κ. Ψυχάρης καὶ σκοπὸν προβάλλει τὸ καταστήσαι τὴν γλῶσσαν εὐληπτον τοῖς πᾶσι, τοὺς πάντας ἀναπτύσσουσιν καὶ ἐν τῷ πολιτισμῷ προάγουσιν. Ἄλλ' ἤθελα νὰ τὸν ἐρω-

τήσω, ὅταν τις γράφῃ διὰ ποίους γράφει; Διὰ τοὺς γινώσκοντας ν' ἀναγινώσκωσι βεβαίως· λοιπὸν οὗτοι ἔμαθον ν' ἀναγινώσκωσι τὴν καθαρεύουσαν οὐχὶ δὲ βεβαίως τὴν ἀνατοδοσικὴν τοῦ κ. Ψυχάρη, ἣτις εἶναι σχεδὸν ἀκατανόητος αὐτοῖς. Ἡ καθαρεύουσα εἶναι τὸ κοινὸν πάντων τῶν Ἑλλήνων συνεννοήσεως ὄργανον· αὕτη εἶναι ὄντως ἡ κοινὴ, οὐχὶ δὲ ἡ τοῦ κ. Ψυχάρη δημοτικὴ, διάφορος οὖσα κατὰ τὰς διαφόρους ἑλληνικὰς χώρας, ὡς τὴν κατέστησε μάλιστα, ἐν ἀπάσαις ἀκατάληπτος. Γράφων τὴν δημῶδη ἐπτανησιακὴν καθίστασαι ἀκατανόητος τῷ Χίῳ, τὴν χιακὴν τῷ Ἡπειρώτῃ, τὴν κρητικὴν τῷ Ἀθηναίῳ καὶ καθεξῆς. Τὰ ιδιώματα ταῦτα ὁσημέρχι ἐξαλείφονται πρὸ τῆς ἀκαταμαχίτου φορᾶς τῆς καθαρευούσης, ἣτις μόνη τείνει νὰ καταστῇ κοινὴ οὐ μόνον ὡς γραφομένη ἀλλὰ καὶ ὡς λαλουμένη· κατέστη σχεδόν. Κοινὴ ὅμως οὐχὶ πλέον ὡς προχειρος, ἀλλὰ στηριζομένη ἐπὶ τῆς μελέτης, τῆς συζητήσεως καὶ τῆς ὁσημέρχι αὐξούσης καλλαισθησίας τῶν λαλούντων αὐτήν. Δὲν γράφει λοιπὸν ὁ κ. Ψυχάρης τὴν κοινὴν ὡς νομίζει.

Ἰνα μάθῃ τίς ἡ λαλουμένη νῦν παρ' ἡμῖν συμβουλευόμεν αὐτῷ, ἵνα ἐλθὼν ἐνταῦθα, παρακολουθήσῃ τὰ παιδία τῶν δημοτικῶν σχολείων ἡμῶν πῶς ἀλλήλοις διαλέγονται, εἶτα τοὺς ἐν τοῖς καφεναείοις ἀπὸ πρωῒας ἄχρις ἐσπέρας ἀεροκοποῦντας, εἶτα τοὺς ἐν τοῖς δικαστηρίοις, τοὺς ἐν τῇ Βουλῇ, τοὺς ἐν τῷ χρηματιστηρίῳ, κ.τ.λ. Οὗτοι οἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν ἀναγινώσκουσαν μερίδα τοῦ ἔθνους οὐ μόνον γράφουσιν ἀλλὰ καὶ λαλοῦσι κοινῶς γλῶσσαν ὅπως ἀλλοίαν τῆς ὑπὸ τοῦ κ. Ψυχάρη γραφομένης. Δυνάμεθα δὲ νὰ βεβαιώσωμεν τὸν κ. Ψυχάρην, ὅτι θέλει κινδυνεύσῃ νὰ καταστῇ γελοῖος ἐν οἰαδήποτε ἀθηναϊκῇ αἰθούσῃ, ἂν καὶ

λαλῶν ἐπιμείνῃ ἐπιτηδεύων τοὺς ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ τύπους καὶ φράσεις. Ὡς ἀπαρallάκτως ἤθελε αὐτῷ συμβῆ τοῦτο, ἐὰν ἐπέμενε χρώμενος ἐν μέσοις Παρισίοις γαλλικῷ τινὶ ἐπαρχιακῷ ἰδιώματι.

Περίεργον δὲ ὅτι εἰ καὶ εἶναι παράφορος πολέμιος τῆς καθαρευούσης δανείζεται ἐν τούτοις τοὺς κανόνας αὐτῆς ἐν τῇ διαμορφώσει τοῦ πρωτοτύπου αὐτοῦ γλωσσικοῦ κατασκευάσματος. «Ὅταν ἡ δημοτικὴ μας γλῶσσα, λέγει, δὲν ἔχει μιὰ λέξιν ποῦ μᾶς χρειάζεται, παίρνω τὴν λέξιν ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν καὶ προσπαθῶ, ὅσο εἶναι δυνατό, νὰ τὴν ταιριάξω μὲ τὴν γραμματικὴν τοῦ λαοῦ.» Οὐ μόνον ἐκ τῆς ἀρχαίας παραλαμβάνει λέξεις, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς καθαρευούσης καὶ ἰδίως ἀπὸ ταύτης, εὐχερεστεροῦ τούτου ὄντος ἀνδρὶ μὴ περιελθόντι εἰς μεγάλην μετὰ τῶν ἀρχαίων κειμένων ἐπιμιξίαν. Ὁ τρόπος δὲ καθ' ὃν παραλαμβάνει ταύτας εἶναι ἀναντιρρήτως ὁ βαρβαρώτατος, διότι μετὰ κτηνώδους ἀκαλαισθησίας τὰς ἀκρωτηριάζει, ἐπὶ τῷ λόγῳ δῆθεν νὰ συμμορφώσῃ αὐτὰς τῷ πνεύματι τῆς δημώδους, ἀσεβῶν μέχρι αὐτῶν τῶν κυρίων ὀνομάτων καὶ αὐτὸ τὸ Ὀρφεὺς εἰς Ὀρφῆς μεταβάλλων, τὸ Παρθενῶν εἰς Παρθενός.

Λέγων δὲ ὅτι παραλαμβάνει ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ὅσας λέξεις δὲν εὐρίσκει ἐν τῇ δημοτικῇ δὲν λέγει τᾷληθῆ· διότι ἀδιαλείπτως φωρᾶται οὔτε τὸ ἓν οὔτε τὸ ἄλλο πράττων· διότι τὰ ξενικὰ καὶ τῷ λαῷ ἀκατανόητα μπερ γαρνίτο, μπριζέ, σοτέ, σὸς πικάντ, σκεμπέ, ραγοῦ, γρατέν, ἀπερ παρατάσσει πρὸ ἡμῶν περιγράφων ἐν σελ. 65 τοῦ Ταξιδιοῦ του τὴν πολυφαγίαν τοῦ «ἀδερφοῦ του Γιάννη» κατ' ἀκομφον ἀπομίμησιν τῶν ἐν Gargantua τοῦ Rabelais οὔτε ἐν τῇ δημοτικῇ ἐζήτησεν, οὔτε ἐν τῇ ἀρχαίᾳ. Καὶ ὅμως εὐρηνται ἐν ἀμφοτέραις λέξεις τὰ τοιαῦτα δηλοῦσαι. Ἐὰν λαβὼν ὡς τύπον τὸ ἀνωτέρω

menu μετὰ προσθήκης καθαρουσῶν τινων καταλήξεων διαμορφώσῃ κατ' αὐτὸ ὁλόκληρον τὸ ἑλληνικὸν λεξιλόγιον, τότε βεβαίως κατεσκευάσθη ἡ ποθητὴ *νεοελληνικὴ γλῶσσα*. Τί δὲ δὲν χρεωστοῦμεν εἰς αὐτὸ τὸ «ταίριασμα μὲ τὴ γραμματικὴ τοῦ λαοῦ!» τὰ σχολεῖα ἐγένοντο *σκολεῖα*, τὸ συμφωνοῦν ἐγένετο *συφωνοῦν* (καλὰ ποῦ δὲν ἔγινε *σίφουντας*), τὰ αἰσθήματα *αἰσθήματα*, *ἐμαφτό τον*, *ἀφτός*, *Γιούλιο* (διατὶ τότε δὲν λέγεις *ἁλωνάρη* ἀφοῦ θέλεις δημῶδη), *φελοῦν* (ὠφελοῦν), *ἔβρε*, *τροπαιόφορη*, *Αἰσκύλος* καὶ μέχρι τοῦ ταλαιπώρου Βίκτωρος Οὐγκώ, ὅστις εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ κατήντησεν *Βιχτῶρ* διὰ νὰ τὸν καταλαμβάνῃ καλλίτερον φαίνεται ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ποῖός εἶναι. Ἐπὶ τῇ θεᾷ τῆς τοιαύτης στρεβλώσεως τῆς μητρικῆς ἡμῶν γλώσσης ἀκουσίως ἔρχονται ἡμῖν εἰς τὸ στόμα οἱ περίφημοι λόγοι τοῦ Βολταίρου πρὸς τινὰ ὑπὸ περισσοῦ φιλολογικοῦ ζήλου καταληφθέντα κουρέα, ὑποβαλόντα ποτὲ ὑπὸ τὴν κρίσιν αὐτοῦ ὁλόκληρον πεντάπρακτον δοᾶμα, «*Faites des perruques, maitre Andrè, faites des perruques, des perruques, des perruques!!!*» Μανία δ' ἔχει καταλάβῃ αὐτὸν καταστρόφῃς πασῶν τῶν ἀντωνυμιῶν καὶ ἀντικαταστάσεως τοῦ *υ* διὰ τοῦ *φ* καὶ *θ* χωρὶς νὰ τοῦ πταίῃ τίποτε, πρᾶγμα ὅπερ καὶ ἀκουσίως ἐνθυμίζει ἡμῖν τὸ περίφημον ἐκεῖνο·

— «Τὸ ταῦτα γράφεται μὲ *φῖ* καὶ ὁ σταυρὸς μὲ *βῆτα*

— καὶ τὸ ἐνασμενίζομαι μ' ἓνα ζευγάρι ζῆτα »

Χάρις δ' αὐτῷ ἀπεκτήσαμεν ἀριστουργήματα δῆθεν δημῶδων φράσεων, ὡς ἐπὶ παραδείγματι «Ἔτσι μορφώθηκε μιὰ Ἑβρώπη κ' ἀνάμεσα στοὺς λαοὺς ἔπιασε συγκοινωνία διανοητική». Ὅπως ἀνάμεσα σὲ μερικοὺς λογίους μούρ-

λια, ἦν, — καὶ σᾶς ὁμιλοῦμε τὴν δημῳδὴ διὰ νὰ ἐννοή-
σητε ἡμᾶς καλλίτερα, — δὲν σηκώνει ὁ τόπος. Πρόχει-
ρον παράδειγμα ἡ παντελὴς σχεδὸν ἐξαφάνισις τῶν μετα-
φραστικῶν ἔργων τοῦ κ. Βικέλα, περὶ ὧν οὐδὲ λόγος σχε-
δὸν πλέον γίνεται, ἀφ' ἧς ὁ κ. Δαμιράλης ἐπελάβετο τῆς
μεταφράσεως τοῦ Σαίξπηρ. Ἐνθυμοῦμαι, ὅτε ἐφοίτων ἀ-
κόμῃ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, τί κακὸ καὶ τί γέλοιο, ἐσπέ-
ραν τινὰ ἐν τῷ παλαιῷ θεάτρῳ, διδασκομένου τοῦ Ἄμλετ,
κατὰ πὴν μετάφρασιν τοῦ κ. Βικέλα. ὑπὸ δοκιμωτάτου
μάλιστα ἡθοποιοῦ τοῦ κ. Λεκατσᾶ, ὅτε ἐν τοῖς θείοις
ἐκείνοις φιλοσοφικοῖς μονολόγοις καὶ διαλόγοις ἔπιπτον
βροχῆδὸν αἱ λέξεις τσόκαρα, καρυδόφλουδα, ὁ αἰθέρας, θεα-
τρῖνοι καὶ τὸ δὴ χεῖριστον τὰ τοιαῦτα δὲν ἐπύρχοντο
μόνα, ἀλλ' ἀναμειγμένα μετὰ τῶν νεωτερισμοί, ἔμφασις,
ὑποκριταί, τὸν ἀποφράδα ἵππον κτλ. πάντα δὲ ταῦτα
συνέβαινον προκειμένου περὶ Σαίξπηρ καὶ τῆς παραστάσεως
τῶν ὑφίστων ἀνθρωπίνων διανοημάτων.

Τὴν ἀπὸ σκηνῆς χυδαίαν φράσιν οὐδ' αὐτὰ ἀνέχονται
τὰ χυδαιότατα τῶν ὧτων καὶ εὐκολος εἶναι ἡ τούτου
πεῖρα. Παραλείπομεν νὰ εἰπῶμεν ὅτι τὰ πλεῖστα τῶν ἐν
δῆθεν δημῳδῇ γλώσσει γεγραμμένων δραματικῶν ἔργων εἶ-
ναι ἀφόρητά τινα gachis δημῳδούς καὶ καθαρευούσης,
ἔστιν ὅτε μάλιστα λίαν ἀρχαίῃς, ἀηδῖαν τοῖς ἀκροωμένοις
ἐμποιοῦντα. Ἐν Ὁθέλλῳ, πράξις Γ', ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ
σκηνῇ τῇ Γ'. ἀκούομεν (μετάφρασις Βικέλα):

« . . . — Τώρα 'πάγει,
πάγει ὁ ἥσυχός μου νοῦς καὶ ἡ ἀνάπαυσις μου.
καὶ τῶν πολέμων ἡ βοή, καὶ τῶν σπαθιῶν ἡ λάμψις.

Πᾶν τ' ἄλογα ποῦ χλημηντροῦν καὶ ὁ ἦχος τῶν σαλπίγγων

καὶ τὸ παγιαῦλι ποῦ τ' αὐτὶ ἀξεσχίζει...»

Κ' εὐθὺς ἀμέσως κατωτέρω, ὡς νὰ ἐσφενδονίσθῃ ὁ μεταφραστὴς ἐν μέσῳ καθαρεύοντι πελάγει,

Καὶ σεῖς θανάτου μηχαναὶ ποῦ μὲ τὸν λάρυγγά σας
τοῦ ἀθανάτου τοῦ Διὸς τοὺς κεραυνοὺς μιμεῖσθε!»

Ἐπειτα δὲ πάλιν ἐν δημῳδῇ «Πᾶν ὄλα!...» μεθ' ὃ προσφέρων ἡμῖν ἀρχαιοπρεπεστάτην τινὰ κλητικὴν «ὦ στρατηγέ!» μετὰ τρεῖς γραμμὰς ἐπαναρχίζει:

«νὰ ἦσουν ἕνας σκυλός», καὶ κατωτέρω πάλιν, «ἀλλὰ χωρὶς χαραγματιάν, ἢ ἀνοιγμα, ἢ τρύπαν» καὶ οὕτω καθεξῆς. Ἐν τῷ περιφρήμῳ δ' ἄσματι τῆς Δυσδαιμόνας, ἐν πράξει Δ'. δεινουμένης τῆς τοιαύτης σαλάτας, ἀκούομεν:

«τὴν κεφαλὴν 'ς τὰ γόνατα τ' ἀδύνατ' ἀκουπάει·

«κὶ ὁ ρύαξ ἐκεῖ 'ς τὰ πόδιά της ἐφλοίσβιζε τερπνά.»

Τί σημαίνει δὲ ἡ ἀλλαχού, — ἐν τῇ μεταφράσει στοιχείου τινὸς τῆς Ὀδυσσεΐας, — ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ μεταφραστοῦ ἀποστρέβλωσις τοῦ ὀνόματος τῆς ὠραίας θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῶν Φαιάκων εἰς Ναυσικάν; Τί τύπος εἶναι πάλιν τοῦτο τὸ Ναυσικάν; Μήπως εἶναι ἀπαίτησις καὶ τοῦτο τῆς δημῳδούς;

Παρακαλῶ τὸν ἀναγνώστην νὰ μὴ μὲ παρεξηγήσῃ ἐνταῦθα καὶ μ' ἐκλάβῃ ἀρνούμενον τοὺς φιλοτίμους ἀγῶνας ἀνδρῶν πρὸς πλουτισμὸν τοῦ δραματολογίου τῆς πτωχῆς ἐλληνικῆς σκηνῆς. Ἀπλῶς θέλω νὰ σημάνω τὸ ἄκαρπον τοιούτων κόπων ἕνεκα τοῦ ἀκαταλλήλου τῆς γλώσσης ἣν μεταχειρίζονται καὶ ν' ἀποκαλύψω τὴν ἀλήθειαν ὅτι με-

ταξὺ τῶν ποικίλων βασάνων, ἅπεο ὑπέστη ἡ γλῶσσα ἡμῶν, ἰδίως ἡ δημώδης λεγομένη, τὸ χεῖριστον εἶναι, ὅτι ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν περιέπεσεν εἰς ὅλως ἀδοκίμους χεῖρας, εἰς χεῖρας δηλονότι ἀνθρώπων ὅλως ξένων αὐτῇ, ἀνθρώπων οἵτινες μακρὰν τῆς πατρίδος τὸ πλεῖστον τοῦ βίου αὐτῶν διανύοντες καὶ τὰς περιωνύμους πανουργίας τοῦ Μπερτόλδου μόνον καὶ τὰς σκέψεις Συντίπα τοῦ φιλοσόφου ἀναγινώσκοντες νομίζουσιν ὅτι αὕτη εἶναι ἡ δημώδης ἐλληνικὴ.

Ἡ δημώδης ἄλλως, ὡς ἔχει νῦν, οὐτ' ἐν τῇ ποιήσῃ εἶναι ἀνεκτὴ· διότι ποῦ διεσώθη αὕτη ἀκεραία καὶ ὁμοιόμορφος ὡς ζῶσα διάλεκτος; Ἄν πρόκειται περὶ τῆς δημώδους ἡπειρωτικῆς λεγομένης, ἐν ἣ τὰ τοσαῦτα ἀριστουργήματα τῆς ἄρματωλικῆς καὶ δημοτικῆς ἡμῶν ἐν γένει ποιήσεως ἐδημιουργήθησαν, ταύτην οὐτ' αὐτὸς ὁ Βαλαωρίτης ἡδυνήθη νὰ χειρισθῇ καλῶς, πολλῶ δ' ἦττον οἱ κατ' ἔτος τοῦ Φιλαδελφείου ποιητικοῦ ἀγῶνος μετέχοντες στοιχουργοί, οἵτινες ποῦ θέλετε νὰ ἐκμάθωσι τὴν τοιαύτην δημώδη; Ἐν Ἀθήναις; Τούτου ἀδυνάτου ὄντος, ἀναγκαστικῶς ἀπὸ τῶν κειμένων τῶν δημωδῶν ἄσμάτων· ἀλλὰ τότε ἅς συγχωρήσωσιν ἡμῖν νὰ εἰπῶμεν αὐτοῖς ὅτι γράφουσι γλῶσσαν νεκρὰν καὶ προτιμητέα ἢ ζῶσα καὶ παρ' ἡμῖν δι' ἡμέρας καὶ νυκτὸς λαλουμένη καθαρεύουσα, ἥτις θέλει καθιστᾷ αὐτοὺς ἂν μὴ τι ἄλλο, τοῦλάχιστον εὐνοητοτέρους.

Ἄν ἡδύναντο νὰ δώσωσιν ἡμῖν οἱ στοιχουργοὶ τοῦ Φιλαδελφείου ἀγῶνος ποιήμα τι παρεμφερές τὴν δύναμιν, τὸ κάλλος, τὴν φράσιν τῷ ἐπομένῳ τετραστίχῳ,

«Ἀχ! νὰ μπορούσα σὲ χρυσὸ νὰ πέρναγα σειρῇτι,
τὴν 'πούλια, τὸν αὐγερινὸ καὶ τὸν ἀποσπερίτη.
νὰ σοῦ στολίσω τὸ λαιμό, γιὰτὶ νὰ τὸν στολίσῃ,
δὲν βρίσκεται διαμαντικὸ σ' Ἀνατολὴ καὶ Δύσι»,

τότε ἠθέλομεν σιγήσῃ ἢ μᾶλλον ἠθέλομεν στεφανώσῃ αὐτοὺς καὶ ποιητὰς ἡμῶν ἀνακηρύξῃ· ὡς τότε ὅμως ἄς μένωσι μὲ τὸ ὑλικὸν γέρας τὸ ὑπὸ ἀναρμοδίῳ ἀγωνοδικῶν χορηγούμενον, οἵτινες ἄλλῃ μεθόδῳ προχθὲς ἔτι ἐχρῶντο καὶ ἄλλα σήμερον παραφθέγγονται, οἵτινες παντοιοτρόπως κακώσαντες, στρεβλώσαντες καὶ ἐκμακαρονίσαντες τὴν καθαρεύουσαν ἐπιτίθενται νῦν κατ' αὐτῆς ὡς χλωμῆς, ἀψύχου, σαβανωμένης — καὶ ὡς ἐνόχου τῆς παρ' ἡμῖν παρατηρουμένης ποιητικῆς στειρώσεως. Εἰς τί δύναται νὰ πταίῃ ἡμῖν γλῶσσά τις, ὅταν μεταφέροντες ἐν αὐτῇ ξένον τι ἔργον, τὸν Φάουστ τοῦ Γκαῖτε ἐπὶ παραδείγματι, εὐθύς ἀπὸ τῆς πρώτης σελίδος ὡς νὰ ἐστερεῖτο αὕτη λέξεων οἶαι τὰ βάρβιτος καὶ βάρβιτον, ἀπὸ τῆς ἀρχαίας μὲν εἰλημμένα ἀλλ' ἤδη ὀριστικῶς ἐν τῇ καθαρευούσῃ ἐγκλιματισθέντα καὶ πασίγνωστα, τὸ *λύρα*, τὸ ἀρχαῖον *χέλινς* -ος ἐπὶ τέλους, ἂν μὴ τὸ *αἰολικὴ λύρα* ἢ μᾶλλον *αἰολικὴ κινύρα* διὰ τὸ ἀκριβέστερον τῆς μεταφράσεως, κατασκευάζομεν πρὸς δήλωσιν τοῦ πτωχοῦ *Aeolsharfe*, σημαίνοντος ὄργανον ἀναδίδον μουσικοὺς ἤχους προσπίπτοντος τοῦ ἀνέμου ἐπὶ τὰς χορδὰς αὐτοῦ, γνωστοῦ δὲ πλέον εἰς τὸν ἀθηναϊκὸν λαόν, ὡς στηθέντος ἀπὸ μακροῦ εἰς πλεῖστα τῶν ἐνταῦθα ζυθοπωλείων, ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς *αἰολικῆς λύρας*, ἀνθ' οὗ οἱ Γάλλοι μεταφρασταὶ τοῦ Φάουστ μετεχειρίσθησαν ἀπλούστατα διὰ τὸ εὐληπτον τὴν λέξιν *luth*, κατασκευάζομεν, λέγω, τὴν ἀκατανόητον λέξιν *πνευματόχορδον*, ἥτις μόνον ἴσως τὸν χυδαίως φουσκωμένο *ἄντερο* ἀποκαλούμενον ἠδύνατο νὰ σημάνῃ;

Τίς πταίει ἐνταῦθα διὰ τὸν μακαρονισμόν καὶ τὴν στρέβλωσιν; Μήπως πάλιν ἡ καθαρεύουσα; Καὶ τοιαύτην ἐν τούτοις ὡς κατήντησαν αὐτὴν οἱ πολυειδεῖς ἐχθροὶ της,

πρὸς πνευματοχόρδῳ ὀρχουμένην, προτιμῶμεν αὐτὴν τῆς ἀπειλούσης ἡμᾶς δημῶδους τοῦ κ. ἀγωνοδίκου, ἂν κρίνωμεν ἐκ τῶν πρώτων δειγμάτων θαυμαστῆς χρήσεως αὐτῆς ἅπερ ἔδωκεν ἤδη ἐν αὐτῷ τῷ Φάουστ αὐτοῦ παρατάσσω *μουσικλωμένος, φουμίζου, γάφ.λατορ, σμάρι, τσουνκιδᾶ, γουρουνιά, παράπυρα.*¹

Ἡμεῖς οἱ πτωχοὶ ὁμολογοῦμεν ὅτι ἄνευ εἰδικοῦ λεξικοῦ, ὅπερ ὤφειλον τοῦλάχιστον οἱ καινοτόμοι οὗτοι νὰ προεκδώσωσι, δὲν δυνάμεθα νὰ κατανοήσωμεν τὴν καινὴν ταύτην *κοινὴν* γλῶσσαν. Ποῦ μᾶς πᾶτε, ποῦ μᾶς πᾶτε, μὲ τὴν δημῶδην σας! Διὰ τοὺς λόγους τούτους δὲν δυνάμεθα νὰ συμφωνήσωμεν μετὰ τοῦ διακεκριμένου γλωσσολόγου κ. Χατζιδάκη, ὑποψιθυρίσαντος ποιᾶν τινα εὐχὴν ἐν τῇ τελευταίᾳ αὐτοῦ περὶ γλώσσης μελέτῃ, τῇ ἐν τῇ «*Ἀθηνᾶ*» δημοσιευθείσῃ, ὑπὲρ *δημῶδεστέρας τινὸς κα-*

1) Βαθεῖαν λύπην ἐπροξένησεν ἡμῖν ἡ αἰφνιδία λειποταξία αὕτη δοκίμου λογίου ἀπὸ τῆς φρονίμου φάλαγγος τῶν ὁπαδῶν τῆς καθαρευούσης, τοσοῦτο μᾶλλον καθ' ὅσον οὗτος καὶ ποιητικῆς ἰδιοφυΐας μὴ ἔστερημένος καὶ παιδείας εὐμοιρῶν, ἐχειρίσθη ἄριστα ὁσάκις ἠθέλησε τὴν καθαρεύουσαν, παραγαγὼν ἐν αὐτῇ ἀπαραμίλλου χάριτος προτόντα οἷα ὁ Θησεὺς καὶ τὸ *Μῆλον τῆς Ἑριδος*. Θὰ ἐννοήσῃ ἡμᾶς καλλίτερον ὅστις λάβῃ τὸν κόπον νὰ παραβάλῃ τὰ ἔργα ταῦτα πρὸς τὰ ὑστερότερον ἐν δημῶδει γλώσσῃ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ στιχουργηθέντα. Τὸ ποιητικὸν τάλαντον φθίνει κατὰ λόγον τῆς ἀπὸ τῆς καθαρευούσης ἀπομακρύνσεως καὶ ὁ ἐκχυδαίσθεις στίχος δὲν τολμᾷ ν' ἀποκαλέσῃ ἑαυτὸν ἀδελφὸν τοῦ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ καλλιτεχνηθέντος καθαρεύοντος. Δὲν ἐννοοῦμεν διατί ν' ἀνακοπῇ οὕτω λαμπρῶς ἀρξάμενος δρόμος καὶ μεταβληθῇ εἰς κωμικὴν ὁδοδρομίαν, ἐν ᾗ μοχθηροὶ ἐλλαγονόικαι, χωλοὺς καὶ ἀναπήρους στεφανοῦντες, παρέρριψαν τὸν νεόφυτον, διὰ τὸν φθόνον τῆς παρελθούσης ἐπιτυχίας, καὶ πρὸς πλείονα ἐμπαιγμὸν ἐκάθισαν φέτος αὐτὸν καὶ κριτὴν, οἶονεῖ λέγοντες αὐτῷ «*ἱκανοποιήθητι, σοῦ εἶναι ἀρκετόν· ἄλλοι εἶναι τῶρα οἱ ποιηταί, σὺ μόνον ὡς κριτὴς δύνασαι νὰ χρησιμεύῃς τοῦ λοιποῦ*». Τί εἶναι πάλιν τοῦτο; Μήπως ἐφαρμογὴ τῶν δογματῶν παλαίου φιλοσοφικοῦ συστήματος περὶ τῆς ὑπὲρ τοῦ πλησίον αὐτοθυσίας, τοσοῦτον εὐγλῶττως διαγραφέντων ἄλλοτε ἐν φιλοσοφικῇ ἐπιφυλλίδι;

θαρευούσης γλώσσης. Μεγάλους περιέχει τοῦτο κινδύνους, ὡς ἔχουσι τὰ πράγματα, καὶ πολὺ φοβούμεθα μήπως ἡ μέχρι χθὲς κατέχουσα ἡμᾶς πρὸς τὰ ἄνω, δηλ. πρὸς τὴν ἀρχαίαν, φορὰ μεταστραφῇ ἐξαίφνης πρὸς τὰ κάτω, ἄγουσα ἡμᾶς εἰς ἐντελῆ ψυχαρισμόν καὶ τῆς ἡμετέρας γλώσσης ἐκχυδαϊσμόν. Προτιμητέον δὲν εἶναι νὰ σταθῶμεν ἐδῶ περισυλλέγοντες ἐν συστήματι ἅπαν τὸ ὕλικόν τῆς καθαρευούσης πρὸς καθορισμόν τοῦλάχιστον τοῦ λεξικολογικοῦ αὐτῆς πλούτου, μεγίστην εὐεργεσίαν οὕτω παρέχοντες τοῖς περὶ τὰ γράμματα παρ' ἡμῖν ἀσχολουμένοις, οἵτινες δεινὰ μαρτύρια γράφοντες ὑφίστανται ἀπὸ τῆς μνῆμης μόνον αὐτῶν ἐξαρτῶμενοι καὶ τῶν λεξιλογίων τῆς ἀρχαίας γλώσσης; Οὐδ' εἶναι φόβος νομίζομεν ἐκ τῆς συντάξεως τοιοῦτου λεξικοῦ ἀνακοπῆς τῆς προόδου τῆς καθαρευούσης· εἶναι τὸ αὐτὸ ὡς νὰ ἐλέγομεν ὅτι συγκροτουμένου παρ' ἡμῖν ἀστικοῦ κώδικος ἤθελεν ἐκπνεύσῃ ἡ ἐπιστήμη τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Δικαίου. Τοῦναντίον μάλιστα τὸ τοιοῦτον ἔργον θέλει συντείνῃ εἰς ἐκτίμησιν τοῦ ἄχρι τοῦδε συσσωρευθέντος θησαυροῦ καὶ τῆς δυνάμεως τῆς γραφομένης ἡμῶν γλώσσης, ὠθήσῃ δ' ἡμᾶς εἰς συμπλήρωσιν τῶν ἐλλειπόντων, ἀποβολὴν τῶν ἀμφιβόλου ἀξίας, ἀντικατάστασιν τῶν μετρίων διὰ τῶν ἀρίστων. Αἱ δύο μεγάλαι πηγαὶ τῆς καθ' ἡμᾶς γλώσσης ἡ ἀρχαία καὶ ἡ δημώδης αἰεὶ θὰ πρόκεινται ἀνεξάντλητοι καὶ εὐεργετικάι.

Ἐγένετο ἤδη αἰσθητοτέρα ἡ τοιαύτη ἀνάγκη καὶ μονομερεῖς τινες ἤρξαντο ἐπὶ τούτῳ ἐργασίαι. Καθ' ἃ λέγεται οὐ μόνον ὁ πολυμαθὴς Στέφανος Κουμανούδης συνέλεξε τριάκοντα μέχρι τοῦδε χιλιάδας λέξεων ἀπὸ τοῦ 1750 εἰς τὴν γραφομένην ἡμῶν γλῶσσαν ὑπὸ τῶν λογίων εἰσαχθεῖσων, ἀλλὰ καὶ ὁ φιλοπονώτατος κ. Δ. Κορομηλᾶς μετὰ πολλοῦ τοῦ ζήλου πει-

ρᾶται νὰ περισυλλέξη πάσας τὰς νῦν ἐν χρήσει λέξεις τῆς καθαρευούσης. Ἡ φιλολογικὴ τοῦ κόσμου ἱστορία μαρτυρεῖ ἐν τούτοις ὅτι εἰς τὰ τοιαῦτα ἔργα δὲν ἐξαρκοῦσιν εἰς ἡ δύο καὶ ὅτι τὰ τοιαῦτα ἐπιτυχῶς συνετελέσθησαν μόνον τότε ὅτε ἐγένοντο τὸ ἔργον ἐπὶ τούτῳ τεταγμένων σοφῶν σωματοίων. Ἄς σπεύσωμεν δ' ἐφ' ὅσον ἀκμάζει ἔτι τὸ θαυμασιον τοῦ Κόντου διῦλιστήριον, οὐ συντριβέντος πικρῶς θέλομεν ἡμέραν τινὰ μετανόηση, ὅτι δεόντως δὲν ἐξετιμήσαμεν. Ὅταν ὑποκύψῃ καὶ τοῦτο εἰς τὸ μοιραῖον τέλος εἰς ὃ πάντα τὰ ἐν τῷ κόσμῳ ὑπόκεινται, τότε δὴ τότε, θέλομεν ἴδῃ οἶον κίνδυνον τελείου ἐκμακκαρονισμού θέλει διατρέξῃ ἡ γλῶσσα ἡμῶν, ὅταν δὲν θὰ ὑπάρχῃ πλέον ὁ ὑπὲρ τῆς τάξεως αὐτῆς ἐπιτυχῶς μαχόμενος γενναῖος κήνωρ, ὅταν οἱ προστυχόντες ἡμιμαθεῖς διδάσκαλοι ἀδεῶς πλέον θὰ δύνανται νὰ φορτώνωσι τὴν ταλαίπωρον καθαρεύουσιν μὲ τὰ ἄνοστα αὐτῶν ἐκ τοῦ βυζαντινοῦ βορβόρου καὶ τῆς ἄλλης ἐλληνητικῆς παρακμῆς μετ' ἡλιθίου μειδιήματος ἀνασυρόμενα ὑπ' αὐτῶν ἀγρεύματα.

Ἐπανερχόμεθα νῦν ἐπὶ τὴν ὅλως ἀπροσδόκητον υποχώρησιν τοῦ κ. Χατζιδάκη πρὸ τῆς δημῳδους, θεωροῦντες μέγιστον τὸν ἐκ τῆς τοιαύτης ὑπενδόσεως κίνδυνον. Ἀληθές ὅτι ὁ διακεκριμένος καθηγητὴς δὲν ἐκτείνει τὴν χρῆσιν αὐτῆς ἐν τοῖς παντὸς εἶδους φιλολογικοῖς ἔργοις, ἀλλὰ περιορίζει αὐτὴν ἐν τῷ διηγήματι καὶ τῇ ποιήσει, καὶ εἰς ἄλλα τινὰ ὀλίγα λόγου εἶδη, ὡς φαίνεται· ἀλλ' ἐκ τούτου φοβούμεθα ὅτι δὲν μειοῦται ὁ ἀπειλούμενος διπλοῦς κίνδυνος πρῶτον μὲν ἐκχυδαίσεως τοῦ κράτουντος ιδιώματος, εἴτα δὲ καὶ ἐνθαρρύνσεως τῆς ἀπὸ μακροῦ ῥίζοβολησάσης παρ' ἡμῖν ἡμιμαθείας. Ἀπειλεῖται μάλιστα διὰ τῆς χρήσεως τοιαύτης δημῳδεστέρας καθαρευούσης εἰσβολὴ εἰς

τὸν περίβολον τῶν Μουσῶν ἀνδρῶν ὅλως ἀφιλοσόφων καὶ φιλολογικῶς ἀστοιχειώτων, ὅπερ οὐδαμῶς θέλει συντείνειν οὔτε εἰς τὴν καλλιτεχνικὴν διαμόρφωσιν τῆς ἡμετέρας γλώσσης οὔτε εἰς τὴν ἠθικὴν τοῦ ἔθνους διάπλασιν. Κακῶς ἐρρίφθη τὸ μανδῆλιον καὶ ταχὺς ὀφείλει ὁ κ. καθηγητὴς νὰ τὸ ἀναλάβῃ, πρὶν ἀρπάσῃ αὐτὸ ἡ ἐλάχιστον τοῦ σεμνοῦ τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς καθαρευούσης μετέχουσα ἐκδεδιγητὴμένη αὐτῇ ἐταῖρα, ἡ δημῳδεστέρα ἀποκαλουμένη, ἥτις τὴν κοσμίαν νῦν προσποιουμένη μόλις αἰσθανθῇ τὴν κνίσσαν τῆς ὑπ' ἀνδρῶν οἴος ὁ κ. καθηγητὴς προσφερομένης αὐτῇ θυσίας, θέλει καὶ πάλιν ὡς τὸ πρὶν ἐκβαχευθῇ καὶ Μεσσαλίνα ἀκράτητος, καλύπτουσα ὑπὸ τὴν βασιλικὴν πορφύραν τῆς καθαρευούσης τὸ χυδαῖον αὐτῆς καὶ τὰ ἔλκη θέλει φωραθῇ ἐν τοῖς ἐσχάτοις χαμαιτυπείοις τοῦ ἀγοραίου λόγου μετὰ βαναύσων καπῆλων ὀργιάζουσα. Θέλομεν τὸν γραπτὸν λόγον τοιοῦτον ὥστε νὰ λεπτύνῃ τὰς ὁρᾶς ξεις, νὰ ἐξυψοῖ τὸ αἶσθημα, νὰ ἐξευγενίσῃ τοὺς ταπεινοὺς οὐδὲν δὲ ἰσχυρότερον τῆς γλώσσης ὄργανον πρὸς τὴν ἠθικὴν λαοῦ τινος διάπλασιν. Καὶ αὐτῶν τῶν κοινοτέρων ἐκφράσεων ἢ τοιάδε ἢ τοιάδε μορφὴ καὶ χρήσις ἀρκοῦσι πολλὰκις νὰ ἐνσταλαξῶσι βαθμηδὸν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν λαῶν τὴν ἀπογοήτευσιν, τὴν ἔκπτωσιν τοῦ φρονήματος, τὴν λατρείαν πρὸς τὴν ὕλην, τὴν ῥοπὴν εἰς αὐτὸ τὸ ἔγκλημα, καταστρέψωσι δὲ τὴν πρὸς τὰ καλὰ ὁρμήν, παρὰ κωλύσωσι τὰς πρὸς τὰ μετὰ φύσιν γενναίας πτήσεις τοῦ πνεύματος καὶ μηδενίσωσι τὸ φύσει συμπαθὲς τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας. Δὲν δύναται τις νὰ φαντασθῇ οἶαν ὀλεθρίαν ἐπιρροὴν ἀσκοῦσιν ἐπὶ τοῦ ἔθνους λαοῦ τινος τὰ «δὲ βαρεῖέσαι», καὶ τὰ «μὴ χάνεσαι», τὰ «γεία σου καὶ ἔρροια σου» καὶ ἡ «δουλεῖα γιὰ τὸ πάπλωμα», τὰ «Ρωμῆς» καὶ τὰ «καραγκιόζ μπερντές»,

τὰ «τρεῖς ἐπτὰ εἰκοσιένα φάε καὶ σὺ καὶ θός καὶ μένα», τὰ «ὁ δεῖρα καὶ ὁ τάδες εἶναι ὅλοι μασκαράδες», καὶ τὸ τοῦ περιωνύμου Χρήστου τοῦ Ἀράπη ἀπόφθεγμα «*λευτερία-κλε-φτερία*». Φιλελεύθεροι ὄντες θέλομεν νὰ ἴδωμεν τοὺς ἐν τοῖς καταγωγείοις συναγελαζομένους νὰ ἐξέλθωσιν εἰς τὸ φῶς τοῦ ἡλίου καὶ περιβαλλόμενοι ἔνδυμα γάμου νὰ καταστῶσιν ἀληθεῖς πολῖται. Δὲν ἀγαπῶμεν τὰ ὑπὸ ἀπολυταρχικῶν ἰδεῶν ἐμπνεόμενα πονηρὰ τεχνάσματα καὶ τὸ ἐπιτηδεύειν τὴν διεφθαρμένην διάλεκτον τῶν ἀγοραίων, ὅπως ἀφ' ἐνὸς μὲν ταπεινῶς κολακεύοντες αὐτοὺς ὡς δῆθεν ταῖς συνηθείαις αὐτῶν προσαρμοζόμενοι, ἀφ' ἑτέρου δ' ἐγκαταλιμπάνοντες αὐτοὺς ἐν τῷ σκότει τῆς ἀμαθίας, ἀφαιροῦμεν αὐτοῖς εὐχερέστερον τὴν ἐλευθερίαν. Ἀποροῦμεν πῶς δὲν ἐσκέφθη τὰ τοιαῦτα ὁ κ. Ψυχάρης ὁ τοσοῦτον προοδευτικᾶς πολιτικᾶς δοξασίας ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ ἐπιδεικνύμενος Ἡ γλῶσσα εἶναι τὸ κύριον ἐκπολιτισμοῦ ὄργανον δι' ἡμᾶς δὲ ἰδίως καὶ τὸ τῆς πολιτικῆς καὶ ἐθνικῆς ἀναστάσεως. Ἐν ἡ ἂν ἡμέρᾳ ὁ ἐγγράμματος τῆς πατρίδος ἡμῶν πληθυσμός, πρόσω χωρούσης τῆς γλώσσης ἡμῶν, καταστήσῃ οἰκεῖον καὶ ἀγαπητὸν αὐτῷ ἀνάγνωσμα τὸν Πλούταρχον, τὸν Ξενοφῶντα, τὸν Ὅμηρον, κατανοήσῃ αὐτούς, ἐννοήσῃ οἷον θεῖον αἷμα ῥέει ἐν ταῖς φλεψίν αὐτοῦ, ὡς λέων θέλει τινάξῃ τὴν χαίτην του καὶ ὁ βρυχηθμός αὐτοῦ θέλει παγώσῃ τὸ αἷμα ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν βαρβαρικῶν ὀρδῶν, αἵτινες ἔνθεν ἀκχεῖθεν τοῦ Ἰστροῦ καὶ παρὰ τὸν Αἶμον κατασκηνώσασαι διαφιλονεικοῦσιν ἡμῖν καὶ αὐτὸν τὸν κατ' ἐξοχὴν ἐθνικὸν ἡμῶν ἥρωα, τὸν καὶ πέραν τοῦ Ἰνδοῦ περιαγαγόντα τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ τὴν δᾶδα. Ἐστὼ ἀρκοῦσα ἀπόδειξις ὁ ἱερὸς ἡμῶν ἀγών. Μόλις ἔπνευσεν ἐπὶ τὸ ἡμέτερον ἔθνος ἀληθοῦς ἐλληνικῆς παιδείας αὔρα, καὶ ἀνέπνευσε τοῦτο· μό-

λις ἔβαψε τὰ ἄκρα τῶν δακτύλων αὐτοῦ εἰς τὰ νάματα τῆς συνειδήσεως τῆς ἐθνικῆς αὐτοῦ ἀξίας καὶ τῆς ἐπιγνώσεως τῆς εὐγενοῦς αὐτοῦ καταγωγῆς καὶ πάραυτα ἠνδρώθη, ἐννέα δ' ὁλόκληρα ἔτη τὸν ἡρωϊκώτατον ἠγωνίσαστο καὶ τὸν ἐνδοξότατον τῶν ἀγώνων. Παρῆλθον ὅμως αἱ μεγάλαι ἡμέραι, καὶ «ἐπὶ τῆς Μωσέως καθέδρας ἐκάθισαν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι». Τὸν Κοραῆν καὶ τοὺς λοιποὺς λαμπροὺς ἐκείνους καὶ πλήρεις πυρὸς διδασκάλους τοῦ γένους ἀντεκατέστησαν ἀπεξηραμένα, νοῦ καὶ καρδίας ἐστερημένα διδασκαλίδια καὶ καθηγητάρια, ὀθνείων παραδόσεων καὶ ἐκπαιδευτικῶν συστημάτων οὐδαμῶς προσαρμοζομένων τῇ ἐλληνικῇ φύσει πιθηκισταί, οἵτινες διὰ τῆς δηλητηριώδους αὐτῶν πνοῆς πᾶσαν φιλομουσίαν ἐν ταῖς ψυχαῖς τῆς νεότητος ἀπεμάραναν, πάντα ἐνθουσιασμὸν ὑπὲρ τῆς ἀρχαίας παιδείας ἀπέκτειναν· καὶ ἔκτοτε ὥσει σινδῶν θανάτου ἐφηπλώθη ἐφ' ἡμᾶς. Οὗτοι πταίουσι, —καὶ δὲν δύναμαι ἢ νὰ συμφωνήσω ἐν τούτῳ μετὰ τοῦ κ. Ψυχάρη, —διὰ τὴν ἐνεστῶσαν κακοδαιμονίαν· οὐχὶ ὅμως δι' οὓς λόγους οὗτος φέρει· οὐχὶ διότι ἐμίσησαν τὴν χυδαίαν καὶ διδάσκουσι τὴν ἀρχαίαν· ἀλλὰ διότι δὲν ἐγένοντο ἄξιοι νὰ καταστήσωσι ἀγαπητὴν τῇ μαθητιώσῃ νεότητι τὴν ἀρχαίαν φιλολογίαν καὶ ἱστορίαν, δηλαδή αὐτὴν τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν φιλολογίαν καὶ ἱστορίαν. Ἐπαναλαμβάνομεν ἐνταῦθα ἐκεῖνο ὅπερ ἐσημειώσαμεν ἐν τῇ *Ἱστορίᾳ τοῦ ναυτικοῦ* καὶ θέλομεν πᾶσαις δυνάμεσιν ἐπαναλαμβάνει τοῦτο, ὅσάκις παρέχεται ἡμῖν εὐκαιρία: «Καιρὸς τέλος νὰ πεισθῶμεν ὅτι οἱ μεγάλοι ἐκεῖνοί τῆς ἀρχαιότητος ἡμῶν συγγραφεῖς δὲν εἶναι τοσοῦτον σκοτεινοὶ ὅσον κατορθοῦσι νὰ παραστήσωσιν ἡμῖν ἀπὸ τῆς ἑδρας των οἱ ἐπιτετραμμένοι τὴν ἐρμηνείαν αὐτῶν καθηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι, ἀλλὰ τὸυναντίον

εὐληπτον καὶ εὐάρεστον ἀνάγνωσμα, δι' εὐμεθόδου διδασκαλίας κοινὸν κτῆμα ἀπάντων ἡμῶν δυνάμενον νὰ καταστῇ· δυστυχῶς ὅμως ἐν τῷ παρόντι, ὡς αἱ ἱεραὶ βέδαι, μόνον ὑπὸ τῶν Βραχμάνων τῆς φιλολογίας ἡμῶν μελετῶμενον». Ἄ! διατί νὰ μὴ ἀκολουθῶσιν οἱ διδάσκαλοι ἡμῶν τὸ παράδειγμα τοῦ γέροντος Ῥαγκαβῆ, ὅστις ἄριστα κατενόησε τὸν τρόπον καθ' ὃν νεότης παρασκευάζεται καὶ μορφοῦται. Μεταξὺ δύο γερμανῶν σχολιαστῶν ὁλόκληρον τὴν ζωὴν αὐτοῦ οὗτος δὲν ἔθαψε, οὐδ' ἐνεκλείσθη ἐν τῷ στενῷ τοῦ ἐγῴσμου θαλάμῳ. Πλήρης ιδεῶδους, οὐτινος οὐδὲν εὐγενέστερον ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, δὲν διήνυσε τὸν μακρὸν αὐτοῦ βίον ὀπισθεν τοῦ ἀρνητικοῦ ἀξιώματος τοῦ «κάτω τὰς χεῖρας» χαρακωθεὶς. Ἡ διδασκαλία αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἀείποτε εὐπρόσδεκτος καὶ καρποφορωτάτη· διότι οὐ μόνον ἀπὸ τῆς καθηγητικῆς ἔδρας, ἀλλὰ καὶ ἐν χοροῖς ἔτι καὶ συναστροφαῖς καὶ θεάτροις καὶ συλλόγοις οὐδέποτε ἐγκατέλιπε τὴν νεότητά μόνην, ἀλλὰ πάντοτε καλὸς σύμβουλος, καλὸς ὁδηγὸς καὶ συμπαθὴς, ἐχαλίνωσεν ἐπιτηδεύως τὴν ἀνοίκειον ὁρμὴν, ἐκανόνισε δεξιῶς τὸν ἀγνὸν ἐνθουσιασμόν καὶ ὅσον ἐγχωρεῖ τελεσφόρον αὐτὸν ἀνέδειξεν. Ἐγὼ νὰ διδάξῃ τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ τὸ ἄρρητον ὕψος καὶ τοῦ συγχρόνου τὴν ἐπιβλητικὴν ἀνάγκην, ἀμφοτέρων τὴν σχέσιν καὶ ἀμοιβαίαν συμπλήρωσιν· τέλος παρέσχεν ἑαυτὸν ἕξοχον παράδειγμα ἀδιαπτώτου δραστηριότητος, ἀγνῆς φιλοπατρίας, ἀκμαζούσης πάντοτε ἐλπίδος, ἀπέναντι τῆς μωρᾶς καὶ σκαιᾶς ἀπογοητεύσεως τῆς κρατούσης τῶν κενῶν κεφαλῶν τῶν διδασκάλων ἡμῶν. Ἀνάξιοι τοῦ δι' οὐ περιεβλήθητε ἀξιώματος ἀτυχοῦς νεότητος παιδαγωγοί! Ἐχετε πρὸ ὑμῶν ἀναγεννηθέντος καὶ ἀλκίμου, ὅλως νεάζοντος ἔθνους τὴν τρίτην μόλις γενεάν, ὅλην σφριγος, ὅλην

αἴσθημα, ψυχὰς τὰς εὐπλαστοτάτας καὶ ἐν τούτοις ἐσταυρώσατε τοὺς βραχίονας. Κραυγάζετε κατὰ τῆς διαφθορᾶς αὐτῆς καὶ δὲν ἐννοεῖτε ὅτι καὶ ἡ μόνη παχυτάτῳ ἀντιπαιδευτικῷ στόματι προφερομένη αὕτη λέξις ἀρκεῖ νὰ τὴν διαφθεῖρῃ καὶ τὴν μαράνῃ. Φωνάζετε κατὰ τῆς ἀβελτηρίας αὐτῆς καὶ χασμασθε παραδίδοντες, σεῖς οὖς διὰ δρακοντείων μόλις διατάξεων ὁ νόμος κατάρθωσε νὰ ἐξαναγκάσῃ νὰ μὴ εἰσέρχεσθε πλέον ἐν μόνον τέταρτον πρὸ τῆς λήξεως τῆς ὥρας τοῦ μαθήματος εἰς τὰς παραδόσεις. Διδάσκαλοι ξηροί, οἵτινες κατάρθώσατε νὰ παραστήσητε τοὺς γλαφυρωτάτους ἐκείνους τῆς ἀρχαιότητος συγγραφεῖς ὡς μορμολύκεια καὶ ἄρκτους ἐτοιμούς νὰ καταβροχθίσωσι τοὺς ταλαιπώρους μαθητὰς ὑμῶν. Τὸν Θουκυδίδην λαμποκοποῦντα διαυγεστάτου ὕδατος καταρράκτην μετεβάλετε εἰς τέναγος τοῦ φοβεροῦ νοσήματος τῆς σχολαστικότητος μολύσματα ἀναδίδον. Τρεῖς ὁλοκλήρους μῆνας ἐνθυμοῦμαι ἐξωνύχιζον μετὰ περικλεοῦς τινος δασκάλου ἐν καὶ μόνον φύλλον τοῦ ταλαιπώρου κειμένου, ἐννοήσας ὅσα καὶ αὐτὸς ἐνόησε. Τί ὠραία τῶντι μέθοδος ὅπως ἀντιληφθῇ τις τοῦ κάλλους καὶ τῆς δυνάμεως τῆς ἀρχαίας φιλολογίας, τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ! Τί ὠραία ὄντως μέθοδος πρὸς ἔθνους ἀνάπλασιν. Τὸν δὲ περικομψὸν Πλάτωνα, τὸν γλυκὺν Ξενοφῶντα, τὸν χαριέστατον Λουκιανόν, τὸν Πλούταρχον, τὸν ἀνθρωπὸν τοῦ κόσμου, τί τοὺς ἐκάμετε; Ἡ μήπως ἐνομίσατε ὅτι ἐν ταῖς ἀρχαίαις Ἀθήναις, οἱ μεγάλοι συγγραφεῖς καὶ φιλόσοφοι καὶ αὐτοὶ οἱ ἔσχατοι παιδαγωγοὶ περιῆγον ἀνὰ τὰς ὁδοὺς *λυγθέοντα* ὡς ὑμεῖς ἐπενδύτην, κόμην ἀκτένιστον, πρόσωπον ἀγέλαστον καὶ ἀπεμύττοντο διὰ τῆς χειρός, αἰ λογομαχοῦντες περὶ μικρὰ καὶ εὐτελῆ, περὶ τὸ μέν, τὸ δέ, τὸ τέ τὸ καί;

Μελετήσατε καλῶς τὸν νέον πολιτισμόν, ἰδίως τὸν γαλλικόν, καθ' ὅλου σχεδὸν ἐπὶ τὸν ἐλληνικὸν βασιζόμενον, ἵνα κατανοήσητε καὶ τὸν ἀρχαῖον. Πείσατε ἑαυτοὺς καὶ τὴν πεποιθήσιν ταύτην μεταδώσατε ὁλοκλήρῳ τῷ ἔθνει, ὅτι οἱ προπάτορες δὲν ἦσαν ἀνυπόδητοί τινες δημόσια μόνον μεγαλοπρεπῇ κτίρια κεκτημένοι· διότι ταῦτα εἰς τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ τῆς καλλιτεχνίας ἀρθέντα προϋποθέτουσιν ἐν πάσιν ἀνάλογον πολιτισμόν. Ὁ δὲ πολιτισμὸς οὗτος μελετηθήτω καλῶς· εἶναι ὁ πολιτισμὸς πατὴρ καὶ ἐλάχιστα ὁ σύγχρονος συνετέλεσε, ὧν ἕκαστος δὲν ἀπεπειράθη. Τί δὲ νὰ εἴπῃ τις περὶ τοῦ *savoir vivre* καὶ τοῦ *raffinement* ἐν τῷ *gout* τῶν ἀρχαίων; Ἐν τῷ καθόλου βίῳ ἄλλ' ἰδίως ἐν τῇ φιλολογίᾳ, ὡς καὶ ἐν τῇ τέχνῃ, τὰ ὑποδείγματα τῆς ἀρχαιότητος εἶναι τὰ πλησιέστατα τῇ τελειότητι. Εἰς ταῦτα λοιπὸν κυρίως γυμνάσατε τοὺς μαθητὰς ὑμῶν· διότι ἀπ' αὐτῶν πρέπει νὰ ἐμπνευσθῶσι, μετ' αὐτῶν ἀνάγκη νὰ ζήσωσι τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ πνευματικοῦ αὐτῶν βίου. Νῦν δ' εὐχερεστέρα κατέστη ἡ περὶ τὰ ἀρχαῖα ἐν γένει μελέτη διὰ τῆς ἀπὸ τινος χρόνου γενομένης μεγίστης ἔντε τῇ ἀρχαιολογίᾳ καὶ τῇ σπουδῇ τῆς ἀρχαίας φιλολογίας προόδου. Ποτὲ δὲ μὴ λησμονῶμεν ὅτι παρ' ἡμῖν δὲν πρέπει ἡ ἀρχαία φιλολογία νὰ διδάσκηται ὡς νεκρά τις ἢ ξένη φιλολογία, ἀλλ' ὡς ἐθνική, καὶ διὰ τοῦτο ζωντανὰ νὰ παριστῶνται τὰ κατ' αὐτὴν καὶ τὰ κατὰ τὸν ἀρχαῖον βίον. Ὁμολογῶ, καὶ πᾶς φιλαλήθης μετ' ἐμοῦ, ὅτι τὰ πέντε πρῶτα φύλλα τῆς *Ἀσπασίας* τοῦ Ἐρρίκου Οὐσσαὶ διδάσκουσι πληρέστερον τὴν ἐπὶ τοῦ αἰῶνος τοῦ Περικλέους κατὰστασιν τοῦ πολιτισμοῦ ἐν Ἀθήναις ἢ τετραετὴς ἐν τοῖς Γυμνασίοις ἡμῶν κατὰξηρος τῶν ἐλλήνι-

κῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας διδασκαλία¹. Ἐν τούτοις ἐλπίζομεν ὅτι ἡμέραν τινὰ θέλουσιν ἐπικρατήσῃ ἐν τῷ περὶ ἐκπαιδεύσεως ζητήματι ἰδέαι ὑγιέστεραι καὶ σωστικώτεραι. Διότι ἡ ἐπερχομένη γενεά, ἡ νῦν δηλ. ἀνδρουμένη, μεθ' ὅσα καὶ ἂν λέγῃ περὶ αὐτῆς ἀπαίσια ἀφιλοστόργως ἡ νῦν καθεστηκυῖα καὶ παρερχομένη, καὶ ἀλκιμωτέρα ταύτης εἶναι καὶ ἰδανικωτέρα καὶ μᾶλλον ἐκείνης ὠρισμένην ἔννοιαν περὶ τοῦ τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν πραγμάτων ἔχει. Δικαιοῦται δηλαδή ἡ ἐπερχομένη γενεά ἀνευθριάστως νὰ τείνῃ ἔτι τὴν χεῖρα πρὸς τοὺς εὐκλεεῖς προπάτορας ὑπὲρ τὴν ἐν τέλματι κάτω βιοῦσαν καθεστηκυῖαν ἡλικίαν, ἐφ' ὅσον αὕτη δὲν κατορθοῖ ἀκόμη νὰ διαφθείρῃ αὐτήν. Τὰ τοιαῦτα φαίνονται ἴσως παράδοξα· ἀλλ' ἄς ἐπισκοπήσῃ μετὰ προσοχῆς ὁ δύσπιστος ἀναγνώστης τὰ καθ' ἡμᾶς, τὰ κατὰ τὴν γενεάν τὴν κρατοῦσαν νῦν τῶν πραγμάτων, ἄς ἐπισκοπήσῃ τὰ κατ' αὐτὴν μηδαμῶς λαμβάνων ὑπ' ὄψει τὰς ἀτομικὰς ἐξαιρέσεις, χρυσοῦ ψήγματα ἐπι-

1) Ἡ κατάστασις αὕτη τῆς παρ' ἡμῖν ἐκπαιδεύσεως, ἐκθρασύνουσα ἀμελετήτους τινὰς νεωτεριστάς, δι' ἀδιαλείπτων ἀναμορφώσεων κενὴν δόξαν θηρεύοντας, ἀπειλεῖ νὰ ἐπενέγκῃ πλείονα βλάβην καὶ αὐτῆς τῆς προσγενομένης ἡμῖν ὑπὸ τῆς ἀφορήτου σχολαστικότητος ἐν ᾗ ἔτι ἀναστρεφόμεθα. Ἡ μία ὑπερβολὴ ἐπήνεγκεν ὑπερβολὴν ἑτέραν καὶ αἱ κλασικαὶ σπουδαί, αὕτη ἡ ἐθνικὴ ἡμῶν φιλολογία, καταβιβασθεῖσαι ἀπὸ τοῦ Καπιτωλίου ἄγονται ἐπὶ τὴν Ταρπηῖαν πέτραν. Ἡ ἐνσκήψασα ἐφ' ἡμᾶς ἐκπαιδευτικὴ ἀναμόρφωσις τελεῖται ὡς βεβαιοῦται ὑπὸ τὴν σωτηριακὴν ἀρχὴν «ἀλλίον ὁ μικρὸς Ἕλλην νὰ γνωρίζῃ νὰ κάμῃ μίαν *τούμπα*, παρὰ νὰ κλίνη τὸ βῆμα *εἰμί*», καὶ πολὺ φοβούμεθα μήπως, οὕτω χωρούντων τῶν πραγμάτων, τὸ ἑλληνικὸν ποιήσῃται τελευταίαν τινὰ καὶ ἀνεπανόρθωτον *τούμπα*, ἥτις ἐν τούτοις δὲν θέλει παρακωλύσει τὸν μαιευτῆρα τῆς νέας ἡμῶν ἐκπαιδευτικῆς συγκροτήσεως κ. Παπαμάρκου νὰ φέρῃ καὶ οὗτος τὸν στέφανον τοῦ ἀναμορφωτοῦ, ἀφοῦ δὲν κεῖται παρ' ἡμῖν νόμος περὶ ἀνασκολοπισμοῦ τῶν ὀλητήρων τῆς ἐθνικῆς φιλολογίας, δηλαδή αὐτοῦ τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν πνεύματος.

πλέοντα τοῦ βορβορώδους τέλματος, αἵτινες οὐδὲν καθ' ὅλο-
κλήρου ἐποχῆς δύνανται, καὶ θέλει πεισθῇ περὶ τῆς ἀλη-
θείας τῶν λόγων ἡμῶν, θέλει πεισθῇ ὅτι ἐν τῷ συνόλῳ ἡ
καθεστηκυῖα αὕτη γενεὰ σκοπὸν μὲν τῶν σκέψεων καὶ πρά-
ξεων αὐτῆς οὐδένα ἔστησέ ποτε, οὐδεμίαν δὲ ἠθικὴν ἢ φι-
λοσοφικὴν ἀρχὴν ἐσεβάσθη. Ἐν τῇ ὕλῃ ἀδιαλείπτως κυ-
λινδουμένη, πολιτικὸν μὲν οὐδὲν τι γενναῖον διεπράξατο,
τὰ μεγάλα ἐθνικὰ ζητήματα αἰέποτε ὑπὲρ τῶν μικρῶν
κομματικῶν συμφερόντων ἐξεμεταλλεύθη, εἰσῆγαγε τὴν πο-
λιτικὴν συναλλαγὴν, παρέλυσε τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα
χωρὶς νὰ τὸ ἀντικαταστήσῃ τοῦλάχιστον διὰ τῆς λατρείας
τῆς πατρίδος, μεγίστην δ' ἀνηθικότητα ἐπεδείξατο πειρω-
μένη νὰ διαφθείρῃ τὴν, ἥς ἐτάχθη προστατίς καὶ παιδα-
γωγός, τρυφερὰν νεότητα, ἥτις ἐν Ἑλλάδι μόνον ἐν τῷ
ὠραίῳ φύλῳ, μόνον παρὰ τῇ μητρὶ εὐρίσκει τὸν εἰλικρινῆ
φίλον καὶ τὸν εὐαίσθητον παιδαγωγόν. Παῖδες καὶ ἔφη-
βοι ἔχεσθε στερεῶς τῆς μητρικῆς ἐσθῆτος! Ἡ κοινωνικὴ
αὕτη καὶ πολιτικὴ καχεξία ἀπειργάσατο ἴσως καὶ τὴν ἐν
ἡ περιήλθομεν φιλολογικὴν σιτοδείαν,* οὐχὶ δὲ ἡ ταλαίπω-
ρος καθαρεύουσα ἡμῶν γλῶσσα Αὕτη μάλιστα τοῦναντίον
πρεπόντως θεραπευομένη μόνη δύνεται ν' ἀνορθώσῃ τὸ κα-
κόν, ἐξυψοῦσα τὴν διάνοιαν ἡμῶν, λεπτύνουσα τὸ αἶσθημα
καὶ ἐμπνέουσα τὴν πρὸς τ' ἀρχαῖα λατρείαν, ἐφ' ὧν σύμπας
σχεδὸν ὁ εὐρωπαϊκὸς πολιτισμὸς ἐδράζεται.

Τὰς σκέψεις ταύτας πλέον ἢ ἅπαξ ἐποιήσατο, εἵμεθα βέ-
βαιοι, ὁ πεφωτισμένος ἡμῶν ἀναγνώστης ἀνακράζων μετὰ
τοῦ μακαρίτου σοφοῦ Χελκιοπούλου «Δὲν ἤξεύρω τῇ ἀληθείᾳ,
τί αἰ μετὰ τὸν μέγαν καὶ ἔνδοξον ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα
γενεαὶ δύνανται νὰ καυχηθῶσιν, ὅτι ἐκληροδότησαν εἰς τὰς
μελλούσας γενεάς!» Αὐστηροτάτας δὲ κρίσεις περὶ τῶν καθ'

ἡμᾶς πραγμάτων θέλει ἐξενέγκη μεθ' ἡμᾶς ἴσως ἡ ἱστορία τὰ αἰτία αὐτῶν καὶ τοὺς λόγους συγχρόνως ἐρευνῶσα· ἡμεῖς δὲ καίτοι μὴ κληθέντες νὰ ἱστορήσωμεν τὴν καθ' ἡμᾶς ἐποχὴν ἀποτολμῶμεν νὰ ἐξενέγκωμεν περὶ αὐτῆς τὴν ὑπόνοιαν μήπως ἐφαρμόζεται ἐνταῦθα δεινοῦ τινος "Ἀγγλου ἱατροφιλοσόφου ἡ θεωρία, καθ' ἣν γενεὰ τις προϋπάρχουσα ἄλλων καὶ μεγάλα κατεργαζομένη, ἅπερ ἀπαιτοῦσιν ἕκτακτον ἔντασιν τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων, σύρει συναλλαγματικὴν ἐπὶ τῶν μετ' αὐτὴν γενεῶν, ἐξασθενίζουσιν οὕτω καὶ μαραινομένων, μέχρι ἀποκτῆσεως νέων χυμῶν, νέας ῥώμης. Μήπως τοιοῦτον πάθημα ἔπαθον αἱ τὴν μεγάλην τοῦ 21 γενεὰν διαδεχθεῖσαι; "Ἡ μήπως ἐπραγματώθησαν οἱ τοῦ Κοραῆ, κρίνοντος ἄωρον τὸ ἐλληνικὸν δι' αὐτόνομίαν, προφητικοὶ φόβοι περὶ τῆς ἐνεστώσης καταστάσεως; Κρυφία τις ἐλπίς θαρρύνει ἐν τούτοις ἡμᾶς καὶ ἡδέως εἰς τὸ οὗς ἡμῶν ὑποψιθυρίζει ὅτι εὐκόλως δὲν ἀπόλλυται ἡ Ἑλλάς· ὅσῳ δ' ἐγγύτερον καθιστάμεθα τῆς γενικῆς ταύτης καταλύσεως καὶ συγχύσεως τοσοῦτ' ταχυτέραν προαισθανόμεθα καὶ τὴν ἐπανόρθωσιν. Θάσσον ἡ βραχύτερον μοιραία θέλει ἐπέλθῃ ἡ κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ μεταβολή, ἥτις μέλλει ν' ἀγάγῃ τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν κιβωτὸν ἐπὶ τὸ σωτήριον Ἀραράτ. Εἰς τὸν βαθὺν παρατηρητὴν τὰ πάντα τὸ ὑποδηλοῦσιν ἔν τε τῷ ἰδιωτικῷ βίῳ καὶ τῇ καθόλου κοινωνικῇ ἀναστροφῇ, ἡ ἐπιδιωκόμενη ἐν τῇ ἀπολαύσει λεπτότης, τὸ *raffinement* ἐκεῖνο ἀπὸ τοῦ φαγητοῦ καὶ τοῦ περιπάτου μέχρι τῆς ἐν καθαρευούσῃ συνδιαλέξεως καὶ τοῦ ἄσματος, ἀπὸ τῆς ὁλονὲν καλλαισθητοτέρας καθισταμένης τῶν γυναικῶν ἡμῶν περιβολῆς καὶ τοῦ αἰετίζοντος κάλλους τῶν τέκνων ἡμῶν μέχρι τοῦ ὑπερηφάνου καὶ ῥεμβώδους ὕφους τῆς ἐπερχομένης νεότητος, ἥτις ὑπὸ

τὸ μελαγχολικὸν καὶ ἀπλανὲς ἐκεῖνο βλέμμα, τὸ ἀδρανὲς τῶν μυῶν τοῦ προσώπου, ἀδύνατον, ἀδύνατον νὰ μὴ ὑποκρύπτῃ γενναῖόν τι. Ἀλλ' ἄς ἀφήσω ἐνταῦθα εὐγλωττότερον ἐμοῦ νὰ λαλήσῃ ὁ νέος ἱστοριογράφος τῶν Ἀθηναίων κ. Δημ. Γρ. Καμπούρογλος περὶ τῆς λεληθότως συντελουμένης παρ' ἡμῖν ἀναπλάσεως. «Ἡ φύσις ἡ ἐλληνικὴ ἐργάζεται ἀκαταπαύστως καὶ ἀθορύβως, ἐξευγενίζουσα ἢ ἐξελληνίζουσα, ὅπερ σημαίνει τὸ αὐτό, τὰς στρεβλωθείσας παρὰ τισι γραμμὰς τῆς ἐλληνικῆς φυσιογνωμίας. Ἡ πρὸς τὰ ἄνω ἐστραμμένη ρίς καταπίπτει ὁσημέραι πρὸς τὴν εὐθείαν μὴ ἀπολλῦσα διὰ τῆς τοιαύτης καταπτώσεως καὶ τὴν ἑαυτῆς ὑπερηφανίαν, ἥτις μόνον ἐν τῇ εὐθύτητι τῆς ἐλληνικῆς καταγωγῆς ἐνυπάρχει. . .

» Ὅσημέραι ἐκλείπουσιν αἱ κεφαλαὶ τῆς τετραγώνου τέχνης, ὁ δὲ καλλιτέχνης μετ' οὐ πολὺ δὲν θὰ εἶναι ἡναγκασμένος νὰ καταφεύγῃ εἰς τὰ νεκροταφεῖα τῶν κλασικῶν αἰώνων ὅπως εὖρῃ μεμαρμαρωμένους τοὺς ἐλληνικοὺς χαρακτῆρας· θὰ τοὺς εὕρισκῃ ὅπου στραφῇ. . . » Ταῦτα ἐγράφησαν περὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἀναπλάσεως τῆς ἡμετέρας φυλῆς, ἀλλὰ τίς ἐμβριθῆς ἐπιστήμων ἀρνηθήσεται ὅτι αὕτη εἶναι πάντοτε τὸ τεκμήριον τῆς ἐσωτερικῆς διαμορφώσεως. Ὁ Ῥαφαήλ, ὁ Τισιανός, ὁ Βανδάρκ, ὁ Ροῦμπενς, ὁ Ρεμπράν, ὁ Βελασκέζ, ἠκολούθησαν ἐτέραις ἀρχαῖς ἐν ταῖς θεαῖς αὐτῶν γραφαῖς πρὸς ἔκφρασιν αἰσθημάτων καὶ χαρακτῆρος, κακίας καὶ ἀρετῆς, εὐγενείας καὶ βανυσότητος ἢ οἱ ἀρχαῖοι ἔδωκαν τὸν αὐτὸν τύπον τοῖς τε Σειληνοῖς καὶ τῷ Ἀπόλλωνι;

Δὲν εἶναι ὅλως ἄσχετοι τῷ θέματι ἡμῶν αἱ τοιαῦται παρεκβάσεις· διότι τὴν ἀνόρθωσιν τῶν καθ' ἡμᾶς ἀναμένομεν κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τῆς παρ' ἡμῖν ἐπιτεύξεως γλωσ-

σικῆς καὶ φιλολογικῆς εὐεξίας. Καὶ τίς δ' ἐξ ἡμῶν νῦν τὴν γραφίδα λαβὼν ἀνὰ χεῖρας, καὶ τῶν ὑφ' αὐτοῦ διατελοῦμεν χαλεπῶν περιστάσεων καὶ ἐπὶ στιγμὴν ἀναλογισάμενος, δὲν θέλει παρασυρθῆ εἰς τοιαύτην τινὰ δίνην σκέψεων, πενθίμων μὲν περὶ τοῦ παρόντος, εὐελπίδων δὲ περὶ τοῦ μέλλοντος. Ἄλλως δ' ἐδηλώσαμεν ἀπ' ἀρχῆς ὅτι δὲν εἶναι εἰδική τις ἐπιστημονικὴ καὶ συστηματικὴ ἀνασκευή ἢ διατριβὴ αὕτη τοῦ σεσαθρωμένου καὶ αὐτοκαταρρέοντος συστήματος τῶν Ψυχαικῶν ἐρεσχειλῶν, ἀλλὰ πρὸς γενικώτερον σκοπὸν ἀποβλέπει καὶ ὡς ἀφορμὴ μᾶλλον χρησιμεύει πρὸς ἐκδήλωσιν ἀτομικῆς γνώμης ἐπὶ τοιούτου ἐθνικῆς σημασίας ζητήματος καὶ περιγραφῇ τῶν ἀγώνων. οὗς καταβάλλουσιν ὑπὲρ τοῦ θριάμβου τῆς ἡμετέρας γλώσσης, ὡς μετὰ μικρὸν κατωτέρω θέλει καταδειχθῆ, ἄνδρες φιλέλληνες μεθ' ὧν ἀγαθὴ τύχη περιήγαγεν ἡμᾶς εἰς σχέσεις, κατὰ δειξὶν δὲ τῶν ἀπὸ τούτου ἐπιδιωκτέων ὠφελημάτων, καὶ ἐν τέλει εὐκαιρία ὅπως ἰσχυρὸς κατενεχθῇ κόλαφος κατὰ ὁμογενῶν πυγμαίων, οἵτινες ἐν τῇ ἐστίᾳ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν φώτων εὐτυχήσαντες νὰ ζῶσι κακοῦ ἀντὶ καλοῦ, ὡς ἐδύναντο, αἵτιοι ἐγένοντο καὶ γίνονται, περισσῆς κουφονοίας καὶ κενοδοξίας ἕνεκα, αὐτοὶ πυγμαῖοι δόξαν Κοραῆ ζηλώσαντες, καὶ μὴ καλῶς ἐξετάσαντες ὅτι ἐκεῖνος δὲν ἦτο μόνον Χῖος, δὲν κατῴκει μόνον ἐν Γαλλίᾳ, δὲν εἶχε μόνον σχέσεις μετ' ἀκαδημαϊκῶν, ἀλλ' ὅτι ἦτο καὶ *μεγάλο κεφάλι* καὶ πρὸ παντὸς μέγας *φιλόπατρις*.

Πρὸ τοῦ νὰ ἐπανέλθωμεν ἐν τούτοις εἰς τοὺς ἐν Παρισίοις ἐκθεβακχευμένους τοῦ γραιικικοῦ ἱπποδρόμου *clowns*, ἐπιτραπήτῳ ἡμῖν ν' ἀσχοληθῶμεν μικρὸν ἔτι περὶ τὸ ἀπροσδοκῆτως ἐκραγέν ὑπὲρ τῆς *δημοδυστέρας* αἰσθημα ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ κ. Χατζηδάκη, ὅπερ ἐλπίζομεν παροδικὸν ὄλως,

στιγμιαῖον τι caprice, ὀλίγη καλῇ θελήσει θεραπευόμενον.

Περαιτῶν τὴν «περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος ἐν Ἑλλάδι» μελέτην αὐτοῦ ὁ κ. καθηγητὴς ἐπιλέγει, ὅτι ἡ παρὰ τὴν καθαρεύουσαν «χρήσις ἐν τοῖς ποιήμασι καὶ διηγήμασι καὶ ἀλλαχοῦ τῆς **δημῳδου**ς ἢ τῆς **δημωδεστέρας** καθαρευούσης οὐ μόνον λυπηρὸν δὲν εἶναι, ἀλλὰ καὶ μεγάλως δύναται νὰ συντελέσῃ εἰς μόρφωσιν ἀξιολόγου ἐθνικῆς φιλολογίας». Ὁ γενναῖος οὗτος ἀφορισμὸς πολὺ ὁμοιάζει, φαίνεται ἡμῖν, πρὸς καθολικὴν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Δηλαδή. «Μπᾶτε σκύλοι ἀλέστε καὶ ἀλεστικά μὴ δόστε» ὡς λέγει ἐν τῶν **δημῳδῶν** ἐκείνων **λογίων**, ἅπερ οὐδὲ κατ' ὄναρ ἤκουσέ ποτε ὁ κ. Ψυχάρης, ὁ τοσοῦτον βαθεῖα γινώσκων τὴν **γραιικὴν** ὡς φραγχοδημῳδῶς ἀποκαλεῖ αὐτήν. Παρέχεται ἐν ἄλλοις λόγοις τῷ ποιητῇ ὡς καὶ τῷ διηγηματογράφῳ πλήρης ἐλευθερία προκειμένου μὲν περὶ τῆς **δημωδεστέρας** ν' ἀλιεύῃ ἀδιαφόρως λέξεις καὶ τύπους ἐν τῷ ἀχανεῖ κα ἀπυθμένῳ πελάγει πασῶν τῶν ἐλληνικῶν διαλέκτων ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων—διότι τίς θὰ τὸν ἐμποδίσῃ, ἀφοῦ ἡ μὲν καθαρεύουσα ἀντλεῖ κυρίως ἀπὸ τῆς ἀρχαίας, ἡ δὲ **δημωδεστέρα** καὶ ἀπὸ ταύτης καὶ ἀπὸ τῆς **δημῳδου**ς;—καὶ τότε θέλομεν ἰδῇ τὸν μικτὸν κατακλυσμὸν τῶν **φορυτῶν**, **χαιρόπωρο**, **ἐπαῖοντες**, **γουρουριά**, **ἐτραγχο**, προκειμένου δὲ καθαρῶς, ἀποκλειστικῶς περὶ τῆς **δημῳδου**ς θέλομεν ἰδῇ ἐπιτεινόμενον τὸ κακὸν τὸ παρατηρούμενον ἐκάστοτε ἐν τοῖς ποιητικαῖς διαγωνίσμασι, ἐν οἷς ὅσα ποιήματα ἐν **δημῳδῇ** συντεταγμένα ὑποβάλλονται τόσαι καὶ νέαι μορφαὶ τῆς **δηθεν** **δημῳδου**ς ἐμφανίζονται· διότι κοινὴ μὲν τις **δημῳδῆς** δὲν ὑπάρχει, αἱ δὲ κατ' ἐπαρχίας **διάλεκτοι** ὅλονέν πρὸ τῆς **καθαρευούσης** λαλουμένης ἐξαφανίζονται καὶ ταῖς **ποιηταῖς** **μάλιστα** ἡμῶν σχεδὸν ἄγνωστοι διατελοῦσι. Ποῦ

ἔχνος πλέον τοῦ ἀθηναϊκοῦ ιδιώματος τοῦ ζῶντος ἔτι ἐν ἀρχῇ τοῦ παρόντος αἰῶνος; Ἡ τὴν κοινὴν λοιπὸν λαλομένην καθαρεύουσαν (τὴν τόπον νῦν καταλαβοῦσαν τῶν δημῶδων ιδιωμάτων) θὰ μεταχειρίζονται, καὶ τότε πάλιν θέλομεν περιπέσῃ εἰς τὸ ἀνωτέρω περιγραφέν ἄτοπον τῆς δημωδεστερας καθαρευούσης, ἢ τὴν τῆς ιδίας αὐτῶν ἐπαρχίας ὅλον ἐν λειποψυχοῦσαν δημῶδη, καὶ τότε πάλιν ἀκατανόητοι θὰ καθίστανται τοῖς τῶν λοιπῶν ἐπαρχιῶν Ἑλλησι καὶ ἐκείνοις οἵτινες μόνην τὴν καθαρεύουσαν λαλοῦσιν ἢ θὰ πειρῶνται τὴν κατασκευὴν δημῶδους τινὸς γλώσσης ἐκ τῶν γραπτῶν λειψάνων πάντων τῶν δημῶδων ἐλληνικῶν ιδιωμάτων καὶ θέλουσι προσφέρει ἡμῖν ἀηδέστατόν τι σύμφυρμα, σαχλαμάρας μόνον δυνάμενον ἐπαρκῶς νὰ παραστήσῃ. Ὅπως δὲ καὶ γίνεται. Ὑπάρχει ἐν τούτοις, ὡς εἴπομεν ὥρατον τι δημῶδες ἰδίωμα, ἄρτιον σχεδὸν ἐν διαφόροις ἄσμασι τοῦ λαοῦ περισπέν, ὅπερ αὐταρκέστατον ὄν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ εἰς ὀρισμένου εἴδους ποιήσιν. Εἶναι τὸ ὥρατον ἰδίωμα ἐν ᾧ ὕμνουν τὴν ἐλευθερίαν οἱ ἀδάμαστοι ἡμῶν ἀρματωλοὶ καὶ κλέφται, διὰ μέσου μακρῶν αἰώνων δουλείας διατυποῦντες τὸ ἀδιάπτωτον ἡμῶν ἐθνικὸν φρόνημα καὶ τὴν ἐπὶ τὴν ἀπόσεισιν τοῦ ξενικοῦ ζυγοῦ ἀδιάσειστον τοῦ γένους πεποίθησιν. Τὰ μικρὰ ταῦτα ποιήματα ἔστωσαν τὸ εὐαγγέλιον τῆς πατρίδος ἡμῶν· οὐδέποτε ἡ ἐλευθερία μετὰ τόσης ἀπλότητος ἀλλὰ καὶ μετὰ τόσης δυνάμεως ἐξυμνήθη :

«Μάνα σοῦ λέγω δὲν ἡμπορῶ τοὺς Τούρκους νὰ δουλεύω,
Δὲν ἡμπορῶ δὲν δύναμαι, ἐμάλλισ' ἡ καρδιά μου . . .»

Ἐκάστη στροφὴ τῶν ἡρωικῶν τούτων ἁσμάτων εἶναι ἀσυγ-

κρίτῳ τῷ λόγῳ ὑπερτέρῳ ὥς λόγος, ὥς μέτρον, ὥς φράσις,
ὥς ἔννοια, αὐτοῦ τοῦ ἀδαμαντοπελεκήτου *κίρκασιανοῦ πο-*
λεμικοῦ ἄσματος τοῦ Κοππέ Ἐγράφη δὲ δι' αἵματος ὑπὸ
τῶν πατέρων ἡμῶν

« . . . Κι' ὅσο π' ἀνθίζουν μάνα μου, καὶ βγάνουνε λουλούδια,
» Ὁ υἱός σου δὲν ἀπέθανε, καὶ πολεμάει τοὺς Τούρκους
» Κι' ἂν ἔρθῃ ἡμέρα θλιβερή, ἡμέρα φαρμακωμένη,
» Καὶ μαραθοῦν τὰ δυὸ μαζῇ καὶ πέσουν τὰ λουλούδια.
» Τότε κ' ἐγὼ θὰ λαβωθῶ, τὰ μαῦρα νὰ φορέσης . . . »

Ἀκόμη δὲν τὰ ἐτυπώσατε εἰς μυριάδας ἀντιτύπων γεν-
ναῖοι τοῦ ἔθνους εὐεργέται; ¹ ἀκόμη δὲν τὰ διενείματε εἰς
τὰ τέσσαρα ἄκρα τῆς ἐλληνικῆς γῆς; Ἀπόδοτε τῷ ἔθνει
τὴν ποίησίν του, ἀλλὰ μὴ πρὸς Θεοῦ ὠχρὰς καὶ γελοίας
ἀπομιμήσεις. Τὸ ἰδίωμα ἐν τούτοις τῶν ἁσμάτων τούτων
περικαλλές, ἀπλοῦν, εὐστροφον καὶ πᾶσι τοῖς Ἑλλήσιν
εὐληπτον δύνανται νὰ χρησιμεύσῃ καὶ εἰς ἄλλου εἴδους ποίη-
σιν, ὑπάρχουσι δὲ καὶ ἄλλης ποιικίλης ἐν τῷ αὐτῷ ἰδιώ-
ματι ποιήσεως ὑποδείγματα, ἀλλ' ἐφ' ὅσον τοῦτο χωρεῖ
διότι ἐάν, ἐπὶ παραδείγματι, ἐγεννᾷτό τις Alfred de Mus-
set ἐν μέσῳ ἡμῶν, ἴσως μὲν ἡδύνατο καὶ τὴν Venise καὶ τὸν

1) Διότι βεβαίως ἐν ταῖς ἐπὶ σκοπῷ φιλολογικῶν καὶ ἐθνολογικῶν μελε-
τῶν συνταχθείσαις ἐκδόσεσιν τοῦ Passow, τοῦ Fauriel, τοῦ Legrand ἢ
τοῦ Ζαμπελίου δὲν δύνανται ν' ἀναζητήσωσιν τὰ δημώδη ἡμῶν ἅσματα οἱ
πολλοὶ καὶ πολὺ εὐστοχώτερον ἤθελεν ὑπηρετήσῃ τὸ ἔθνος ἡ Ζωγράφειος Βι-
βλιοθήκη τοιαῦτά τινα πρὸς χρῆσιν τοῦ λαοῦ κατάλληλα βιβλιάρια ἐκδί-
δουσα ἢ δυσάποκτῆτους μετ' ἀτελευτήτων σχολίων καὶ διορθωτικῶν ὑπο-
μνημάτων ἐκδόσεις ἀρχαίων ποιητῶν. περὶ τὰς μὲν διὰ τοὺς ἐξ ἐπαγγέλ-
ματος φιλόλογους, δυναμένους νὰ παρακολουθῶσιν ἐν ξέναις γλώσσαις τὴν
ἅπανστον πρόοδον τῆς ἐπιστήμης ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων
δυσχωνεύτους δὲ ἢ μᾶλλον ὀλως ἀκατανοήτους διὰ τοὺς πολλούς.

Don Paez καὶ τὴν Andalouse ἐν τοιοῦτῳ τινὶ ἰδιώματι νὰ ποιήσῃ, οὐχὶ ὁμῶς καὶ τὸν Rolla, διότι μόλις τὸ πνεῦμα τῶν φιλοσοφικῶν καὶ μεταφυσικῶν αὐτοῦ πτήσεων ἄρξεται καὶ ἀμέσως πρὸς ἔκφρασιν τῶν νοημάτων του ἔχει ἀνάγκην λεπτῆς γλώσσης καὶ ἄκρας κυριολεξίας. 'Εφ' ὅσον ὁμῶς πρόκειται περὶ ἐκφράσεως ἀπλουστερῶν ἐννοιῶν καὶ συναισθημάτων τὰ μάλιστα εὐδοκιμεῖ τὸ εἰρημένον ἡπειρωτικὸν δημῶδες ἰδιῶμα καὶ ἡμεῖς αὐτοί, οἱ ὅπως ἄμειροι ποιητικῆς ἐμπνεύσεως καὶ μέτρων καὶ ῥυθμῶν ἀνεπιστήμονες, τοῦτο ἄλλοτε προεκρίναμεν πρὸς παράστασιν τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς ἄλλης εὐζύγου νηός, τῶν κινδύνων τοῦ ὠκεανοῦ παραβόλως κατατολμώσης, ὅταν πεζοὶ μεταφρασταὶ εὐρέθημεν ἀπροσδοκῆτως ἐνώπιον ἀγγλικοῦ τετραστίχου ἐπιμόνως ἐπιβαλόντος ἡμῖν τὴν εἰς τὸ ἐλληνικὸν μεταφοράν του, ὡς ἐξῆς μεθερμηνεύσαντες

« Ἀφροκοπάει 'ς τὰ κύματα σὰ ζωντανὸ θηρίο,

καὶ μὲ καθ' ἓνα τρομερὸ τῆς φύσεως στοιχεῖο

ζητᾷ νὰ πολεμήσῃ . . .

Καὶ ποῖος δὲν θ' ἀψηφήσῃ

φωτιά καὶ κύμα, βασιλῆᾱ τόσο καμαρωμένο,

γὰ νὰ τὸν βγάλῃ 'ς τ' ἀνοιχτά, τὸν ναυτοφορτωμένο ; »

Προφανῶς εὐχερέστερον ποιοῦνται τὰ τοιαῦτα ἐν τῇ εἰρημένη ἡπειρωτικῇ δημῳδαί· οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἐν τούτοις νὰ δίσχυρισθῇ τις δύναται ὅτι καὶ λαμπρότερον ἔτι τ' αὐτὰ νοήματα δὲν δύνανται νὰ παρασταθῶσι διὰ τῆς καθαραιούσης ὑπὸ τῶν δυναμένων, μὴ διασπωμένης οὕτω καὶ τῆς γλωσσικῆς ἡμῶν ἐνότητος ἀναγκαζομένων αἰ νὰ πλέωμεν μεταξὺ δημῳδούς καὶ νεοδημῳδούς καὶ παραδημῳδούς.

Τὸ ἀξίωμα « ἐκάστῳ τὰ ἑαυτοῦ » δύναται ὡς ἄριστα καὶ

περὶ γλώσσης νὰ ἐφαρμοσθῇ. Ἡ δημώδης δὲν ἐπλάσθη διὰ πᾶν εἶδος λόγου, συνήθως δὲ περιβάλλει τὰ δι' ἐαυτῆς ἐκφερόμενα διανοήματα διὰ τῆς χυδαιοτάτης τῶν ἐσθήτων. Εἰς ἀπτοτέραν κατὰδειξιν τοῦ πράγματος ἔστωσαν τὰ ἐπόμενα: Ὁμακαρίτης Βασιλειάδης, ὁ λεπτὸς καὶ χαρίεις ποιητής, εἶπεν:

Ἐρρέτω γερόντων ἡ φιλοσοφία,
Ἐρρέτω μελέτη καὶ βάθος σπουδῆς
Ἀλήθεια μία γυνὴ εὐειδής,
Τὰ ἄλλα βλακία.

Φαντάζομαι ὅτι τὸ ἐμπνεῦσαν τὸν ποιητὴν ἀντικείμενον ἀδύνατον νὰ μὴ ᾗτο χαριεστάτη τις ναίᾳς γνήσιον ἀριστοκρατικὸν ἄρωμα depuis son petit brodequin jusqu' à sa chevelure en catogan ἀποπνέουσα· ἐνῶ ἕτερός τις ἄγνωστος ποιητής, ὁ γράψας

«Ὅταν σὲ θέλω θυμηθῇ μέσα στὴν κάμαρά μου,
τσαλαπατῶ τσῆ πένχis μου καὶ σκίζω τὰ χαρτιά μου,»

πτωχὸς τις ἴσως ἐκ Καπαδοκίας φοιτητής, ἀδύνατον νὰ μὴ ἔπαθε τὴν ποιητικὴν ταύτην ἔκρηξιν ἐπὶ τῇ ἀναμνήσει τῆς παχουλῆς θυγατρὸς τῆς χονδρῆς σπητονοικοκυρᾶς του. Νέος τις ὑπηρέτης παντοπωλείου πάλιν διὰ φράσεως καὶ τυπικοῦ ἀναλόγων τῷ ὀρίζοντι τῶν ἰδεῶν του ἤθελεν ἐκφράσῃ τὸ καταλαβὸν αὐτὸν αἶσθημα.

Τῆς ἀνάγκης τοῦ μεταχειρίζεσθαι καὶ ἐν τῷ ἐμμέτρῳ λόγῳ φράσιν καθαρεύουσιν, προκειμένων θεμάτων ὑψηλῶν, ἃς χρησιμεύσῃς ἀπόδειξις καὶ τὸ ἀκόλουθον ὅτι τινὲς αὐτῶν τῶν ἐνθερμοτάτων καὶ ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ ἔτι, ὁπαδῶν τῆς δημώ-

δους ἔψαλαν ὑμνοῦντες τοὺς ἀρχαίους ἡμῶν θεούς, ἐν λίαν καθαρεύοντι στίχῳ. Οὕτως ὁ διευθυντὴς τῆς «Ἑστίας» κ. Γ. Δροσίνης ἐπὶ τῇ ἀναστηλώσει τῶν πρὸ τῆς Ἀκαδημίας ἀγαλμάτων, χαιρετίζει τὴν ἐπάνοδον τῶν θεῶν εἰς Ἀθήνας διὰ τοῦ ἐξῆς εὐστίχου ποιήματος ὅπερ, ἀναδημοσιεύων ἐν ταῦθα, οὐδαμῶς τὴν εὐθύνην, ἀναλαμβάνω, τῶν περιεχομένων ἐννοιῶν θεωρῶν ἄλλως ἀπαραίτητον δι' ἡμᾶς τὴν *θηρησκεῖαν* τῆς συγγνώμης τοῦ ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ ὑπὲρ ἡμῶν μαρτυρήσαντος, διότι συγγνώμης πρὸ παντὸς ἔχομεν ἀνάγκην διὰ τὴν ὑπερπλεονάσασαν παρ' ἡμῖν ἀνοησίαν. Ἡ *θηρησκεῖα* τῆς ἀκάμπτου καὶ αὐστηρᾶς θεᾶς τῆς φρονήσεως θὰ ἦτο δι' ἡμᾶς βαρυτάτη. Πρῶτον ἔργον τῆς Παλλᾶδος ἐπανερχομένης θὰ ἦτο νὰ σπᾶσῃ ἐπὶ τῶν ἡμετέρων κεφαλῶν τὸ δόρυ αὐτῆς διὰ τὴν ἀφόρητον ἡλιθιότητα ἡμῶν μὴ ἐννοούντων ὅτι ἡ παραμέλησις καὶ πτωσις τῆς ἐκκλησίας ἀναγκαίως συνεπάγεται αὐτὴν τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

ΑΘΗΝΑ

Διωχθεῖσα μετὰ πάλιν
Πρὸς ὠχρὸν Ναζαρηνόν
Ἐπανέρχεται καὶ πάλιν
Εἰς τὴν γῆν τῶν Ἀθηναίων.

Ὅφιν ἔχεις, θεία κόρη.
Κραταίου πολεμιστοῦ,
Καὶ κρατεῖς ἀκόμη δόρυ
Εἰς τὸ πείσμα τοῦ Χριστοῦ.

Ἄλλ' εὐρίσχεις ἀποστάτην
Τὸν ἀρχαῖόν σου λαόν
Καὶ ἀναζητεῖς εἰς μάτην
Ἐν τῇ πόλει σου ναόν.

ΑΠΟΛΛΩΝ

Σ' ἀτενίζω ὕψωμένον,
Ἀπαστράπτοντα, λευκόν,
Οἶονεῖ λελαξευμένον
Εἰς στερέωμα γλαυκόν.

Δὲν σ' ἐγήρασαν οἱ πόνοι
Καὶ τοῦ χρόνου ἡ πνοή·
Ἡ γυμνότης σου θαμβῶνει,
Ὅλη κάλλος καὶ ζωή.

Τὴν θερμὴν νεότητά σου,
Θεῖε ψάλτα τῶν Θεῶν,
Ἄς ἀπλώσῃ ἡ σκιά σου
Εἰς τὴν γῆν τῶν Ἀχαιῶν,

Εἰς συντρίμματα ἀπλοῦνται
Τόσης τέχνης θησαυροὶ
Καὶ ἀγέρωχοι ὀρθοῦνται
Θόλοι μόνον καὶ σταυροί!

Ἄλλ' ἡ λύρα σου ἄς μένη
Εἰς τὰς χεῖράς σου βωθή,
Μή, ἤχοῦσα, τὰ τεμένη
Τῶν ἀγίων θορυβοῖ!

Ἄν ᾗσθάνετο ὁ λίθος
Θὰ ἤκούομεν, Θεά,
Τὸ παρθενικόν σου στῆθος
Ἐν ὀδύνῃ να βοᾷ,

Ἀδελφὲ τῶν Ἀθανάτων,
Ὡ σεπτὲ Κιθαρωδέ,
Τὰ κωδωνοστάσιά των
Ἀπειλητικά ἰδέ :

Καὶ τὴν ἔρημον τῆς γῆς σου
Θὰ προσέβλεπον δειλοὶ
Οἱ ὠραῖοι ὀφθαλμοὶ σου
Ἀπὸ δάκρυα θολοί.

Ἄν τὴν λύραν θίξης μόνον
Ἐν τῇ Ἑλληνίδι γῇ,
Εἰς τὸν ἦχον τῶν κωδῶνων
Ἡ φωνὴ της θὰ πνιγῇ!

Τὸ πρῶτον τῶν ποιηματίων τούτων ἀναντιρρήτως μί-
κρόν τι ἀσθενὲς ἀναλόγως τοῦ ὕψους τῆς ἐξυμνουμένης θεό-
τητος, ἔχει, ὡς καὶ τὸ ἕτερον, ἄμεμπτον τὴν στιχουργίαν
καὶ τὴν λέξιν καὶ κατὰ πολὺ βεβαίως ὑπερτέρας τῶν ἐν τοῖς
λοιποῖς ἐν ἀρθριτικῇ δημῳδεὶ συντεταγμένοις ἔργοις τοῦ
αὐτοῦ ποιητοῦ. Ἐγὼ τούλάχιστον ἐνταῦθα οὗτος ν' ἀπο-
ταθῇ πρὸς τοὺς Ὀλυμπίους ἐν φράσει εὐπρεπεστάτῃ, εἴθε
δὲ νὰ ἐμιμεῖτο αὐτὸν ἕτερός τις, ὁ τολμητίας! ὅστις τὴν
σεμνοτάτην Τριτωνίδα ἐν γλώσσῃ γαλακτοπώλου ἀπεπει-
ράθῃ νὰ προσαγορεύσῃ.

Περὶ τῶν λοιπῶν δημῳδῶν ἰδιωμάτων, κυρίως εἰπεῖν,
λόγος δὲν δύναται νὰ γίνηται, ἐκάστου αὐτῶν ἀγνοου-
μένου παρὰ τῇ μείζονι μερίδι τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους. Τὸ
ζήτημα μεταβάλλει βεβαίως ὅψιν, ἂν τις ἐπιθυμῇ νὰ
καλλιεργῇ αὐτὰ ὡς ἐπιχώριά τινα ἰδιώματα καὶ νὰ συγ-
γράψῃ καὶ νὰ ποιῇ ἐν αὐτοῖς διὰ τοὺς συντοπίτας του,
ὁ Κρῆς λ. χ. διὰ τοὺς Κρήτας ὅσοι λαλοῦν ἔτι τὸ

Κρητικὸν ἰδίωμα, ὡς οἱ Γάλλοι πράττουσι τοῦτο διὰ τὸ Προβηγκιανὸν ἰδίωμα, ὅπει καίτοι μὴ ἀποτελοῦν διάλεκτον, ἀλλ' ἀπλοῦν *patois*, κέκτηται κατ' ἐξαιρέσιν τὴν σπουδαιοτάτην τῶν δημοτικῶν ἐν Γαλλίᾳ φιλολογιῶν, καὶ ὀνομαστοὺς ποιητὰς συγχρόνους ἐν οἷς ὁ Gros, ὁ Bellot, ὁ Aubanel καὶ ὁ Mistral ὁ συγγραφεὺς τῆς *Miréio* (*Mireille*). Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸ ζήτημα τῆς χρήσεως τῆς δημῶδους ἐν τῇ δραματικῇ ποιήσει τοῦτο νομίζομεν ἐλύθη ἤδη κατ' αὐτῆς κοινῇ βοῇ. Δὲν δύναται νὰ ὀρθοποδήσῃ ἐπὶ τῆς σκηνῆς· μὰ σχεδὸν οὕτ' ἐν αὐτῷ τῷ κωμικῷ διαλόγῳ πάντοτε. Νῦν λοιπὸν ὑπολείπεται ἡμῖν εἰς ἔρευναν μόνον τὸ ἀλλαχοῦ τοῦ κ. Χατζηδάκη, ἐν ᾧ οὗτος νομίζει δυνατὴν τὴν χρῆσιν τῆς δημῶδους. Διὰ τοῦ ἀλλαχοῦ τούτου βεβαίως ὁ κ. καθηγητῆς ἐννοεῖ μικρά τινα πράγματα, μύθους ἴσως καὶ τὰ τοιαῦτα, διότι δὲν πιστεύομεν ὅτι νομίζει δυνατὴν τὴν χρῆσιν αὐτῆς ἐν πονήματί τινι περὶ Ὀρυκτολογίας ἢ Βοτανικῆς ἢ δοκιμίῳ Διεθνoῦς Δικαίου. Ἐξ ὧν λοιπὸν εἴπομεν καταδείκνυται, ὅτι λίαν περιωρισμένον ἀπομένει στάδιον εἰς τὴν δημῶδην, ἣτις ἐλλείψει ἐπαρκoῦς ἀσκήσεως, προσκεκολλημένη δὲ καὶ τῇ ἐσθῆτι τῆς ἀκμαίας καθαρευούσης, ὁλονὲν ἐκφυζώσης αὐτῆς πάντα χυμὸν καὶ ἰκμάδα, θέλει τέλος πέσῃ πτώμα ἄπνουν. Αὐτὴ ἡ καθαρεύουσα δὲν παίζει, δὲν χωρατεύει. ὁ κ. Χατζηδάκης (ἢ Χατζηδάκης, τὸ ἐδίδαξε πολὺ πρότερον ἐμοῦ λέγων : « Ἡ γλῶσσα ἡμῶν βαίνει καὶ θὰ βαίνει ἀκόμη ἐπὶ μακρὸν ἴσως ἐπὶ τὴν τελειοποίησιν αὐτῆς κλπ. » ἔνθα προφανῶς δὲν ἐννοεῖ τὴν ἐπιστροφὴν πρὸς τὴν δημῶδην, προσθέτων μάλιστα εὐθὺς ἀμέσως ὅτι οὐδὲν δύναται ν' ἀνατρέψῃ τὸ ἔργον τῆς τελουμένης προόδου οὔτε τὸ ἀνύπαρκτον πλέον σήμερον γλωσ-

σικὸν ζήτημα νὰ ἐπαναφέρῃ. Ἀλλὰ πάντα ταῦτα εἶχε προείπη ἤδη ὁ Κοραΐς.

Ἐν ἄλλο ἀκόμη. Ἐπειδὴ ὁ κ. καθηγητὴς ποιεῖται λόγον περὶ ἱστορικῆς παρὰ τῷ ἡμετέρῳ ἔθνει διγλωσσίας, δηλαδὴ περὶ ἐπικρατήσεως διὰ τῶν αἰώνων διαφορᾶς τινος πάντοτε μεταξὺ ἐλληνικοῦ γρηπτοῦ λόγου καὶ ἐλληνικῆς λαλουμένης γλώσσης, δι' οὗς λόγους ἐκεῖ λίαν εὐμεθόδως ἐκθέτει, λαμβάνομεν τὸ θάρρος νὰ παρατηρήσωμεν αὐτῷ ὅτι διὰ τῆς ἀπροσδοκῆτου τελευταίας αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς δημώδους ἐξολισθήσεως ἀπειλεῖ ἡμᾶς διὰ δεινώσεως τοῦ κακοῦ κινδυνεύων νὰ δημιουργήσῃ εἰς βάρος ἡμῶν τετραγλωσσίαν ὅλην, γραπτὴν καθαρεύουσαν, λαλουμένην καθαρεύουσαν, δημωδεστέραν καθαρεύουσαν καὶ ἐντελῶς δημώδη. Ταῦτα βεβαίως δὲν ἀποτελοῦσι διάφορον ὕφος λόγου, ἀλλὰ τέσσαρα ὁλόκληρα εἶδη γλώσσης.

Ἄν ἐπιθυμεῖτε τώρα νὰ ἐπιτείνητε τὴν σύγχυσιν, ἀκούσατε καὶ τοὺς ἐνθέρμου, συνηγόρου τῆς δημώδους ἀγωνοδίκας τοῦ τελευταίου Φιλαδελφείου ποιητικοῦ ἀγῶνος·

«Ἰσως ἄλλοι ἀσμενίζουσι, λέγουσιν οὗτοι, εἰς τὴν μέχρις ἐλαχίστων λεπτομερειῶν ἀπομίμησιν τῆς δημώδους γλώσσης καὶ τοῦ δημώδους ὕφους· ἡμεῖς ὅμως φρονοῦμεν ὅτι ἡ τοιαύτη ἀκρίβεια, ὁ τοιοῦτος ζῆλος καὶ μικρολόγος εἶναι καὶ ἀλυσιτελής. . . . Ὁ Ἕλλην ποιητὴς σήμερον δὲν πρέπει νὰ εἶναι μόνον δημιουργὸς ποιημάτων, ἀλλὰ καὶ δημιουργὸς γλώσσης, ἧς κυρίως ἔχομεν ἀνάγκην». Νέος φραγκὸς ἐντεῦθεν καταπίπτει καὶ οὕτω πλέον οἱ εὐτυχεῖς πρὸς τῇ γραφομένῃ καθαρευούσῃ, τῇ λαλουμένῃ τοιαύτῃ, τῇ δημωδεστέρᾳ καὶ τῇ ἐντελῶς δημώδει θὰ ἔχομεν καὶ πέμπτῃν νέαν γλῶσσαν, μετὰ χιλιάδων ἰσως νέων λέξεων ὅσας τὸ δαιμόνιον τῶν ἡμε-

τέρων ποιητῶν εὐαρεστηθῇ νὰ δημιουργήσῃ κατὰ τύπον δημῳδῇ. Δὲν ἐπρόφθασαν μάλιστα νὰ τὸ εἰπῶσι καὶ ἤρξατο ἡ δημιουργία, *ἡλιοστόλαχτη, συντρίμμια, ραχοῦλα ἀνταριασμένα, πατρίδα ὄνειρεμμένα, γλυκανάλατος, σεμροκοκκινίζει, ὑποφαντασιὰ* κλπ. Καὶ πῶς ὄχι ἀφοῦ κατὰ τὸν κ. Προβελέγιον «*ἡ μὲν καθαρεύουσα εἶναι ἀκατάλληλος, ἡ δὲ δημῳδῆς ἀνεπαρκής*;» Ἐν τοσούτῳ ἀκατάλληλος δὲν ἦτον ἡ καθαρεύουσα διὰ τοὺς κρατίστους τῶν ποιητῶν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος τὸν Σοῦτσον καὶ τὸν Ζαλοκώσταν, οὓς οὐδὲ ν' ἀτενίσωσιν τολμῶσι τὰ ξεψυχησμένα τοῦ νῦν ποιητάρια μετὰ τῆς ἀτροφικῆς αὐτῶν φαντασίας καὶ ἀφιλοσόφου ἐμπνεύσεως. Οὐδὲν δὲ με πείθει ὅτι ὁ μὴ εὐλαβούμενος τὴν μορφὴν καὶ τὸ σχῆμα, δύναται νὰ εὐλαβῇται τὰς ιδέας.

Τί δὲ δύναται νὰ κατορθώσῃ διὰ τῆς καθαρευούσης οὐ μόνον ὁ ποιητής, ὡς κατέδειξαν τοῦτο ὁ «Διονύσου πλοῦς» καὶ ὁ «Γοργὸς Ἰέραξ» τοῦ Ῥαγκαβῆ, ὁ «Ὀρφεὺς» καὶ ὁ «Πυγμαλίων» τοῦ Δημ. Παπαρρηγοπούλου, ὁ «Σωκράτης καὶ ὁ Ἀριστοφάνης» τοῦ Βυζαντίου, ἀλλὰ καὶ ὁ μὴ τοιοῦτος, ὁ ἐπιστάμενος ὅμως ταύτην καὶ δεξιῶς τὸν κάλαμον χειριζόμενος, ἀπέδειξε πρὸ τεσσαράκοντα ὅλων ἐτῶν εὐγενῆς τις προώρως σθεσθεῖσα ὑπαρξίς ἡ Αἰκατερίνη Κ. Δοσίου, μετενεγκοῦσα εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ἐμμέτρως τὸν θαυμαστὸν ἐκεῖνον τοῦ Λόρδου Βύρωνος «Γκιούρ», προσδῶσασα τῇ μεταφράσει τὴν αὐτὴν χάριν, τὸ αὐτὸ κάλλος, τὸ αὐτὸ τῷ πρωτοτύπῳ πῦρ, καθ' ἣν ἐποχὴν ἀκόμη ἡ καθαρεύουσα πολὺ ἀπέτρεχε τῆς ἐνεστώσης αὐτῆς προόδου. Σημειωθῆτω δὲ καλῶς ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ποιήματος οὐχὶ λίαν εὐμεταφράστου, περὶ οὗ ἡ ἀδέκαστος κριτικὴ ἀπεφῆνατο (ὁ μεγαλῶνυμος Jeffrey) ὅτι «εἶναι περικαλλές, εὐφυνέστατον, χαρα-

κτηριστικώτατον, ιδιόρρυθμον, αἰεῖκόνες ὅμως αὐτοῦ εἶναι ἐνίοτε βεβαιωμένοι καὶ οὐχὶ φυσικαί, ἢ γ.λῶσσα πολλὰς τραχεῖα καὶ ἀνεπιμέλητος, ἢ ἡμιτελής καὶ ἀτακτος, ἀλλ' ἡ δύναμις τοῦ ὅλου μεγάλη καὶ ἐκπληκτική».

«Τῶν μεγάλων ἀνδρῶν μῆτερ, κλεινὴ χώρα τῶν ἀνδρείων!
 »ἀπὸ τῶν βουνῶν τὰ ἄντρα ἦσο μέχρι τῶν πεδίων
 »προμαχῶν ἐλευθερίας εἴτε δόξης μαυσωλεῖον!
 »Νεκροθήκη ἡμιθέων! Αὕτη ἡ κατάστασίς σου;
 »Ταῦτα λείψανα τὰ μόνα ἐκ τῆς ἄλλοτε ζωῆς σου;
 »Πρόσελθε, δειλὲ σὺ δοῦλε, τῶν ἀλύτῶν σου φίλε,
 »καὶ εἰπέ, δὲν εἶν' ἐκεῖναι αἱ ἀρχαῖαι Θερμοπύλαι;
 »καὶ τὸ κυανοῦν ρεῖ ὕδωρ τὸ τὴν γῆν σου πέριξ πληττον,
 »γόνε χαῦνε προπατόρων αὐτονόμων, ἀνικήτων,
 »λέγε, τίς ἡ παραλία, τίς ὁ σκόπελος ἐκεῖνος;
 »Εἶν' ἡ θάλασσα, ὁ βράχος, ὁ λιμὴν τῆς Σαλαμῖνος!
 »Ἐγερθῆτε! ἐγερθῆτε! ἀνακτῆσατε γενναίως
 »τὴν γῆν ταύτην, τῆς ὁποίας εἶναι ἄφθαρτον τὸ κλέος!» (1)

Εἶναι τὸ θέμα ὅπερ παραδίδομεν τῷ θαρσαλέῳ εἰσηγητῇ τοῦ Φιλαδελφείου ποιητικοῦ ἀγῶνος, ὅπως μεταφέρῃ, εἰ δύναται, εἰς τὴν *ἀνειρεμμένην* δημώδη του, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅπως ὅπως τὸ διατηρήσῃ εἰς τὸ αὐτὸ ὕψος τὸ αὐτὸ κάλος καὶ τὴν αὐτὴν δύναμιν τῆς ἐκφράσεως. Καὶ ἐὰν δὲν θέλῃ τοὺς στίχους τῆς Δοσίου ἐτέρους προτεινόμεν πολλῶ αὐτῷ οἰκειοτέρους.

«Στεφάνου κύκλος εὐλαμπῆς
 Κοσμεῖ τὸ μέτωπον τῆς Ἥρας
 Καὶ καταλάμπει εὐπρεπεῖς
 Βαθεῖς προσώπου χαρακτῆρας». (2)

1) Γκιουρ στίχ. 103—115.

2) «Τὸ μῆλον τῆς ἔριδος» Ἀ. Ι. Προβελεγίου. σελ. 73.

καὶ τὴν ἐφεξῆς ἀπαράμιλλον περιγραφὴν τῶν τριῶν θεαινῶν αἵτινες ἐπὶ τὴν Ἰδὴν καταβᾶσαι ὑποβάλλουσιν ἑαυτὰς ὑπὸ τὴν κρίσιν τοῦ τρωϊκοῦ βασιλόπαιδος, ὃν καταπλήττει μὲν καὶ τῶν τριῶν ἡ καλλονή,

Ἄλλὰ τὰς φρένας του κλονεῖ,
Ἀπομυζᾷ ἢ Ἀφροδίτῃ

ἥς ἀκμαῖον
Τὸ κάλλος λάμπει κ' ἑρατὸν
Κ' ὑπὸ τῶν θελκτικῶν ἀνθέων
Τῆς ἥβης τῆς τερπνῆς στεπτόν,

Ὡς ῥόδου κάλυξ ὑποσχάζεται
Εὐώδη χεῖλῃ καὶ ἀβρὰ
Καὶ ἡ αὐγὴ χρυσῇ, φαιδρὰ
Σταγόνας δρόσου τῷ ἐνστάζει.

Ἡμεῖς ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἐπανερχόμεθα ἐπὶ τὸν μεγαλομανῆ ἡμῶν Παρισινόν.

Καταθέσας οὗτος ἀδιάσειστα τὰ θεμέλια τοῦ νέου περικαλλοῦς γλωσσικοῦ οἰκοδομήματος, χωρεῖ ἀδεῶς ἐπὶ τὴν συντέλεσιν αὐτοῦ, καὶ ἔνθους, καθ' ὃ φαίνεται, ἐκ τῆς ἐπιτυχίας αὐτοῦ, προσεπάγεται «Μὲ φαίνεται ποῦ γιὰ πρώτη φορά, σ' ἀφτὸ τὸ βιβλίον, γράφηκε μὲ κάποια σειρὰ κ' ἐνότητα ἡ γλῶσσα τοῦ λαοῦ». Δὲν τὸ πιστεύομεν. Καὶ πρῶτον, διότι μετεχειρίσθη τύπους καὶ σχηματισμοὺς μὴ ὄντας τῆς δημῶδους, ἐνῶ ἡ δημῶδης εἶχεν ἀφθόνους τοιούτους λ.χ. γλυκύτητα, ἐλπίδες, πατέρες, μεταβαίνει, παράλια, λόφο, τὸν Ἔρο, ὕφασμα, φροτίδα, καλλονή, ἔτρωγε, ἀντὶ τῶν δημῶδων γλύκα, ὀρπίδες, πατεράδες, πάει, γιालός, βουναλάκι, τὸν Ἐρωτα, ῥοῦχο, ἔρροια, ὠμορφιά,

ἔτρωε. Δεύτερον, διότι μεταχειρίζεται λέξεις ἐν ἄλλῃ ἐκδοχῇ εὐρισκομένας ἐν τῇ δημῳδαί ᾗ χρήσι λ. χ. τὴν λέξιν *φαντασία*, λέγων περὶ τοῦ «Ταξιδίου» τοῦ ὅτι, ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ φαντασία καὶ ποίησις», ἐπὶ τῆς σημασίας τῆς ποιητικῆς ἐμπνεύσεως ὅπερ δὲν λέγεται ἐν τῇ δημῳδαί ἐν ᾗ σημαίνει μόνον *ξίππασιά*· καλὸν καὶ τοῦτο ὅμως δι' ἡμᾶς διότι ἂν πράγματι ἐγίνωσκε τὴν δημῳδὴν θὰ ἔσπερούμεθα τῆς χαρᾶς νὰ μάθωμεν παρ' αὐτοῦ τοῦ στόματος αὐτοῦ τὸν ἀκριβῆ χαρακτηρισμὸν τοῦ τε ἀνδρὸς καὶ τῶν ιδίων αὐτοῦ ἔργων.

Ἐπειτα ἔδωκε τρεῖς καὶ τέσσαρας τύπους εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν λέξιν οἷον Παρθενών, Παρθενός, Παρθενῶνας, κλπ. Ἐκτὸς τούτων μετεχειρίσθη τύπους, ἐν χρήσι μὲν ἴσως ἐν μιᾷ καὶ μόνῃ γωνίᾳ τῆς ἐλληνικῆς γῆς ἐν πάσῃ δὲ τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι, ἢ καὶ πανταχοῦ αὐτῆς ἐνίοτε, ἀγνώστους, οἷον τὴν προσωπικὴν ἀντωνυμίαν σὲ ὡς σὲ εἶπα ἀντὶ σοῦ εἶπα καὶ εἶπα σου ἄλλαχοῦ, τί θὰ μὲ 'πῇ ἀντὶ τοῦ τί θὰ μοῦ 'πῇ, θὰ σείρω στήν Ἑλλάδα ἀντὶ τοῦ θὰ 'πάω στήν Ἑλλάδα. Καὶ τελευταῖον διότι εἰ καὶ κατηγορεῖ τῆς ἐν χρήσι παρ' ἡμῖν συντάξεως (καὶ ἐν πλείστοις ἀδίκως) ὡς γαλλιζούσης, καὶ γερμανιζούσης, ἢ σύνταξις τοῦ ἐν πλείστοις τοῦ βιβλίου τοῦ χωρίου, ἐπὶ τοσοῦτον ξενίζει, ὥστε καθίσταται ἀκατάληπτος τοῖς Ἑλλησι. Διότι βεβαίως φορητὸς ξενισμὸς δὲν εἶναι τὸ λέγειν: παίρνω τὸ σιδηρόδρομο, κάμνω πρόγευμα, βγαίνω σὸ ταξίδι. Περὶ τῆς κατὰ τῆς καθαρευούσης γλώσσης κατηγορίας τοῦ κ. Ψυχάρη ὡς καθόλου γαλλιζούσης ἢ γερμανιζούσης διαλαμβάνει ἐν λεπτομερίᾳ ὁ κ. Χατζηδάκης ἐν τῇ περισπουδάστῃ αὐτοῦ μελέτῃ «περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος ἐν Ἑλλάδι».

Περὶ δὲ τῶν εἰσβαλόντων τούτων εἰς τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν ξενισμῶν πολλὰ ἐπανειλημμένως ἐγράφησαν καὶ πάντες σχεδὸν οἱ ἡμέτεροι λόγιοι ἐθεώρησαν καθήκον ἑαυτῶν ἀπαξ τοῦλάχιστον ἐν τῷ φιλολογικῷ των σταδίῳ νὰ ἐξαναστῶσι κατ' αὐτῶν καὶ ὁ πολὺς δὲ Θερειανὸς ἐν τῷ τελευταίῳ αὐτοῦ ἔργῳ διὰ μακρῶν. Ἄλλ' οἱ ξενισμοὶ ἐγένοντο καὶ οὗτοι ἱστορικὴ ἀνάγκη, ἀπὸ μακραίωνος σκοτίας τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ ἄπλετον φῶς τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ ἐξαίφνης μεταπηδησάσης καὶ σπευδούσης, ἵνα ἐκ παντὸς τρόπου μεταλάβῃ τῆς ἐνεστώσης προόδου. Δὲν εἶναι δυνατὸν τσαυταὶ νέαι ιδέαι ἐν συνωστισμῷ εἰσβάλλουσαι εἰς τὰ στενὰ τοῦ πνευματικοῦ ἐν Ἑλλάδι βίου ὅρια νὰ ποθέσωσι διὰ μιᾶς τὸ ξένον ἔνδυμα, ὅπως ἀναλάβωσι τὸ ἐλληνικόν. Τοῦτο κατορθωθήσεται εὐχερῶς μόνον ὅταν καὶ ἡ ἐλληνικὴ ἐπιστήμη, χειραφετηθεῖσα τῆς εὐρωπαϊκῆς κηδεμονίας, αὐτενεργήσῃ καὶ πῶς καταστῇ πρωτότυπος. Ἀλλὰ καὶ τότε ἀκόμη ἡ ἐντελής ἀποβολὴ τῶν ξενισμῶν οὐχὶ μόνον ἀδύνατος εἶναι, ἀλλὰ τολμῶ εἰπεῖν καὶ ἐπιζήμιος· διότι κατὰ τὸ πλεῖστον αὐτῇ ὀφείλεται τὸ διαπνέον τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν νεώτερον πνεῦμα, οὐχὶ σμικρὸν καὶ τοῦτο εἰς τὸ κάλλος καὶ τὴν ζωὴν αὐτῆς συμβάλλον. Πᾶσαι αἱ νεώτεραι εὐρωπαϊκαὶ γλῶσσαι ὑπέστησαν τὴν ἐπιρροὴν τῆς γαλλικῆς καὶ δὲν εἶναι ἐσφαλμένον τὸ ὑπὸ φιλοπαίγμονος κριτικοῦ ῥηθὲν: «Nūn γράφουσι γαλλιστὶ ἐν ἀπάσαις ταῖς γλώσσαις τῆς ὑψηλίου». Μεθ' ὅλους τοὺς ἀγῶνας οὓς ἀνδρωθεῖσαι αἱ λοιπαὶ γλῶσσαι ἀπὸ πολλοῦ καταβάλλουσι, καὶ ὑπὸ φιλετικῶν ἔτι παθῶν ἐπιρρωσθέντας, δὲν κατάρθωσαν ν' ἀπαλλαγῶσι τῆς γαλλικῆς ταύτας ἐπιδράσεως, τῆς ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἐβδόμου ἔτι αἰῶνος ἀρξαμένης «Ἡ Γαλλία, γράφει ὁ μέγας τῆς Ἀγγλίας ἱστο-

ρὸς Μακώλεϋ, ἐκέκτητο ταῦτοχρόνως ἐπὶ τῶν ὁμόρων αὐτῇ χωρῶν καὶ τὸ κράτος, ὅπερ ἡ Ῥώμη ἤσκει ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, καὶ τὸ κράτος, ὅπερ ἡ Ἑλλάς ἤσκει ἐπὶ τὴν Ῥώμην... Ἀδύνατον νὰ μὴ ἀναγνωρίσῃ τις τὴν ἐπιρροὴν τῶν γαλλικῶν διδασμάτων καὶ ὑποδειγμάτων. Μεγάλοι παρ' ἡμῖν συγγραφεῖς, μεγάλοι τοῦ λόγου καλλιτέχναι ἐν ταῖς ἀρίσταις αὐτῶν συνθέσεσι ἐπεζήτουν τὴν χρῆσιν γαλλικῶν λέξεων ἐνῶ εἶχον εἰς τὴν διάθεσιν αὐτῶν, ὅπως ἐκφράσωσι τὰς αὐτὰς ιδέας, λέξεις ἐπίσης ἐκφραστικὰς καὶ ἐπίσης μελωδικάς». Σημεῖοι δὲ ὁ συγγραφεὺς τὸν ἔξοχον ποιητὴν Δρέϋδεν μέχρις ὑπερβολῆς μεταχειρισθέντα γαλλικὰς λέξεις ἐν ποιήματί τινι ἐπὶ τῇ στέφει Καρόλου τοῦ Β'.

«Hither in sommer evenings yon repair
To taste the fraicheur of the cooler air

Καὶ ἡ ἐπιρροὴ αὕτη, μεθ' ὅσα καὶ ἂν λέγωσι, κρατεῖ ἔτι, καὶ ἐν ἀπάσαις ταῖς γλώσσαις. Ἐνθυμοῦμαι πόσον ἐξεπλάγην πέρυσι ἀναγινώσκων μυθιστορημάτιόν τι τῆς ἐν Μιλάνῳ ἐγκρίτου μυθιστοριογράφου Tomassina Guidi, «*La Nidiata di Rondini*» ἐπιγραφόμενον. Ἀμφέβαλλέ τις ἂν εἶχε πρὸ αὐτοῦ γαλλικὸν ἢ ἰταλικὸν κείμενον· τοσοῦτον παρισινισμὸν ἀπέπνεε τοῦτο. Παραλείπω νὰ ὁμιλήσω περὶ τύπου. Καὶ αὕτη δὲ ἡ γαλλικὴ γλῶσσα οὐ σμικρὸν πάσχει ἐκ τῆς εἰς αὐτὴν εἰσβολῆς ξενικῶν στοιχείων, ἅτινα τὰ μάλιστα παραβιάπτουσι τὴν ἐνότητα τῆς γαλλικῆς ὀρθογραφίας καὶ συντείνουσιν εἰς τὸ περίπλοκον τῆς φράσεως. Ἀρκεῖ νὰ σημειώσῃ τις μόνον τὰς λέξεις sport, square, break, ἂν μὴ φράσεις ὅλας ἐχούσας ξενικὴν μορφήν. Τὸ ἄξιώμα *Hospes*, *hostis* (ξένος = ἐχθρὸς) ἀπώλεσε φαίνεται πλέον τὴν παλαιὰν αὐτοῦ ἰσχύν.

Ἀσχοληθῶμεν νῦν λοιπὸν μᾶλλον περὶ τὰς ἰδέας καὶ τὰ πράγματα, ζήσωμεν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ καὶ τοῖς γράμμασιν. Εἶναι ἡ ἀρίστη μέθοδος ὅπως ἐπιταχύνωμεν τὴν γένεσιν μορφῆς καὶ σχήματος λόγου ἐλληνοπρεποῦς· διότι ταῦτα κανονίζονται κατὰ λόγον τῆς προόδου ἐκείνων.

Ὁ κ. Ψυχάρης ἐν τούτοις ἐπιμένει ὅτι μόνον αὐτὸς μεταξὺ ἡμῶν δὲν διασπᾷ τὴν ἐνότητα τῆς γλώσσης καὶ τοῦ ὕφους, ἐνῶ ἀνέδην εἰσάγει ἀπὸ τῶν ξένων γλωσσῶν λέξεις, ἐντελῶς ἀνεξελληνίστους καταλείπων, δηλωτικὰς πραγμάτων συνηθεστάτης χρήσεως, λέγων σὸς *πικὰντ*, *κεμπὰπ*, *παγὲ* καὶ τὰ τοιαῦτα. Τέλος ὁ χριστιανὸς οὗτος δὲν ἠξεύρει τί λέγει καὶ ἅς μὴ με καταδικάσῃ τις ὡς τραχὺν ἢ ἄγροικον πρὶν ἐπισταμένως ἀναγνώσῃ τὸ βιβλίον τοῦ κ. Ψυχάρη. Ἡμεῖς ἐνταῦθα νὰ παραθέσωμεν αὐτὸ ὁλόκληρον δὲν δυνάμεθα, οὔτε νὰ προσφέρωμεν ἐξ αὐτοῦ τῷ ἀναγνώστῃ ἡμῶν πλείοτερα δείγματα τῆς ἐν αὐτῷ κρατούσης ἐμβριθείας καὶ ἐπιστημονικῆς εὐσυνειδησίας. Παραπέμπομεν αὐτὸν ἰδίως εἰς τὸ ΚΑ'. κεφ. τοῦ «Ταξιδίου» τὸ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Συμβιβασμός». Ἐν αὐτῷ τε καὶ ἐν ἄλλοις, ἐκτὸς τῶν ποικίλων γλωσσοπλαστικῶν αὐτοῦ θεωριῶν, κατιδὼν φαίνεται τὴν ἀνεπάρκειαν τῆς ἐπιστημονικῆς αὐτοῦ φαρέτρας, βάλλει τὸ ταπεινὸν τῆς συκοφαντίας βέλος κατὰ τῆς δυσμοίρου καθαρεύσεως, πειρώμενος νὰ παραστήσῃ αὐτὴν ὡς χαμερπῶς συμβιβασθεῖσαν μετὰ τῆς ἀρχαίας ἐπὶ καθολικῇ θυσίᾳ τοῦ ἰδιόχοντος αὐτῇ πνεύματος. Τοῦτο δὲν εἶναι ἀληθές· ἡ καθαρεύουσα κατὰ τοὺς εὐφυεῖς κανόνας ἀνδρὸς δαιμονίου ἐπὶ τὰ πρόσω ἀδιαλείπτως χωροῦσα ἀπέκτησεν ἐν καταπληκτικῶς βραχυτάτῳ χρόνῳ τὴν νεωτέραν τῶν γλωσσῶν χροιάν καὶ εὐστροφίαν τοιαύτην, ὥστε ὑπερέβαλεν ἐν τούτῳ ἄλλας νεωτέρας εὐρωπαϊκὰς γλώσσας πολὺ πρὸ τῆς ἀνα-

καθάρσεως ταύτης συγκροτηθείσας, ἀρτίου δ' ἤδη τεχνικῆς διαμορφώσεως, καὶ κεκτημένας σπουδαιοτάτην φιλολογίαν, ὡς τὴν ἰσπανικὴν ἐπὶ περὶ ἀδείγματι· ἀμιλλᾶται δὲ μόνη ἐκ τῶν συγχρόνων γλωσσῶν, εἰ καὶ μὴ κεκτημένη μεγαλοφυεῖς συγγραφεῖς, πρὸς τὴν γαλλικὴν, τολμῶ δ' εἰπεῖν ὅτι καὶ ὑπερβαίνει αὐτὴν ἐν τῇ δυνάμει τῆς ἐκφράσεως τῶν διανοημάτων, καὶ ἐν τῇ ζωνρότητι τῆς παραστάσεως. Αὕτη εἶναι ἡ γνώμη καὶ τῶν διασημοτάτων ἐν Γαλλίᾳ φιλολόγων, ὡς καταδείκνυται καὶ ἐξ ἐπιστολῶν αὐτῶν, ἃς κατωτέρω θέλομεν δημοσιεύσῃ.

Οὐδὲν κατὰ τῆς καθαρευούσης κατορθοῦ ὁ ἐμπαίζων αὐτὴν ἐπὶ ῥήμασι οἷον τὸ ἀναχωρῶ καὶ φράσσειν οἶμαι ἢ «Κύριε ἀστυνόμε, οὐκ ἐνομίζω. Ἀπιθι εὖν· κλῶψ γὰρ εἰμί, οὐχὶ δὲ κλέφτης». Τὰ τοιαῦτα κ. Ψυχάρη εἶναι ἀηδὴ κατασκευάσματα, ξεράσματα δημωδῶς ἀποκαλούμενα, ἄξια μόνον τοῦ ἐπινοητοῦ αὐτῶν. Δὲν ἀρνοῦμαι ὅτι ἄνδρες σχολαστικοὶ καὶ ἡμιμαθεῖς τὸ πλεῖστον, παραβαίνοντες τοὺς κανόνας τῆς εὐμεθοδου τῆς γλώσσης ἡμῶν διαπλάσεως ἐκμακαρονίζουσιν αὐτὴν πολλάκις· ἀλλ' ἄρα γε ἀπὸ τούτων ἐξαρτᾶται ἡ διαμόρφωσις αὐτῆς; Ἐὰν γελοῖόν τι δασκαλῶν νομίζον ὅτι περιάπτει ἑαυτῷ μείζονα βαρύτητα, κατακαρυκεύει τὸν λόγον αὐτοῦ μὲ τὰς δικαίως ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἀποκαλούμενας ἐλληρικούρας, δύναται ν' ἀποτελέσῃ τοῦτο λαβὴν σοβαρᾶς ἐπιστημονικῆς συζητήσεως; Ταῦτα οἱ πολέμιοι τῆς καθαρευούσης ἃς καταλίπωσι κάλλιον ἡμῖν τοῖς φίλοις αὐτῆς, διότι ἡμεῖς πρὸ παντὸς ἀγωνιζόμεθα ὅπως παρεμποδίσωμεν τὴν εἰσβολὴν τοιούτων ἀκαθαρσιῶν εἰς τὸ διαυγὲς τῆς καθαρευούσης ῥεῦμα. Πόσον ἤθελε συντελέσῃ εἰς τοῦτο, καὶ πάλιν ἐπαναλαμβάνομεν, ἡ συγκρότησις λεξικοῦ τῆς καθαρευούσης. Οἱ γινώσκοντες νὰ χει-

ρίζονται ὅπωςδὴποτε τὴν γραφίδα πάντοτε προσεπάθησαν ν' ἀποφύγῃσι τὰ τοιαῦτα ἀτοπήματα, αὐτῶν δὲ μόνον βεβαίως τὰ κείμενα δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς τύπος τῆς καθαρευούσης. Οὐδεὶς φόβος ἐκ τῶν βωδῶν ἐπιγραμμάτων κωμικῶν ἀπομιμήσεων ἀρχαϊκοῦ ὕφους καὶ ἰδιώματος, ἅπερ καλύπτουσι τοὺς τάφους τῶν νεκρῶν καὶ τὰ βάρθα τῶν ἀνδριάντων. Ὅταν ἡ ἐπιστήμη τοῦ καλοῦ στήσῃ τὴν ἔδραν αὐτῆς καὶ πάλιν ἐν Ἀθήναις καὶ τὸ μάρμαρον τῶν ἀνδριάντων παραδοθῇ πρὸς κατασκευὴν ἀληθῶν ἀριστουργημάτων, τότε αἱ κωμικῶς ὑποσκάζουσαι ἐπιγραφαὶ θέλουσι καὶ αὐταὶ ὀρθοποδήσῃ, αἱ πρὶν ἄφωνοι θέλουσι λαλήσῃ ἐξαγγέλουσαι τῷ διαβάτῃ τὸ μεγαλεῖον τοῦ τιμηθέντος καὶ τῆς τιμώσης πόλεως τὸ ἀξίωμα. Ἐν τῇ ἱστορίᾳ, τῇ γλωσσικῇ, τῇ κοινωνικῇ καὶ τῇ πολιτικῇ ἔθνους τινὸς αἱ αὐταὶ τινες ἀείποτε παρατηροῦνται φάσεις καὶ περιπέτειαί. Νῦν τὸ σκάφος ἐν σφοδρᾷ τρικυμίᾳ κλυδωνίζεται καὶ εἴτα πάλιν εἰς ἀσφαλῆ κατάγεται λιμένα καὶ πάλιν ἀναχθὲν ἰδοὺ τρίζει ὅλον καὶ ὑπὸ μανικοῦ τυφῶνος κατὰ σκοπέλων ἐξωθεῖται καὶ πολλάκις προσαράξαν καταποντίζεται, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐκ τοῦ περισωθέντος ὕλικου ὅμοιον ἔσως καὶ τελειότερον ναυπηγεῖται. Τ' αὐτὰ περίπου καὶ ἡ γλωσσικὴ ἡμῶν ἱστορία μαρτυρεῖ.

Δὲν θέλομεν νὰ μακρολογήσωμεν πλείοτερον ἐπὶ τῶν δεινῶν συμπτωμάτων τῆς κατατρυχούσης τὸν Ψυχاريὸν ἐγκέφαλον νόσου, ἥτις, ἂν μὴ ἀπατῶμεθα παράνοια λογικευομένη ὑπὸ τῶν φρενολόγων ἀποκαλεῖται. «Γροθιὲς καὶ δόξα» ὀνειρευόμενος κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ λεπτὴν ἔκφρασιν ἐπὶ μακρὸν προηλείφετο διὰ τὸν ἀγῶνα, ἀλλὰ μόλις ἐμφανισθεὶς εἰς τὸ στάδιον ἐγένετο δεκτὸς ἐν συριγμοῖς ὑπὸ τοῦ πλήθους, ὁρῶντος ἐπὶ μὲν τοὺς ὤμους αὐτοῦ τὸν διά-

τῆτον αὐτοῦ φιλολογικὸν μανδύαν, ἐν δὲ χερσὶν αὐτοῦ τὸ θνησιγενὲς γλωσσικόν του σύστημα, καὶ ὑφ' ἀπάντων τῶν ἑλληνοδικῶν κοινῇ βοῇ ἀπεδοκιμάσθη. Εἰς μόνος ἠγέρθη ὑπὲρ αὐτοῦ δίκην φιλολογικοῦ τινος θερσίτου. Ὑποκλέψας οὗτος ἄλλοτε τὰς ψήφους κοινοῦ ἀδοκιμάστου διὰ τῆς συγγραφῆς βιβλίου, ἀναμασσήματος θέλομεν νὰ εἰπωμεν εὐρωτιώσης τινὸς καὶ κακοήθους παραδόσεως, χυδαίων καὶ ἀνηθίων ὑπαινιγμῶν συμπιλήματος, καπηλικῶν εὐφυολογιῶν συμφύρματος, ὅπερ αὐτὸς ὁ ἴδιος ἐν τῷ προλόγῳ του ὡς ἄριστα χαρακτηρίζει ὁμολογῶν, ὅτι καταφεύγει ἀνά πασσαν αὐτοῦ σελίδα «εἰς αἰφνιδίας παρεκβάσεις, ἀπροσδοκίτους παρομοιώσεις καὶ ἰδιοτρόπους λέξεων καὶ ἰδεῶν συγκρούσεις» καὶ ὅπερ οὔτε φιλοσοφικὸν οὔτε κοινωνικὸν οὔτε πολιτικὸν τινα σκοπὸν προτιθέμενον, ἐπίσης ἄμοιρον Βοκκακείου ἄλατος καὶ Βραντωμείου χάριτος καὶ αὐτῆς δὲ τῆς ἐν ταῖς Πολδεκοχείοις μυθιστορήμασι νευρώδους ἠθικῆς διδασκαλίας παντελῶς ἀμέτοχον, ἐκινδύνευσεν ἐν τοσούτῳ νὰ ἐκληφθῇ ὡς μέγα τι ἐν τῇ αὐχμηρᾷ ταύτῃ φιλολογικῇ ἐρήμῳ ἐν ἣ ζῶμεν.

Ὁ ὀξύς νοῦς, ὁ τὰς κριτικὰς αὐτοῦ δάφνας μόνῃ τῇ πνευματικῇ ἀδεξιότητι τοῦ ἀντιπάλου αὐτοῦ ὀφείλων, ἔξ ὀλοκλήρους μῆνας κατέφαγεν ἄλλοτε, ὅπως ἐν δεκαπενταφύλλῳ τευχιδίῳ παρατάξῃ τὰ χωρία πεντήκοντα εὐρωπαϊῶν κριτικῶν πρὸς στήριξιν ἔνθεν μὲν πανθομολογουμένων ἀληθειῶν, ἔνθεν δὲ αὐτοδήλων ἀνοησιῶν. Διότι τίς νοῦν ἔχων ἠρνήσατό ποτε ὅτι τῆς μεγαλοφυΐας τὸ ἔργον καὶ ὑποθάλλει καὶ μορφοῖ καὶ κατευθύνει ἡ περιβάλλουσα ἀτμόσφαιρα, ἡ συντρέχουσα ἐποχὴ; Τίς δὲ πάλιν ἐτόλμησε νὰ ἰσχυρισθῇ, ὅτι σύμφυτον δὲν ἐγένετο τῆς μεγαλοφυΐας τὸ πῆρμα τῷ μεγάλῳ συγγραφεῖ, πεζῷ ἢ ποιητῇ, τῷ με-

γάλῳ καλλιτέχνῃ, τῷ μεγάλῳ στρατηγῷ, ἀλλ' ὅτι κατό-
 πιν ἔξωθεν πνεύσας ἄνεμος ἔφερε καὶ ἐναπέθεσε τοῦτο ἐν
 τῷ τυχόντι ἀνθρωπίνῳ σκεύει; Παράδοξον τῇ ἀληθείᾳ πῶς
 ἅπαντες οἱ σύγχρονοι τῷ Βύρωνι διδάκτορες τοῦ ἐν Καίμ-
 πριτς Πανεπιστημίου δὲν ἐξετίναξαν κατὰ κεφαλῆς ἡμῶν
 ἀνὰ ἓνα Τσάιλδ—"Αρολδ ἕκαστος. Οἱ δέιλαιοι μήπως δὲν
 ἔζησαν ἅπαντες ἐν ἧ καὶ ὁ Βύρων ἀτμοσφαίρα; Ἐν τού-
 τοις τὰ τοιαῦτα συνεζητήθησαν τότε ἐν μέσαις Ἀθήναις,
 καὶ ἐν ἱπποτικαῖς *tournois* ἥκιστα ἱπποτικοὶ συνεκροτή-
 θησαν ἀγῶνες, κακοηθεστᾶτης, νᾶχωμε τὸ νοῦ μας, διεξα-
 γομένης πάντοτε κερδοσκοπίας ἐπὶ εὐπίστων καὶ ἀπαρα-
 σκεύων ἄκροατῶν, χασκόντων ἐνώπιον τῆς τοσαύτης τῶν
 διαμαχομένων πολυγυνωσίας. Ἡ *δουλειὰ* ἔγινεν ἐν τούτοις·
 ἡ δι' ἁλμάτων ἐπὶ τὸν καθ' ἡμᾶς χθαμαλὸν φιλολογικὸν
 Παρνασσὸν ἀνάβασις εὐχερῶς συνετελέσθη. Ἐλησμονήθη δ
 ὅλως ὁ μόνος γενναῖόν πῶς τινα χαρακτηῖρα περιάψας τῇ
 φιλολογικῇ ἐκείνῃ παραζάλῃ. Ἐλησμονήθη ὅμως ἴσως
 διότι καὶ οὗτος λησμονήσας τὸν φιλολογικὸν αὐχμὸν, ἐν ᾧ
 τελεῖ ἡ πατρὶς αὐτοῦ, ὥρμησεν ἐκτὸς αὐτῆς ματαίως κα-
 ταναλίσκων τοσοῦτον πῦρ, τοσαύτην ζωὴν καὶ τοσαύτην
 εὐφυΐαν ἐν τῷ φιλολογικῷ πανδαιμονίῳ ἐκείνῳ, ὅπερ Πα-
 ρίσιοι ἀποκαλεῖται, ἀνωφελῶς κοπτόμενος εἰς διδαχὴν και-
 νῶν θεωριῶν, ἐκεῖ ἔνθα δέκα τοιαῦται καθ' ἐκάστην ζυ-
 μοῦνται καὶ δέκα ἀπανθρακοῦνται, χίλιοι δὲ κατακρημνί-
 ζονται, ὅπως εἰς ἀναστῆ, ἐγκαταλείπων δ' ἐνταῦθα ἐλεύθε-
 ρον τὸ πεδῖον εἰς τοὺς πονηροὺς, τοὺς ἡμιμαθεῖς, καὶ τοὺς
 ἡλιθίους.

Μόνον λοιπὸν εἰς, ἐλέγομεν, τὸ σεμνοπρεπὲς καὶ ὠραῖον
 παράστημα τῶν ὁμοτέχων φθονῶν, ἰδίως δὲ τοῦ κορυ-
 φαίου αὐτῶν τὸ κάλλος καὶ τὸ σθένος, ἐδράξατο τῆς

εὐκαιρίας ὅπως ἐπιτεθῇ κατ' αὐτοῦ, καθαρῶς ἐπιστημονικὴν συζήτησιν εἰς ταπεινὴν λογομαχίαν μεταβάλλων. Ἐπειδὴ δ' εἶναι ὁ μόνος τῶν ἡμετέρων λογίων ὅστις ἀπὸ τοῦ φανεροῦ ὑπεστήριξε τὰς θεωρίας τοῦ κ. Ψυχάρη, καὶ ὃν οὗτος ὡς ἀντιλήπτορα ἑαυτοῦ προβάλλει, νομίζομεν ὅτι θὰ ἦτο ὅλως ἀτελὲς τὸ ἡμέτερον ἔργον ἂν μὴ ἀνεσκευάζομεν, τροχάδην τοῦλάχιστον, τὰ ὑπὲρ τῆς καινῆς θεωρίας ἐπιχειρήματα αὐτοῦ. Θεωροῦμεν δὲ τοσούτῳ μᾶλλον τὴν ἀνασκευὴν ταύτην ἀναγκαίαν καθόσον ὁ ἄνθρωπος οὗτος κατάρθωσε νὰ θεωρῇται παρὰ τοῖς εὐπίστοις καὶ ἐν γένει ἐκείνοις, οἵτινες ἄκροις δακτύλοις μόνον τῶν βιβλίων ἄπτονται, ἐπιθυμοῦσι δὲ ἐν τούτοις ῥηζικέλευθον καὶ προοδευτικὸν νὰ ἐπιδεικνύωσι πνεῦμα, χρησιμοδότης τις Πυθία τῶν φιλολογικῶν ἡμῶν Δελφῶν! Θέλομεν λοιπὸν τὸν παρεισαγάγῃ μόνον ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ἵνα σᾶς διηγηθῇ τὴν ἰδίαν ἀμαρτίαν. Ἡ σκηνὴ δὲν ὑπόκειται ὡς συνήθως ἐν τῷ ζαχαροπλαστείῳ ἢ τῷ καφενείῳ μεταξὺ ἐφημερίδος, μιᾶς *tranche de melon* καὶ δύο προξένων δραστηρίως προμαχούντων τῶν συμφερόντων τοῦ ἑλληνισμοῦ διὰ τῆς ἀδιαλείπτου σχεδὸν αὐτῶν ἐν Ἀθήναις παρουσίας, ἀλλ' ἐν τῷ κεκονιορτομένῳ γραφεῖ τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, ἥτις μετὰ μικρὸν κινδυνεύει ἀλλάζουσα κατοικίαν ν' ἀπολέσῃ καὶ τὸ ἴδιον αὐτῆς ἐπίθετον.

Τριττὴ εἶναι ἡ ἀφορμὴ ἡ δυναμένη νὰ περιμαζεύσῃ ἐκ τοῦ ἀνὰ τὰ καφενεῖα πλάνητος αὐτοῦ βίου τὸν ἔφορον τῆς ἐθνικῆς βιβλιοθήκης. Πανθεϊστικαὶ μελέται, θήρα τεκμηρίων τῆς ἀβελτηρίας τῶν προτέρων βιβλιοφυλάκων καὶ συγκρότησις πολεμικῶν σχεδίων κατὰ τῶν Ἀττικιστῶν. Καὶ ἡ συγγραφὴ, τὸ μυθιστόρημα θὰ μοὶ εἴπητε; Αἶ! μήπως εὐχερὲς ἡ εὔρεσις καὶ ἄλλης πεπατημένης καὶ μυριά-

κίς ἐν τῇ Δύσει ἀναμνηθεΐσης περὶ παπίσης τινὸς *Legende*; 'Ἄλλ' ἡ βιβλιοθήκη τοῦλάχιστον; 'Ἡ σχεδὸν ἄχρηστος ἐθνικὴ βιβλιοθήκη; Αἱ! καὶ δὲν ἀρκεῖ ὅτι χάριν αὐτῆς περιεγράφησαν *sur papier velin* τῶν προκατόχων βιβλιοθηκαρίων τὰ ἁμαρτήματα καὶ ἡ ἀνεπιστημοσύνη; 'Ἐπαυσαν νῦν τοῦλάχιστον αἱ ὕλακαί, ἀφοῦ τὸ κόκκαλον καλῶς κρατεῖται καὶ ἡδέως περιλείχεται.

Τὸ κονδύλιον λοιπὸν ἐν χερσὶ κρατῶν καὶ ἀποξέων, ἐπτάκις δὲ καὶ δεκάκις ὡς φρόνιμος ἄνθρωπος πρὶν καὶ μίαν μόνην λέξιν χαράξῃ περιστρέφων αὐτό, τῆς πελιδνῆς ὡς ἀλχημιστοῦ ὄψεως αὐτοῦ καταχεομένης ὑπὸ τοῦ ἀπαισίου ἐκείνου μορφασμοῦ τοῦ ἐξαγγέλλοντος νέαν περίοδον τῆς παροιμιώδους δυστοκίας, ἥτις ἄλλοτε ὑπερβαλλόντως παρατείνασα τὰς ὠδῖνας τοῦ τοκετοῦ ἔφερεν εἰς φῶς τὴν πολύκροτον «Σύγχρονον ἐν Ἑλλάδι κριτικὴν», καὶ τοῦ εὐεργετικοῦ πνεύματος τοῦ Σοπενχάουερ ἀπλοῦντος ἐπ' αὐτὸν προστάτιδα πτέρυγα, κληροδοτεῖ εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος τὸ τελευταῖον αὐτοῦ πλήρες ὕψους καὶ φαντασίας ἀριστούργημα ὅπερ «Τὸ βιβλίον τοῦ Ψυχάρη» ἐπέγραψεν, καὶ ὅπερ «Ἀντικοντιάδα» θὰ ἐτιτλοφόρει εἰ μὴ ἐλησμονέει τὸ τοῦ ποιητοῦ

De tes sentiers malheur à qui s'est écarté,
Première des vertus, noble sincérité!
O mortel, sous tes pas quand s'ouvrirait la terre,
Quand l'enfer, te jetant les cris de sa colère,
Te dirait : Du mensonge adopte les chemins!
Que les cris de l'enfer soient steriles et vains.

'Ἄλλ' ἐμπρὸς λοιπὸν ἐπὶ τοὺς ἐπιστημονικοὺς μαργαρίτας τοῦ τελευταίου ἔργου τοῦ νέου τούτου Σάχχο-Πάνθα, προφρόνως προσενεγκόντος ἐκυτὸν ὑπηρέτην καὶ ὑπασπιστὴν τῷ

ἰδαλγῶ τῷ ἀπὸ τῆς ξένης ἐπὶ τῆς γραικικῆς αὐτοῦ Ροσι-
νάντης ἐπελθόντι κατὰ τοῦ ταλαιπώρου γραπτοῦ λόγου
τῶν Ἑλλήνων.

Παρατάσσομεν τὰ καινὰ τοῦ ὑπερασπιστοῦ γλωσσολο-
γικὰ ἀξιώματα καθ' ἣν αὐτὸς ἔθηκεν αὐτοῖς τὰξιν.

Α'.) «Οὐδαμοῦ, λέγει, οὐδέποτε ἠκούσθη ὅτι δύνανται νὰ ἔχωσιν οἱ
τύποι οἰανδήποτε σχέσιν πρὸς τὴν χάριν τὸ ὕψος ἢ τὴν χυδαιότητα
τοῦ λόγου».

Κατὰ ταῦτα οὐδεμίαν ἀσκοῦσιν ἐπιρροὴν ἐπὶ τὴν χάριν,
τὸ ὕψος ἢ τὴν χυδαιότητα τοῦ λόγου οἱ τύποι: *ἔστωντας*,
τρώγοντας, *ἀγκαλά*, *ρουφῶντας* κλπ. καὶ ἄλλα δημωδέ-
στατα οἷα τὰ τί *χαμπάρια*, *ξεμπερδέματα*, *τέντζερες*, *κον-*
βῆς, *χαστοῦκι*, *φάπα*, *μπαρμπουνάρα μου* κλπ. Πῶς δὲ
τότε πανθομολογεῖται, λόγου χάριν, ὅτι «ἐπὶ τῶν τύπων
ἐθασίζετο πρὸ παντὸς ἡ χάρις τῆς προθηγκιανῆς φιλο-
λογίας;»

Β'.) «Οἱ ἀπόστολοι, λέγει, τῆς διγλωσσίας φαίνονται ἐντελῶς
λησμονοῦντες, ὅτι ἐν Γαλλίᾳ, Γερμανίᾳ, Τοσκάνῃ, Ἰσπανίᾳ, Ῥωσίᾳ,
καὶ καθ' ὅσον γνωρίζομεν πανταχοῦ οἱ τύποι τῶν λεμβούχων καὶ ἄχθο-
φύρων κατ' οὐδὲν διαφέρουσι τῶν τοῦ Γκαῖτε, τοῦ Λεοπάρδη, τοῦ Ποῦ-
σκιν καὶ τοῦ Λαμαρτίνου, ἀπαραλλάκτως ὅπως καὶ παρ' ἀρχαίαις τοὺς
αὐτοὺς μετεχειρίζοντο τύπους τὰ πρόσωπα τοῦ Πλάτωνος φιλοσοφοῦντα
καὶ τὰ τοῦ Ἀριστοφάνους βωμολοχοῦντα (!)»

Ὅσον ἀφόρῳ εἰς τὰ τελευταῖα ταῦτα παραπέμπομεν αὐ-
τόν, ἐὰν μὴ γινώσκη ν' ἀναγινώσκη τοὺς ἀρχαίους συγ-
γραφεῖς, εἰς τοὺς μαθητὰς τῶν Γυμνασίων (ὅρα καὶ Κοραῆ
Ἐπιστ: 1 Μαΐου 1805). Περὶ δὲ τοῦ περιορισμοῦ τῆς ὑπάρ-
ξεως *διγλωσσίας* ἐν μόνῃ τῇ Ἑλλάδι ἀρκεῖ νομίζω νὰ ση-
μειώσωμεν, ὅτι παρ' ἄλλοις ἔθνεσιν οὐ μόνον διγλωσσία ὑπάρ-
χει, ἀλλὰ καὶ ἑκατονταγλωσσία δύναμαι εἰπεῖν. Διὰ νὰ
μὴ ἀναφέρω τὴν κοινῶς γνωστὴν πληθὺν τῶν ἰταλικῶν

διαλέκτων καὶ τὴν ἀπὸ τῆς γραφομένης ἰταλικῆς διαφορὰν αὐτῶν, τὴν ποικιλίαν τῶν ἰσπανικῶν, — παραπέμπω δὲ περὶ τούτου εἰς τὸν προστυχόντα περιηγητὴν τῆς Ἰσπανίας, ἂν μὴ εἰς τὸν *De Amicis*, — διαλέκτων, μεταξὺ τῶν ὁποίων κρατερωτάτη συνεκροτήθη μάχη μέχρι ἐπικρατήσεως ἐν τῷ ἡραπτῷ λόγῳ τῆς Καστιλιανικῆς διαλέκτου, περιορίζομαι μόνον εἰς τὴν Γαλλίαν. Καὶ τῶν ὀνομάτων μόνον τῶν κατ' ἐπαρχίας ἐν Γαλλίᾳ διαλεκτικῶν ἰδιωμάτων ἢ κατὰ σειρὰν παράταξις δύναται νὰ κουράσῃ τὸν ἀναγνώστην. *Dauphinois, lyonnais, gascon, auvergnat, languedocien, périgourdin, limousin, agenais* κλπ. κλπ. Παραλείπομεν ἐνταῦθα τὰ *bas-breton, basque* κλπ. ὅπερ ἀποτελοῦσιν οὐχὶ πλέον *patois*, ἀλλ' ἀληθεῖς γλώσσας. Ἐν ἔτει 1807, ἐνσκήψαντος καὶ ἐπὶ τὴν Γαλλίαν ψυχικοῦ τινος πνεύματος, ὁ ὑπουργὸς Σαπτὰλ ἠθέλησε νὰ ἐξακριβώσῃ τὴν κατάστασιν τῶν κατ' ἐπαρχίας ἰδιωμάτων. Πρὸς τοῦτο ἐστάλη εἰς ταύτας θέμα τι γαλλικὸν πρὸς μεταφοράν εἰς τὰ κατὰ τόπους *patois* καὶ εἰς ἐννεήκοντα διάφορα τοιαῦτα μετεφράσθη. Ἡ πρὸς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν ὡς καὶ ἡ μεταξὺ τῶν ἰδιωμάτων τούτων διαφορὰ εἶναι ἀληθῶς ἐκπληκτικὴ.

Τὸ πρὸς μετάφρασιν θέμα ἐλήφθη ἐκ τῆς ὥραίας τοῦ Ἀσώτου παραβολῆς· « Ἄνθρωπός τις εἶχε δύο υἱούς· καὶ εἶπεν ὁ νεώτερος αὐτῶν τῷ πατρί, Πάτερ, δός μοι τὸ ἐπιβόλλον μέρος τῆς οὐσίας· καὶ διεῖλεν αὐτοῖς τὸν βίον ». « Ὅπερ ἐν καθαρευούσῃ γαλλικῇ γλώσσῃ ἔχει ὡς ἑξῆς·

« *Un homme avait deux fils, dont le plus jeune dit à son père: Mon père, donnez-moi ce qui doit me revenir de votre bien. Et le père leur fit le partage de son bien.* ».

Ἄλλ' ἀκούσατε τώρα, παρακαλῶ ὑμᾶς, τὸ αὐτὸ νόημα καὶ ἔν τισι ἐπαρχιακοῖς ἰδιώμασι τῆς Γαλλίας. Ἐν τῷ τῆς τῆς Ναμούρ. «I nia ieu one fu on homme qui aveuve deux garçons. Et l'pu djoonne di zels dit à s' père: Père, donnez me li légitime qui m' vint. Et i leus a fait leu paure.»

Ἐν τῷ patois ardennais »Ou n'oum avo deu s'afan, don l' pe jaun di a s' per: Mu per, bayo m c' qui do m' reveneu de vos bin. Et l' per l'esy f' gi l'partache de s' bin.

Ἐν τῷ patois τῆς πόλεως Réole. «Un homme agut dus gouyatz. Lou pu june dissut à soun pay: Moun pay, baille me la pourtioun de boste bien qui me rébén. Et les y partaget soun bien.»

Ἐν τῷ γασκωνικῷ ἰδιώματι τοῦ νομοῦ τοῦ Gers. «Un home qu' aougouc dus hils. Lou caddet qu'eu digouc: Pay, baillats me la pourtioun. Qui enrebencq s'eu ben. E lou pay lous partagee lou ben».

Μὴ νομίσῃ δέ τις ὅτι καὶ τὰ καθ' ἡμᾶς τοπικὰ διαλεκτικὰ ἰδιώματα ἀνερχόμενα κατὰ τινὰς εἰς ἐβδομήκοντα, διαφέρουσιν ἀλλήλων ὀλιγώτερον τῶν γαλλικῶν. Ἐν τῇ νήσῳ τῆς Λέσβου, χωρὶς ἀπέχοντα μόλις τρεῖς ὥρας ἀλλήλων χρῶνται ἐνίοτε καὶ προφορᾷ καὶ λέξεσιν ὅλως ἰδιαζούσαις. Τὰ δὲ τσακωνικὰ διαφέρουσι βεβαίως τῆς καθαρευούσης ὅσω τὸ πάλαι ἢ ὥρως διέφερε τῆς ἀτθίδος.¹ Ση-

1) Ἀναφέρω ἐνταῦθα χάριν περιεργίας, προκειμένου περὶ διαφορᾶς διαλέκτων, χιακόν τι δίστιχον τοῦ κ Ψυχάρη.

«Γράμματα εἶν' τὰ λόγια σου τσαὶ τὸ Πυργκὶ σχολειό μου

Τσ εὖ Πυργκούη θὰ ἐννῶ, ἃ τὸ κάω ὥργιό μου».

Ἐν Ἀθήναις τούλάχιστον ἡ γλῶσσα αὕτη εἶναι ἀκατανόητος.

μειώσωμεν δ' ἐνταῦθα, ὅτι περίεργος λίαν εἶναι ἡ δύναμις τῆς καθαρευούσης ἡμῶν γλώσσης μετὰ καταπληκτικῆς ταχύτητος ἐξαλειφούσης τὰ κατ' ἐπαρχίας ἰδιώματα, ἐνῶ ἐν τῇ Δύσει ὁμολογεῖται ὅτι μεθ' ὅλην τὴν ἐπιβολὴν τῶν φιλολογικῶν γλωσσῶν, εἶναι μακρὰν ἔτι ἡ ἡμέρα καθ' ἣν ἐξαφανισθήσονται τελείως αἱ διάλεκτοι, γλωσσῶν κεκαλλιεργημένων τοσοῦτον ὅσον ἡ γαλλικὴ καὶ ἡ ἰταλική. Εἰκοσὰς ὅλων ἰταλικῶν διαλέκτων γράφονται καὶ παριστῶνται σήμερον δι' ἐντύπων κειμένων.¹

Δι' αἰσχυρίζομενος ὁ κ. Ροῦδης ὅτι ἐν Γαλλίᾳ οἱ τύποι τῶν ἀχθοφόρων κατ' οὐδὲν διαφέρουσι τῶν τοῦ Λαμαρτίνου, οὐδὲν ἄλλο δυστυχῶς καταδεικνύει ἢ ὅτι ἡ ψατο σπουδαιοτάτου ζητήματος, ἠθέλησε μάλιστα καὶ τὸν διδάσκαλον νὰ μετέλθῃ ἐν αὐτῷ, ἐντελῶς ἀμελέτητος καὶ μετ' ἐλαφρᾶς τῆς συνειδήσεως, ἅπερ ὄντως δὲν εἶναι καλὰ δι' αὐτὸν συστατικά. Ἀγνοεῖ λοιπὸν ὅτι ἡ δικαίως θαυμαζομένη γαλλικὴ γλῶσσα, κυριολεκτικῶς ἐπεβλήθη τῇ Γαλλίᾳ, μετὰ κρατερόν μάλιστα ἀγῶνα κατὰ τε τῆς λατινικῆς καὶ τῆς προβηγκιανῆς καὶ κατὰ τῶν κατ' ἐπαρχίας διαλέκτων καὶ ἰδιωμάτων, ὅτι αὕτη ἐπεβλήθη μετὰ δεινὴν πάλην, μετελθοῦσα μάλιστα μέσα εἰς αὐτὴν οὐδέποτε ἔσχε τὴν ἀνάγκην νὰ καταφύγῃ παρ' ἡμῖν ἡ καθαρεύουσα; Ἐν ἔτει 1525 βασιλικὸν διάταγμα καθίστα ὑποχρεωτικὴν τὴν χρῆσιν τῆς γαλλικῆς, ἐνῶ μέχρι τῆς ἐποχῆς

1) Διακριτέον ἐνταῦθα μεταξύ διαλέκτων καὶ διαλεκτικῶν ἰδιωμάτων (patois). Αἱ διάλεκτοι κέκτονται σχεδὸν πᾶσαι φιλολογίαν τινά, τινὲς μάλιστα λαμπρὰν τοιαύτην· οὐχὶ ὁμοίως καὶ τὰ patois (ἐν Γαλλίᾳ ποιεῖται ἐξαίρεσις τὸ προβηγκιανόν). «Τὰ patois ὁμιλοῦνται, δὲν γράφονται ὅπως σχηματίσωσιν ἔργα φιλογικὰ». Ἐντεῦθεν εὐχερῶς δύναται τις νὰ κατανοήσῃ τὴν ματαιοπονίαν τοῦ κ. Ψυχάρη.

ἐκείνης οὐχὶ μόνον ἐν τοῖς πανεπιστημίοις καὶ τοῖς σχολείοις, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς δημοσίαις πράξεσιν ἐγένετο χρῆσις πότε τῆς λατινικῆς καὶ πότε τῆς προθηγκιανῆς, ἥτις εἰ καὶ πανταχοῦ καταδιωχθεῖσα βασιλεύει ἀκόμῃ ἐν ἅπασιν τοῖς χωρίοις τῶν νομῶν τοῦ Βέρ, τῶν κἄτω Ἑλπεων, τῶν στομιῶν τοῦ Ῥοδανοῦ, τῆς Βωκλουζ κλπ. χωρὶς ἐν τούτοις ν' ἀναγκάσῃ τὸν Λαμαρτῖνον, διὰ νὰ καταστῇ εὐληπτος τοῖς συνεπαρχιώταις του, νὰ γράφῃ *sabous* ἀντὶ τοῦ *je sais*, *finissous* ἀντὶ *je finis*, *capeou* ἀντὶ *chapeau* καὶ *camie* ἀντὶ *chemise*, διότι ἄλλως θὰ καθίστατο ἀκατάληπτος εἰς τὰ πέντε ἕτερα ἕκτα τῆς Γαλλίας, ὡς τοῦτο θὰ συνέβαινε καὶ παρ' ἡμῖν.

Ἐν Γαλλίᾳ ἔνθα τὰ *patois* καὶ αἱ διάλεκτοι ἐπεδείξαντο ἀντίστασιν ἀσυγκρίτῃ τῷ λόγῳ ὑπερτέραν τῆς τῶν ἡμετέρων, τὰ τοιαῦτα ζητήματα ἐξητάσθησαν μετὰ μεγάλῃς λεπτολογίας καὶ ἡ συζήτησις ἐπὶ μακρὸν διήρκεσεν. Γλωσσάρια, ἀνθολογίαι, γραμματικαὶ καὶ ἐν γένει πραγματεῖαι περὶ τῶν διαφόρων ἰδιωμάτων βροχηδόν ποτε ἐξεδίδοντο ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐθεντικωτάτων τῆς ἐπιστήμης ἀντιπροσώπων, οἷοι οἱ Raynouard, Oberlin, Champollion-Figeac καὶ ἄλλοι. Σύλλογοι συνεκροτήθησαν, ἐπιτροπαὶ πρὸς ἔρευναν τοῦ ζητήματος, καὶ πᾶσαι σχεδὸν ἐξήνεγκον καταδικαστικὴν κατὰ τῆς χρήσεως τῶν δημωδῶν ἰδιωμάτων ἐτυμολογίαν. «Ἡ ἐπιτροπή, εἶπον πᾶσαι αἱ τοιαῦται, θεωροῦσα τὴν ὀλεθρίαν ἐπίδρασιν, ἣν ἡ χρῆσις τῶν δημωδῶν ἰδιωμάτων ἀσκεῖ ἐπὶ τῆς προφορᾶς καὶ τῆς ἀγνότητος τῆς γαλλικῆς γλώσσης, θεωροῦσα ὅτι ἡ πολιτικὴ καὶ διοικητικὴ ἐνότης τοῦ κράτους ἐπιτακτικῶς ἀπαιτεῖ τὴν καθολικὴν ἐνότητα τῆς γλώσσης.... θεωροῦσα ὅτι τὰ *patois* δὲν ἡδυνήθησαν ν' ἀρθῶσιν εἰς τὸ ὕψος τῶν γραπτῶν γλωσσῶν, ἀ-

ποφασίζει (ἐκτὸς ἄλλων) ἵνα οἱ διδάσκαλοι καὶ παιδαγωγοὶ μὴ μεταχειρίζονται ποτὲ ταῦτα καὶ αὐστηρῶς ἐπιτηρῶσιν ὅπως οἱ μαθηταὶ μὴ ποιῶνται χρῆσιν αὐτῶν».

Τῇ 27 prairial (χλοηφόρου) τοῦ Β'. ὑπατικοῦ ἔτους (1800) ἡ κυβέρνησις ἐπέβαλε τὴν ἀποκλειστικὴν χρῆσιν τῆς καθαρευούσης γαλλικῆς εἰς ἅπαντας τοὺς ὑπαλλήλους τῆς δημοσίας ἀρχῆς, ἀναγκασθεῖσα ἐν τούτοις νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς αὐτοὺς νὰ ἐξηγῶσι ταύτην ἐν τῷ περιθωρίῳ διὰ τοῦ ἰδιώματος τῆς ἐν ἣ ἤδρευον ἐπαρχίας. Καὶ ἂν ἡ ἀπὸ τοῦ 1789 πανστρατιά δὲν διέδιδε μέχρι τῆς ἐσχάτης καλύβης τὴν χρῆσιν τῆς καθαρευούσης γαλλικῆς ἥς τὴν ἕξιν ἀπέκτων οἱ νέοι χωρικοὶ ἐν ταῖς τάξεσι τοῦ στρατοῦ, ἴσως αὕτη θὰ ἐχρησίμευε καὶ νῦν ἀκόμη ὡς μέσον συνεννοήσεως μόνον μεταξὺ τῶν κατοίκων τῶν μεγάλων πόλεων. Εἶναι ἱστορία πάντα ταῦτα καὶ οὐδεὶς τολμᾷ νὰ τὰ διαμφισβητήσῃ. Μήπως δὲ καὶ ὡς πρὸς τὰς ἀρχαίας γλῶσσας δὲν συνέβησαν τ' αὐτά; Ἡ κλασικὴ λατινικὴ γλῶσσα εἶναι καὶ αὕτη μία τῶν πολλῶν διαλέκτων τῶν ἐκ τοῦ ἀρείου γλωσσικοῦ κορμοῦ ἐκπηγασσῶν, αἵτινες ὠμιλοῦντο ἐν Ἰταλίᾳ. Ἦτο δηλαδὴ ἡ διάλεκτος τοῦ Λατίου, καὶ ἐν τῷ Λατίῳ πάλιν ἡ διάλεκτος τῆς Ῥώμης, καὶ ἐν τῇ Ῥώμῃ εἰδικώτερον ἡ διάλεκτος τῶν πατρικίων. Ἐν ἄλλοις λόγοις ἦτο ἡ γλῶσσα μιᾶς μόνης κοινωνικῆς τάξεως, μιᾶς πολιτικῆς μερίδος, μιᾶς φιλολογικῆς σχολῆς καὶ ὑπερισχύσασα ἐγένετο κοινὴ καὶ τί λέγομεν κοινὴ; σχεδὸν παγκόσμιος. Τοῦτ' αὐτὸ συνέβη καὶ ἐν Ἑλλάδι. Ἡ ἄττικὴ διάλεκτος ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ἰάδος παραχθεῖσα, κατέστη ἡ κατ' ἐξοχὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα, τῶν Ἀθηναίων γενομένων τῆς βασιλίδος τῆς Ἑλλάδος. Ἄν λοιπὸν πανταχοῦ κοιναὶ τῶν ἐθνῶν γλῶσσαι ἐγένοντο αἱ φιλολογικαί, αἵτινες, ὁμολογοῦμεν, ὅτι ἔχουσι τε-

χνητὸν μᾶλλον ἢ φυσικὸν τύπον, διατί τοσαύτη λύσσα κατὰ τῆς καθαρευούσης ἡμῶν γλώσσης, τῆς ὑπὸ τῶν λογίων διαμορφωθείσης καὶ κοινῆς τοῦ ἔθνους γλώσσης ἀποβάσης;

Καὶ ἀλλαχοῦ μὲν ὁ κατὰ τῆς καθαρευούσης καὶ φιλολογικῆς γλώσσης πόλεμος ἐδικαιολογεῖτο, ὁσάκις κατευθύνετο κυρίως κατὰ τῶν ξενισμῶν, ὡς ἐν Γαλλίᾳ ὅταν ὁ εὐγλωττότατος τῶν *patois* συνήγορος Κάρολος Nodier, κατηγορεῖ τῆς γαλλικῆς γλώσσης ὡς χρωμένης τοῖς ἐλληνικοῖς *Leucanthème*, (λευκάνθεμον) *Kynacantha* (κυνάκανθα) ἀντί τῶν γαλλικωτάτων δημωδῶν *Reine Marguerite*, *Corne-de-chien*. ἀλλὰ παρ' ἡμῖν νὰ συγκροτῇται ἀληθὴς ἐκ παρατάξεως μάχη ὅπως ἐκθρονισθῇ ὁ κουρεύς, ὁ βαφεύς, ὁ μεταξουργός, ἢ ὁ βυρσοδέψης καὶ βασιλεύσῃ ὁ μπαρμπέρης ὁ μπογιατζίης, ὁ καΐάλης ἢ ὁ ταμπάκης; Ὅπως ἀναγκασθῇ ὁ ἔφορος τῆς βιβλιοθήκης νὰ λαλῇ τὴν γλῶσσαν τῶν ἀχθοφόρων, ἀνθ' ἧς καὶ αὐτῶν ἔτι τινὲς εἰς ἀπροσδόκητον ὕψος ὑπὸ τῆς πολιτικῆς εὐνοίας ἀρθέντες, ἐπιτηδεύονται κομψὴν φράσιν, ματαιῶς ἀγωνιζόμενοι ὅπως ἐπιβάλωσιν ἡμῖν λήθην τοῦ παρελθόντος; Δὲν ἐπανερχόμεθα τότε καλλίτερον εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ Πτωχοπροδρόμου ψάλλοντος πρὸς δόξαν τῶν πλανοδίων τῆς Κωνσταντινουπόλεως πωλητῶν:

«Παστελοπούλης, καρυδοῦς, κανναβοσησμάτος,
καὶ δαυκοψήστης, ῥεπανᾶς, σευκλογουλᾶς ἂν ἤμουν κλπ.»

Ἐρωτηθῇτω δὲ καὶ πάλιν ἐνταῦθα τίνες ἀναγινώσκουσι τὸν γραπτὸν λόγον; Βεβαίως οἱ φοιτήσαντες ἐπὶ τινὰ χρόνον εἰς τὸ σχολεῖον. Διατί λοιπὸν τότε τοσοῦτοι ἀγῶνες ὅπως μιμώμεθα τὸ ὕφος, τοὺς τύπους καὶ γράφομεν τὰς λέξεις τῶν ἐντελῶς ἀγγραμμάτων. Καθ' ἣν ἡμέραν καθίσῃ

ὁ ἀγράμματος εἰς τὴν ἔδραν τοῦ μαθητοῦ, διατί νὰ μὴν τὸν μάθωμεν νὰ γράφῃ ἐφημερίς ἀλλὰ γαζέτα, ὅπερ δὲ νῦν μόνος ὁ κ. Ψυχάρης μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων μεταχειρίζεται ἐπὶ τῆς σημασίας ταύτης, δι' οὗ δὲ μόνον τὰ χάλκινα κερμάτια παρ' ἡμῖν χυδαῖστί δηλοῦνται.

Ἡ ποικιλία τῶν διαλέκτων ἀλλαχοῦ ὑπερβαίνει πᾶν ὄριον. Οὕτως ἐν Γαλλίᾳ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ ἰδίωμα οὐκ ὀλίγον παραλλάσσει κατ' ἐπαρχίας, ὡς τὸ προβηγκιανόν. Οἱ μὲν λέγουσιν *ami* ἀντὶ τοῦ *j'aime*, οἱ δὲ *aimi* οἱ πλεῖστοι *eimi*. Ἀπὸ δὲ Βαρκελωνέττης πάλιν μέχρι τῶν ὀχθῶν τοῦ Βάρ, *aimous*. Διὰ πάντα ταῦτα καὶ ὁ πολὺς Θερειανὸς λίαν δικαίως λέγει: «οὐδεὶς λαός, ὅσον καὶ ἂν ὑποτεθῇ ἐξημερωμένος καὶ πεπαιδευμένος, γράφει τὴν ἰδίαν γλῶσσαν ἀκριβῶς καθ' ὃν τρόπον λαλεῖ αὐτήν, ἔπειτα πᾶσα γραφομένη γλῶσσα εἶναι μέχρι τινὸς καὶ δέον νὰ εἶναι τεχνικὴ ἀπαραλλάκτως ὅπως πᾶσα λαλουμένη εἶναι καὶ πρέπει νὰ εἶναι φυσικὴ.» Παρ' ἅπασιν τοῖς ἔθνεσιν ὑπάρχει διγλωσσία καὶ ἀμφιβάλλομεν ἂν ποτε καταστῇ δυνατὸν νὰ ἐκλίπη αὕτη. «Ἡμεῖς αὐτοί, ἐν τῷ φιλολογικῷ τούτῳ αἰῶνι, λέγει ὁ ἑξοχος Μὰξ Μύλλερ, δὲν ὁμιλοῦμεν ἐν τῷ οἴκῳ ἡμῶν ὡς ὁμιλοῦμεν δημοσίᾳ» κατὰ μείζονα λόγον ὡς γράφομεν.

Γ'.) «Διαφορὰ τύπων, λέγει ὁ κ. Ροῦδης, δύναται νὰ ὑπάρξῃ κατ' ἐπαρχίας ἢ κατ' ἅλεις τοῦ αὐτοῦ κράτους, ἀλλὰ κατ' εἶδη λόγου οὐδέποτε καμμία».

Ὡστε ὁμολογεῖ ἐνταῦθα τὸ μὴ ἐνιαῖον τῆς χυδαίας γλώσσης. Ἀλλὰ τί σημαίνει ἡ νέα δηθεν ἀνακάλυψις αὕτη;

Δ'.) «Εἰς οὐδενὸς συγγραφέως ἐπεφοίτησε ποτὲ τὸν νοῦν ἡ ἀλόχοτος ἰδέα, ὅτι δύναται νὰ πορισθῇ οἰονδῆποτε κέρδος, διαφέρων κατὰ τοὺς τύπους ἀπὸ τοῦ χυδαίου.»

Ἐνθα ὑβρίζεται βαναύσως, ἐν μέσαις Ἀθήναις καὶ Ἰθ'

αἰῶνος φθίνοντος, ὁ Θουκυδίδης, ὁ Βολταῖρος καὶ πάντες σχεδὸν οἱ μεγάλοι συγγραφεῖς τῆς ὑψηλίου.

Ε'.) «*Ἡ σεμνότης τοῦ μέσου ἀορίστου, ἡ χάρις τῶν εἰς μι ῥημάτων καὶ ἡ εὐγένεια τῶν συνηρημένων εἶναι εὐρήματα ἀκραιφνῶς ρεοελληνικά.*» (!!!)

Μέγας εἶ Κύριε καὶ θαυμαστὰ τὰ ἔργα σου καὶ οὐδεὶς ὕμνος ἐξαρκέσει εἰς δόξαν τῶν θαυμασίων σου!

Ζ').) «*Πᾶσα τῶ ὄντι ἀσυνειδήτως ἐκτελουμένη ἐργασία¹ πρέπει νὰ ὑποτεθῇ καὶ ἀλάνθαστος, διὰ τὸν λόγον ὅτι δὲν ὑπόκειται εἰς τὰς πλάνας, τὸν κάματον, τὴν ἀδυναμίαν καὶ τὰς παρεκτροπὰς τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, ἀλλ' εἶναι ἀμεσώτερα τις ἐκδήλωσις τῆς «πανταχοῦ παρούσης καὶ τὰ πάντα πληρούσης» δυνάμεως, εἴτε φύσις, εἴτε ἔνστικτον, εἴτε ἀσυνείδητον, εἴτε πρόνοια, εἴτε θεὸς ἢ ὅπως ἄλλως ὀνομασθῇ.*»

Νέαι ὁδοὶ τέμνονται πρὸς τὸ φιλοσοφεῖν διὰ τῆς προεκτεθείσης καινῆς θεωρίας. Ἴδου ἡ ἀπὸ τοσούτων αἰώνων ἐναγωνίως προσδοκωμένη πρὸς τὰ μετὰ φύσιν πρόοδος. Εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ πάλιν ἐπεφυλάσσετο ἀφοῦ ἐγέννησε τοὺς ὑψίστους τῶν φιλοσόφων, νὰ ἐκθρέψῃ καὶ ἐκεῖνον ὅστις θέλει διαυγέστατα καταστήσῃ τὰ φιλοσοφικὰ νάματα ἀπὸ μακροῦ ἔνεκα τῆς ὑπερβολικῆς ζητήσεως καὶ τοῦ πολλοῦ ὄχλου καταθολωθέντα. Ἐν τούτοις τολμῶμεν νὰ παρατηρήσωμεν τῷ μεγάλῳ φιλοσόφῳ ὅτι οὔτε ἡ διάπλασις γλώσσης τινὸς εἶναι ἀσυνειδητός τις ἐντελῶς ἐργασία, οὔτε οἵαδήποτε γλῶσσα ἀλάνθαστον τι κατασκευάσμα, καθὸ ἀνθρώπινον καὶ αὕτη δημιουργημα.

Ζ').) «*... Ὑπὸ πάντῃ διαφόρους περιστάσεις ἐβίου κατὰ τοὺς μέσους καὶ νεωτέρους χρόνους τὰ ἔθνη τῆς Εὐρώπης. Οἱ Ἕλληνες, Λατῖνοι, Κέλται, Γερμανοὶ καὶ Σλάβοι—οἱ μὲν δηλαδὴ ἔχοντες ἐθνικὴν φιλογλογίαν, οἱ δὲ στερούμενοι ταυτῆς.*»

Πότε πάλιν ἔπαυσαν οἱ Ἕλληνες θεωροῦντες τὴν ἀρ-

1) Καὶ ἐννοεῖ ἐνταῦθα τὴν δημιουργίαν φυσικῆς τινὸς γλώσσης οἵασδήποτε.

χαίαν αὐτῶν φιλολογίαν ὡς ἐθνικὴν καὶ ὡς τοιαύτην καλλιεργοῦντες αὐτήν; Ἐξάπαντος ἄνθρωποι τοιαῦτα λέγοντες ἢ ἡλίθιοι εἶναι, ἢ ἀμαθεῖς ἢ ἀποστατίδαι! Ἄπορον τῇ ἀληθείᾳ εἶναι πῶς ἐπετρέπη ἢ ἐν μέσῳ ἡμῶν ἐγκαθίδρυσις ὁμάδος ψευδολογίων ἀρνούμενων πάντα ἐκεῖνα ἐφ' ὧν ἀκριβῶς στηρίζομεν τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ὑπαρξιν, διδασκόντων ὅτι τὸ ἔθνος ἡμῶν δὲν εἶναι ἐλληνικόν, ἀλλ' ἀπλῶς νεοελληνικόν καὶ συνεπῶς ἡ ἱστορικὴ ἡμῶν παράδοσις διεσπάσθη, ὅτι διεσπάσθη καὶ ἡ φιλολογικὴ καὶ γλωσσικὴ τοιαύτη καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἡ ἀρχαία γλῶσσα δὲν εἶναι γλῶσσα μητρικὴ καὶ ζῶσα ἀλλὰ νεκρὰ μῆτηρ ὡς ἡ σανσκριτική. Καὶ τοιαύτη διάκρισις ἐτολμήθη ν' ἀναγραφῇ καὶ ἐν ἐκπαιδευτικοῖς νομοσχεδίοις! Ποῖον λοιπὸν ὄπλον ἀπομένει ἡμῖν κατὰ τῶν ἐτερογενῶν καὶ πολεμίων ἡμῶν ἐν Ἀνατολῇ στοιχείων; Μήπως καὶ οἱ Ῥουμάνοι τότε, νεολατικὸν ἔθνος, δὲν δύνανται οὕτω νὰ διατυπώσωσι καὶ αὐτοὶ ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς Νέας Ῥώμης, ὡς ἡμεῖς ἐπὶ τῆς ἐξελληνισθείσης Κωνσταντινουπόλεως ὡς νεοελληνικόν;

Η'.) «Αἱ κλασσικαὶ γλῶσσαι ἢ μᾶλλον οἱ κλασσικοὶ συγγραφεῖς ῥητορικῶς μόνον πλεονεκτοῦσιν, ἐνῶ γραμματικῶς εἶναι κατὰ πολὺ καιώτεροι πάσης σημερινῆς. Πλεῖστοι τῶ ὄντι σχέσεις χρόνου, διαθέσεως, πιθανότητος καὶ ἄλλαι, τὰς ὁποίας διακρίνει σήμερον ἀκόπως δι' ἐνός θα, ἐνός werden, ἢ ἐνός may ὁ τυχὸν Ἀγγλος, Γερμανὸς ἢ Ἕλλην χοιροβοσκός, ἀδύνατον εἶναι νὰ διακριθῶσι ἄνευ μακρᾶς περιφράσεως διὰ τῶν τύπων τοῦ Κικέρωνος καὶ τοῦ Ξενοφώντος».

Ὡστε κατὰ ταῦτα τὸ γράψω εἶναι μακρότερον, περιφραστικώτερον τοῦ θέ νὰ γράψω καὶ τοῦ θέλω γράψῃ. Ἄλλ' εἰς ἀπάντησιν πάντων τῶν ἀνωτέρω κατὰ τῆς ἡμετέρας γλώσσης φληναφημάτων καταχωρίζομεν ἐνταῦθα ἐπιστολὴν τινα τοῦ συγγραφέως τῆς φιλοσοφίας τῆς τέχνης ἐν Ἑλλάδι H. Taine, οὗτινος τὸ κῦρος ἀναγνωρίζει ἐλπίζομεν ὁ συγγρα-

φεὺς τῆς Παπίσσης, ἅτε πολλάκις ἐν ἡμέραις κινδύνου καὶ ἀγωνίας ἀπ' αὐτοῦ ὡς ἀπὸ σώσιβιου κρεμασθεὶς. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν λόγιον ἐπιστήμονα κ. Ἀχ. Ἀγαθόνικον μεταφραστὴν τῆς φιλοσοφίας τῆς τέχνης ἔχει ὡς ἑξῆς·

α. . . . Ἡ μετάφρασις μοὶ φαίνεται λίαν ἀκριβής· ἀνέγνων αὐτὴν εὐχερέστατα, δύο δὲ μόνον λέξεις ἦσαν τέως ἄγνωστοι εἰς ἐμέ, καὶ καὶ δὲν, ὧν ὁμῶς ἔγνων τὴν ἔννοιαν ἀνευ δυσκολίας. Οὕτως ἔνεκα ὑμῶν διατελῶ ἐν τῇ πασῶν ἀρίστη ὁμιλίᾳ, τῇ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων. Ἐπιτρέψατέ μοι ὁμῶς νὰ εἶπω, ὅτι ἀφ' οὗ ἀνέγνων αὐτὴς ἐμαυτόν, ἔμεινα ὀλίγον κατησχυμένος. Οὐχὶ διότι παρίσταμαι κακῶς· οὐδεὶς ἐδύνατο κάλλιον ὑμῶν νὰ μετενέγκῃ τὴν ἔννοιαν τῶν λέξεων καὶ τὴν τομὴν τῶν φράσεων, ἀλλ' ἀναγνούς αὐτὴς ἐμαυτὸν ἑλληνιστί, ἀφ' οὗ ἀνέγνωσα ἐμαυτόν γαλλιστί, αἰσθάνομαι ὑπὲρ ποτε ζωηροτέραν τὴν ἀνεπάρκειαν καὶ τὸν ἰὸν τοῦ νεωτέρου ἡμῶν ὀργάνου. Πόσον αἱ γλῶσσαι ἡμῶν κατέστησαν βάρβαροι! Πόσαι λέξεις ἀφηρημέναι καὶ δυσκόητοι ἐν τῷ γραπτῷ ἡμῶν λόγῳ! Πόσον τὸ λεξιλόγιον τοῦ Ξενοφώντος καὶ τοῦ Πλάτωνος ἦν ἀπλούστερον καὶ ἐγγύτερον τῶν πραγμάτων. Ὁ πολιτισμὸς καὶ ἡ σκέψις περιέπλεξαν καὶ ἐβάρυναν τὴν διάνοιαν ἡμῶν, καταστήσαντες αὐτὴν ποταμὸν βορβορώδη ἀπὸ διακυοῦς ρύακος. Εἴσθε εὐτυχής, Κύριε, διότι πίνετε ἀπευθείας ἐκ τοῦνάματος τούτου. Δύο μεγάλοι συγγραφεῖς, ὁ Paul Louis Courier καὶ ὁ Leopardi, ἠντλησαν ἐξ αὐτοῦ. Ἐντεῦθεν ἡ διαύγεια, ἡ ὑπεροχὴ τοῦ πεζοῦ αὐτῶν λόγου· πιθανῶς οἱ νέοι ὑμῶν συγγραφεῖς, ἐπόμενοι τῷ παραδείγματι τούτῳ, θέλουσι προσεγγίσει τοὺς ἀμιμήτους διδασκάλους, οἵτινες ὑπῆρξαν οἱ πρόγονοι αὐτῶν καὶ θὰ ἔχωμεν τὴν ζωηρὰν εὐχαρίστησιν νὰ

χαιρετίσωμεν ἐν τῇ Νέᾳ Ἑλλάδι τὴν ἀναγέννησιν τῆς ἀρχαίας».

Ἡ αὐτὴ δὲ ἐπιστολὴ ἃς χρησιμεύσῃ καὶ ὡς ἀπάντησις εἰς τὰ ἐπόμενα τόσον ἀνοήτως ὅσον καὶ ἀμελετήτως ἐξε-νεχθέντα κατὰ τῆς λεπτότητος τοῦ Ἀττικοῦ λόγου, ἀκριβῶς ἔνεκα τῶν ὡς ἐλλαττωμάτων κατηγορουμένων κατ' αὐτοῦ κατωτέρω προτερημάτων, καταστάντος τοῦ ἐπιτηδαιοτάτου ὀργάνου πρὸς ἔκφρασιν τῶν ὑψίστων διανοημάτων ὅσα νοῦς ἀνθρώπινος κατάρθωσέ ποτε νὰ συλλάβῃ.

Θ'.) «Οὐδ' ὑπάρχει τις σήμερον ὁ ἀμφισβητῶν ὅτι αἱ ἀνωμαλῖαι, οἱ ἀναδιπλασιασμοί, αἱ διπλαῖ αὐξήσεις, ἡ περίσσεια πτώσεων, χρόνων, ἐγκλίσεων, συζυγιῶν καὶ τὰ λοιπὰ βάρη τοῦ λόγου δὲν εἶναι πλεονεκτήματα τῆς Ἀττικῆς διαλέκτου, ἀλλὰ κοινὰ ἐλαττώματα ὅλων ἀνεξαίρετως τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν, ἀπὸ τῶν ὁποίων τείνουσι ν' ἀπαλλαγῶσιν αὐτομάτως διὰ τῆς ἀποβολῆς παντὸς περιττεύοντος καὶ τῆς ἰσοπεδώσεως πάσης ἀνωμαλίας. Συμφώνως πρὸς ταῦτα, ἡ κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς αἰῶνας ζημία τῆς νεοελληνικῆς περιωρίζετο εἰς τὴν ἀπώλειαν πλείστων ἀναγκαιῶν λέξεων, ἐν ᾧ κέρδος αὐτῆς ἦτο ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τύπων περιττῶν».

Ι'.) «Τί τῷ ὄντι ν' ἀπαντήσῃ τις, λέγει ὁ κ' Ῥοῖδης, εἰς ἀνθρώπους ἐπιμένοντας ν' ἀντιτάσσωσιν εἰς τὴν ἀθλιότητά τῶν τύπων, οὓς ἀγωνίζονται ν' ἀναστήσωσι, τὴν τελειότητα τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ ποιητῶν ;»

Δεινὴ τις ὄντως εἶναι ἀνευλάβεια τὸ ἐκφράζεσθαι οὕτω περὶ γλώσσης, ἣν ἅπαντες παλαιοὶ καὶ νέοι σοφοὶ καὶ ἡ κοινὴ τοῦ κόσμου συνείδησις μιᾶ βοῇ θείαν ἀπεκάλεσαν ; Τί δὲ νὰ ὑποθέσῃ τις περὶ τοῦ τὰ τοιαῦτα βλασφημοῦντος ἀνδρὸς ὅταν οὗτος φέρει τὸ ὄνομα τοῦ Ἑλλήνος ;

Καὶ ἐξακολουθεῖ ἐν συνεχείᾳ πρὸς τὸ ἀνωτέρω Ι'.

ΙΑ'.) «Τὸ αὐτὸ περίπου ὡς ἂν ἔλεγον ὅτι πρέπει νὰ προτιμηθῶσι τῶν σήμερον ἐν χρήσει ὀξυτέρων ἐργαλείων αἱ σμίλαι, τὰ γλύφανα καὶ

οἱ κοπεῖς τῶν ἀρχαίων ἐρμολύφων, διὰ τὸν λόγον ὅτι τελειότερα τῶν σημερινῶν εἶναι τὰ ἔργα τοῦ Μύρωνος καὶ τοῦ Πραξιτέλους.»

Καίπερ τὸν πάνσοφον ἐπαγγελλόμενος ὁ κ. Ροῦδης καὶ εἰς πάντα ἀναμιγνύμενος, ἐλαχίστην φαίνεται ἔχει ἰδέαν τῆς τε ἀρχαίας τέχνης καὶ τῆς ἀρχαιολογίας καθόλου, ἄλλως δὲν ἤθελεν εἰς τοιαύτας ἀξιοθρηνήτους περιπέσει πλάνας. Τὰ περισωζόμενα ἀντικείμενα ἀρχαίας τέχνης παρέχουσιν ἡμῖν τὸ ἐνδόσιμον ὅτι οὐ μόνον αἱ μέθοδοι ἀλλὰ καὶ τὰ ὄργανα τῶν ἀρχαίων καλλιτεχνῶν κατὰ πολὺ ἦσαν τελειότερα τῶν σημερινῶν. Καὶ ναὶ μὲν τὰ περισωθέντα μέχρις ἡμῶν λείψανα ἀρχαίων γλυφῆς ὀργάνων δὲν δύνανται νὰ παράσχωσιν ἡμῖν πλήρη ἰδέαν τῶν τότε ἐν χρήσει τοιούτων, ἀλλ' ἀρκεῖ καὶ μόνη ἡ διὰ τῶν δακτύλων ἐπίψαυσις τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀριστουργήματος τοῦ Πραξιτέλους, ἐν ᾧ αἱ τῆς σαρκὸς ὁράτοι διακυμάνσεις, καὶ αἱ ἀνατομικαὶ ἀκριβείαι ἀναπαρεστάθησαν μετὰ χάριτος, φυσικότητος καὶ ἀληθείας κατὰ πολὺ ὑπερτέρας τῆς ἐν παντὶ ἔργῳ τῆς νεωτέρας τέχνης, εἴτε Δαυῖδ Δ' Ἀνζέρ τινος εἴτε Clesinger ὑπῆρξε τὸ ἀριστούργημα, ὅπως πεισθῇ περὶ τῆς ἐντελείας τῶν ἀρχαίων γλυπτικῶν ὀργάνων. Καὶ ἐν τούτοις οὔτε ὁ Ζεὺς οὔτε ἡ Ἀθηνᾶ τοῦ Φειδίου σώζεται.

Οὐδεὶς μέχρι τοῦδε ἐτόλμησε ν' ἀμφισβητήσῃ τὴν ὑπεροχὴν τῶν Ἑλλήνων περὶ τὰ τοιαῦτα, ὧν ἀδέξιος μόνον ἀντιγραφεὺς εἶναι ὁ ἐνεστὼς πολιτισμός. Οὐχὶ μόνον τῆς φιλοσοφίας καὶ φιλολογίας κρατοῦσιν οὗτοι μέχρι σήμερον τὴν δάφνην, ἀλλ' ἀναντιρρήτως καὶ τὴν τῆς γλυπτικῆς, τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ τῆς καθόλου οἰκοδομικῆς. Ἰδοὺ τί παρατηρεῖ ὁ ναύαρχος Ζουριέν δὲ λα Γκραβιέρ ἐν τῇ ὑφ' ἡμῶν μεταφρασθείσῃ «Ἱστορίᾳ τοῦ ναυτικοῦ τῶν ἀρχαίων» περὶ τῆς ὑπεροχῆς τῆς ἀρχαίας ἀρχιτεκτονικῆς

καὶ μηχανικῆς· ἐκ τούτων ἅς κρίνη τις καὶ περὶ τῶν λοιπῶν. «Τὰ ἐγκαταλειμμένα ταῦτα ἀρχαίων μνημείων λείψανα (ἐν Τριοπίῳ τῆς Μ. Ἀσίας) ἐκ σπονδύλων κιόνων, μαρμαρίνων ἐπιστυλίων καὶ ὑπερμεγέθων ὄγκων ἐξ ἀγνώστων λατομείων ἐξηγμένων κλπ. ἠθέλησε νὰ χρησιμοποιήσῃ ὁ Λουδοβίκος Φίλιππος εἰς συμπλήρωσιν τῆς διακοσμῆσεως τῶν Βερσαλλιῶν. Ἡ πολεμικὴ ναὺς *Πόλις τῆς Μασσαλίας* καὶ τὸ ὀπλιταγωγὸν *Ροδαρὸς* ἠγκυροβόλησαν ἐν τῷ λιμένι, πρῶτον νῦν ἀναμφιβόλως τοιούτους κολοσσούς φιλοξενοῦντι. Δυστυχῶς ὅμως ἡ λεία ὑπῆρξεν ἰσχνή, οὐχὶ βεβαίως διὰ σπάνιν μαρμαρίνων μνημείων, ἀλλὰ διὰ τὸ ἀδέξιον ἡμῶν πρὸς μεταφορὰν καὶ ἐναπόθεσιν τοιούτων ὄγκων, οὔτινες, ἐνῷ οἱ ἀρχαῖοι παίζοντες, δύναται τις εἰπεῖν ἐκίνουν αὐτούς πάντοτε ἀποτελοῦσι ζήτημα περιπλέκον καὶ ἐκπτοοῦν τὴν ἐκπεπτωκυῖαν ἐπιστήμην τῶν συγχρόνων ἡμῶν μηχανικῶν καὶ ἀρχιτεκτόνων.»

Καταπεσοῦσης λοιπὸν τῆς σαθρᾶς παραβολῆς συγκαταπίπτει καὶ τὸ ἐπ' αὐτῆς στηριζόμενον ἐπιχείρημα. Ἄν ἡ θεωρία τοῦ κ. Ροῦδου ᾗτο βάσιμος, μωρὸς τῇ ἀληθείᾳ ἄνθρωπος θὰ ᾗτο αὐτὸς ὁ Λυκοῦργος φαντασθεῖς ὅτι ἂν ἀπηγόρευε τοῖς Σπαρτιάταις, ἐκτὸς τοῦ πρίονος καὶ τοῦ πελέκους, πάντα τὰ λοιπὰ ἐργαλεῖα θὰ ἠδύνατο νὰ παρακωλύσῃ παρ' αὐτοῖς πᾶσαν καλλιτεχνικὴν πρόοδον, ἀφοῦ ὡς οὐδὲν νὰ λογισθῇ δύναται ἡ τελειότης τοῦ ὀργάνου πρὸς τὸ δι' αὐτοῦ τεχνουργούμενον.

ΙΒ'.) «Τοὺς σκώψαντας τὸ Παρθενὸς πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ἢ ἀγνοοῦντας ἢ λησμονήσαντας τὰ παρ' ἀρχαίοις κευθμῶν καὶ κευθμός, δρυμῶν καὶ δρυμός καὶ τ' ἀνάλογα τῆς δημῶδους ἄρχοντας καὶ ἄρχος, δράκοντας καὶ δράκος».

Ἐν πρώτοις παρατηροῦμεν ὅτι τὸ ἄρχος εἶναι ὅλως ἄ-

γνωστον τῇ δημῳδῇ. Δεύτερον δὲ ὅτι κατὰ τοὺς κανόνας τῆς δημῳδου τὰ εἰς ὧν λήγοντα μετατρέπουσι πάντοτε τὴν κατάληξιν εἰς ὦνας. Οὕτω Αἰὼν Αἰῶνας, Παρθενῶν-Παρθενῶνας. Ἀνάλογον καὶ τὸ Φιλήμων-Φιλήμονας καὶ ποιητικῇ ἀδείᾳ Φιλημονᾶς. Καὶ ἤδετο ἐν ἡμέραις ἀποπτάσης φεῦ δημοτικότητος·

Κάτω οἱ Κουτραῖοι ζήτω ἡ Ἑλλάς!

Δήμαρχος θὰ ἔβγῃ ὁ Φιλήμονας,

ὅστις ἐν σμύρτου κλαδί τὸ ξίφος φορήσας, ὥσπερ ὁ Ἀρμόδιος καὶ ὁ Ἀριστογείτων, διπλοῦν τὸ κατόρθωμα ὑπέσχετο καὶ τῆς τυραννίδος τὴν κατάλυσιν καὶ τοῦ Δήμου τὴν ἀνάστασιν. Ἄλλ' ἀπὸ πολλοῦ ἡ θύελλα παρῆλθε μετὰ τῶν βροντῶν καὶ ἀστραπῶν αὐτῆς καὶ ἡλίου ἐκλάμψαντος, εἶδομεν, ἀντὶ τῆς προσδοκωμένης Παλλάδος, χωλὸν Ἡφαιστον, μὲ τὸ σφυρίον ἐπ' ὤμου, εἰς τῆς πόλεως τὴν ὁδοστρωσίαν καὶ χιμαϊρικὴν Στυμφαλιδαγωγίαν πάνυ εἰρηνικῶς ἀσχολούμενον.

• Καλὰ καὶ ταῦτα.

Ἄλλ' ἀφοῦ θέλουσι ν' ἀναστήσωσι τὸ ὅσημέραι νεκρούμενον καὶ πολυσχιδὲς τῆς δημῳδουῖς ἰδίωμα, διατὶ οἰκτρῶς διασπῶσι τοῦτο καταργοῦντες πάσας αὐτοῦ τὰς ὀνομασίας ὅσας ἔδωκε ταῖς χώραις, ταῖς θαλάσσαις, ταῖς πόλεσι, τοῖς μνημείοις. Διατὶ λέγουσιν Ἀκρόπολη καὶ δὲν λέγουσι Κάστρο, διατὶ γράφουσι Ὠδεῖον Ἡρώδου καὶ οὐχὶ Σερπετζέ, διατὶ λόφο τοῦ Μουσείου ἢ μνημεῖο τοῦ Φιλοπάππου καὶ ὄχι Σέγγριο, διατὶ Θεσεῖο καὶ οὐχὶ Τριάριτα δυὸ κολόνες, διατὶ γράφουσι Πειραιᾶ καὶ οὐχὶ Δράκο ἢ Πόρτο Λεόνε, Λαμία καὶ ὄχι Ζητοῦρι, διατὶ δὲν γράφουσιν Ἀέριδες, Καθυκολόνες, Κορφούς, Φήβα, Νεγρεπόντε, Τρελλός, Κούλουρη, ἵνα πάντα τότε συντροφεύσωσι τὸ νῦν ἐν χαρακτη-

ριστική ἐξαιρέσει ὑπὸ τῆς γλώσσης τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων καθιερωθέν, ἀντὶ τοῦ εὐφώνου ὀνόματος τῆς ἐρατεινῆς Δεκελείας, βανχυσόφωνον Τατόϊ, διὰ τὴν ὑπάγῃ οὕτω ἐξ ὁλοκλήρου πλέον εἰς τὸν διάβολον καὶ ἐθνικὴ ἱστορία καὶ ἐθνικὸν φρόνημα;

II'.) «Τὸ Ταξίδι, λέγει ὁ κ. Ροῖδης, ἀποτελεῖται ἐκ διακοσίων ἐβδομήκοντα ὄλων σελίδων καὶ οὐ μόνον οὐδένα εὕρισκει τις ἐν αὐτῷ τύπον μὴ δημοτικόν, ἀλλὰ καὶ ὁσάκις ἐπροτίμησεν ὁ συγγραφεὺς ἓνα ἐκ πλείονων ὑπαρχόντων, ἐπιμένει (;) εἰς τοῦτον ἀπ' ἀρχῆς ἕως τέλους (!) πολυσελίδου βιβλίου, κατορθώσας οὕτω τὴν μεταδῶσιν εἰς τὸ ὕψος τοῦ ἐνόητου καὶ ὁμαλοῦ παρ' ἡμῖν πρωτοφανῆ.»

Εἰς ταῦτα ὡς ἄριστα ἀπαντῶσι τὰ κατωτέρω τοῦ σοφοῦ Θερειανοῦ λόγια¹ παραθέτοντος ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Ψυχάρη καὶ τινας ἀδάμαντας ἐνότητος καὶ ὁμαλότητος ὕφους παρ' ἡμῖν πρωτοφανοῦς οἷον «ἀφ' ὧν τὰ λόγια θὰ μᾶς βγάλουν καμιὰ καινούρια ἐτεροδοξία» — «ἔτσι καταπατοῦν τοὺς φωνολογικοὺς νόμους» καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα. «Τὸ δόγμα τοῦ καθηγητοῦ κ. Ψυχάρη, λέγει ὁ κ. Θερειανός, ὅτι ὁ γράφων ἐν τῷ καθωμικημένῳ ἰδιώματι (δηλ. ἐν πολυμύρῳ καὶ οὐχὶ ὁμοειδεῖ ἰδιώματι) δυνατόν νὰ ποιῇται χρῆσιν ἀρχαίων ἐλληνικῶν λέξεων, ὁσάκις στερεῖται τούτων ἢ κοινὴ γλῶσσα, οὐδαμῶς δὲ ἐγχωρεῖ ἐνταῦθα, ἀπᾶδει δὲ καὶ πρὸς τὴν ἀναλογίαν, ἥτις εἶναι ἡ κρατοῦσα ἐν τῇ γλώσσῃ ἀρχή. Ἐφαρμοζομένης τῆς θεωρίας ταύτης, ὁ γραπτὸς λόγος θὰ προσελάβανεν τύπον μιζοβαρβάρου, οὕτω δὲ θὰ ἐνεκαίνιζετο πάλιν τὸ μακαρονικὸν ὕψος, ὅπερ ἐστηλίτευσαν καὶ κατέλυσαν οἱ περὶ τὸν Κοραῆν. Διὰ τῆς συγκράσεως ἀρχαίων καὶ χυδαίων λέξεων καὶ τύπων, ἡ νῦν γραφομένη γλῶσσα θὰ ὑπεδύετο καταγέλαστον σχῆμα

1) Ἀδαμάντιος Κοραῆς. Τόμ. Β. σελ. 251.

Ἀρλεξίνου καὶ θὰ ἦτο παρεμφερὲς πρὸς βιβλίον τετυπω-
 μένον μὲν διὰ τύπων φύρδην μίγδην, μεγάλων τε καὶ μι-
 κρῶν, παλαιῶν τε καὶ νέων, καὶ διαφόρου εἶδους καὶ δια-
 φόρου κατασκευῆς, χωρὶς φιλοκαλίας καὶ χωρὶς συμμετρίας,
 ἐμποιοῦν δὲ φόβον καὶ κόρον καὶ εἰς τὸν ἀνεκτικώτατον
 τῶν φιλαναγνωστών». Ἴδου λοιπὸν καὶ ἡ ἐξυμνουμένη αὕτη
 ἐνότης καὶ ὁμαλότης ὕφους κατακρημνιζομένη τοῦ θρό-
 νου αὐτῆς.

ΙΔ.) «Πλὴν τῆς ἀπολύτου ταυτότητος τῶν τύπων τοῦ
 γραπτῶ καὶ τοῦ προφορικοῦ λόγου ἀδύνατον εἶναι νὰ στηθῇ ἄλλο πά-
 γιον καὶ ἀσφαλὲς παράπηγμα κατὰ τοῦ βαρβαρισμοῦ.»

Ἡ ἐπιδίωξις τῆς τοιαύτης ταυτότητος δύναται ν' ἀ-
 ποτελέσῃ τὸ θέμα περιέργου φιλολογικοῦ διαγωνίσματος
 μεταξὺ τῶν κκ. Ῥοῖδου, Ψυχάρη καὶ λοιπῶν νεοελλήνων.
 Ἐκ τῶν αὐτῶν δὲ νεοελλήνων νὰ συγκροτηθῇ καὶ ἐπιτρο-
 πεία τις, ἥτις ἐν ὀνόματι τῆς ἐπιστήμης περιερχομένη τὴν
 Εὐρώπην νὰ προσκαλέσῃ τὰ ἔθνη εἰς ταχεῖαν ἐπάνοδον εἰς
 τὰ κατ' αὐτὰ δημῶδη ἰδιώματα, τὰ *patois* δηλαδή καὶ
 σωθῶσιν οὕτω ἀπὸ τοῦ ἀδιαλείπτως ἐξογκουμένου περὶ αὐτὰ
 βαρβαρικοῦ κύματος.

ΙΕ.) «Ἐπὶ τῶν τύπων τῆς γλώσσης τόσῃν μόνον ἔχουσιν αἱ ἐθνικαὶ
 περιπέτεια ἐπίδρασιν, λέγει ὁ κ. Ῥοῖδης, ὅσῃν ἐπὶ τῶν πράσων
 καὶ γογγυλίων.»

Ὀλόκληρος κατὰ ταῦτα ἡ τοσοῦτον θαυμασθεῖσα τοῦ
 Ζαμπελίου μελέτη «Πόθεν ἡ κοινὴ λέξις τραγουδᾷ» αὐτό-
 χρημα ἀνουσιὰ τις καὶ ψεῦδος ὑπῆρξεν· ἡλιθιότης δὲ τὸ
 λέγειν «Ἐκάστη λέξις εἴτε ζῶσα εἴτε ἄχρηστος, ἐμπεριέ-
 χει ἓν γεγονός ἱστορικόν, ἐπικαλούμενον ἔρευναν ἰδιαίτε-
 ραν, ἐγκρύπτει μίαν τινὰ τῶν ἀκτίνων τοῦ μεγάλου δίσκου,
 ὅστις παριστάνει τῆς ὅλης ἐθνότητος τὸ σύστημα».

ΙΣΤ'). «Οἱ τύποι τοῦ Ἀριστοτέλους κατ' οὐδέν ἐλαττοῦνται τῶν τύπων τοῦ Βηλαρᾶ. ἀλλὰ καὶ κατ' οὐδέν πλεονεκτοῦσι τούτων».

!!! . . .

ΙΖ'). Εἰς τοὺς προτιμῶντας τῶν ἐπιχειρημάτων τὰ γεγονότα ἀρκοῦμεθα νὰ ἐνθυμίσωμεν, ὅτι οἱ μὲν στιχουργήσαντες εἰς τὴν μητρικὴν αὐτῶν γλῶσσαν, κατῴρθωσαν πλειστάκις νὰ μεταδώσωσιν εἰς ἡμᾶς ἀπόλαυσιν αἰσθητικὴν διὰ ποιηματίων, δυναμένων νὰ συγκριθῶσι πρὸς τ' ἀλλαχοῦ καλὰ τοιαῦτα, ἐνῶ ἐκ τῶν χιλιάδων τόμων τῶν ἀπὸ αἰῶνος πεζογραφούντων λογίων οὔτε μία δύναται ν' ἀποκοπῇ σελίς, ἀξία συγκρίσεως πρὸς σελίδα τοῦ Θεοφίλου Γωτιέ, τοῦ Ῥενάν, τοῦ Ἐγδάρδου Ροε, τοῦ Λεοπάρδη, τοῦ Ἀϊνε, τοῦ Σοπενχάουερ ἢ καὶ μετριωτέρων λογογράφων».

Κᾶπως ὅμως καλλίτερα εἶναι γεγραμμένα τῶν πανουργιῶν τοῦ Μπερτόλδου καὶ τῶν γνωμικῶν τοῦ Ναστραδὶν Χότζα. Βεβαίως δὲ δὲν πταίει ἡ γλῶσσα ἂν δὲν παρήχθησαν ἔτι πεζογραφικὰ ἀριστουργήματα ἀφοῦ ἰσχυρίζεσθε, ὡς κατεδείξαμεν ἄνωτέρω, ὅτι οὐδὲν τὸ ὄργανον πρὸς τὸ δι' αὐτοῦ τεχνουργούμενον. Κύριε βιβλιοφύλαξ, βαθύτατα λυπούμεθα διότι δὲν ἔχετε ἀκριβῆ ἰδέαν τῶν πραγμάτων. Τὸ ὄργανον δι' οὗ μέλλουσι νὰ κατασκευασθῶσι παρ' ἡμῖν σελίδες ἀξίαι τῶν τοῦ Γωτιέ, ἡ καθαρεύουσα δηλ. ἡμῶν γλῶσσα, λεπτὴ καὶ ἐξηυγενισμένη, ἡ μόνη ἣτις δύναται νὰ ἐκφράσῃ σοβαρόν τι καὶ ὑψηλὸν διανόημα, νῦν μόλις εὐρίσκεται ἐν τῇ τελειοποιεῖσθαι καὶ ἔτη ἱκανὰ θέλουσι παρέλθῃ ὅπως παραγάγῃ ἀμέμπτου καλλιπερείας σελίδας. Ἐπίσης λυπούμεθα ὅτι ὅλως ἐπιπολαίως ἄπτεσθε πραγμάτων, ἐφ' ὧν ἄλλοτε προεχειρίσθητε εἰς κριτήν, (μόνον παρ' ἡμῖν ἴσως συμβαίνουσι τὰ τοιαῦτα παράδοξα), καὶ οὐχὶ μόνον σπουδαίως ποτὲ δὲν ἐνδιετρίψατε περὶ τὴν ἱστορίαν τῆς συγχρόνου ἑλληνικῆς φιλολογίας, ἀλλὰ καὶ ὀλίγον ἀντιλαμβάνεσθε τί γύρω ὑμῶν συμβαίνει· διότι ἄλλως θὰ ἐγνωρίζετε ὅτι οἱ

μὲν ἀπὸ τινος εἰς τὴν μητρικὴν (ἐννοεῖτε βεβαίως τὴν δημώδη) αὐτῶν γλῶσσαν στιχουργοῦντες ποιητίσκοι ἡμῶν, ἔρχονται καὶ παρέρχονται ἀπαρατήρητοι, οὐδεὶς δ' ἀπεστήθισέ ποτε ποιήματι αὐτῶν ἢ ἄσμα, ἐνῷ τίς μεταλαβὼν τινος παιδεύσεως ὑπάρχει "Ἑλλην μὴ ἀναγνώσας τὰ καθαρεύοντα ποιήματα τοῦ Σούτσου καὶ τοῦ Ζαλοκώστα καὶ ὁλόκληρα αὐτῶν χωρία μὴ ἀπὸ στήθους ἐκμαθὼν μετὰ τοῦ αὐτοῦ ἐνθουσιασμοῦ μεθ' οὗ ἤθελε πράξῃ τοῦτο προκειμένου περὶ ποιημάτων τοῦ Οὐγκῶ ἢ τοῦ Λαμαρτίνου; Σύμπασα ἢ Ἑλλάς δὲν συναπήγγειλε μετὰ τοῦ ποιητοῦ τῆς Τουρκομαχίας

«Εἰς τὸ συνέδριον ἄγνωστός τις
ἐφάνη τότε πολεμιστῆς κλπ.;

Σύμπασα ἢ Ἑλλάς δὲν συνεχάρη, δὲν συνέκλαυσεν ἢ δὲν συνύμνησε τὴν ἐλευθερίαν μετὰ τῶν ἀληθῶν ἐκείνων ποιητῶν τῆς καὶ δὲν ἔφριξεν ὅλη ὑπὸ τὴν ἐνθουσιώδη αὐτῶν ποιητικὴν πνοήν; Ἡσθάνθη ποτὲ τοὺς ἐν δημωδιστῇ γλώσῃ ποιοῦντας σημερινούς ποιητάς, ἔψαλλεν ὁ λαὸς ἐν αὐτῶν ἄσμα; Καὶ ὅμως νυκτερινὸς κῶμος δὲν γίνεται καὶ εἰς αὐτὴν τὴν τελευταίαν γωνίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ μὴ ἀκουσθῇ τὸ καθαρεῦον τοῦ Παράσχου «Δρέψατε πάλιν ἐρασταὶ εὐδαίμονες ναρκίσσους». Δὲν δύναμαι δὲ νὰ θεωρήσω οἰωνδῆποτε ἀγωνοδικῶν ἐπιτροπὴν ἀρμοδιωτέραν τοῦ λαοῦ περὶ τὴν τῶν τοιούτων κρίσιν. Μήπως κατῳρώθωσαν δὲ οἱ νέοι τῆς δημωδιστῆς ὁπαδοὶ νὰ κατασκευάσωσιν στίχον χαριέστερον, γοργότερον, συμμετρικώτερον τοῦ ἐν τῇ καθαρευούσῃ καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν πατέρων περὶ τὰ φιλολογικὰ ἀσχοληθέντων, τοῦ εὐφροεστάτου Ὀρφανίδου ἐπὶ παραδείγματι;

«Τὴν γῆν ἠρώτησα ἐγώ, τῆς γῆς ὁ διαβάτης
Ποῦ βαίνω; ἐνῷ φέρεται περὶ τὸν ἄξονά της
Καὶ αὕτη μοὶ ἀπήντησε, θνητὲ εἰς πᾶν σου βῆμα
βαδίζεις πρὸς τὸ μνῆμα.

Οὕτως ἐποίει ὁ Ὀρφανίδης. Οἱ ἡμερόβιοι στίχοι τῶν σημερινῶν δημωδοστιχουργῶν πάντοτε εἶναι ἢ ὠχροὶ καὶ ἀναιμικοὶ ἢ χωλοὶ καὶ παράλυτοι. Ὄνειρεύθησαν τοὺς ἀδამαντίνους στίχους τοῦ Κοππέ καὶ κατήντησαν λεληθότως συναγωνισταὶ τοῦ ποιητικοῦ ἥρωος τῶν ἀγυιῶν Θεοδοσίου καὶ ζηλωταὶ τῶν ποιητικῶν ἄθλων τοῦ περικλεοῦς Ἀθραάμ τοῦ Ἡρωδιάδου, τοῦ μεγαλωνύμου τοῦ «γάμου τοῦ Ἐπαμεινῶνδα» ποιητοῦ, τοῦ νέου τούτου Ἐξαρχοπούλου τῶν ἡμερῶν ἡμῶν, μετ' ἀρρήτου χάριτος ἐξερευγομένου.

«Ἀπ' ἔρωτα δὲν ἤξευρα, τώρα ἔμπλεξα ὁ καυμένος,
Καλὰ ξεμπερδέματα ν' ἔχω ὁ δυστυχησμένος,
Ἀφοῦ πλέον ἔμπλεξα δὲν εἶν' τρόπος νὰ ξεμπλέξω,
Καὶ τὸ συμφερώτερον πρέπει γιὰ νὰ προβλέψω.

Ἐκ τοῦ ΙΖ' ἐν τοσοῦτῳ τούτου δόγματος τοῦ κ. Ῥοῦδου συνάγεται καὶ τι καλόν, ἡ ὁμολογία αὐτοῦ πάντα ἐκεῖνα ὅσα ἄλλοτε εἶπε, καὶ ὡς κριτῆς ποιητικοῦ ἀγῶνος καὶ ἐν τῇ κλασικῇ ἐκείνῃ πρὸς τὸν κ. Βλάχον μονομαχία, ὅτι δῆθεν δὲν ἐγνώρισε *ποίησιν* ἢ νεωτέρα Ἑλλάς, ἦσαν χωρατὰ, *ἔτσι τῶκαμε διὰ τὰ μᾶς τρομάξη*. Ποίησις ὑπῆρξε καὶ ὑπάρχει παρ' ἡμῖν ἀφοῦ κατὰ τὸν κ. Ῥοῦδην οἱ ποιηταὶ ἡμῶν κατῴρθωσαν «πλειστάκις νὰ μεταδώσωσιν εἰς ἡμᾶς ἀπόλαυσιν αἰσθητικὴν διὰ ποιηματίων, δυναμένων νὰ συγκριθῶσι πρὸς τ' ἄλλαχοῦ *καλὰ τοιαῦτα*». Αἱ πρῶται ποιήσεις τοῦ Μυσσέ καὶ τοῦ Κοππέ, ὡς πάντες γινώσκουσιν, ἀποτελοῦνται ἐκ *καλῶν τοιούτων ποιηματίων*, οὐ-

δεῖς δ' ἀμφισβητεῖ ὅτι τὰ πρῶτα ταῦτα αὐτῶν ποιημάτια ἀπετέλεσαν τὸ ἰσχυρὸν θεμέλιον τῆς ποιητικῆς αὐτῶν δόξης.

ΙΗ') «Εἰς δὲ τοὺς μὴ πειθομένους ὅτι καλῶς ἔπραξαν οἱ ποιηταὶ ἀπολακτίζοντες τὴν καθαρεύουσιν ἔχομεν ν' ἀντιτάξωμεν πειστικώτερόν τι τῆς συγκρίσεως τῶν λυρικῶν τοῦ Χριστοπούλου καὶ τοῦ ὕμνου τοῦ Σολωμοῦ πρὸς τὸν «Βλαχάβαν» καὶ τὴν «Τουρκομάχον Ἑλλάδα».

Τὸ πειστικώτερον τοῦτο εἶναι τὸ ὥραϊον ὄντως ποίημα·

»Στοῦ σπιτιοῦ μου τὴ στέγῃ ἐβογγῶσε...

Δὲν ἐζυγίσθη ὅμως καὶ τοῦτο καλῶς πρὶν ῥιφθῇ εἰς τὸ μέσον· διότι καὶ ἐν τούτῳ θέλων ὁ ποιητὴς νὰ καταστήσῃ ζωηροτέρην τὴν φράσιν αὐτοῦ ἀναγκάζεται νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν καθαρεύουσιν καὶ ἀπὸ τοῦ τρίτου ἀκόμῃ αὐτοῦ τετραστίχου λέγει

«Φλογεροὶ τῆς ψυχῆς οἱ πόθοι»

ὅπερ προφανῶς δὲν εἶναι τῆς δημῶδους. Μὴ κοπιᾶτε λοιπὸν εἰς μάτην γράφοντες γλῶσσαν ὁσημέραι νεκρουμένην Αἱ νεκραναστάσεις δὲν εἶναι δυναταὶ τὸ λέγει αὐτὸς οὗτος ὁ κ. Ῥοῖδης: «Ἡ γλωσσικὴ ἐπιστήμη ἀποδεικνύει μετὰ μαθηματικῆς ἐναργείας ἀδυνάτους τὰς νεκραναστάσεις».¹

1) Μεθ' ὅλα ταῦτα μεγάλον θόρυβον ποιοῦνται ἀπὸ τινος οἱ ὁπαδοὶ τῆς χυδαιογραφίας περὶ τινος συλλογῆς ποιημάτων Γερασίμου τινος Μαρκοῦ ἑσχάτως ἐν Κερκύρᾳ ἐκδοθείσης ὑπὸ τὸν τίτλον «Γ. Μαρκοῦ, Ποιητικὰ Ἔργα». Καὶ τὸ βιβλίον τοῦτο ἀνήκει εἰς τὸν ἐγγχελεῶνα, ὡς οὐχὶ ἀδοκίμως θὰ ἡδυνάτο τις ν' ἀποκαλέσῃ φιλολογικὴν τινα παρ' ἡμῖν σχολὴν ἧς οἱ κenoκοποῦντες ἐταῖροι, οἳ τε ποιηταὶ καὶ οἱ πεζογράφοι, κέκτηνται μεγίστην ἐπιτηδειότητα νὰ ἐξολισθαίνωσιν ἀείποτε τῶν χειρῶν τῶν ἀναγνωστῶν αὐτῶν περιτυλίσσοντες τὰς ἐννοίας αὐτῶν διὰ γλοιώδους καὶ δυσλήπτου ἐπιδερμίδος. Οὕτως ἐν τοῖς ποιήμασι τοῦ Μαρκοῦ συχναπαντῶν τὰς λέξεις ῥεπεθέμελα, μεταθιᾶς, μουσγοῦδι, μαγνάδι, ἐνὸς μόνον καθαρῶς ἀν-

ΙΘ'.) «Πρῶτος καὶ ἀπαραίτητος ὅρος, λέγει ὁ κ. Ροΐδης, ὅπως γράψῃ τις ὑποφερτῶς τὴν λεγομένην καθαρεύουσιν εἶναι ἢ πεποιθήσις ὅτι δὲν ἀξίζει τίποτε.»

Τί νὰ εἴπῃ τις πρὸ τοιούτων παραλογισμῶν. Οὐδ' ὁ σύμπας χρόνος ἤθελεν ἐξαρκέσῃ εἰς ἡμᾶς ἐξελέγχοντας τὸν παραλή-

τιλαμβάνεσαι ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐλληνικὰ τοῦλάχιστον δὲν γράφει· ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὴν ψυχὴν τῶν ποιημάτων τούτων εἶναι δυσχερὲς νὰ διακρίνῃ τις αὐτὴν ὑπολαμβάνουσιν ὑπὸ τὴν ἐπικολήσασαν αὐτῆς παχεῖαν καὶ ναυτιώδη ἀκαθαρσίαν τῆς τοσαύτης χυδαιολογίας.

«Δὲν εἶν' ὠφέλιμο
Στὸ συγγραφεῖα
Να βλέπῃς ξάστερα
Κάθε του ἰδέα»

λέγει φρονίμως ὁ κ. Μαρκοῤῥας καὶ πιστῶς ἐν τοῖς πλείστοις ἀκολουθεῖ τὸν κανόνα τοῦτον. Ἄν τύχῃ δέ που καὶ σχισμάς τις σοὶ ἐπιτρέψῃ νὰ διείδῃς τὸν νοῦν τοῦ ποιητοῦ, πολὺ φοβοῦμαι μὴ σχηματίσῃς τὴν πεποίθησιν ὅτι τὸ ἔργον αὐτοῦ, μεθ' ὅλους τοὺς ἀγῶνας τῶν ἡμετέρων Sainte-Beuves ὅπως ἐξάρωσιν αὐτό, θέλει μείνῃ καρφωμένον ἐν ταῖς προθήκαις τῶν βιβλιοπωλείων μέχρι συντελείας τοῦ αἰῶνος.

Ὁ ἐπτανήσιος ποιητὴς γράφων ἢ κιθωτῶ (ἢ γενικῇ τότε βεβαίως σχηματίζει κιθωτοῦς) ἱποδορῶμι (!) γροθομαχία, προφανῶς ἀκολουθεῖ ἰδίους γλωσσοπλαστικούς κανόνας, — ἂν μὴ οὐδένα τοιοῦτον, — ὀλίγον τοὺς ψυχαρείους προσομοιάζοντας. Ὁ κ. Μαρκοῤῥας πρὸς τοῖς ἄλλοις δὲν ἀρκεῖται εἰς τὸ λεξιλόγιον τῆς χυδαίας καὶ ἐκεῖ ὅπου τοῦτο δύναται νὰ τὸν ὑπηρετήσῃ ἐπαρκέστατα. Μὴ ἀρκούμενος λ. χ. εἰς τὸ χυδαῖον βαπόρι κατασκευάζει ἄντ' αὐτοῦ τὴν λέξιν *καπροκάραβο* (ὦ τῆς χαριέσεως ἐμπνεύσεως !) Γράφων δὲ γροθομαχία ἐνῶν ὥφειλε νὰ γράψῃ ἢ *πυγμαχία* ἢ *γροθοπατινάδα*, — μέσος ὅρος ἐνταῦθα δὲν χωρεῖ, — πλημμυρεῖ συγχρόνως τὸ κείμενον αὐτοῦ διὰ λέξεων οἶαι τὰ *πάλλη*, *ἐπιθαλάμια* καὶ συμφύρει ἐν τῷ αὐτῷ στίχῳ τὸ *σποροδὴ* καὶ τὸ *μουρμουρίζοντα*. Παραδοξώτατος ἐντεῦθεν καθίσταται ὁ τύπος τῆς ἐκφράσεως τῶν διανοημάτων αὐτοῦ, ἀπολακτίσαντος πᾶσαν ἰδέαν συνοχῆς ὕφους, ὅπερ ἐνιαχοῦ μάλιστα καταντᾷ καὶ ἐντελῶς γελοῖον ὡς ὅταν ὁ ποιητὴς παρακελεύων ἐπὶ μάχην τοὺς πολεμιστὰς φωνεῖ «ὦ τέκνα, πυρωθῆτε !»

ρον τοῦτον, τὸν δεκάστηλον παντοίων ἐρεσχειλῶν ἐρευγμόν, ὃν προῦκάλεσεν οὐχὶ ἀκραιφνῆς τις ἐπιστημονικὸς ζῆλος, ἀλλ' εὐνόητος ἀντιπάθεια κατ' ἀνδρὸς ἀληθῶς σοφοῦ, οὐ-
τινος οἱ πολέμιοι εἶναι πολὺ ὄντως νόστιμοι, ἀφ' ἐνὸς μὲν
κατὰ τοῦ ἀττικισμοῦ ὠρυόμενοι καὶ ἀνάττικοι καὶ μισάτ-
τικοι ὑπογραφόμενοι, ἀφ' ἐτέρου δὲ εἰς ἀένανον θήραν εὐρι-
σκόμενοι *Κορτικῶν* διορθωτῶν ὅπως διορθῶσιν οὕτοι τὰ
χειρόγραφα αὐτῶν. Φρυάττοντες δὲ κατὰ τῶν ἀρχαίων
τύπων, ὡς ἐκμακαρονιζόντων τὴν γλῶσσαν, σφίγγουσι κα-
λῶς ὑπὸ τὴν ῥεδιγκόταν αὐτῶν τὰς «Γλωσσικὰς παρατη-
ρήσεις» καὶ δὲν παύουσι γράφοντες ὡς ὁ κ. Ροῦδης μετα-
πλάσμος, ἐγκυλισμός καὶ τὰ τοιχῦτα τῆς μισητῆς διγλωσ-
σίας καταργητικὰ διὰ τὰ ἐγείρωσι φαίνεται τὸν πολυπό-
θητον ἐκείνον κατὰ τοῦ βαρβαρισμοῦ φραγμόν.¹

Παραιτούμενοι τῆς ἐπὶ πλέον ἀνασκευῆς τῶν ἐπιχειρη-
μάτων τοῦ ἀπροσδοκῆτου συνηγόρου θνησιγενοῦς συστήμα-
τος, παραθέτομεν πρὸς θυμηδίαν τῶν ἀναγνωστῶν ἡμῶν,
τὸ κείμενον τῆς καταδίκης τῆς Ψυχαρείου θεωρίας, ὑπ' αὐ-
τῆς τῆς χειρός, τίς θὰ τὸ πιστεύσῃ, τοῦ κ. Ροῦδου γραφεί-
σης, ἔχον ὡς ἐξῆς· «Ἡ μόνη τῇ ὄντι μεταξὺ τῆς γλῶσ-
σης τῶν βερβάρων καὶ τῶν ἡμέρων λαῶν διαφορὰ εἶναι,
ὅτι τῆς μὲν πρώτης ὁ σκοπὸς περιορίζεται εἰς τὴν συνεν-
νόησιν, ἡ δὲ ἄλλη χρησιμεύει καὶ ὡς ὄργανον ἀπολαύσεως

1) Ἀκούσατε δὲ καὶ τὴν τύχην τῶν ξένων κυρίων ὀνομάτων ἐν χερσὶ τοῦ
κ. Ροῦδου, τοῦ πρωταγωνιστοῦ τῆς ἀνειμένης καθαρευούσης. Οἱ Musset
Renan κλπ. μεταβαπτίζονται ὑπὸ τοῦ δεινοῦ τούτου μισαττίκου εἰς Μυσσέ-
τους, Ρενᾶνας, Βαουμγάρτας, Βυχνέρους, Ταῖνας (οἱ Ταῖνες), Πόους, Ἀρ-
τμάνους, Ρουβήνους (Rubens) κλπ. ἵνα μὴ ἀναφέρωμεν καὶ τὸν ἀποθουρ-
λισμὸν τοῦ πτωχοῦ Burlamaqui εἰς κύρ Βουρλαμάκη.

αἰσθητικῆς». Βεβαίως δὲ ὡς τοιοῦτον δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ τὸ τυχὸν *patois* ἢ ἀγοραῖον *argot*.

Ἐκ τῶν ἄχρι τοῦδε λεχθέντων σαφέστατα, νομίζομεν, καταδείκνυται τὸ ἔωλον τῆς καινῆς θεωρίας, μεθ' ὅσα καὶ ἂν ἐψιθυρίσθησαν «σὰν δίκαιο ν᾿ ἄχῃ» εἰς εὐπιστα ᾧτα ὑπὸ πολλῶν φιλοπατρίδων ἀλλὰ καὶ *γυλπιστημόνων καὶ φιλαλήθων*, προσέτι δ' ἀποδείκνυται ὅτι καὶ θώραξ καὶ ἀσπίς καὶ περικεφαλαία τοῦ γραιικικοῦ ἱππότου ἦσαν ἐξ ἀπλοῦ ναστοχάρτου κατεσκευασμένα. Διὰ τοῦτο ὡς ἐπ' ἀνεμομύλους ἐπελθόντα οὐδεὶς ἐπρόσεξεν εἰς αὐτὸν καὶ ἤθελεν ὄλως παρέλθῃ ἀπαράτρητος ἂν τινες μὴ ἔσπευδον λίαν προθύμως εἰς ἀντίκρουσιν αὐτοῦ· ἀλλὰ καὶ οὗτοι μᾶλλον παρέργως ἀντεπεξῆλθον κατ' αὐτοῦ, ἀναγκάσαντες ἐν τούτοις, διὰ τοῦ προκληθέντος οὕτω θορύβου, ν' ἀντεπεξέλθωσι κατὰ τοῦ χυδαῖσμου ἐν ταῖς συστηματικαῖς αὐτῶν καὶ πολυτίμοις περὶ τοῦ παρ' ἡμῖν γλωσσικοῦ ζητήματος μελέταις τὸν κ. Θερειανὸν καὶ τὸν κ. Χατζηδάκην¹.

Τὸ καθ' ἡμᾶς πᾶσα ὑπερβάλλουσα ὑπὲρ τῆς δημώδους τάσεως, πᾶσα κατ' ἀκολουθίαν ἀπὸ τῆς ἀρχαίας φιλολογίας ἀπομάκρυνσις, κινδυνεύουσα ν' ἀφαιρέσῃ ἡμῖν αὐτὸ τὸ ἐλληνικὸν φρόνημα, ν' ἀποξενώσῃ δ' ἡμᾶς τέλεον τῶν ἀκενῶτων πηγῶν τῆς ἀρχαίας σοφίας, παρ' αἷς εὐτυχῶς ὡς ἐγγύτατα ἐτάχθημεν, μεγάλως ἡμᾶς ἐκπτοεῖ καὶ πᾶσαν εἰς τοῦτο συντείνουσαν ἐργασίαν δὲν διστάζομεν νὰ διακηρύξωμεν αὐτόχροημα ἐθνικὴν προδοσίαν. Μὴ λησμονῶμεν δ' ἄλλως ὅτι οὐχὶ μόνον τὴν διάσωσιν τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ὑπάρξεως ὀφείλομεν τοῖς ἐλληνικοῖς γράμμασιν, ἀλλὰ

1) Ὁ κ. Θερειανὸς κατὰ πολὺ ὑπερέβαλε τὸν κ. Χατζηδάκην ἐν τῇ διευγεῖ ἀντιλήψει τοῦ γλωσσικοῦ ἡμῶν ζητήματος.

καὶ αὐτοῦ τοῦ μικροῦ ἡμῶν κράτους τὴν καθίδρυσιν ὀφείλομεν εἰς τὴν ἰδέαν τῆς ἀναγεννήσεως τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἰδέαν ἣτις οὐχὶ μόνον ἐξέκαυσεν ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν πατέρων ἡμῶν τὸ ἐθνικὸν φρόνημα, ἀλλὰ καὶ ὁλόκληρον στρατιὰν φιλελλήνων συνήγειρεν, ἀποτελεσματικῶς ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων δικαίων συνηγορήσασαν καὶ συνηγοροῦσαν. Μὴ λησμονῶμεν ὅτι εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τὰ πάντα ὀφείλομεν.

Μεγάλη ὄντως ἀποστολὴ ἐπιφυλάσσεται ἡμῖν, ἡ ἀνοικοδόμησις τοῦ καταπεσόντος κτιρίου. Δὲν πρόκειται βεβαίως περὶ ἀναστάσεως αὐτοῦ ἐκείνου ὅπερ ὁ πανδαμάτωρ κατέβαλε καὶ κατεσυνέτριψε χρόνος. Ἡ κυκλωπεΐα ἀλλὰ ἐφήμερος Κάρου τοῦ μεγάλου ἀπόπειρα πρὸς ἀνασύστασιν τοῦ παγκοσμίου Ρωμαϊκοῦ κράτους πρόκειται ἡμῖν πλήρης ἀπόδειξις ὅτι ἡ ἱστορία δὲν ἐπαναλαμβάνεται. Ἐκεῖνο ὅμως ὅπερ ἀνθρωπίνη θέλησις νὰ κατορθώσῃ δὲν δύναται, ὁ χρόνος, αἱ περιστάσεις, ἡ αὐτοφυῆς τοῖς λαοῖς ῥώμη, τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἡ φυσικὴ ἰκμὰς πολλάκις συντελεῖ. Ὅπως ὁ μέσος αἰὼν εὗρεν αὐτομάτως τὸν ἀρμόζοντα αὐτῷ τύπον, οὕτω καὶ ἡ ἀναγεννωμένη Ἑλλάς δὲν δύναται μὲν καὶ πάλιν ἡ παγκοσμία διδάσκαλος νὰ καταστῇ, ἀπ' ἀρχῆς ὅμως αὐτομάτως προσέλαβε τὸν τύπον τοῦ ἐκπολιτιστικοῦ τῆς Ἀνατολῆς κέντρου, πανταχοῦ αὐτῆς διὰ τῆς πλουσίας καὶ νευρώδους αὐτῆς καθαρευούσης γλώσσης τὴν πρόοδον ἐξαγγέλουσα. Προσέξωμεν μεγάλως μήπως χαλαρώσωμεν τὸν προσιδιάζοντα ἡμῖν τύπον τοῦτον· κινδυνεύομεν νὰ μηδενίσωμεν ἐξ ὁλοκλήρου πάσας τὰς ἐλπίδας τοῦ μέλλοντος. Δὲν καταδέχομαι καὶ νὰ συζητήσω τὰς τοῦ κ. Ψυχάρη ἰδέας περὶ ἐπειγούσης ἀνάγκης ἐξαφάνισεως τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως· λυποῦμαι ὅμως ἀκούων καθ' ἐκάστην σοβαροὺς ἀνδρας ἀποδίδοντας πᾶσαν τὴν ἡμετέραν κακοδαιμονίαν

εἰς τὴν ὑπαρξιν μικρῶν καὶ μεγάλων σχολείων, καὶ μονο-
 νου κηρύσσοντας τὴν κατάργησιν καὶ τὸ κλείσιμον αὐτῶν.
 Εὐκολον τὸ καταργεῖν καὶ κρημνίζειν· δυσχερέστατον τὸ
 ἀνασυνιστᾶν καὶ ἀνοικοδομεῖν. Ἀντὶ τοῦ κρημνίσματος προ-
 τιμητέα δὲν εἶναι ἡ βελτίωσις τῶν σχολείων ἡμῶν; Ἡ
 παρασκευὴ σθENAρῶν διδασκάλων πρὸς διαδοχὴν τῶν ἀσθε-
 νικῶν τοιούτων; Ὁ περιορισμὸς τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μαθητῶν
 ἐν τῇ μέσῃ καὶ ἀνωτάτῃ ἐκπαιδεύσει δι' εἰσαγωγῆς τῆς
 τάξεως καὶ αὐστηρότητος ἐν ταῖς σπουδαῖς καὶ ταῖς δο-
 κιμασίαις; Συγκροτήσατε ὡς δεῖ τὴν ἀκαδημαϊκὴν νεό-
 τητα, καταρτίσατε ἐπὶ τὸ γενναιότερον καὶ ἑλληνικώτε-
 ρον τὴν ἐγκύκλιον παιδευσιν, συμπληρώσατε τὰς δημοσίας
 ἡμῶν βιβλιοθήκας καὶ καταστήσατε ταύτας προσιτὰς καὶ
 εὐχρήστους τῷ κοινῷ, περιφρουρήσατε δὲ συγχρόνως ταύ-
 τας ἀπὸ τῆς διαρπαγῆς· παραδώσατε εἰς χεῖρας εἰδότην
 τὴν διεύθυνσιν τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, καὶ ἐντὸς βρα-
 χέος θέλετε χαιρετίσῃ τὸ εὐτυχὲς ἀποτέλεσμα. Ὅνειρα,
 ἴσως μοὶ εἴπῃ τις, πάντα ταῦτα· καὶ τίς θέλει ἀπαλλάξῃ
 τὴν δύσμοιρον πατρίδα ἀπὸ τοῦ γιγαντῶδους πολυποδος
 τῆς μικροπολιτικῆς τοῦ πιέζοντος τὸ στήθος αὐτῆς καὶ
 συνέχοντος τὴν ἀναπνοὴν τῆς; Βριάρεω καὶ ἐκατόγχειρος
 ἰσχυρὸς ὄντως χρειάζεται πρὸς ἐπιτέλεσιν τοιούτου ἄθλου·
 θάσσον ἢ βριδύτερον ἐν τούτοις ἐπιτευχθήσεται τὸ τοιοῦ-
 τον, ἔχομεν πλήρη πεποίθησιν ἐπὶ τοὺς ἐπερχομένους καὶ
 μηδεὶς ἅς μειδιάσῃ ἐπὶ τούτῳ. Ἐκεῖνο ὅπερ κοινῶς ὡς
 ἔκπτωσις φρονήματος θεωρεῖται, ἡ ἀπὸ τῆς ἐνεργοῦ δηλ.
 πολιτικῆς ἐν συνόλῳ ἀπομάκρυνσις τῆς νεότητος, ἐκτὸς
 τῶν μοιραίως συρομένων εἰς αὐτήν, τοῦτο ἡμεῖς ἀκριβῶς
 θεωροῦμεν τὸ ἄριστον διὰ τὸ μέλλον σύμπτωμα. Τί βλέπει
 καὶ τί ἔχει ἵνα ἐνθουσιασθῇ αὕτη; Δὲν εἶναι δεδικοιολογη-

μένη ἂν λησμονοῦσα τὸ πανδαϊμόνιον τοῦτο τῆς μικροπολιτικῆς ἐν ᾧ καταβεβορωμένοι ἀναστρεφόμεθα. Ζητεῖ νὰ διασκεδάσῃ τὴν ἀπὸ τῆς ἀτυχίας τῶν κοινῶν προξενουμένην αὐτῷ λύπην ἐν τῇ εὐτυχίᾳ τῆς ἐστίας καὶ τοῖς θεληήτορις τοῦ βιβλίου; Μὴ φανῇ δὲ παράδοξον τοῦτο τὸ λεγόμενον ὑφ' ἡμῶν. Ἀκριβεῖς με πείθουσι παρατηρήσεις ὅτι πολὺ πλείότερον τῆς παρελθούσης, μεθ' ὅσα καὶ ἂν λέγωσιν, ἡ νῦν νεότης ἡγάπησε τὸ βιβλίον· ἔστω δὲ τοῦτο ἐπ' ἀγαθῷ. Ἄς ἐδίδετο γενναϊότερα τις ὥθησις, ἐθνικώτερα τις τροπὴ εἰς τὰ κοινὰ ἡμῶν πράγματα, θὰ ἐβλέπομεν τότε ἐὰν ἐξηκολούθει νὰ σιγᾷ καὶ ν' ἀπέχη. Ἐφ' ὅσον ὁμως ἡ παρούσα κρατεῖ κατὰστασις, ἐφ' ὅσον ἡ Ἑλλάς σύμπασα τῶν ἱερῶν αὐτῆς ὑποχρεώσεων ἐπιλαθομένη ρίπτεται ὅλη ἐν τῷ στρουβίλῳ τῶν πολιτικῶν παθῶν, τὰ ἐθνικώτατα τῶν ζητημάτων ὑπὲρ μικροφιλοτίμου ἐσωτερικῆς ἐπικρατήσεως ἐκμεταλλευομένη, ἔγκλημα ἄξιον ἀγχόνης διαπράττομεν κατηγοροῦντες ἔκπτωσιν ἐθνικοῦ φρονήματος νεότητι, ἣτις ὑπὸ ἀηδίας μόνον κατέχεται ἐπὶ τοῖς τελουμένοις.¹

Ἐθνικώτερας ιδέας καὶ ἡμεῖς διώκοντες κατηρξάμεθα ἀπὸ ἔτους τῆς ἐξελληνίσεως τῶν ἀριστουργημάτων τοῦ Δε

1) Ἴσως μοι προβάλῃ τις τὸ ἐρώτημα: διατί αὕτη τοσοῦτ' ῥιζοσπαστικῶν ιδεῶν ἐμπεφορημένη δὲν εἶναι ἐπαναστατικὴ; Διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον ὅτι ἡ παρερχομένη γενεὰ ἐκληροδότησε καὶ κληροδοτεῖ αὐτῇ ἀτροφικοὺς μυῶνας, καὶ μυῶνες ἀτροφικοὶ οὐδὲν σχεδὸν δύνανται· ἀνάγκη ἐπομένως θεωραπείας αὐτῶν, ἣτις μόνον δι' ὑγιοῦς πειδεύσεως καὶ ἀνατροφῆς δύναται νὰ συντελεσθῇ. Ταῦτα σοι ἐλλείπουσι; μάτην κοπιᾷς εἰς κατὰστρωσιν θεωριῶν περὶ μεταβολῆς πολιτεύματος καὶ νόμων. Μικρὸν ὠρελοῦσι ταῦτα μόνον, ὅσῳ καὶ ἀγύμναστον καὶ ἀπρονημάτιστον στρατὸν τὸ ἄριστον πολεμικὸν ὑλικόν. Τίς λοιπὸν θέλει ἐπιρρώσῃ τοὺς καταπίπτοντας τούτους μυῶνας; Ἄς εὐχρηθῶμεν καὶ τὴν παρ' ἡμῖν τέλος ἀνάπτειν ιδεῶν σοβαρῶν καὶ ὀρισμένων, ἐκπροσωπουμένων ὑπ' ἀνδρῶν θετικοῦ νοῦ καὶ ἀγῆς φιλοπατρίας.

λα Γκραβιέρ, ἅπερ καταλληλότατα κρίνομεν πρὸς ἑξαψὺν παρ' ἡμῖν τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος καὶ διδασκαλίαν τοῦ τί συμφέρει ἡμῖν πρὸς ἐπίρρωσιν τῆς ἐθνικῆς ἰσχύος νὰ καλλιεργήσωμεν. Ἐχωρήσαμεν δ' ἐν τούτῳ τῇ καθαρευούσῃ γλώσσῃ χρώμενοι ἥς μεγίστην θεωροῦμεν τὴν ἐθνοπλαστικὴν δύναμιν. Ἀμέσως ἐνεθάρρυνεν ἡμᾶς εἰς τοῦτο ὁ φιλέλληνη ναύαρχος ἀπευθύνας ἡμῖν πλείστας ἐπιστολάς περὶ τῆς ἡμετέρας γλώσσης περὶ ὧν ἐγράφομεν τότε ἐν τῷ προλόγῳ τῆς ἡμετέρας ἐκδόσεως: «Ὁ συγγραφεὺς τῆς *Ἱστορίας τοῦ ναυτικοῦ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων*, ἀπηύθυνεν ἡμῖν μετὰ τῶν ἄλλων αὐτοῦ ἐπιστολῶν καὶ τινα, κατωτέρω δημοσιευομένην, ἐν ᾗ ἐπιδοκιμάζων τὴν γλώσσαν ἣ χρώμεθα ἐν τῷ ἔργῳ ἡμῶν τούτῳ, προτρέπει τοὺς Ἕλληνας ἡμᾶς εἰς μελέτην καὶ καλλιέργειαν τῆς πατρίου γλώσσης. Ὑπὸ τοιούτου δὲ γραφομένη ἀνδρὸς ἡ ἐπιστολὴ αὕτη μελετηθῆτω καλῶς, καὶ δὴ ὑπὸ νεωτέρων τινῶν τῆς ἡμετέρας γλώσσης αὐτοκλήτων θεσμοθετῶν, οἵτινες ὑπὸ παραδόξου φιλοτιμίας καταληφθέντες ἀγωνίζονται ἐπιμόνως, πλὴν ματαίως εὐτυχῶς, ὅπως καταβιάσῃσι τὸ παρ' ἡμῖν ὁσημέραι προαγόμενον καθαρεῦον ἰδίωμα εἰς γλωσσικόν τι μιξοβάρβαρον καὶ ἐξαμβλωματικὸν σύμφυρμα οὔτε ἐπὶ τῆς γλωσσικῆς ἡμῶν ἱστορίας στηριζόμενον, οὔτε πρὸς τὰς γλωσσικὰς ἀνάγκας τοῦ ἐν προόδῳ ἑλληνικοῦ λαοῦ συνᾶδον, ἀποκύημα δὲ κατὰ τὸ πλεῖστον τῆς νοσοῦσης φαντασίας αὐτῶν, οὐ μικρὸν παραβλάπτον τὰ ἐθνικὰ ἡμῶν συμφέροντα»

Καὶ ἐν τῷ ἐπιλόγῳ δὲ τοῦ αὐτοῦ ἔργου ἔγραφον: «Οἱ ἄνδρες οὗτοι (ὁ ναύαρχος δηλ. Ζουριέν δὲ λὰ Γκραβιέρ καὶ ἕτερός οὐχ ἦττον ἔνθερμος τῶν γραμματῶν λάτρης, ὁ διάσημος τοῦ Ἀριστοτέλους μεταφραστῆς, Βαρθελεμὺ Σαϊντ-Ἰλαίρ), μετ' ἀληθοῦς στοργῆς παρακολουθοῦντες τὰ

ἑλληνικὰ πράγματα, τὰ μέγιστα δ' ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τῆς ἡμετέρας γλώσσης, ὡς ζώσης γλώσσης, διαφερόμενοι, ἀνεκτίμητον δικαίως θεωροῦσι τὴν ἐκ τούτου ὠφέλειαν ἡμῶν, δυναμένων νὰ πείσωμεν, καταλλήλῃ ἐργασίᾳ, τὸν κόσμον ὅτι ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ζῇ ἔτι. Ὑπ' αὐτῆς δὲ τῆς ὑψηλῆς ιδέας ἀγόμενοι τοσοῦτον προστατευτικοὶ κατεδείχθησαν καὶ πρὸς τὸ ἡμέτερον ἀσθενὲς ἔργον. Δημοσιεύομεν κατωτέρω περικοπὰς τινὰς ἐπιστολῶν τῶν σοφῶν ἀνδρῶν ἀρκούντως ἐκφραστικὰς τῶν τε φιλελληνικῶν αὐτῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν περὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἡμετέρας γλώσσης διανοησετάτων καὶ σωστικῶν αὐτῶν ιδεῶν. Αἱ ἐπιστολαὶ αὗται θαυμασίως συμπληροῦσι τὴν πρό τινας ἐγερθεῖσαν, ἔνεκα νέων ἐκπαιδευτικῶν μέτρων, περὶ τῆς γλώσσης ἡμῶν συζήτησιν καὶ κατ' οὐδένα λόγον ἐδικαιούμεθα, νομίζομεν, νὰ κρατῶμεν αὐτὰς κεκλεισμένας ἐν τῇ ἡμετέρῃ γραφείῳ Ἀνέκουσιν εἰς τὸ πανελλήνιον! » Καὶ ἐδημοσιεύσαμεν τότε πέντε μὲν περὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἐπιστολάς (ἢ μᾶλλον περικοπὰς ἐπιστολῶν) τοῦ Δὲ λὰ Γκραβιέρ, μίαν δὲ τοῦ Σαίντ-Ίλαίρ. Τὰς ἑξ ταύτας ἐπιστολάς ἀναδημοσιεύομεν ἐνταῦθα τὸ μὲν ὅπως λάβωσιν αὗται μεγαλειτέραν διάδοσιν, τὸ δὲ ἵνα μὴ διασπάρσωμεν ὀλόκληρον σειρὰν ἐπιστολῶν τοιούτων αἵτινες δημοσιευθήσονται ἐνταῦθα καὶ αἵτινες ἀποτελοῦσι τὰ documenta ὀλοκλήρου ἐργασίας σκυπούσης τὴν ἀναβίωσιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἐν τῇ Δύσει. Τὰς ἑξ ἐπιστολάς ταύτας ὡς δημοσιεύομεν ἐνταῦθα πληρεστέρας, τοῦ χώρου νῦν ἐπαρκούντος, θέλουσιν εὐθὺς ἀκολουθήσῃ πλείσται ἄλλαι ὧν αἱ τελευταῖαι ἀνάγονται εἰς τὸ ζήτημα τῆς καταργήσεως τῆς ἐρασμικῆς προφορᾶς, ἥς ἀπροσδόκητος ὑπερασπιστὴς ἀνέκυψε καὶ πάλιν ἐν Γαλλίᾳ ὁ κ. Ψυχάρης, ἀλλὰ περὶ τῶν νέων

τουτων ἄθλων κατωτέρω. Νῦν ἰδοὺ αἱ ἐπιστολαί, αἱ περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἡμῶν ζήτηματος ὑπὸ τε τοῦ ναυάρχου Ζουριέν καὶ ἄλλων κορυφαίων ἐν Γαλλίᾳ φιλολόγων ἀπευθυνθεῖσαι ἡμῖν.

— Γλωσσικὸν ζήτημα λέγοντες ἐνταῦθα δὲν ἐννοοῦμεν τὸ περὶ τῆς προτιμήσεως τῆς δημώδους ἢ τῆς καθαρευούσης ζήτημα, ὅπερ θεωροῦμεν ὡς μὴ ὑπάρχον, ἅτε ὀριστικῶς ὑπὲρ τῆς καθαρευούσης λελυμένον, ἀλλὰ τὸ μέγα διὰ τε τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν ἐπιστήμην ζήτημα τῆς ἀναβιώσεως τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, ἣτις δραστηρίως ἐπιδιώκεται ἐν μὲν Ὀλλανδίᾳ ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀμστελοδάμῳ φιλελληνικοῦ συλλόγου, ἐν δὲ τῇ Ἀγγλίᾳ ὑπὸ τῆς συμπαθοῦς λογίας Μίς Δάβες καὶ τοσούτων ἄλλων φιλελλήνων ὡς καὶ ἐν Ἀμερικῇ, ἐν Αὐστρουγγαρίᾳ ὑπὸ τοῦ Τέλφου καὶ ἄλλων, ἐν Γαλλίᾳ πρὸ παντὸς ὕψ' ὀλοκλήρου φιλελληνικῆς φάλαγγος, ἐν ἣ πλείστοι ἀκαδημαῖκοί, καὶ ἣτις ἀναβιώσις ἐν Γερμανίᾳ μελετᾶται αὐτὰς ταύτας τὰς ἡμέρας ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῆς δημοσίας αὐτῆς ἐκπαιδεύσεως, καθ' ἣς δέ, ὡς μὴ ὤφειλε, ἐξηγέρθησαν τίνες; "Ἕλληνές τινες" συγγνώμην, γραικύλοι ἤθελον νὰ εἴπω.—

Ἡ πρώτη περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἐπιστολὴ χρονολογούμενη ἀπὸ 17 Σεπτεμβρίου 1889 καὶ ἐκπεμφθεῖσα ἡμῖν ἀπὸ τῆς ἐν Αἰζεραϊ (Côte d'or), θερινῆς διαμονῆς τοῦ ναυάρχου ἔχει ὡς ἑξῆς·

Κύριε

... Τοῦ ὑμετέρου ἔργου ἡ βαρύτης, δι' ἡμᾶς τοῦλάχιστον τοὺς ἐν τῇ Δύσει, ἔγκειται ἐν τῇ δι' αὐτοῦ παρασχεθεσμένη ἀριδὴλῳ ἀποδείξει, ὅτι ἡ νεωτέρα ἐλληνικὴ γλῶσσα δὲν εἶναι πλέον τὰ ῥωμέϊκα λεγόμενα ἐκεῖνα, ἀλλὰ διάλεκτος δικαιουμένη, νὰ τάσσηται παρὰ τὴν Ἰωνικὴν καὶ τὴν Δωρικὴν. Ὑπερβαλλούσης σπουδαιότητος ζήτημα εἶναι, κατ' ἐμέ, διὰ τὴν Ἑλλάδα, τὸ νὰ ἐθίσῃ αὕτη τὴν Εὐρώπην νὰ θεωρῇ

τὴν γλῶσσαν τῆς ὡς γλῶσσαν ζῶσαν, δυναμένην ἔτι νὰ παραγάγῃ ἀριστουργήματα. Ἐχέτε τι, οὐτινος στεροῦνται τὰ προσφάτως ἀπελευθερωθέντα λοιπὰ χριστιανικὰ ἔθνη, δεσμὸν μετὰ τοῦ παρελθόντος. Ὁ Ὁ μῆρος καὶ ὁ Πλούταρχος, ἐπανερχόμενοι εἰς τὸν κόσμον, ἤθελον ἐννοήσῃ ὑμᾶς λαλοῦντας. Ποῖον ἕτερον τῶν συγχρόνων ἔθνων δύναται νὰ εἴπῃ τὰ αὐτά; Ἐπιμελεῖσθε λοιπὸν τῆς ὑμετέρας γλώσσης, καλλιεργεῖτε αὐτήν, τιμᾶτε αὐτήν ἀποτελεῖ τὸν πολυτιμότεον ἡμῶν θησαυρόν, δύναμαι μάλιστα εἰπεῖν, αὕτη εἶναι τὸ μέλλον ὑμῶν.»

Ταύτη ἐπηκολούθησεν ἑτέρα ἐκ Παρισίων, (5 Ἰανουαρίου).

«.....»
Ἐπεθύμουν ὅπως κατορθώσητε νὰ προσελύσητε τὴν προσοχὴν τῶν ἑλληνιστῶν, ὅπως οὗτοι συντείνωσιν εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς θαυμασίας γλώσσης, ἥτις μετὰ τοσαύτης τελειότητος διηρμήνευσε τὰς ὑψίστας τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος συλλήψεις Ὁ κόσμος εὐγνωμονῶν ὀφείλει, μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ τάφου ἀνάστασιν τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἑτέρου τινὸς καθήκοντος τὴν ἐκπλήρωσιν, τὴν ἀνάκλησιν τῆς γλώσσης τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Πλάτωνος καὶ τὴν ἀπόδοσιν αὐτῇ τῆς μεταξὺ τῶν λαλουμένων γλωσσῶν θέσεώς της Συγχαίρω ὑμῖν, βοηθοῦσιν αὐτὸν εἰς ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος τούτου»

Εἶτα δὲ ἡ ἐξῆς ἐκ Παρισίων, (6 Ἰανουαρίου 1890).

«.....»
Οὐσιωδέστατον εἶναι τὸ εὐρεῖν ἐν Εὐρώπῃ τοὺς καταλλήλους δημοσιολόγους ὅπως πείσωσι τοὺς εὐμοιροῦντας παιδεῖας ὅτι ὑπάρχει γλῶσσα τις εὐκαμπτος καὶ οἰωδῆποτε θέματι εὐάρμοστος γλῶσσα εὐχερῶς λαλουμένη παρὰ τὰς ὀχθας τοῦ Ἰλισσοῦ, ἣν ὀφείλομεν νὰ διδάσκωμεν τοῖς τέκνοις ἡμῶν οὐχὶ ὡς τὴν λατινικὴν, ἥτις ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τῆς «Θείας Κωμωδίας» κατέστη γλῶσσα νεκρά, ἀλλ' ὡς τὴν ἰταλικὴν, τὴν ἰσπανικὴν, τὴν ἀγγλικὴν Ἐπιθυμῶ ὅπως αὕτη εἰσαχθῇ εἰς τὰς ἐξετάσεις τῆς ναυτικῆς σχολῆς ἐν τῇ αὐτῇ μετὰ τῆς ἀγγλικῆς θέσει. Καθ' ἣν ἡμέραν καταστῇ πιστευτὸν ὅτι δυνατὴ, μετὰ τινῶν μηνῶν σπουδᾶς, ἡ κατανόησις τῶν ὑμετέρων προφρέων, ἡ τοῦ Ὁμήρου εὐχερῆς ἀνάγνωσις¹, ἀνανεωθήσονται ἡ δημοτικότης τῆς Ἑλλάδος καὶ ὁ εὐγε-

1) Ἐνταῦθα ὁ φιλέλλην ἀκαδημαϊκὸς βεβαίως εὐχεται τὴν ὅσον ἔνεστι τελείαν τῆς ὑμετέρας γλώσσης ἀποκάθαρσιν ὅπως τοῦτο κατορθωτὸν γένηται.

νῆς ἐκεῖνος ἐνθουσιασμός, ὃ τινι ὀφείλει τὴν ἀνάστασιν καὶ ἀναγέννησιν αὐτῆς. Μὴ παραμελήτε λοιπὸν οὐδεμίαν εὐκαιρίαν πρὸς κύρωσιν τῆς υπέρβειας τῆς ὑμετέρας γλώσσης. »

Εἰς ταῦτα ἀπήντησα τῷ ναυάρχῳ διὰ τῶν ἐξῆς :

Ἐν Ἀθήναις, 12 Ἰανουαρίου 1890.

«

Βαθύτατα τῇ ἀληθείᾳ συγκινοῦμαι ἐπὶ τῷ ζωηρῷ ἐνδιαφέροντι ὅπερ ὑπὲρ τῆς ἡμῆς πατρίδος καὶ τῆς ἀναγεννωμένης αὐτῆς γλώσσης διατρανεῖτε. Ἐνθαρρύνοντες ἡμᾶς εἰς καλλιέργειαν αὐτῆς παρέχετε ἡμῖν τὴν ὀρθὴν λύσιν τοῦ τοσοῦτον ἐπ' ἐσχάτων ἀνακινήθεντος ἐνταῦθα ζητήματος τῆς νεωτέρας ἡμῶν γλώσσης Ἀληθῶς εἰπεῖν δὲν δυνάμεθα νῦν οὔτε δι' ἀποτόμου ἐπὶ τὰ ὀπίσω ἐπιστροφῆς νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ ἀρχαῖον ἄττικὸν ἰδίωμα. οὔτ' ἐκ ῥιζῶν καὶ καταλήξεων ἀγρευθεισῶν ἐν τῇ ἰλύϊ ἦν περ κατέλιπεν ἐπὶ τῆς ἡμετέρας πατρίδος τὸ διελθὼν δι' αὐτῆς βαρβαρικὸν ρεῦμα νὰ κατασκευάσωμεν γλωσσικόν τι συμπύλημα ἄνωφελές καὶ δύσχρηστον τῷ συγγραφεῖ, ἀκατάληπτον δὲ τῷ ἡμετέρῳ λαῷ. Τουναντίον πέποιθα ὅτι διὰ τῆς ἀνακαθάρσεως τῆς ὡραίας διαλέκτου, ἀληθῶς ἐλληνικῆς, ἥ χρώμεθα νῦν, θέλομεν δυνηθῆ, ὡς εὖχεσθε τοῦτο, νὰ ἐθίσωμεν τὴν Εὐρώπην νὰ θεωρῇ τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν ὡς ζῶσαν δυναμένην ἔτι νὰ παραγάγῃ ἀριστουργήματα !

Τῇ αὐτῇ δὲ ἡμέρᾳ ὁ διάσημος Ἀκαδημαϊκὸς ἔγραφεν ἡμῖν ἐν ἐτέρᾳ ἐπιστολῇ του :

«

Δὲν εἶναι παράδοξον ὅτι ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα ἀρχαία τε καὶ νεωτέρα, τοσοῦτον ἀγνοεῖται (ἐν Εὐρώπῃ), ἐνῷ καὶ οἱ ἥττον εὐπαιδευτοὶ τῶν ἀνθρώπων δύνανται εὐχερῶς ν' ἀναγινώσκωσι τοὺς λατίνους συγγραφεῖς ; Ἐξ οὗ φορὰ τις τῶν πνευμάτων, ἧς οὐ σμικρὸν ἡ ἰταλικὴ φυλὴ ἐπωφελεῖται. Ἀποκαλοῦσιν ἡμᾶς νεολατίνοις : δὲν δυνάμεθα ἄρᾳ γε νὰ εἴμεθα ὡσαύτως νεοέλληνες, ἐὰν ἡ γνῶσις τῆς ἐλληνικῆς καθίστατο οἰκειότερα ἡμῖν ; Πῶς τοῦτο κατορθωθήσεται ; Εἶναι μία τῶν ἀσχολιῶν μου. Σύμπασα νῦν ἡ Γαλλία ἀσχολεῖται περὶ τὴν ἐκμάθησιν τῆς Γερμανικῆς, ἐπιβαλλομένης, τοῖς ἐξεταζομένοις ἐπὶ εἰσαγωγῇ εἰς τὴν Σχολὴν τοῦ Σαίν-Σύρ, τῆς συντάξεως γερμανικοῦ θέ-

1) Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη δὲν ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ναυτικοῦ.

ματος, ἄνευ λεξικοῦ Δὲν ὑπάρχει σχεδὸν εὐπορὸς πὺς οἰκογένεια ἐν ἣ δὲν εὐρίσκεται τροφὸς τις ἢ παιδαγωγὸς γερμανίς. Ἴδου εἶδος ἐπιδρομῆς περὶ οὗ αὐτὸς οὗτος ὁ Βίσμαρκ δὲν εἶχε σκεφθῇ. Κατακλύσατε λοιπὸν καὶ ὑμεῖς, ὡς οἱ ἄλλοι, τὸν κόσμον διὰ τῶν συγγραφῶν, τῶν σχολείων καὶ τῶν διδασκάλων ὑμῶν¹. "Απασα ἡ Ἑλλὰς δὲν συγκεντροῦται ἐν τῷ μικρῷ ἐλληνικῷ κράτει. Αὕτη διαχεῖται ἐπὶ ὁλοκλήρου τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς. Ἐπιμελείσθω τῆς γλώσσης αὐτῆς, τὸ ἐπαναλαμβάνω. Εἶναι τὸ ἄριστον μέσον πρὸς θεραπείαν τοῦ μέλλοντος αὐτῆς. Μὴ καταλείπετε πρὸ παντὸς τοσούτου ταχέως τὴν Ἀνατολὴν τοῖς Ἰταλοῖς δὲν ἤθελον σᾶς τὴν ἀποδώτῃ. Ὁμιλεῖται σήμερον ἡ ἰταλικὴ εἰς τοὺς λιμένας τῆς Ἀνατολῆς ὅσον καὶ ἡ ἐλληνικὴ περίπου. Καὶ τοῦτο βεβαίως δὲν εἶναι ἀκίνδυνον Ἡ ἡμετέρα συμβουλὴ ἔσεται διαρκῶς αὕτη: Προμαχεῖτε λυσσώδως τῆς ὑμετέρας γλώσσης. Οὐχὶ μόνον διότι αὕτη, ὡραία οὖσα, ἀποτελεῖ κληρονομίαν παντὸς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους· ἀλλὰ καὶ διότι ταύτῃ ὀφείλετε τὴν πατρίδα ὑμῶν».

Ὁ αὐτὸς ἐκ Παρισίων (23 Ἰανουαρίου 1890).

α

Οἱ ἐλληνισταὶ δυστυχῶς σπανίζουσιν ἐν Γαλλίᾳ, καὶ πλειότερον ἴσως ἢ ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἀνάγκη νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι πλεῖστοι αὐτῶν εἶναι ὅλως προσκεκολλημένοι εἰς τὰ ἴδια αὐτῶν ἔργα. Νομίζω ἐν τούτοις ὅτι δύνασθαι νὰ προσελκύσῃτε τὴν προσοχὴν ἐνίων τῶν παρ' ἡμῖν σοφῶν ἐκτιθέμενος αὐτοῖς εὐκρινῶς τὸν διωκόμενον ὑφ' ὑμῶν σκοπὸν. Εἴπατε αὐτοῖς ἐν πρώτοις ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀσμένως ἤθελον ἰδῇ καὶ ὡς ἐνδείξιν συμπαθείας ἤθελον θεωρήσῃ τὴν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ σχολικῇ ἐκπαιδεύσει παραδοχὴν προφορᾶς, ἥττον τῆς νῦν παρ' ἡμῖν ἐν χρήσει στρεβλότητος τὴν γλώσσαν αὐτῶν. Προσθέσατε ὅτι πάντες οἱ ἄγῳνες τῆς ἐν τῇ μικρᾷ Ἑλλάδι παιδαγωγίας² σκοποῦσιν εἰς

1) Πρὸς ἐπίτευξιν τούτου ἀνάγκη πρὸ παντὸς νὰ καταδειχθῇ τὸ ἀτελὲς τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς νεότητος οἰουδήποτε ἔθνους ἄνευ τῆς σπουδῆς τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων. Ἀληθές ὅτι ἐν Ἑσπερίᾳ νῦν ἐπικυνώθη λίαν ἡ φάλαγξ τῶν πολεμίων τῶν κλασικῶν σπουδῶν, ἀλλὰ καὶ οἱ τούτων ὑπέρμαχοι εὐτυχῶς δὲν ἐλλείπουσιν ὅλως· στηρίξωμεν λοιπὸν αὐτοὺς πάσῃ δυνάμει. ὑπέρτε τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἰδίᾳ καὶ τοῦ πολιτισμοῦ ἐν γένει.

2) Ἀλλοίμονον! ποῦ νὰ ἐγνώριζεν ὁ εὐγενὴς φιλέλλην τὰ τελευταῖα ἡμῶν.

συμπληρῶσιν τῆς νῦν λαλουμένης ἑλληνικῆς πρὸς τὴν ἀρχαίαν, τηρουμένης ἐν τούτοις πάντοτε γλώσσης εὐνοήτου τοῖς νῦν Ἑλλήσιν.

Τῶν χειρίστων ἰχνῶν ὅσα ἐπαφῆκεν ἐπὶ τοῦ ὑμετέρου ἐδάφους ἡ γοτθικὴ ἐπιδρομὴ εἶναι καὶ ἡ ὑποκατάστασις τοῦ τευτονικοῦ Μέλλοντος¹ μετὰ τοῦ βοηθητικοῦ αὐτοῦ ῥήματος εἰς τὸν ἄμεσον Μέλλοντα τοῦ ἀρχαίου ἰδιώματος. Κρατεῖ δ' ἐπίσης καὶ ἡ κατάχρησις τῶν οὐδετέρων λέξεων ἢ κατάχρησις ὅμως αὕτη εἶναι κατὰ πολλὰ ἤσσαν βαρεῖα. Εἶμαι γνώμης ὅτι ὑμεῖς αὐτοὶ πρέπει νὰ διευθύνετε τὴν ἀναμόρφωσιν τῆς γλώσσης ὑμῶν καὶ μὴ ἐπιτρέψετε ὅπως ἐπιβληθῇ ὑμῖν αὕτη· ἀλλὰ νομίζω συγχρόνως ὅτι μεγάλως θέλει ὠφελήσῃ ἡ π ρ ό κ λ η σ ι ς εὐ ρ ω π α ῖ κ ῆ ς σ υ ζ η τ ῆ σ ε ω ς ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου Ἡ παρεχόμενη ἡμῖν εὐκαιρία μοι φαίνεται θαυμασία ὅπως προσελκύσωμεν τὴν προσοχὴν τοῦ σοφοῦ κόσμου ἐπὶ τῆς ὠφελείας τῆς προσγενησομένης διὰ τῆς ἐν τοῖς σχολείοις διδασκαλίας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ὡς ζώσης γλώσσης, προτιμητέας τῆς λατινικῆς.

Δικαίως ἤθελεν ἀποδοκιμασθῇ ἡ ἀνάμειξις μου ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ· τούναντίον ὅμως λίαν προθύμως γενήσεται ὑποδεχτὴ ἡ ὑμέτερα. Ἐπεθύμουν δὲ νὰ συμβουλεύσω ὑμᾶς ὅπως ἀναθέσσετε πάσας τὰς ἐλπίδας ὑμῶν ἐπὶ τὸν κ. Duruy, ἂν μὴ ἡ κατάστασις τῆς υὑγείας αὐτοῦ δὲν ἀπηγόρευεν αὐτῷ, ἐπὶ τοῦ παρόντος τοῦλάχιστον, πᾶσαν κόπωσιν. Καλῶς ἐν τούτοις θὰ πράζετε γράφοντες αὐτῷ

Λίαν δυσχερῶς ἀποσπῶνται τῶν ἰδίων αὐτῶν ἐργασιῶν οἱ σοφοί, ἐὰν ὅμως παραστήσῃτε αὐτοῖς τὴν σπουδαιότητα τῆς μελέτης τοσοῦτον ζωτικοῦ ζητήματος ὡς τὸ ὑμέτερον, ἐὰν δεξιῶς κινήσῃτε τὸ ἐνδιαφέρον τινῶν ἐξ αὐτῶν, ἄλλοῖα ὅλως ἔσται ἡ ἀνχμένουσα ὑμᾶς ὑποδοχή. Μόνον διὰ τῆς δραστηριότητος καὶ ἐνεργείας τὰ πάντα σήμερον

ἐκπαιδευτικὰ νομοσχέδια τείνοντα νὰ ἐκβεβίσωσι τὰ ἑλληνικὰ τῶν σχολείων καὶ διακρίνοντα μεταξὺ μητρικῆς καὶ ἀρχαίας γλώσσης. Τῇ ἀληθείᾳ μετὰ τὸν διωγμὸν τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας ἐν μόνον ὑπολείπεται ἡμῖν πρὸς τελείαν ἐξόρτωσιν τοῦ ἐλληνισμοῦ, ὁ διωγμὸς τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων.

1) Τευτονικοῦ ἢ ὅχι, δὲν θεωρῶ τὸ ζήτημα τοῦτο λελυμένον. Πολὺ φοβοῦμαι ὅμως μήπως τὸ βοηθητικὸν τοῦ τοιοῦτου μέλλοντος εἶναι ἴσως τῶν λογίων κατασκευάσμα εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ θὲ νά, ὁ θεὸς ἡξέυρει, τίνων ἀρχαίων λέξεων συντρίμματος.

κατορθοῦνται. Τὸ ζήτημα τῆς διδασκαλίας τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης ἀνάγκη νὰ διεξαχθῇ ὡς ἡ κατάργησις τῆς δουλείας, ὡς ἡ τομὴ τοῦ Ἰσθμοῦ τοῦ Σουέζ!

Ὁ μεγαλειότερος σκόπελος καθ' οὗ κινδυνεύετε νὰ προσκρούσητε, εἶναι, τὸ ἐπαναλαμβάνω, ἡ ὑπὸ τῶν ἰδίων ἔργων ἀπορρόφησις ἐν τῇ ζωῇ οἱ συγγράφοντες. Εὐκόλως δὲν δύναται τις νὰ ἀποσπάσῃ αὐτοὺς τοῦ θέματος εἰς ὃ ἀφωσιώθησαν. Ἐν τούτοις ἐὰν κατορθώσητε ν' ἀντιληφθῶσι τὸ ἐνδιαφέρον, ὅπερ ἔγκειται ἐν τῇ παραβολῇ τῶν νεωτέρων ἐλληνικῶν κειμένων πρὸς τὰ τοῦ Θουκυδίδου, τοῦ Ξενοφῶντος, τοῦ Πλουτάρχου, τοῦ Ἡροδότου, δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι θέλουσι προσέξῃ εἰς ὑμᾶς.

Πέμπω ὑμῖν ἐπιστολὴν τοῦ σοφοῦ μεταφραστοῦ τοῦ Ἀριστοτέλους, Βαρθελεμῦ Σαίντ-Γλαίρ, περὶ τοῦ θέματος τούτου.

. Δὲν ἤθελον παρακινήσῃ ὑμᾶς εἰς προσληπάρησιν τῆς προσοχῆς τῶν παρ' ἡμῖν σοφῶν, ἀν δὲν ἐπρόκειτο περὶ ἐπιδείξεως πραγματώσεως ἰδέας γενικῆς καὶ γονίμου. «Ομιλοῦσιν ἔτι τὰ ἐλληνικὰ ἐν Ἀθήναις. Σὰς ἀποστέλλω τὴν ἀπόδειξιν τούτου. Ἐχετε τὴν καλωσύνην νὰ εἰδοποιήσητε περὶ τούτου τὸν κόσμον τῶν λογίων!» Ἰδοῦ, νομίζω ἐκεῖνο ὅπερ προσήκει νὰ εἴπητε αὐτοῖς. . . . Ἐν τῇ Γαλλικῇ Ἀκαδημίᾳ θέλετε εὖρῃ ἐλάχιστα αὐτῆς μέλη ἀσχολούμενα εἰδικῶς περὶ τὰς ἀρχαίας γλώσσας. . . . Ἡ Ἀκαδημία τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῆς φιλολογίας ἐγκύπτει πλειότερον εἰς τὴν μελέτην τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων. . . . Ἰδοῦ πᾶν ὅ,τι δύναμαι νὰ πράξω ὅπως συντελέσω εἰς ἔργον οὐτινος τὴν ἐπιτυχίαν ἀπὸ καρδίας εὐχομαι, προκειμένου περὶ σωτηρίας τῆς σπουδῆς τῆς γλώσσης, ἥτις ἐγγύτατα ἤδη ἀπειλεῖται νὰ προσενεχθῇ θυσία εἰς τὰς πρακτικῆς ὠφελείας λεγομένης γλώσσας, τὴν Ἀνακτικὴν καὶ τὴν Σινικὴν.»

Ὁ Βαρθελεμῦ Σαίντ-Γλαίρ, μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἠθικοπολιτικῶν Ἐπιστημῶν τῷ ναυάρχῳ Δὲ λὰ Γκραβιέρ.

Ἐν Παρίσις, 17 Ἰανουαρίου 1895.

« . . . Ἀληθὲς εἶναι ὅτι νῦν ἡ ἀρχαία ἐλληνικὴ καὶ ἡ νεωτέρα ἐλάχιστον διαφέρουσιν. Ἐλπίζω ὅτι μετὰ μικρὸν πᾶσα θέλει ἐκλείψῃ διαφορά¹. Τὸ ἔργον τῆς ἀφομοιώσεως ἤρξατο, ἀπὸ αἰῶνος, διὰ τοῦ θαυμα-

1) Πρέπει ἀκριβῶς νὰ ὀρίσθῃ ἐνταῦθα τίνα οἱ λόγοι θεωροῦσιν ἀφομοίωσιν ἀρχαίας καὶ νεωτέρας γλώσσης, ἵνα μὴ νομισθῶσι χιμαῖρας διώκοντες.

σίου τοῦ Κοραϊκῆ κηρύγματος καὶ ἄριστα πράττουσιν οἱ Ἕλληνες αὐτῶν ἐπόμενοι. Ἡ ἀρχαία γλῶσσα ἀρκεῖ αὐτοῖς, πρὸς τισι προσθήκαις ἀναγκαίως ὑπὸ τοῦ ἐνεστώτος πολιτισμοῦ γενησομένας. Ἡ ἀναγέννησις τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς γλώσσης, ἀνισταμένης ὑπὸ λαοῦ τοσοῦτον εὐφυοῦς καὶ τοιοῦτου μέλλοντος, εἶναι λίαν ἐπιθυμητὴ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ τούτου καὶ τῶν πεπολιτισμένων ἔθνων ὡσαύτως. Τὸ ἡμέτερον ὅλως ἐξαιρέτως θέλει ὠφεληθῇ ἐκ τούτου, βαρβάρων ἐν αὐτῷ ἐπιδιωκόντων τὴν κατάργησιν τῶν κλασικῶν σπουδῶν . . .

Ἄλλὰ πολὺς δὲν εἶχε παρέλθει χρόνος ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς «Ἱστορίας τοῦ Νευτικῶν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων» καὶ τῶν ἐπιστολῶν τούτων καὶ ἐν τῶν ἐγκριτωτάτων τῆς Γαλλίας περιοδικῶν φύλλων ἡ «Nouvelle Revue» ἡ ὑπὸ τῆς λογίας καὶ φιλέλληνος κυρίας Ἐδμόνδου Ἀδάμ διευθυνομένης ἐπέπεσε καθ' ἡμῶν καὶ κατὰ τῆς ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς καὶ τῷ προλόγῳ ἡμῶν διατυπωθείσης περὶ νεωτέρας γραφομένης ἐλληνικῆς γλώσσης θεωρίας, εἰ καὶ δὲν παρέλειψε νὰ ἐπιδαψιλεύσῃ ἡμῖν πλείστους ἐπαίνους ὑπὲρ τοῦ ἔργου ἡμῶν καθόλου, ἐφ' ᾧ καὶ δημοσίᾳ ἐκφράζομεν αὐτῇ τὴν εὐγνωμοσύνην ἡμῶν.

«Δὲν θέλομεν παρακολουθήσῃ τὸν κ. Ῥάδον, λέγει ἡ Nouvelle Revue, εἰς τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἐν τε τῷ προλόγῳ καὶ τῷ ἐπιλόγῳ, ἀναπτυσσόμενα περὶ τῆς γλώσσης ἢ ἐχρήσατο. Πιστεύοντες ταῦτα, ἔπρεπε νὰ τὸν καταταξῶμεν μεταξὺ ἐκείνων οἵτινες θέλουσι νὰ ἐπαναγάγῳ τὴν σύγχρονον ἐλληνικὴν γλῶσσαν εἰς τὸν τύπον τῆς ἀρχαίας. Ἐν τούτοις ἡ μετὰφρασις αὐτοῦ δὲν φαίνεται ἡμῖν ἀνταποκρινομένη εἰς τὰς προδιαγραφόμενας ὑπ' αὐτοῦ θεωρίας κλπ.» Ταῦτα δὲν εἶναι ἀκριβῆ, ὥς δ' εὐχερὲς εἶναι τῷ ἀναγνώστῃ, ἔχοντι

Διὰ τοῦτο δὲ προσέβη ὁ ἀναγνώστης λίαν εἰς τὸ περιεχόμενον τῆς ἐπιστολῆς ταύτης.

ὅπ' ὅψιν τὴν διαμειφθεῖσαν ἀλληλογραφίαν, νὰ καθορίσῃ τὴν περὶ τοῦ προκριτέου παρ' ἡμῖν γλωσσικοῦ τύπου γνώμην ἡμῶν, οὕτω καὶ εἰς ἡμᾶς εὐχερέστατον ὑπῆρξε νὰ διδῶμεν ὑπὸ τὰς ἀνωτέρω γραμμὰς τοὺς ἐν Παρισίοις γνωστοὺς πολεμίους τῆς καθαιρεοῦσης οἷτινες ἀκάματοι ὄντες διδῶνται, ἐν τῇ ἀκρισίᾳ αὐτῶν ἴσως, πάσης ἐργασίας συντελοῦσης εἰς ἀναβίωσιν τῶν ἐθνικῶν παραδόσεων, ἐν μὲν τῷ πρὸς ἐνθάρρυνσιν τῶν ἐλληνικῶν σπουδῶν ἐν Γαλλίᾳ συλλόγῳ παρορῶσι τὸ θαυμάσιον κατὰ τῆς ἐρασμικῆς προφορᾶς ἔργον τοῦ καθηγητοῦ ΠαπαΔημητράκοπούλου, ἐν δὲ τῷ γαλλικῷ τύπῳ καθ' ἑκάστην ἀναγράφουσι καὶ ἀπὸ πανεπιστημιακῆς ἑδρας κηρύττουσιν ὅτι οἱ αἱ σχέσις ὑπάρχει μεταξὺ γαλλικῆς καὶ λατινικῆς ἢ αὐτὴ μεταξὺ τῆς γλώσσης ἡμῶν καὶ τῆς ἀρχαίας

Οὐ μόνον δὲ ἡ Nouvelle Revue ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἰδιωτικῶς καὶ φιλίως ὅπως παρέσχον ἡμῖν ἀφθόνως μὴ ζητηθεῖσας συμβουλὰς «Λαμπρά, Λαμπρά! ἀλλὰ μακρὰν τοῦ Κόντου!» Δραττόμεθα καὶ πάλιν ἐνταῦθα τῆς εὐκαιρίας νὰ ἐπαναλάβωμεν ὅτι οἱ τοῦ Κόντου καταλαλοῦντες, πολὺ ὀλίγον ἐμελέτησαν αὐτόν. Ὁ Κόντος τὰς ἐργασίας τοῦ ὁποίου δυστυχῶς ἡμεῖς τε καὶ πολλοὶ τῶν γραφόντων δὲν ἠδυνήθημεν ἔτι ἐπαρκῶς νὰ ἐπωφεληθῶμεν, οὐχὶ μόνον οὐδενὶ ἐπιβάλλει τὴν χρῆσιν τῆς ἀττικῆς, ἀλλὰ καὶ συμβουλεύει τοὺς γράφοντας, ὅσῃς δὲν γινώσκουσιν πῶς ὀρθῶς πρέπει νὰ ἐξενεχθῇ δανεισθεῖσα τις ἀπὸ τῆς ἀρχαίας λέξις, ὅτι μυριάκις προτιμότερα ἀνάλογος δημῳδης. Ὁ Κόντος λέγει εἰς τοὺς ἀνόητως γράφοντας ἔσφη.λα, διατὶ γράφεις τὸ γελοῖον καὶ ἀνύπαρκτον τούτο ἔσφη.λα καὶ δὲν γράφεις τὸ κοινὸν ἔσφα.λα; ἢ ἀφοῦ θέλεις καλὰ καὶ σώνει τὸ ἀρχαῖον διατὶ δὲν γράφεις τότε τὸ ὀρθὸν ἔσφά.λην; Ἀλλ' ὁ

Κόντος δυνατὰ τοὺς δοκησισόφους τσούζει (κατὰ Ψυχ. ἀγγίζει, κατὰ Προβελεγ. ἴσως τσουνιδᾶ) καὶ δι' αὐτὸ ἔχει καὶ ἐχθροὺς λυσσώδεις. Θέλει δὲ λίαν δικαίως ὁ Κόντος τὰς λέξεις ἐν τῇ ἐκδοχῇ ἣν εἶχον ἐπὶ τῆς ἀκμῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἐνθυμοῦμαι ὅτι ὅταν μεταφράζων ποτὲ ἠδυνάτουν νὰ εὕρω τὴν κατάλληλον λέξιν, ἣν ἡ μὲν δημώδης δὲν ἔχει τὰ δὲ λεξικά ἐλησμόνησαν φαίνεται νὰ σημειώσωσι τὴν ὀρθὴν αὐτῆς σημασίαν, κατέφυγα εἰς πεντήκοντα σχεδὸν ψωρολογίους, ἀντικοντικούς τὸ πλεῖστον, «εἰς τὸν Κόντον, εἰς τὸν Κόντον» μ' ἔλεγον. Ἡρώτησα τὸν κ. Κόντον διὰ φίλου, μὴ γνωρίζων αὐτὸν προσωπικῶς. Ἰδοὺ ἡ κατάλληλος λέξις ἀπήντησεν ἀδιστάκτως. Μὰ πῶς ἀπήντησεν ὁ φίλος, οἱ λόγιοι, τὰ λεξικά λέγουσιν ἡμῖν ὅτι ἔχει σημασίαν ἀλλοίαν, κακὴν, ἡ λέξις. Ἡ λέξις μετέπεσεν, ἀπεκρίνατο ὁ κ. Κόντος, εἰς τοιαύτην σημασίαν αἰῶνας ὅλους μετὰ τὴν ἐλληνικὴν ἀκμὴν καὶ παρ' Ἀλεξανδρίνοις. Πῶς λοιπόν, θέλετε, Κύριοι, νὰ περιφρονῶμεν τὰ θαυμάσια, ἐκεῖνα ὑποδείγματα τῆς θειοτάτης τῶν γλωσσῶν, καὶ ν' ἀντλῶμεν ἀπὸ τοῦ μολυσματώδους τενάγους τῆς γλωσσικῆς ἡμῶν παρακμῆς;

Ὁ Κόντος εἶναι ὄντως ἀπολέμητος καὶ ἐν ταῖς θεωρίαις αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ ἐφαρμογῇ ἔτι. Διὰ τοῦτο βλέπετε καὶ τοὺς πολεμίους αὐτοῦ ἀναζητοῦντας ἀλλαχοῦ λαβὴν ὅπως ἀντεπεξέλθωσι κατ' αὐτοῦ. Οὕτω συνέβη καὶ ἐπ' ἐσχάτων· ἐξεστράτευσαν κατ' αὐτοῦ δι' ἣν ἔγραψεν ἐν ἀττικῷ ἰδιώματι ἐπιστολὴν πρὸς τὸν γραμματέα τοῦ ἐν Ἀμστελδοδάμφ φιλελληνικοῦ συλλόγου. Ἀλλὰ τίς τῶν λογίων κωλύεται πρὸς ἐτέρους λογίους νὰ γράφῃ, εἴτ' ἐν ἀτθίδι, εἴτ' ἐν λατινίδι φωνῇ, εἴτε καὶ ἐν σανσκριτικῇ, ζενδικῇ, ἢ συροχαλδαϊκῇ; Μήπως σημαίνει ὅτι θέλει νὰ ἐπιβάλλῃ

πασι τὰς γλώσσας ταύτας; Κατὰ ταῦτα ὁ Ὀλλανδὸς Κόμπετ λαμπρῶς ἐν Ξενοφοντείῳ γλώσση ἀλληλογραφῶν ἦτο πανάθλιός τις ὑπονομευτῆς τῆς νεερανδικῆς φιλολογίας; Ὁ δὲ Πρῶστος βασιλεὺς Φρειδερίκος ὁ μέγας, ὁλόκληρον σύγγραμμα γαλλιστὶ συγγράψας, ἄξιος λιθοβολισμοῦ; Ἀρκεῖ τὸ γραφὲν ἐν τινι γλώσση νὰ μὴ ἐγράφη ἀθλίως· βεβαίως δὲ τοιαύτην νὰ καταδείξωσι τὴν ἐπιστολὴν τοῦ κ. Κόντου, μόνον εἰς τὰ ὅμματα τῶν μὴ εἰδόντων δύνανται τὰ μοχθηρὰ ἐξονυχίσματα τῶν Βερναρδακῶν, ὧν ὁλόκληρος ὁ ἐπιστημονικὸς βίος οὐδὲν ἕτερον εἶναι ἢ σειρὰ συνεχῆς, ἀδιάλειπτος ἀμαρτιῶν¹.

1) Δὲν ἐννοοῦμεν ἐνταῦθα μόνον τὰ γραμματικὰ σφάλματα, τὰς γλωσσικὰς ἀτοπίας καὶ τοὺς ἐπιστημονικοὺς παραλογισμοὺς αὐτῶν οὐς τοσάκις καὶ Κόντος καὶ Χατζηδάκης ἤλεγξαν, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀναιδέεις αὐτῶν ἐπανειλημμένως φωραθείσας ἀπὸ τῆς ξένης φιλολογίας ὑπεξαίρέσεις, αἵτινες ὡς ἄριστα ἐξαγγέλλουσι τοὺς κακῆς πίστεως ἀνθρώπους τούτους, μίαν μόνην ἐπιτηδεύτητα κεκτημένους, πῶς νὰ διολισθαίνωσι πάντοτε τοῦ κυρίου θέματος ἐν πάσῃ συζητήσει. Τίς δὲν γινώσκει τὴν κλοπὴν ὁλοκλήρου τῆς σκηνῆς τῶν μαγισσῶν τοῦ Μάκβεθ, μετ' ἀπεριγράπτου ἀρελείας ἐγκτισθείσης μονοκομμάτου ἐν τῷ δράματι τῆς Κυρὰ Φροσύνης; Καὶ ὅτε οὗτοι διορισθέντες καθηγηταὶ ὑπέσχοντο ὅτι οὐχὶ ὡς οἱ ἄλλοι, οἱ ἑτερόρρωτοι, ἐκ γερμανικῶν, ἀγγλικῶν καὶ γαλλικῶν χυτῶν θὰ μετακενῶσι γνώσεις καὶ ἰδέας ἐν τοῖς πνευματικοῖς δέπνοις τῆς ἐλληνίδος νεότητος, ἀλλ' ἐκ τῆς χύτρας τῆς ἰδίας αὐτῶν σοφίας, τίς ἐλησμόνησεν ὅτι ὁ σκληρὸς Θερεϊανὸς μετ' οὐ πολλὰς ἡμέρας μακρὰν σειρὰν οὐχὶ χυτῶν πλέον, ἀλλ' αὐτουσίῳ ξενικῶν κειμένων παρέτασεν ἐν τῇ «Ἡμέρᾳ», ἀπ' ὧν ἐπὶ λέξει εἶχε μεταφράσῃ ὁ φοβερὸς τοῦ Ἑθνικοῦ Πανεπιστημίου διπλῶς καθηγητῆς αὐτοῦ τὸ ἐναρκτήριον αὐτοῦ μάθημα; "Ὅτε δὲ πάλιν τὸ ἀγριώτατον ὀνάγρου εἶδος, ὁ Ζέβρας, μετὰ φανῶν καὶ λαμπάδῳ ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν Βερναρδακῶν ἐκ τῶν δυσπροσίτων ἐρήμων τῆς μεσημβρινῆς κεντρῶς Ἀφρικῆς μεταγόμενος κατετάσσετο μεταξύ τῶν κατοικιδίῳ ζώων! Ἐν δὲ τοῖς προλεγομένοις τῶν Φοινισσῶν δὲν ἐξευτελίζεται ὁ μέγας Ἀριστοφάνης ἵνα ὑψωθῇ ὁ σοφὸς Εὐρίπιδης; Αὐτὸς ὁ Εὐρίπιδης ἐκ νεκρῶν ἀνιστάμενος ἤθελεν εἶπῃ τῷ παραβόλῳ αὐτοῦ ὑπερασπιστῇ «ἡσύχασον ἀδελφέ, μὴ τὸ παρακάμης!» Τίς δὲ δύναται νὰ λησμο-

Ἐλέγομεν λοιπὸν ὅτι ἐκτὸς τῆς *Nouvelle Revue* καὶ ἄλλοι προσεφέρθησαν ἡμῖν πρόθυμοι σόμβουλοι ἢ ἐπικριταὶ καὶ τινεῖς μάλιστα ἀνὴρ καλὸς κάγαθός ἐξαρχὴ μοι «Τοσοῦτον λοιπὸν παρεσύρθη, νεοσύλλεκτε; Εὐρίσκεσαι εἰς κακὰ νερά, μὰ τὴν ἀλήθειαν, καὶ σὲ λυποῦμαι!» Τοῦτο ἀνέμνησεν ἡμῖν τὴν παλαιὰν ἱστορίαν τοῦ ἀπρωστάντος ἀπὸ τοῦ Καίσαρος στρατηγοῦ Λαβιηνοῦ. Ὅτε ὁ Λαβιηνὸς πολυαρίθμου στρατιᾶς ἡγούμενος συνηντήθη πρὸ τῆς ἐν Θάψφ μάχης ἐν τοῖς ἀφρικανικοῖς πεδίοις μετὰ τοῦ Καίσαρος διώκοντος αὐτὸν μετὰ τρισχιλίων μόνον πεζῶν, ἀλλὰ τῆς δεκάτης λεγεῶνος, προβάς ἔφιππος ἐφώνησε πρὸς τοὺς Καίσαρικοὺς «Αἶ! νεοσύλλεκτε! πολὺ εἶσαι ῥιψοκίνδυνος! Σοὶ ἀφῆρεσε λοιπὸν τὸ λογικὸν διὰ τῶν μεγαλαυχιῶν αὐτοῦ. Μὰ τὸν Ἡρακλῆ! εἰς πολὺ δυσχερῆ θέσιν σὲ περιήγαγε καὶ σὲ λυποῦμαι!» — «Ἀπατάσαι, ἀπεκρίνατο αὐτῷ στρατιώτης τις, δὲν εἶμαι νεοσύλλεκτος ἀλλὰ βε-

νήσῃ τὴν χρυσὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἡ πάνσοφος αὕτη ἀδελφικὴ ξυνωρίς τὴν μὲν Ἀττικὴν γεφύρα τῇ *Εὐβοίᾳ* συνῆπτεν. Θέτιν δὲ τὴν μητέρα τοῦ Ἀχιλλέως ὑπάνδρευε μετὰ τοῦ Ὀκεανοῦ, Κλέωνα δὲ τὸν βυρσοδέψην εἰς ἀλλαντοπόλιν (!) μετέβαλλε καὶ τὸν Φρίξον καὶ τὴν Ἑλλην καθίζων ἐπὶ τοῦ «χρυσοῦ δέρατος», περιέγραφε αὐτὸ ἱπτάμενον ὑπὲρ τὴν θάλασσαν καὶ πῶς εἶτα πάλιν ἡ Ἑλλή ἐκπεσοῦσα ἀπὸ τοῦ «χρυσοῦ δέρατος» ἐπνίγη, καὶ ἄλλα καὶ ἄλλα ἑτεροτούργει ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς, δυνάμενα νὰ συγκριθῶσι μόνον πρὸς τοὺς «εὐσεβεῖς», τὴν «ῥητίνην τοῦ γάλακτος», τὴν *Παραγίαν* τῆς *Μυκῶνου* (Μαντῶ Μαυρογένους), καὶ τὸ *Καλερδέριον* (Χαλάνδρι), τοὺς ἐστεμένους ἕπλους, τὸ ἀποθερτουζωθὲν ἀργούριον κλπ. ὅσα παρήγαγεν ἐπ' ἐσχάτων ὁ παρ' ἡμῖν κρατῶν φιλόλογος πριαπισμὸς. Ἀλλὰ ἀρκοῦσι ταῦτα. Δὲν τάσσομεν ἡμῖν αὐτοῖς τὸ ἄχαρι τοῦτο ἔργον· τὴν ἐπίδειξιν δηλ. τῆς κατεσπιλωμένης δορᾶς τῶν παρ' ἡμῖν δοκησισόφων, εἰμὶ ἐφ' ὅσον τοῦτο δύναται νὰ συντείνῃ εἰς κατάθραυσιν, καὶ τοῦτο κρίνομεν σωτηριωδέστατον, τῆς στρογγύλης τραπέζης τῶν ἐπιτηδείων ἱπποτῶν τοῦ ἀμοιβαίου θαυμασμοῦ περὶ ἣν οὗτοι καθήμενοι ἐργάζονται εἰς ἀφανισμόν πάσης περὶ ὁρθοῦ καὶ ἀληθοῦς παρ' ἡμῖν ἰδέας.

τεράνος τῆς δεκάτης, καὶ ἀφαιρῶν τὴν περικεφαλαίαν του·
 'Αναγνώρισόν με, ἀνακράζει, ἢ μᾶλλον ἀναγνώρισόν με ἐκ
 τούτου,» καὶ μεθ' ὁρμῆς βάλλει τὸν φοβερὸν ῥωμαϊκὸν ὑσ-
 σόν. Μόλις διέφυγε τὸν βέβαιον θάνατον ὁ Λαβιηνὸς, ἀνορ-
 θώσας τὸν ἵππον αὐτοῦ κατὰ τὸ στέρνον πληγέντα. Δὲν
 ἀρμόζει βεβαίως ἡμῖν τοιαύτη ὑπερήφανος ἀπάντησις, ἀ-
 ναντιρρήτως ὅμως ἀνήκει αὕτη εἰς πάντας τοὺς ἀπὸ τῆς
 καταβολῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους γενναίους ἀνακαθαρ-
 τὰς τοῦ γραπτοῦ ἡμῶν λόγου. Ἄν οἱ Ῥωμαῖοι πολεμισταὶ
 παρεσύρθησαν ὑπὸ τῶν λαμπρῶν λόγων τοῦ φαλακροῦ Καί-
 σαρρος ἄγοντος αὐτοὺς εἰς κατάλυσιν τῆς ἰδίας αὐτῶν ἐ-
 λευθερίας, πῶς ἤθελες οἱ ἐν Ἑλλάδι ἀληθῶς τὰ γράμματα
 φιλήσαντες νὰ μὴ ἀκολουθήσωσι τὸν μέγαν Κοραῆν κηρύσ-
 сонτα τὴν διὰ τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων ἀναγέννησιν τῆς
 πατρίδος, τὴν ἀνόρθωσιν τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν γλώσσης, τὴν
 ἀπολύμανσιν ἡμῶν αὐτῶν καὶ τὴν τελείαν τῆς ἐλευθερίας
 ἀποκατάστασιν; Πρόσεχε δὲ καλῶς νῦν, ὦ φίλε! διότι
 δόρυ κρατοῦμεν τὴν ὀξύαιχμον ἀλήθειαν, πολλῶ φοβερω-
 τέραν τοῦ ῥωμαϊκοῦ ὑσσοῦ, δόρυ κατ' ἐξοχὴν ἐλληνικόν,
 ὅπερ ὁσάκις ἡ Ἑλλὰς ἔγνω στερεῶς νὰ κρατήσῃ παντα-
 χόθεν τὸν βαρβαρισμὸν ἀπέωσε καὶ τὰ σκότῃ διέλυσε· συμ-
 παραστάτας δ' ἔχομεν κρατίστους τινὰς τῆς ἐπιστήμης ἐν τῇ
 ξένῃ στρατιῷτας, μεταξὺ ἄλλων τὸν ἡγέτην τοῦ ἐν Γαλλίᾳ
 φιλελληνισμοῦ, Ζουριέν δὲ λὰ Γκραβιέρ, τῆς ἀρχαίας εὐ-
 κλείας ἡμῶν θαυμαστήν, τῆς μικρᾶς ἡμῶν πατρίδος φί-
 λον, οὐχὶ σκιαμαχοῦντα τινὰ λογιώτατον, ἀλλὰ τεσσαρά-
 χοντα μὲν τόμους σοφίας πληρώσαντα, ἀείποτε δὲ δι'
 αὐτῶν τὰ πρακτικώτατα, πανθομολογουμένως, συμβουλεύ-
 σαντα· ἄνδρα τὰ μάλιστα τῶν ἀνθρωπίνων ἔμπειρον, ὀλο-
 κλήρων στρατιῶν πέραν θαλάσσης ἡγησάμενον. Εἰς τῆς Ἑλ-

λάδος τὴν ἀνάστασιν τείνουσιν ἡμῖν οἱ πεφωτισμένοι οὗτοι φιλέλληνες χεῖρα βοηθὸν καὶ ἡμεῖς θέλομεν ν' ἀναστήσωμεν τὸ *Ῥωμέικο* ;

Ἄλλὰ καιρὸς πλέον νὰ ἴδωμεν πῶς ἀνεκινήθη ἐκ νέου ἐν Γαλλίᾳ τὸ ζήτημα περὶ τῆς παραδοχῆς τῆς ἡμετέρας προφορᾶς ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης· ἂν ἐκ τῆς καταργήσεως τῆς ἐρασμικῆς προφορᾶς δύναται νὰ προκύψῃ ὑπὲρ ἡμῶν πρακτικὴ τις ὠφέλεια· πῶς εἶναι νῦν τὰ πνεύματα ὑπὲρ τοιαύτης τινὸς μεταρρυθμίσεως διατεθειμένα ἐν Γαλλίᾳ καὶ ποία ἡ πρὸς τοῦτο γινομένη ἄχρι τοῦδε ἐργασία.

B.

«Aux sommets d'orient enfin le soleil brille.
Et des trompeuses nuits chasse l'obscurité ;
Sur le mensonge ainsi prévaut la vérité».

Εἰς ἀπάντησιν ἄλλων τινῶν τελευταίων αὐτοῦ ἐπιστο-
λῶν ἀπηύθυνα πρὸς τὸν ναύαρχον τὰ ἐξῆς :

Εὐγνωμονῶ ὑμῖν ἐπὶ τῷ ὑμετέρῳ ὑπὲρ ἑμοῦ ἐνδιαφέροντι, πολὺ δὲ πλειότερον ἐπὶ τῷ περὶ τοῦ μέλλοντος τῆς πατρίδος μου τοιούτῳ. Ἡ ἔκφρασις ὡσαύτως τῶν φιλελληνικῶν αἰσθημάτων ἀνδρός, οἷος ὁ Βαρθελεμῦ Σαϊντ-Ίλαίρ, βαθέως μὲ συνεκίνησεν. Ἄ! δὲν δύνασθε νὰ φαντασθῆτε οἶαν ἄξίαν χέκτῃται δι' ἡμᾶς ἐνθαρρύνσεις προερχόμεναι ἐκ τῆς ἐστίας τῶν φώτων, τῶν νέων τούτων Ἀθηνῶν τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ!

Τὸ πλεῖστον τῶν ἡμετέρων λογίων θεωροῦσι τὴν Γαλλίαν ὡς τὸ ἔθνος τὸ διαδεχθὲν τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα ἐν τῇ καλλιέργίᾳ παντὸς εὐγενοῦς καὶ ὑψηλοῦ. Ἡ ἀρχαία ἡμῶν γλῶσσα ἔχει καὶ αὕτη ἐπίσης τὰ δικαιώματα αὐτῆς ἐπὶ τῆς γαλλικῆς. Ἡ Φώκαια βεβαίως τοσοῦτον ταχέως δὲν δύναται νὰ λησμονηθῇ. Ὁ σύγχρονος γαλλικὸς κόσμος μήπως εἶναι ἄρά γε νέα τις φάσις τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ; Ὅπως καὶ ἂν ἔχωτι τὰ πράγματα, ἀσθενεστάτη τις μόνον πνευματικὴ ἐπικοινωνία ὑπάρχει νῦν μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἑλλάδος, μεθ' ὅλην τὴν ταυτότητα τῶν αἰσθημάτων ἀμφοτέρων τῶν ἐθνῶν. Καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς ἡμᾶς, οὐχὶ βεβαίως διὰ τῶν κακῶς μεταπεφρασμένων ἐπιφυλλίδων ἐκ τῶν γαλλικῶν ἐφημερίδων δυνησόμεθα νὰ ἐπωφεληθῶμεν τῆς παρ' ὑμῖν πνευματικῆς κινήσεως. Ἀγνοοῦμεν τὰ τρία τέταρτα τῶν ἐν Γαλίᾳ μεθ' ἡμέραν δημοσιευομένων σοβῶν συγγραφῶν. Τούναντίον πᾶν βιβλίον ἐκδιδόμενον ἐν Γερμανίᾳ, καὶ περὶ τῆς ἡμετέρας φιλολογίας ἢ τῆς ἡμετέρας ἱστορίας πραγματευόμενον παρευθὺς ἀναγράφεται καὶ σχολιάζεται ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἐξ ἐπαγγέλματος φιλόλογων, εἰς διηνεκῇ τελούντων σχέσεις μετὰ τῶν ἐν Γερμανίᾳ σοφῶν.

Καὶ ὁμῶς τὸ γερμανικὸν πνεῦμα εἶναι ὅλως ἡμῖν ξένον καὶ ἥκιστα ἀρμόζει ἡμῖν ὑπερβολὴν δὲ δὲν λέγω ἰσχυριζόμενος ὅτι οἱ ἡμέτεροι ἐκ-
 γερμανισθέντες φιλόλογοι οὐχὶ μόνον ἀκατάληπτοι, ἀλλὰ καὶ μισητοὶ
 κατέστησαν τῷ ἡμετέρῳ λαῷ, τῆς ἀφορήτου αὐτῶν σχολαστικότητος
 ἕνεκα. Καὶ οὐδόλως πρέπει νὰ φανῇ παράδοξον ὅτι τὰ ἄριστα καὶ δη-
 μοφιλέστερα φιλολογικὰ ἔργα τὰ ἐν τῇ συγχρόνῳ ἡμῶν γλώσσῃ γρα-
 φέντα εἶναι τὸ προῖον τῆς γραφίδος παλαιῶν τῆς νομικῆς σπουδαστῶν.
 Οἱ ἡμέτεροι τῆς νομικῆς φοιτηταὶ δὲν ἤξεύρω πῶς, κατέστησαν τὴν
 γαλλικὴν φιλολογίαν τὸ προσφιλέστατον αὐτῶν ἀνάγνωσμα. Οἷους λαμ-
 προὺς καρποὺς θὰ ἠδύναντο οἱ περὶ τὰ ἀρχαῖα κείμενα ἐντριβέστατοι
 ἡμῶν φιλόλογοι ἂν δὲν ἦσαν σχεδὸν ὁλοσχερῶς τῶν γαλλικῶν γραμμα-
 τῶν διεξευγμένοι. Καθιδρῦσαι λοιπὸν σχέσεις μεταξὺ τῶν λογίων Γάλ-
 λων καὶ Ἑλλήνων, εἰσαγαγεῖν δ' ἐν τῇ Γαλλίᾳ τὴν διδασκαλίαν τῆς
 ἡμετέρας γλώσσης, ὡς ζωσῆς, ἰδοὺ τί πλείστοι ἐνταῦθα διαλογιζόμεθα
 ὡς ἀρίστην τινὰ τῆς προόδου ἡμῶν ἐγγύην. Ἀλλ' εἶναι ἄρα γε κα-
 τ' ὁρθωτὴ ἐν Γαλλίᾳ ἡ διδασκαλία τῆς ἐλληνικῆς, ὡς ζωσῆς γλώσσης ;
 Εἶναι δυνατόν νὰ συμπεριληφθῇ ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ διδασκαλίᾳ ἀρχαῖα
 τε καὶ σύγχρονα ἐλληνικὴ γλῶσσα ; Τίς δ' ἤθελεν εὐχερῶς πεισθῇ ὅτι
 πάντα ταῦτα εἶναι δυνατόα : Νομίζω ἐν τούτοις ὅτι καὶ τοῦτο θὰ κα-
 τ' ὁρθοῦτο, προσκαλουμένων Ἑλλήνων ὅπως διδάξωσιν ἐν Γαλλίᾳ κατὰ
 τὴν μέθοδον (ἐν μόνον κείμενον ὑπάρχει ἐν τοῖς ἡμέτεροις γυμνασίοις,
 τὸ ἀρχαῖον) καὶ τὴν προφορὰν ἡμῶν,¹ ἥ τις ἀξίζει τὸ τέλος κα-
 πῶς πλειότερον τῆς τοῦ Ἑράσμου. Ὁ Ampère δὲν εἶχε

1) Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν διδαχὴν τῆς ἡμετέρας προφορᾶς ἐν τῇ Δύσει ὁ
 Α. Ρ. Ραγκαθῆς, ὅστις εἶπερ τις καὶ ἄλλος εἰργάσθη ὑπὲρ τῆς ἀναβιώσεως
 τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης ἐν τῇ Δύσει, προέτεινεν ἄλλοτε τῷ Jules Simon,
 ὑπουργοῦντι, εὐφυστάτον σύστημα. Κατ' αὐτὸ ἐλληνοπαῖδες ἐκπαιδευόμε-
 νοι ἐν τοῖς γαλλικοῖς κολλεγίοις ἤθελον χρησιμεύειν συγχρόνως ἐν αὐτοῖς
 καὶ ὡς διδάσκαλοι τῆς καθ' ἡμᾶς προφορᾶς, διότι πολὺς θὰ παρήρχετο
 χρόνος μέχρις οὗ οἱ ἐν τῇ Ecole Normale μαθητεύοντες, γενόμενοι καθη-
 γηταὶ μεταρρυθμίσει τὴν προφορὰν ἐν πᾶσι τοῖς διδασκῆσιν τῆς Γαλλίας.
 Τῶν προτάσεων τούτων δεκτῶν κατ' ἀρχὴν γενομένων, ἡ Γαλλία ἀνελάμ-
 βανε τὸ ἥμισυ τῆς δαπάνης τῶν ὑποτροφιῶν τῶν νέων ἐπὶ τῷ ὄρῳ τῆς ἀνα-
 λήψεως τοῦ ἑτέρου ἡμίσεως ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους

βεβαίως ἄδικον λέγων «Κάλλιον νὰ ὁμιλῇ τις τὰ ἑλληνικά ὥς οἱ ἐπαῖ-
ται τῶν Ἀθηνῶν παρὰ ὥς οἱ ἑλληνισταὶ τῆς Ῥοττερδάμης».

Τῆς ἐπιστολῆς ταύτης εἰ καὶ παρεκβαινούσης ἔν τισι τοῦ κυρίου ἡμῶν θέματος, δὲν ἠθέλησα νὰ παραλείψω οὐδὲ γραμμὴν, διότι φοβοῦμαι μήπως δέν μοι παρασχεθῇ καὶ πάλιν εὐκαιρία ὅπως δηλώσω τὴν ταπεινὴν μου γνώμην καὶ πεποίησιν ὅτι τὸ γερμανικὸν παρ' ἡμῖν κρατοῦν σύστημα ἐκπαιδεύσεως μεγάλως συνετέλεσε καὶ τοῦτο, πρὸς τῇ λοιπῇ ἡμῶν ἀβελτηρίᾳ, εἰς τὴν σχολειακὴν ἡμῶν παράλυσιν καὶ ἐκπαιδευτικὴν ἀγονίαν. Αἱ γερμανικαὶ μέθοδοι καὶ τὰ γερμανικὰ συστήματα ἥκιστα ἀρμόζουσιν ἡμῖν, διαφόρου πνεύματος καὶ χαρακτῆρος ἔσθαι. Ἐν τῇ ἀνωτάτῃ παιδεύσει ἡ πλήρης εἰς ἑαυτὸν ἐγκατάλειψις τοῦ σπουδαστοῦ μετέπεσεν εἰς ἐντελῆ ἀταξίαν. Τὸ Πανεπιστήμιον μάλιστα ἐπ' ἐσχάτων κατέστη ἐντελὴς κυκεών. Ἐν ταῖς πλείσταis τῶν σχολῶν μετὰ μακρὰν φοίτησιν ἐν αὐταῖς ὁ ἀκαδημαϊκὸς πολίτης παρίσταται τέλος ἐνώπιον τῶν καθηγητῶν αὐτοῦ, οἵτινες οὐχὶ μόνον περὶ τοῦ φοιτητικοῦ αὐτοῦ βίου καὶ τῆς μαθητικῆς αὐτοῦ ἀξίας δέν ἔχουσιν εἰδῆσιν τινα, ἀλλ' οὔτε καὶ ἐξ ὄψεως τὸν γνωρίζουσιν. Καὶ ὁμως καλοῦνται νὰ περιβάλωσιν αὐτὸν διὰ τοῦ ὑψίστου ἀξιώματος, διὰ τοῦ μόνου ἀληθοῦς τίτλου, ὃν πεπολιτισμένη τις κοινωνία εἰς ἔγκριτόν τι αὐτῆς μέλος δύναται ν' ἀπονείμῃ. Ἡ δοκιμασία ἦν ἐπὶ διδασκαρίᾳ ὑφιστάμεθα ἔχει τι τὸ ἀπαισίως ἐπιπόλαιον. Ὁ πολυάσχολος καθηγητῆς ἀφικνεῖται ἀσθμαίνων καὶ ἐξώρας πολλάκις, ἄλλος μὲν ἀπὸ τοῦ δικαστηρίου, ἄλλος ἀπὸ τῶν ἀτελευτήτων αὐτοῦ ἰατρικῶν ἐπισκέψεων, καὶ πρῶτον ἴσως τὸ νῦν συναντῶμενος μετὰ τοῦ ἐξεταζομένου ἀνθρώπου, πρῶτον νῦν ἴσως εἰς αὐτὸν προσέχων, ἀπευθύνει αὐτῷ καλπάζων ἔρω-

τήσεις τινάς, σημειοῖ τὴν περὶ αὐτοῦ κρίσιν μετ' ἐκ-
 πληττούσης πεποιθήσεως καὶ τὸν πῖλον πολλάκις εὐθύς ἀ-
 μέσως μετὰ τοῦτο ἀναλαμβάνων δρομαῖος καταλείπει τὴν
 αἰθουσάν τῶν ἐξετάσεων. Ἡ ἐξακολουθοῦσα δίκη, οἱ λει-
 ποψυχοῦντες ἀσθενεῖς, δὲν ἡξεύρω τί ἄλλο, δὲν δύνανται
 βεβαίως ν' ἀναμένωσιν. Οὐδέποτε δύναμαι ν' ἀναμνησθῶ,
 ἄνευ βαθυτάτου αἰσθήματος ἄλλους τὰς ἡμέρας τῆς διδα-
 κτορικῆς μου ἀναγορεύσεως. Ἀναγορευομένη διδάκτωρ ἐνῶ
 φίλος μου καὶ συμμελετητῆς ἄριστα κατηρτισμένος κατὰ
 τε τὴν ἐγκύκλιον καὶ ἀκαδημαϊκὴν παιδείουσιν, πολὺ προσω-
 τέρω ἐμοῦ εἰς τὰς τρίβους τῆς ἐπιστήμης χωρήσας καὶ εἰς
 οὗτινος τὴν συμμελέτην, καὶ διδασκαλίαν ἔτι δύναμαι εἰ-
 πεῖν, ὥφειλον τὸ μικρόν μου ἐπιστημονικὸν ἐφόδιον μεθ' οὗ
 παρέστην ἐνώπιον τῶν κ.κ. καθηγητῶν, ἐτάσσετο ἐν τοῖς
 χειμαζομένοις. Τεσσάρων καὶ πέντε ἐτῶν κόποι οὕτω κρί-
 νονται ἐν μιᾷ ῥίπτῃ ὀφθαλμοῦ καὶ μόνῃ. Θανασίμως οὕτω
 πληγείς ὁ φιλότιμος νέος ἀπέλιπε τὴν ἰδίαν πατρίδα καὶ
 μακρὰν ἤδη τῆς πατρικῆς ἐστίας ἀνὰ τὰς χώρας τοῦ Γάγ-
 γου πλανᾶται ἀνταλλάξας τὸν λόγιον διὰ τοῦ κερδῶου
 Ἑρμοῦ, φεῦ! κατὰ τὸ φαινόμενον μόνον παραμυθητικωτέ-
 ρου. Δὲν ἐπαινῶ τὴν λιποψυχίαν, ἀφηγοῦμαι ἀπλῶς τὰ
 πράγματα ὡς ἐγένοντο. Εἶναι ταῦτα γεγονότα· ἀλλὰ μὴ
 ὑποθέσῃ τις ὅτι θέλω ἐνταῦθα νὰ κακίσω τοὺς καθηγητάς
 μου, πρὸς οὓς ἄλλως διατελῶ εὐγνωμονέστατος διὰ τὴν
 πρὸς ἐμὲ ἐπιείκειαν αὐτῶν. Ἡ σηπεδὼν εἶναι καθολική,
 οὐδέποτε δὲ τὰ πράγματα διορθοῦνται δι' ἀναζητήσεως
 ἀποδιομπομπαίου τινὸς τράγου. Προκριτώτερόν τι θὰ ἦτο ἡ
 μεταρρύθμισις τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ ἡμῶν ὀργανισμοῦ κατὰ σύ-
 στημα γαλλικώτερον. Σύστημα δηλ. πυκνοτέρων ἐγγραφῶν
 καὶ πυκνοτέρων ἐξετάσεων, διάκρισις δὲ τῆς πανεπιστη-

μιακῆς παιδεύσεως εἰς δύο μεγάλας κλάσεις, ἀντιστοιχοῦσας εἰς τὰς δύο τῆς ἀκαδημαϊκῆς νεότητος μοίρας, τὴν μὲν τῶν ὡς βιοποριστικὸν ἐπάγγελμα ἀναγκαζομένων ἰδίως τὴν ἐπιστήμην ν' ἀσκήσωσι, τὴν δὲ τῶν ἐφιεμένων εὐρυτέρως ἐπιστημονικῆς μορφώσεως ὅπως ὅλως εἰς τὴν ἐπιστήμην ἀφιερωθῶσιν.

Περὶ δὲ τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως τί πρῶτον τί δ' ὕστατον νὰ εἴπῃ τις, ἐν ἧ ἐν μὲν τοῖς κλασικοῖς διδασκῆτοῖς οὐδεμία γλῶσσα νεκρὰ ἢ ζῶσα καλῶς ἐκμανθάνεται, ἡ ἀρχαία φιλολογία σχεδὸν ἀγνοεῖται ὡς καὶ ἡ γενικὴ τοῦ κόσμου ἱστορία, τὸ δὲ χεῖριστον πάντων καὶ αὐτὴ ἡ ἐθνικὴ ἡμῶν ἱστορία στρεβλῶς ἐκδιδάσκεται· ἐν δὲ τοῖς πρακτικοῖς ἐκλήθησαν νὰ διδάξωσι παλαιοὶ τῶν Γυμνασίων καθηγηταὶ ὅλως ἀπαράσκευοι ἐπὶ τὴν νέαν πρακτικὴν διδασκαλίαν. Οἱ πλεῖστοι τῶν γερμανομαθῶν ἡμῶν καθηγητῶν ἀρκοῦν ἐπὶ τὸ ἔργον αὐτῶν ἐφόδιον θεωροῦσι τοῦ Κλάσεν ἢ τοῦ Πῶπ τὰ σχόλια καὶ διορθώματα, διδάσκουσι δὲ τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν φιλολογίαν μετὰ τῆς αὐτῆς ψυχρότητος καὶ ξηρότητος ὡς ἂν ἐδίδασκον σανσκριτικὴν γραμματικὴν.

Διὰ πάντα ταῦτα, δικαιολογῶν πρὸ ἐνὸς ἀκριβῶς ἔτους, παρὰ τινι γνώριμῳ φιλέλληνι, τὴν ἀπόφασίν μου ὅπως καταστήσω γνωστὰ τῇ ἡμετέρᾳ νεότητι ὅσα πλεϊότερα δυνηθῶ γαλλικὰ ἔργα ἐκ τῶν ἀναγομένων εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ φιλολογίαν ἡμῶν, ἔγραφον θαρρούντως τ' ἀκόλουθα.

«Μετὰ πολλοῦ τοῦ δικαίου ὁ πολὺς Ἰέφερσον εἶπεν: «ἕκαστος τῶν ἀνθρώπων δύο κέκτηται πατρίδας τὴν ἰδίαν καὶ τὴν Γαλλίαν» καὶ ἀριθμοῦμαι μετὰ τῶν ἐκείνων οἵτινες βαθέως αἰσθάνονται τὴν οὕτως ἐπιτυχῶς ἐκφρασθεῖσαν ταύτην ἰδέαν Ἡ σύγχρονος κοινωνία ὑπὸ τῆς Γαλλίας ἐν τῇ ὁδῷ τῆς ἐλευθερίας ὁδηγηθεῖσα, ἐὰν δὲν ὀφείλει αὐτῇ τὸ εἶναι, βεβαίως ὁμως τῇ ὀφείλει τὸ εἶναι. Ἡμεῖς δὲ οἱ Ἕλληνες ἰδίως πόσα δὲν ὀφείλομεν τῇ Γαλλίᾳ; . . . »

Καὶ εἶτα μετὰ τινὰ ἄλλα ἅπερ συντομίας χάριν παραλείπω ἐνταῦθα προσέθετον :

«Ὅπως ἄλλοτε ποτε ἐπωφελήθημεν τῆς κοινωνικῆς κινήσεως, ἣτις διεκρήρυξεν ἐν Γαλλίᾳ τὰ δίκαια τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα ἀνακτήσωμεν ἐν μέρει τὴν ἡμετέραν ἀνεξαρτησίαν, ἐπωφελούμεθα σήμερον, τῆς μεγάλης πνευματικῆς καὶ ἡθικῆς κινήσεως ἣτις παρ' ὑμῖν συντελεῖται· ἡ δὲ γαλλικὴ φιλολογία οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἔπαυσε θεωρουμένη σχεδὸν ἐθνικὴ ἐν Ἑλλάδι, εἰ καὶ ὑπάρχουσι μεταξὺ ἡμῶν εὐπτόητά τινὰ πνεύματα, ὧν εὐτυχῶς ὁσημέραι ὁ ἀριθμὸς ἐλαττοῦται, ἅτινα καταθαμβωθέντα ἐκ τῆς στιγμιαίας ὑπεροχῆς τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης, μετὰ τὰ γεγονότα τοῦ 1870, συγχέουσι τὴν ὕλικὴν ἰσχὺν μετὰ τῆς ἡθικῆς καὶ πνευματικῆς ἐπιδράσεως, ἣν πᾶσα τοῦ πολιτισμοῦ ἡγουμένη κοινωνία ἐξασκεῖ λεληθότως πως ἐπὶ τῆς ἀνθρωπότητος. Τὸ τοιοῦτον μάλιστα παρήγαγε ῥεῦμα τι πρὸς τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην, ἥςτινος τοσοῦτον ἀποτόμως εἶχομεν ἀπομακρυνθῆ διὰ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1862, καὶ ἣτις ἀντιπροσωπευθεῖσα παρ' ἡμῖν διὰ τῆς Βαυαρικῆς μόνον τεκμήριον τοῦ εὐεργετικοῦ αὐτῆς ἔργου κατέλιπε τὰς κακῶς κεχαραγμένας ὁδοὺς τῶν παλαιῶν συνοικιῶν τῶν Ἀθηνῶν καὶ παναθλίαν σχολαστικότητα βαρύνουσαν ἔτι ἐφ' ἡμᾶς. Τὸ σχεδὸν ἐξαφανισθὲν τοῦτο ῥεῦμα, γενναίως κατεπολεμήσαμεν, οὐχὶ ἐκ φανατισμοῦ δι' ὑπερβάλλουσαν πρὸς τὴν Γαλλίαν ἀγάπην, ἀλλ' ὁρμώμενοι ἐκ πεποιθήσεως ὅτι διὰ μόνου τοῦ γαλλικοῦ πνεύματος θέλομεν κατορθώσῃ ν' ἀντιληφθῶμεν τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ, μυηθῶμεν δὲ καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἐλευσίνια τῆς ἀρχαιότητος μυστήρια. Διότι τὸ γαλλικὸν πνεῦμα εἶναι κατ' ἐξοχὴν Ἀττικὸν πνεῦμα, εἶναι τὸ μόνον ὅπερ δυνάμεθα εὐτυχῶς νὰ σπουδάσωμεν, ἐνῶ τὸ ἐντεῦθεν τοῦ Μέλανος Δρυμοῦ πνέον, θέλει αἰετοτε μείνῃ ξένον πρὸς ἡμᾶς. Ἄλλη κοινωνία, ἄλλα ἥθη, ἄλλη μέθοδος συλλήψεως ἰδεῶν καὶ ἄλλος τρόπος ἐκφράσεως αὐτῶν. Ἄ! μόνον, μόνον διὰ τῶν Παρισίων μεταβαίνει τις σήμερον εἰς τὰς ἀρχαίας Ἀθήνας! Ἄλλως ἡμεῖς μόνοι, αἱ ἐλληνολατινικαὶ φυλαί, εἴμεθα οἱ ἀληθεῖς θεματοφύλακες τοῦ πνεύματος τοῦ αἰῶνος τοῦ Περικλέους, μεθ' ὅλα τὰ ἀτελεύτητα σχόλια ἅτινα οἱ ἐντεῦθεν τοῦ Ῥήνου γείτονές σας τυποῦσιν ὑπὸ τὰς ἐκδόσεις των τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων. Οἱ Γάλλοι συγγραφεῖς μετὰ δεξιότητος καὶ εὐφυΐας ἐκ τοῦ θησαυροῦ τῆς ἀρχαίας φιλολογίας ἀντλοῦντες παρήγαγον τὸ χολοσσιαῖον

ἔργον τῆς γαλλικῆς φιλολογίας, ὅπερ φωτίζει καὶ παρηγορεῖ τὸν κόσμον, συγχρόνως εἰς τε τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν ἀποτεϊνόμενον, ἀκριβῶς κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ἡμετέρων προγόνων οἵτινες διὰ τε τὴν ἀτομικὴν καὶ τὴν κοινωνικὴν ἢ πολιτικὴν ἀνατροφὴν, ἐθεώρουν ἀπαραίτητον τὴν ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ καλλιτερίαν ἀμφοτέρων τούτων τῶν στοιχείων τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως. Οἱ καθηγηταὶ ἡμῶν καὶ διδάσκαλοι ἐλησμόνησαν ὀλίγον τὸν Κοραῖν ἐλπίζω ὅμως ὅτι σὺν τῷ χρόνῳ νικηφόρος ἢ ἀλήθεια θέλει τοὺς ἐπαναγάγῃ πρὸς αὐτόν. Ἐχομεν μεγίστην ἀνάγκην ὅπως λίαν μετὰ τῶν ἡμετέρων προγόνων οἰκειωθῶμεν καὶ δὲν δυνάμεθα πλέον ν' ἀνεχώμεθα τὴν σχολαστικότητα καθιστᾶσαν ἡμᾶς πατραλοίας. Ἀνήκω εἰς τὴν σχολὴν ταύτην καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ Γάλλων συγγραφέων ὀδηγούμενος, κατάρθωσα νὰ γνωρίσω τὴν ἱστορίαν καὶ φιλολογίαν τῶν προπατόρων μου, καὶ δύναμαι πεποιθότως εἰπεῖν ὅτι αἰσθάνομαι ἑμαυτὸν πλείοτερον Ἀθηναῖον ἐκείνων οἵτινες μέχρι τῶν ὀχθῶν τοῦ Σπρέα ἐχώρησαν ὑποσχόμενοι ν' ἀνέυρωσι καὶ ἐπαναφέρωσιν ἡμῖν τὴν δᾶδα τοῦ Προμηθέως καὶ οὐδὲν ἄλλο ἐκεῖθεν ἡμῖν μετήγαγον ἢ τὴν χρῆσιν τοῦ ζύθου, στενὰς καρδίας καὶ ὀφεις στυγνάς. Ὑπὸ τῆς ιδέας κοινοῦ ἀγῶνος ἐμπνεόμενοι, οὗτινος νῦν ἡ Γαλλία τοσοῦτον ἐπιτυχῶς ἡγεῖται, ἡμεῖς αἱ ἐλληνολατινικαὶ φυλαί. μεθ' ὅλας τὰς λειποταξίας, ἐξακολουθήσωμεν μαχόμενοι κατὰ τοῦ καθ' ἡμῶν χειμάρρου. Ἐν' ἀνακτῆσωμεν ἐνώπιον τῆς ἀνθρωπότητος τὴν ὡς ἀπαραίτητων στοιχείων προόδου θέσιν ἡμῶν ἐξ ἧς ἐξέωσεν, οὕτως εἰπεῖν, ἡμᾶς ἢ ἐκ τῆς ἡττης τοῦ 1870 ἐκπτοηθεῖσα ἐλαφρότης, θεωρήσασα ἡμᾶς ὡς οὐδὲν ἑτερον ἐν τοῖς γράμμασι καὶ ταῖς ἐπιστήμασι ἀντιπροσωπεύοντας».

Ἐπανέλθωμεν νῦν ἐπὶ τὸ ζήτημα τῆς καταργήσεως τῆς ἑρασμικῆς προφορᾶς καὶ τῆς ἀναβιώσεως τῆς ἡμετέρας γλώσσης περὶ οὗ ὁ ναύαρχος ἐξηκολούθει γράφων ἡμῖν (23 Φεβρ. 1890):

«.....
Ἐν τῇ ἀπαντήσει μου σᾶς ἐσωκλείω ἐπιστολὴν τοῦ Βαρθελεμῆ Σαίντ-Γλαίρ. Ἡ ἡλικία τοῦ σοφοῦ φίλου μου — 84 ἔτη — δὲν θὰ τῷ ἐπέτρεπε ν' ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν τῆς φιλολογικῆς κινήσεως ἣν ἐπιθυμῶ νὰ ἶδω διαδηλουμένην ὑπὲρ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης. Τίς λοιπὸν

ἤθελεν ἔχει τὸν πρὸς τοῦτο ζῆλον καὶ τὴν ἀπαιτουμένην εἰδικότητα ; Πέμπω σοι ἐπετηρίδα τοῦ Ἰνστιτούτου Ἀναζητήσον ἐν αὐτῇ γνωστά τινὰ ὀνόματα καὶ κατὰστησον αὐτοὺς κοινωνοὺς τοῦ ζητήματος. Ὁ κ. Duguy, ὡς ὁ κ. Βαρθελεμῦ, ἀμιγοῦς δεῖται Σοφοκλέους καὶ οὐδεμίαν θὰ ἡννόει συγκατάβασιν. Ὁ κ. Περρῶ ἀναγινώσκει τὸν Ὅμηρον ἐκ τοῦ προχείρου καὶ αὕτη εἶναι ἡ συνήθης αὐτοῦ διασκέδασις ὅταν περιδιαβάξῃ παρὰ τὰ θαλάσσια λουτρά. Δύναται τις νὰ βεβαιώσῃ αὐτὸν ὅτι τὰ τέκνα τῶν νῦν Ἀθηναίων, εὐθὺς ἄφ' ἧς μάθωσι ν' ἀναγινώσκουσιν, εἶναι ἱκανὰ νὰ πράττωσι τὸ αὐτό ; Φοβοῦμαι πολὺ ὅτι δὲν δύναται, καὶ τοῦτο ἐν τούτοις ἔπρεπε νὰ εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ διακηρύξωμεν. Τὰ ἑλληνικά, ὡς νῦν διδάσκονται ἐν τοῖς ἡμετέροις σχολείοις, μόνον εἰς χάλκευσιν τεχνικῶν τινῶν ὄρων θέλουσι πάντοτε χρησιμεύει καὶ οὐδέποτε θὰ καταστῶσιν, ὡς τὰ λατινικά, γλῶσσα ἥς τῶν λεπτοτήτων ἡ δέωσις ἀπογεύεται τις. Ἡ πολυτιμοτάτη ἐκδούλευσις ἣν ἡ σύγχρονος Ἑλλάς δύναται νὰ παράσχῃ ἡμῖν εἶναι νὰ μᾶς καταστήσῃ εὐπρόσιτον τὴν γλῶσσαν τοῦ Ὁμήρου, ὡς εἶναι ἤδη ἡ Λατινική

Ἀδυνατῶ νὰ ὑποδαυλίσω τὸν ζῆλον τῶν ἐν τῷ Ἰνστιτούτῳ συναδέλφων μου. Καὶ πολὺ πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὅτι ἐπέτρεψαν εἰς ἐμὲ τὸν βέβηλον νὰ θέσω τὸν πόδα μου ἐντὸς περιυχῆς ἀποκλειστικῶς προωρισμένης μέχρι τοῦδε μόνοις τοῖς Ἑλληνισταῖς. Ἦθελον διακρίνῃ οὗτοι μετὰ μικρὸν προβάλλον διὰ τῆς λεοντῆς τὸ οὖς τοῦ κυρ Ἀλιθορόν¹. Αἰσθάνομαι ἐν τούτοις ὅτι ἀνεκίνησα ζήτημα ὅπερ ἀνάγκη θᾶσσον ἢ βραδύτερον νὰ λυθῇ. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα δὲν πρέπει νὰ τεθῇ εἰς ἴσην μοῖραν μὲ τὰ Ἑβραϊκὰ καὶ τὰ Σανσκριτικά. Γλῶσσα ἀπλῆ, ἀρμονικὴ, εὐχερῶς δυναμένη νὰ λαληθῇ, πλεονεκτεῖ τῆς λατινικῆς ὡς χρησιμεύουσα ἔτι ὡς ὄργανον συνδιαλέξεως.

Ἐνθυμοῦμαι ὅτι, ἐν τῇ νεότητί μου, εἶχον ἀκούσῃ τοῦ κ Φιρμίν Διδότου, ἑλληνιστοῦ ὀγδοηκοντούτου ἤδη τότε ὄντος, σωρεύοντος κατὰ τῆς νεωτέρας προφορᾶς ἐπιχειρήματα ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος δεδανεισμένα. Ὁ κ Διδότος παρετήρει ὅτι τὰ πρόβατα τοῦ Θεοκρίτου ἐβληχῶντο πιθανῶς ὡς τὰ ἡμέτερα καὶ ὅτι ἡ ῥωμέϊκη προφορὰ παρεμόρφου ἄκρως τὴν θρηνώδη αὐτῶν κραυγὴν. Προσέθετε ὅτι ἀπὸ τοῦ Μήτερ (Miter) οἱ Λατῖνοι οὐδέποτε ἤθελον δημιουργήσῃ.

1) Ὁ ὄνος παρὰ Λαφονταῖν.

τὸ mater καὶ ὑπεμίμησκει ὅτι ὁ Ἑρῳϊκὸς Στέφανος πικρῶς ἔσκω-
πτε τὸν ὑπ' αὐτοῦ ἀποκαλούμενον *iotacismus perpetuus*.
Πάντες οἱ λόγοι οὗτοι δὲν διεσάλευσαν τὴν ἐμὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ
ἑρασμικὴ προφορὰ καθίστα τὰ ἐλληνικὰ γλῶσσαν βάρβαρον, χαλικο-
πρόφερτον, καὶ τὴν ἐκμάθησιν αὐτῆς δυσχερεστέραν. Εἶμαι λοιπὸν γνώ-
μης νὰ ὁμολογήσωμεν τὴν ἥτταν μας ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ καὶ νὰ
προφέρωμεν τὴν ἐλληνικὴν ὡς προφέρεται αὕτη ἐν Ἀθήναις, ἔστω καὶ
μὲ κίνδυνον μὴ ἀπαντήσεως τῶν ἀμνάδων τοῦ Θεοκρίτου εἰς τὴν κλη-
σιν τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν. Ἐν παντὶ ζητήματι ἀνάγκη νὰ γινώσκωμεν
νὰ θυσιάζωμεν τὸ μέρος χάριν τοῦ ὅλου.

Ἀλλὰ συνήγορος ὡς ἐγὼ ἄπειρος, βλάβης ἀντὶ ὠφελείας θέλει γίνῃ
πρόξενος ἐν τῇ ὑμετέρᾳ ὑποθέσει. Ὑποστήριξον ταύτην σὺ αὐτός. Ἐ-
χεις πᾶν τὸ ἀπαιτούμενον, ὅπως κατορθώσης τὸν θρίαμβον αὐτῆς καὶ τὸν
θρίαμβον τοῦτον σοὶ εὐχομαι ἐξ ὅλης ψυχῆς.»

Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Βαρθελεμῦ Σαίντ Γλαίρ εἶχεν ὡς ἐξῆς:

Ἀγαπητέ μοι φίλε,

Νομίζω ὅτι τὰ ἐλληνικὰ δὲν δύνανται νὰ διδαχθῶσιν ὡς ζῶσα
γλῶσσα, ἂν μὴ οἱ Ἕλληνες ἐπανέλθωσιν ὁλοσχερῶς εἰς τὴν ἀρχαίαν
αὐτῶν γλῶσσαν². Πιστεύω εἰς τὴν ἐντελῇ σχεδὸν τῶν δύο γλωσσῶν
συνταύτισιν. Ἀλλὰ πότε συντελεσθήσεται αὕτη; Ἔως τότε λίαν πα-
ρακεκινδυνευμένη ἔσται ἡ ἀπόπειρα μεταβολῆς συστήματος, ἔστω καὶ
πλημμελεστάτου, ἣτις θὰ περιῆγεν ἡμᾶς εἰς χάος Ἀλλ' ἔχω ἑτερόν
τινα φόβον καὶ οὗτος εἶναι μήπως ἡ ἰακωβινικὴ ἀμάθεια κατορθώσῃ
τὴν κατάργησιν τῶν κλασικῶν σπουδῶν. Τοῦτο θὰ ἦτο αὐτόχρημα ἡ
καταστροφὴ αὐτοῦ τοῦ γαλλικοῦ πνεύματος. Καὶ ἐν τούτοις βαδίζομεν
πρὸς τοῦτο μεγάλοις βήμασιν.

Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ κ. Ράδου εἶναι ἐξαίρετος καὶ πάσας τὰς εὐχὰς αὐ-
τοῦ συμμερίζομαι. Ἀνάγκη ν' ἀναμένωμεν ἐν τούτοις πρὸς πραγμάτω-
σιν αὐτῶν. Βεβαίως ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι θέλει ἐκφρασθῇ καὶ ὁ ἡμέτε-
ρος συνάδελφος Duguy.»

Θεωρῶν τὰς περὶ ἀναβιώσεως ἐν τῇ Δύσει τῆς ἡμετέ-
ρας γλώσσης συζητήσεις ἀκάρπους, ἐφ' ὅσον δὲν λύεται τὸ

2) Εἴπομεν ἀλλαχοῦ πῶς ἐννοεῖ τὴν ὁλοσχερῇ ταύτην ἐπάνοδον.

ζήτημα τῆς ἐρασμικῆς προφορᾶς, ἀπηύθυνα περὶ τούτου τὴν ἐπομένην τῷ ναυάρχῳ ἐπιστολὴν.

« Ἀληθές ὅτι ὁ Ἑρασμος ἐδημιούργησε μέγα χάσμα μεταξύ τῆς λαλουμένης ἡμῶν γλώσσης καὶ τῆς γλώσσης τῶν Ἑλληνιστῶν τῆς Δύσεως. Πῶς λοιπὸν νὰ συνεννοηθῇ τις μετ' αὐτῶν καὶ μέγα ἐπὶ τὰ πρόσωβῆμα νὰ ποιήσῃται καταπίθων τὸν κόσμον ὅτι ἡ διδασκαλία τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, ὡς ζώσης, εἶναι δυνατὴ; Εὐτυχῶς ἀπανταχοῦ παρatreῖται νῦν ποιά τις κλίσις τῶν πνευμάτων ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας προφορᾶς. Ἡ Miss Dawes κρατεῖ νῦν ἐν Ἀγγλίᾳ τὴν σημαίαν τῆς μεταρρυθμίσεως. Τὸ βιβλίον τῆς σοφῆς νεάνιδος, οὗτινος τὸν εὐγλωττον πρόλογον ἀνέγκων ἐν ταῖς ἡμετέραις ἐφημερίσιν, ἐμποιεῖ, καθ' ἃ λέγεται, οὐ σμικρὰν ἐντύπωσιν τῷ λογίῳ κόσμῳ τῆς χώρας ἐκείνης. Φροβοῦμαι ἐν τούτοις ὅτι καὶ τὸ βιβλίον τοῦτο ἔτι δὲν εἶναι τὸ δυνάμενον νὰ καταρτίσῃ τὴν πλάνην. Τοῦτο ἀναμιθόλως θὰ κατάρθου ἡ συγγραφή τοῦ ἡμετέρου σοφοῦ ΠαπαΔημητρακοπούλου ἂν ᾗτο γεγραμμένη γαλλιστί, ἀγγλιστί ἢ γερμανιστί. Τὸ ἔργον τοῦτο λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ πέμψω ὑμῖν σὺν τῇ παρούσῃ. »

Δὲν δυνάμεθα βεβαίως ν' ἀρνηθῶμεν τοὺς χωρίζοντας ἡμᾶς ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Περικλέους αἰῶνας, ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὸ ζήτημα τῆς προφορᾶς τῆς ἡμετέρας γλώσσης, δὲν δυνάμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι ἡ νῦν παρ' ἡμῖν ἐν χρήσει εἶναι ἀπαρалаλλάκτως, ἀκριβῶς ἡ αὐτὴ καὶ ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Δημοσθένους· καὶ οὐδὲ ἀμφιβάλλομεν κἂν ὅτι παρὰ τῷ λεπτότατον ἔχοντι τὸ οὖς ἐλληνικῶ καὶ ἰδίως Ἀθηναϊκῶ λαῶ ὑπῆρχε χάρις τις προφορᾶς καὶ εὐμολπίᾳ ἄγνωστος ἡμῖν πρὸς δὲ καὶ ποιά τις διαστολὴ τῶν μακρῶν ἀπὸ τῶν βραχέων. Ἐν τούτοις ἐπειδὴ μέχρι τῆς εὐρέσεως τῆς ἀληθοῦς προφορᾶς, καὶ ἀμφιβάλλομεν ἂν τοῦτο καταστῇ ποτὲ ἐν πᾶσι δυνατόν, διὰ σπουδῆς ἐπ' αὐτῶν τούτων τῶν ζώσων ἐλληνικῶν διαλέκτων, καθ' ὅσον αὐταὶ περισώζονται, δὲν εἶνε φρόνιμον οὐδ'

εὐφυές νὰ δεχώμεθα ὅτε μὲν ταύτην ὅτε δὲ ἐκείνην περὶ προφορᾶς θεωρίαν, προκριτότερον ν' ἀκολουθῶμεν τὸ ἐκ παραδόσεως κληροδοτηθὲν ἡμῖν σύστημα ἰωτακισμού. Ἄλλως δ' εὐτυχῶς ἡ εὐσυνείδητος καὶ ἐπιστημονικωτάτη τοῦ καθηγητοῦ Θεοδώρου ΠαπαΔημητρακοπούλου ἐργασία κατέδειξεν ὅτι κατ' οὐσίαν πολὺ δὲν ἀπέχομεν τῆς ἀρχαίας ἐκείνης προφορᾶς, ὅτι δηλαδὴ ὠρισμένων γραμμάτων ἡ δύναμις ἔκτοτε μετεβλήθη, ὡς προκύπτει ἐκ τῆς παραδόσεως τῶν ἀρχαίων Γραμματικῶν, τῶν ἀμέσων διαδόχων τῆς ἐγκρίτου ἀρχαιότητος. Οὐδὲν λοιπὸν δικαιολογεῖ ἀποχρώντως τὴν ἐν τῇ Δύσει παραδοχὴν τοῦ ἐρασμικοῦ στρεβλωτῆρος, εἰμὴ ἡ εὐκολία ἦν παρέσχε τοῖς εὐρωπαίοις ἡ ἐκφώνησις τῶν μὲν συμφώνων κατὰ τὴν προφορὰν τῶν ἀντιστοίχων συμφώνων τῆς μητρικῆς αὐτῶν γλώσσης, τῶν δὲ φωνηέντων καὶ διφθόγγων κατὰ βάνανυσον τεχνικὴν μέθοδον καθιστῶσαν περιττὴν τὴν ἐκμάθησιν τῶν ὀρθογραφικῶν κανόνων. Ἐπαθε δηλ. ἡ δύστηνος ἐλληνικὴ προφορὰ σχεδὸν τὸ αὐτὸ ὅπερ πάσχει νῦν ἡ καθαρεύουσα πολεμουμένη ὑπὸ τινων, ἐπαγγελλομένων μὲν τὸν λόγιον, φειδομένων δὲ ὀλίγου ἀργυρίου καὶ τοῦ μικροῦ κόπου νὰ υποβληθῶσιν εἰς τρίμηνον καὶ μόνον διδασκαλίαν πρὸς ἐκμάθησιν τῶν γραμματικῶν κανόνων.

Τὸ ἔργον τοῦ κ. ΠαπαΔημητρακοπούλου πέρυσι ἐκδοθὲν ὑπὸ ῥῆσιν εὐοίωνον, τὸ τοῦ Δημοσθένους : « Ἔστι δὲ τοῦτο οὕτως μὲν ἀκούσαι λόγον τινὰ ἔχον· εἰ δέ τις αὐτὸ ἀκριβῶς ἐξετάσῃ, ψεῦδος ἂν ὃν φανείη », οὐδαμῶς διαψεῦσαν ταύτην, ὑπῆρξε δι' ἡμᾶς ἀληθὲς εὐτύχημα καὶ προθύμως ὁμολογοῦμεν ὅτι ἐλάχιστα ἠθέλομεν ἄνευ αὐτοῦ κατορθώσῃ. Τὸ πολῦτιμον βιβλίον « Βάσαρος τῶν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς προφορᾶς ἐρασμικῶν ἀποδείξεων » εὐρῆται παρὰ τῷ ἐκ-

δότη κ Κοφινιώτη καὶ θερμῶς συνιστῶμεν παντί, τῷ ἐφι-
μένῳ νὰ κόπτη καὶ νὰ ῥάπτῃ περὶ προφορᾶς τῆς ἐλληνικῆς
γλώσσης, τὴν ἀπόκτησιν αὐτοῦ καὶ τὴν ἐπισταμένην αὐ-
τοῦ μελέτην. Τοῦτο ἂν ἔπραττε ἐν καιρῷ ὁ κ Ψυχάρης,
δὲν θὰ ἐξώρμα τοσοῦτον ἀφρόνως εἰς ἀντεθνικὸν καὶ ἀνε-
πιστήμονα ὑπὲρ τῆς ἐρασμικῆς προφορᾶς ἀγῶνα. Εὐτυχῶς
οὐδὲν εὐχερέστερον τοῦ νὰ καταβιβάσῃ τις τὸν ὀξύφωνον τοῦ-
τον μουεζίν ἀπὸ τοῦ ὑψηλοῦ μιναρὲ τῆς *Nouvelle Revue*,
σύρων αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ποδός, καὶ τὴν σοφοῦ οὐλεμᾶ καλύ-
πτουσιν αὐτὸν κίθαριν μακρὰν ἐκτινάξας νὰ δείξῃ πᾶσαν
τὴν γυμνότητα τῆς ψιλῆς αὐτοῦ κεφαλῆς καὶ φιμώσας
τὸ στόμα αὐτοῦ νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ πλέον νὰ ῥινοφωνῇ «*Eὐς*
Θεὸς τῆς ἐλληνικῆς προφορᾶς Ἐρασμος καὶ δόκτωρ Blass
ὁ προφήτης αὐτοῦ», διδάσκων αὐτὸν ὅτι πρὸ τοῦ Μωάμεθ
παρεγένετο ἐπὶ τῆς γῆς ὁ Χριστὸς πολλῷ ἐγγύτερον τῇ ἀ-
ληθείᾳ ἐκείνου ἱστάμενος, ὡς πρὸ τοῦ Blass οἱ τοῦ γ'. αἰ-
ῶνος π. χ. Γραμματικοὶ οἱ ἄμεσοι τῆς κλασικῆς ἀρχαιότη-
τος διάδοχοι.

Μετὰ τὴν ἀποστολὴν τῆς «*βασάνου τῶν περὶ τῆς ἐλλη-
νικῆς προφορᾶς ἐρασμικῶν ἀποδείξεων*» εἰς Γαλλίαν, ἐξη-
κολούθουν γράφων πρὸς τοὺς ἐκεῖ.

«.....»

Οἱ δισταγμοὶ τῶν ἐλληνιστῶν περὶ τοῦ ζητήματος τῆς διδασκαλίας
τῆς ἡμετέρας γλώσσης, ὡς ζώσης, δὲν μ' ἀποθαρρύνουσιν. Ἡ ἰσχὺς
τῶν πραγμάτων θέλει κατισχύσῃ τῶν θεωριῶν τῶν σοφῶν καὶ ἡ εὐτυ-
χῆς λύσις δὲν θέλει βραδύνῃ ἐπὶ πολὺ. Τίς ἐπίστευε πρὸ ἐβδομηχονταε-
τίας εἰς τὴν ἀνάστασιν τῆς πατρίδος μου; Ἀνωφελῶς ἐν τού-
τοις παρέρχεται νῦν ὁ χρόνος. Ἐὰν κατεπείθοντο ἐν Γαλλίᾳ νὰ παρα-
δεχθῶσι τὴν προφορὰν ἡμῶν, πᾶς Γάλλος δυνάμενος ν' ἀναγνώσῃ à li-
vre ouvert τὸν Ξενοφῶντα, τὸν Λυσίαν, τὸν Ἰσοκράτην, τὸν Πλούταρ-
ταρχον, τὸν Διόδωρον, τὸν Λουκιανόν, θὰ ἠδύνατο ἐπίσης νὰ κατανοήσῃ

οιονδήποτε νεώτερον ἡμῶν κείμενον καὶ μόνον ἀκούων αὐτὸ ἀναγινώσκόμενον, καὶ τὸ πολυτιμότερον, ἀποβαίνων εἰς τοὺς ἡμετέρους λιμένας θὰ ἡδύνατο νὰ συνεννοῇται μετὰ τῶν ἐγγχωρίων ἄνευ διεσμηνέως.»

Καταχωρίζω δ' ἐνταῦθα καὶ ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς μου πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐνταῦθα Γαλλικῆς Σχολῆς.

« Καὶ σήμερον αὖθις ἐρωτῶμαι ἐκ Γαλλίας, ποῖον εἶναι νῦν τὸ σημεῖον τῆς ἀφομοιώσεως εἰς ὃ προήχθησαν ἡ ἀρχαία καὶ νεωτέρα ἑλληνικὴ γλῶσσα, καὶ πάντες σχεδὸν οἱ ἐκεῖ ἀπιστοῦσι περὶ τοῦ ὅτι τὰ ἑλληνικὰ δύνανται νὰ διδασθῶσιν ὡς ζῶσα γλῶσσα, ἀφοῦ τὰ τέκνα τῶν Ἀθηναίων, ἀφ' ἧς μανθάνωσι ν' ἀναγινώσκωσι, δὲν εἶναι ἱκανὰ νὰ κατανοῶσιν ἐκ τοῦ προχείρου τὸν Ὅμηρον

. . . Ἄς ἐπιτρέψωσι καὶ ἐμοί, παρακαλῶ αὐτούς, νὰ ὑποβάλω αὐτοῖς τὸ ἐξῆς ἐρώτημα. Δύνανται νὰ βεβαιώσωσιν ἡμᾶς ὅτι οἱ μικροὶ μαθηταὶ ἐν ταῖς ἀρχαίαις Ἀθήναις ἡδύνατο νὰ κατανοήσωσι τὸν Ὅμηρον ἄνευ οὐδεμιᾶς προκαταρκτικῆς σπουδῆς; Ἡ γλῶσσα δὲ ἣτις ὠμιλεῖτο τότε ἐγγυτέρᾳ ἦτο τῇ τοῦ Ὀμήρου ἢ τῇ τοῦ Ξενοφῶντος; . . .

Τολμῶ νὰ διςχυρισθῶ ὅτι πᾶς Ἕλλην δυνάμενος ν' ἀναγνώσῃ καὶ κατανοήσῃ τὸ ἡμέτερον ἔργον, δύναται ἐπίσης καὶ τὸν Ξενοφῶντα καλῶς νὰ κατανοήσῃ¹.

Ὅπως καὶ ἂν ἔχωσιν ἐν τούτοις τὰ πράγματα φοβοῦμαι ὅτι εὐχερὲς δὲν εἶναι τοῖς Ἕλλησι νὰ συνεννοηθῶσι μετὰ τῶν ἑλληνιστῶν τῆς Δύσεως, ἐφ' ὅσον οὗτοι ἐμμένουσιν ἐν τῇ ἐρασμικῇ πλάνῃ, νομίζοντες ὅτι ὁ Ἐρασμος ἔχει πλεῖστον δίκαιον τῶν ἀρχαίων γραμματικῶν τῆς τρίτης ἑκατονταετηρίδος π. Χ. τοσοῦτον ἐγγὺς ὄντων τῇ ἐγκρίτῳ ἀρχαιότητι καὶ ὢν τὸ σύστημα τῆς προφορᾶς ἐλάχιστον διαφέρει τοῦ ἡμετέρου. . . . »

1) Σημειωθήτω ἐν τοσοῦτῳ ἐνταῦθα ὅτι ἀφ' ἡμῶν ἐξορτᾶται νὰ καταστήσωμεν οἰκειοτέρα τὴν ἡμετέραν νεότητα τῷ «λώστῳ αἰοδῶν» ρυθμιζομένης ἐπὶ τὸ βέλτιον τῆς ἐγκυκλίου παιδεύσεως. Ὁ Ὅμηρος ὁ πλάσας τὴν Ἑλλάδα δύναται καὶ πάλιν νὰ ἀναπλάσῃ αὐτήν. Οἱ ἐν τῇ Δύσει συχνὰ πικρὰ μεμφόμενοι ἡμᾶς ὅτι δὲν κατεστήσαμεν αὐτὸν τὸ σύνθημα ἡμῶν ἀνάγνωσμα, ὡς οἱ Ἴταλοι τὸν Δάντην, βεβαίως ἔχουσι μέγιστον δίκαιον· μέγα ὁμῶς ἄδικον οἱ θέλοντες ν' ἀποδείξωσιν ἐκ τῆς δυσχερείας τῶν τέχνων ἡμῶν πρὸς κατανοήσιν αὐτοῦ τὸ ὑπάρχον δῆθεν χάσμα μεταξὺ ἀρχαίας καὶ συγχρόνου ἑλληνικῆς γλώσσης.

Πρὸς δὲ τὸν ναύαρχον καὶ πάλιν ἔγραφον·

« . . . Διὰ τοῦ αὐτοῦ ταχυδρομείου ἀποστέλλω ὑμῖν μικρόν τι βιβλίον, ἀδιαφόρως ληφθὲν μεταξὺ τῶν ἔργων τῶν παρ' ἡμῖν ἐν χρήσει ἐν τοῖς σχολείοις τῆς κατωτέρας ἐκπαιδεύσεως. Οἱ Ἕλληνισταὶ δύνανται νὰ παρατηρήσωσιν ἐν αὐτῷ τὴν ἐλαχίστην διαφορὰν ἣτις ὑπάρχει μεταξὺ τῆς γλώσσης τοῦ κειμένου (Κύρου Ἀνάβασις) καὶ τῆς γλώσσης τῶν σημειώσεων, ὧν ἡ σύνταξις εἶναι πῶς γαλλικωτέρα. Ἀλλ' εἶναι τοῦτο μειονέκτημα διὰ τοὺς Γάλλους ; Ἄς ἐγκαταλίπωσι τὸν Ἑρασμον καὶ θέλουσι δυνηθῇ, γινώσκοντες τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, νὰ καταστῶσιν ἐντὸς σμικροῦ, κάτοχοι καὶ τῆς νεωτέρας.»

Τῇ 6 Μαρτίου τέλος ε. ε. ὁ φιλελληνικώτατος Ἀκαδημαϊκὸς ἐν χαρᾷ μοι ἀνήγγειλεν.

« Νομίζω ὅτι τέλος κατάρθωσα νὰ διεγείρω τὸ ἐνδιαφέρον τῆς *Revue des deux Mondes*, τοῦ ἰσχυροτάτου παρ' ἡμῖν δημοσιότητος ὀργάνου, ὑπὲρ τοῦ ζητήματος ὅπερ ἐξίσου ἀμφοτέρους ἡμᾶς ἀπασχολεῖ.

Τὸ ἀξιολογώτατον ἔργον τοῦ κ. ΠαπαΔημητράκοπούλου ἔδωκα τῷ κ. Βαρθελεμῷ Σαιντ-Γλαίρ παρακαλέσας αὐτὸν νὰ μοι τὸ ἐπιστρέψῃ εὐθὺς ὡς τὸ ἀναγνώσῃ. Ὁ κ. Βαρθελεμῷ δὲν μοι τὸ ἐπιστρέφει, ἐξ οὗ εἰκάζω ὅτι μελετᾷ αὐτὸ ἐμβριθῶς. Ἀλλ' ἐπ' οὐδενὸς ἐξ ἐπαγγέλματος ἑλληνιστοῦ στηρίζω τὰς ἐλπίδας μου. Οὐχὶ εὐχερὴς ἡ τῶν παλαιῶν ἔξεων ἀποβολή. Διὰ τῆς ἐν Ἀθήναις σχολῆς, διὰ τῆς ἐν Παρισίοις τῶν Ἀνατολικῶν γλωσσῶν, τῆς ὑπὸ τοῦ κ. Schefer διευθυνομένης ὀφείλομεν νὰ καταρξώμεθα τοῦ ἔργου. Ἐὰν δὲ ἡ *Revue des deux Mondes* συγκατανεύσῃ νὰ ἐπιληφθῇ τοῦ ζητήματος, τότε τοῦτο θέλει χωρήσει γιγαντιαίοις βήμασιν. Ὁ κ. Radau, εἷς τῶν γραμματέων τῆς *Revue*, πνεῦμα διακεκριμένον καὶ φιλόπονον, ἔξοχος μαθηματικὸς ἅμα καὶ ἑλληνιστής, ὑπόσχεται ἡμῖν τὴν ἐν τῷ ἔργῳ συνδρομὴν του. Λάβετε τὴν καλὸσύνην νὰ ἔλθῃτε εἰς ἂπ' εὐθείας μετ' αὐτοῦ σχέσεις, διότι μεγίστην θέλει λάβῃ ἀνάγκη τῆς ὑμετέρας συνεργασίας. θὰ κατορθώσῃτε ἐπὶ τέλους νὰ διεγείρῃτε τὴν προσοχὴν τῆς γαλλικῆς ἐπιστήμης· δὲν θέλει δὲ μείνῃ ἐκ τούτου ἄνευ ὠφελείας καὶ ἡ γαλλικὴ ἐκπαίδευσις.»

Ἐν ἐτέρᾳ δ' αὐτοῦ ἐπιστολῇ (10 Μαρτ. 90) ἔγραφε πρὸς ἡμᾶς·

« Τοῦτο κυρίως ἐνδιαφέρει μεγάλως, νὰ ἴδωσιν οἱ Ἕλληνισταὶ

ἐν σοὶ τὸν ζηλωτὴν καὶ μεμελετημένον ἀπόστολον, τὸν ἐπιθυμοῦντα νὰ παρὰσχη ἄνυπολόγιστου ὠφελείας ἐκδούλευσιν τῇ αὐτοῦ πατρίδι καὶ ἀγγέλλοντα τῷ πεπολιτισμένῳ κόσμῳ τὴν ἀναγέννησιν τῆς γλώσσης τῆς ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τιμησάσης τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα».

Ἀπηύθυνα ἀμέσως τῷ κ. Radau γραμματεῖ τῆς «Ἐπιθεωρήσεως τῶν δύο Κόσμων» τὴν ἐξῆς ἐπιστολήν.

«.....

Εἶμαι γνώμης, διὰ πολλοὺς λόγους οὓς μακρὸν ἤθελεν εἶναι νὰ ἐκθέσω ἐνταῦθα, ὅτι ὀφείλομεν νὰ συσφίγξωμεν τοὺς μετὰ τῆς Γαλλίας δεσμοὺς ἡμῶν. . . . Ἡ Γαλλία πρὸς ἐπίρρωσιν τοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ κράτους αὐτῆς κατέχει ἐξαίρετόν τι μέσον, τοῦτο δὲ εἶναι ἡ ἀποβολὴ τῆς ἐρασμικῆς πλάνης καὶ ἡ παραδοχὴ τῆς ἡμετέρας προφορᾶς, καθιερωθείσης τοῦλάχιστον διὰ δισχιλιστοῦς παραδόσεως. Ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα θὰ παύσῃ πλέον θεωρουμένη τότε νεκρά ἐν Γαλλίᾳ καὶ οἱ ἐκμανθάνοντες τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν θὰ δύνανται νὰ συνεννοῶνται μεθ' ἡμῶν καὶ ἐντὸς βραχείας νὰ διδάσκωνται τὴν νεωτέραν.

Ἡ εὐρεῖα διάνοια τοῦ ἐξόχου συγγραφέως οὐτινος μεταφέρει τὰ ἔργα εἰς τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν ἀντιλαμβάνομένη πᾶσαν τὴν σπουδαιότητα τοῦ ζητήματος μετὰ τοῦ θαυμασίου πρακτικοῦ πνεύματος, ὅπερ τὸν διακρίνει, πολλὰ ὑπόσχεται ἡμῖν καὶ ἐνθαρρύνει τοὺς Ἕλληνας, ὅπως ἐργασθῶσι πρὸς διάδοσιν τῆς γλώσσης αὐτῶν ὡς ζωσῆς γλώσσης. Ἀλλὰ φοβοῦμαι ὅτι ἡ μικρὰ πατρίς μου δὲν δύναται μόνη ν' ἀγάγῃ εἰς αἴσιον πέρας τὸ διεθνὺς ἐνδιαφέροντος ζήτημα τοῦτο. Τῷ μεγάλῳ ἐκείνῳ ἔθνει ὅπερ ἡγεῖται πάντων ἐν τῷ πολιτισμῷ, τῇ Γαλλίᾳ μετὰ τῆς παγκοσμίου αὐτῆς γλώσσης, μετὰ τῆς ἰσχυρᾶς αὐτῆς δημοσιογραφίας ἀπόκειται ἡ ἐκπλήρωσις τοῦ ἔργου καὶ αὐτῇ θέλει ἀνήκει ἡ ἀπ' αὐτοῦ δόξα.

Ὁ ναύαρχος γράφει μοι ὅτι εἴχετε τὴν καλοσύνην νὰ ὑποσχεθῇτε αὐτῷ τὴν συνδρομὴν ὑμῶν ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ. Ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ πρόοδος θίλουσιν εὐγνωμονεῖ ὑμῖν. . . Νομίζω ὅτι τοῦ ἀγῶνος ἀνάγκη νὰ καταρξώμεθα διὰ πείσμονος κατὰ τῆς ἐρασμικῆς προφορᾶς ἐπιθέσεως. Εἰς ὑμᾶς ἀνήκει ἐν τούτοις ἡ χάραξις τοῦ σχεδίου· εἶμαι ὅλος εἰς τὰς ὑμετέρας διαταγὰς διὰ πᾶσαν πληροφορίαν περὶ τῆς ἐνεστώσης καταστάσεως τῆς νεωτέρας ἐλληνικῆς καὶ περὶ τῶν ἐπιχειρημάτων ὑμῶν κατὰ τῶν ἐρασμικῶν θεωριῶν. Πρὸς τὸ παρὸν ἀποστέλλω ὑμῖν τὸ ἄρι-

στον τῶν ἐνταῦθα ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου δημοσιευθέντων ἔργων, τὴν «Βάσανον τῶν περὶ τῆς ἐλληνικῆς προφορᾶς ἐρασμικῶν ἀποδείξεων» τοῦ καθηγητοῦ Θεοδώρου ΠαπαΔημητρακοπούλου.

... Τὸ κατὰ τριμηνίαν ἐκδιδόμενον ὄργανον τοῦ ἐν Ἀμστελodaάμῳ φιλελληνικοῦ συλλόγου (M. E. J. Brill, éditeur, à Leiden, Hollande (Pays Bas) ἐπιτυχῶς μάχεται καὶ τοῦτο ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας προφορᾶς».

Τῇ 20 Μαρ. 90 ἐτέρα τοῦ ναυάρχου ἐπιστολὴ ἐκ Παρισίων.

«... Ὁ κ. Σαίντ Ἰλαίρ μοι ἐπέστρεψεν ἐπὶ τέλους τὸ βιβλίον τοῦ κ. ΠαπαΔημητρακοπούλου. Ἰδοὺ δὲ τί μοι γράφει περὶ τούτου. «Εἶναι ἔργον τῶν σοφωτάτων. Νομίζω ὅτι οὐδέποτε ἄλλοτε τὸ ζήτημα ἐμελετήθη τοσοῦτον εὐρέως καὶ μετὰ τοσαύτης ἀρμοδιότητος. Νομίζω ὅτι πάντα τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ συγγραφέως κατὰ τῆς ἐρασμικῆς προφορᾶς καὶ ὑπὲρ τοῦ ἐνεστώτος ἰω τ α κ ι σ μ ο ὺ εἶναι ἱστορικῶς ἄριστα θεμελιωμένα, διὰ τε τὰ σύμφωνα ἐν γένει καὶ διὰ τὸ β, τὸ γ, τὸ ζ, τὸ δ ἰδίᾳ. ... Ἐν τούτοις, μέχρι μεταβολῆς τῶν πραγμάτων, ἀνάγκη ν' ἀρκεσθῶμεν πρακτικῶς ἐν τῇ παρουσίᾳ καταστάσει, ὅσον καὶ ἂν εἶναι ἀδικαιολόγητος. Ὑπάρξει καιρὸς πρὸς μεταβολὴν αὐτῆς, ὅταν ὄντως οἱ Ἕλληνες ἐπανεέλθωσιν ἀπολύτως εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν γλῶσσαν. Τότε θέλει καταστῇ δυνατὴ ἡ διδασκαλία καὶ προφορὰ τῆς ἐλληνικῆς ἐν τοῖς ἡμετέροις λυκείοις ὡς ζωσσης γλώσσης. Ἔως τότε θὰ ᾔτο λίαν παρακεκινδυνευμένον ν' ἀποπειραθῶμεν μεταβολὴν ἣτις θὰ ἦγεν εἰς χάος. Ἀλλὰ λίαν πιθανὸν ἔως τότε νὰ ἐπέλθῃ ἡ κατάργησις τῶν κλασικῶν σπουδῶν· φερόμεθα εἰς τοῦτο μεγάλοις βήμασι καὶ τοῦτο ἔσται θανάσιμον κατὰ τοῦ γαλλικοῦ πνεύματος τραῦμα».

«Συμμερίζομαι πληρέστατα τοὺς φόβους τοῦ κ. Σαίντ Ἰλαίρ (ἐπιφέρει εἰς ταῦτα ὁ Δελαγκραβιέρ). Ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς πρέπει νὰ διδάσκηται ἡ ἐλληνικὴ ὡς γλῶσσα ζωσα. Εἶναι τὸ μόνον μέσον ὅπερ διορῶ πρὸς διάσωσιν τῶν κλασικῶν σπουδῶν. Ὁ αἰὼν οὗτος σκοπεῖ ἐπὶ τὸ πρακτικὸν κέρδος. Εὐχαρίστησον αὐτόν, ἐπιμένων ἐπὶ τῆς ἰδέας ταύτης. Προσέλκυσον τὸ ἐνδιαφέρον τῆς Γαλλικῆς ἐν Ἀθήναις Σχολῆς, ἥς ἀναμφιβόλως ζητηθήσεται ἡ συμβουλὴ. Οἱ ἐλληνισταὶ δὲν θέλουσι νὰ καθίσωσι πάλιν ἐπὶ τῶν θρανίων τῶν σχολείων· ἀλλ' ἡ νεότης εἶναι ἐπιχειρηματικωτέρα.

Ἐν Παρισίοις ζῇ, σοὶ τὸ ἐπαναλαμβάνω, ἀνὴρ βαθείας παιδείας, ὅς-

τις μοι ὑπεσχέθη νὰ ἐπιληφθῇ τῆς μελέτης τοῦ ζητήματος τούτου. Οὗτος εἶναι ὁ κ. Radau, ὁ γραμματεὺς τῆς Revue. Παρέδωκα ἤδη αὐτῷ τὸ ἔργον σου καὶ τὸ βιβλίον τοῦ κ. ΠαπαΔημητρακοπούλου, θέλω δ' ἀποστείλῃ αὐτῷ τὰς ἐπιστολάς σου καὶ τὴν τοῦ Σαίντ 'Ιλαίρ, ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ συγγραμμάτιον, ὅπερ μοι ἀγγέλεις, εὐθὺς ὡς λάβω αὐτό. Ἀλλὰ ταῦτα δὲν ἄρκοῦσιν. Ἀνάγκη τῆς ἀπ' εὐθείας εἰσόδου τοῦ κ. Radau εἰς σχέσεις μετὰ σοῦ. Εἶναι λίαν ἀπασχολημένος καὶ ἀνάγκη νὰ θυσιάσῃ τὰς νύκτας αὐτοῦ ὅπως μελετήσῃ θέμα ὅπερ οὐχὶ ἐπιπολαίως θέλει πραγματευθῇ. Ἐάν τις δύναται νὰ καταστήσῃ τὴν Γαλλίαν κοινωὸν τῆς ἐν Γερμανίᾳ καὶ Ἀγγλίᾳ ὑποδηλουμένης κινήσεως εἶναι βεβαίως οὗτος.

Σημειωθῆτω ὡσαύτως ἐνταῦθα καὶ ὁ Ἑρρίκος Οὐσσαῖ ὁ συγγραφεὺς τοῦ Ἀ λ κ ι θ ι ᾶ δ ο υ

Πάντες οἱ πρὸ οὓς θέλετε γράψῃ μεγάλως θέλουσι κολακευθῇ ἐκ τούτου. Ἐν ταῦτοις ἔαν εὐρίσκετο ἐν Παρισίοις Ἕλληνας πεπαιδευμένους θέλων ν' ἀναλάβῃ ἐν χερσὶ τὴν ὑπόθεσιν τῶν συμπατριωτῶν του, τὰ πράγματα θὰ ἔβαινον κάλλιον¹.

Διπλοῦς πρόκειται ὑμῖν ἄγών. Συμπλησιάσαι τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν γλῶσσαν τῇ ἀρχαίᾳ καὶ καταπεῖσαι τοὺς Γάλλους περὶ τοῦ κέρδους τῶν ἐμπορικῶν αὐτῶν ἐν Ἀνατολῇ σχέσεων, ἐν περιπτώσει τῆς ὑπ' αὐτῶν ἐκμαθήσεως τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς, ἐκτὸς δὲ τούτου καὶ περὶ τοῦ πλεονεκτήματος νὰ δύνανται ν' ἀναγινώσκωσι τοὺς πλείστους τῶν ἀρχαίων συγγραφέων χωρὶς νὰ διέρχωνται ἔτη δόλοκληρα ἐπὶ τῆς ἑλληνογαλλικῆς γραμματικῆς.

Ἦτο ἤδη καιρὸς ν' ἀποταθῶ πρὸς πάντας ἐκείνους οἵτινες εἰλικρινῇ τρέφουσι φιλελληνικὰ αἰσθήματα καὶ ἐν γένει τοὺς δυναμένους πῶς νὰ συντελέσωσιν εἰς πραγμάτωσιν τῶν ἡμετέρων ἰδεῶν λογίους καὶ δημοσιογράφους, καὶ μεταξὺ τῶν πρώτων τῷ ἐξόχῳ ἱστορικῷ καὶ ἑλληνιστῇ κ. Βίκτωρι Duruy, ᾧ τινι ἔγραφον σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ ταῦτα·

1) Δυστυχῶς οὐχὶ μόνον τοιοῦτος τις δὲν ὑπάρχει ἐν Παρισίοις, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐκεῖ Ἕλληνας καθηγητὴς τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς κ. Ψυχάρης κατέστη ὁ χεῖριστος πολέμιος τῆς ἀναστάσεως τῆς ἡμετέρας γλώσσης, αὐτῆς τῆς πατρίδος ἡμῶν ἐπομένως, ἀπομακρυνθεὶς ὅλως τῶν σωστικῶν ἀρχῶν τοῦ ἀειμνήστου Κοραΐ.

«..... Καταδεικνυται ὅτι ἡ ὥραία αὕτη γλῶσσα μετὰ τόσας καὶ τόσας περιπετείας δὲν ἐσθῆσθη ἔτι. Τούναντίον μάλιστα ἀναγεννᾶται διὰ τῶν προσπαθειῶν ἐκείνων οἵτινες τὰ πάντα ὀφείλουσιν αὐτῇ. Τὸ ἡμέτερον ἔθνος πᾶν τὸ δυνατόν αὐτῷ ποιεῖ πρὸς ἀνάστασιν τῆς γλώσσης του. Ἀλλὰ μόνη ἡ Ἑλλὰς βεβαίως δὲν δύναται νὰ κατορθώσῃ ν' ἀγάγῃ εἰς πέρας ἔργον τοσοῦτον....

Ἡ ὀρθὴ λύσις τοῦ ζητήματος τούτου ἀναμφιβόλως μεγίστην ὑπηρεσίαν τῇ ἐμῇ πατρίδι θέλει προσφέρῃ· ἀλλὰ καὶ ὁ πολιτισμὸς καθόλου θέλει ἐκ τούτου ὠφεληθῇ. Ἡ Γαλλία λοιπόν, τῆς προόδου σημαioφόρος, ἃς τεθῇ ἅπαξ ἔτι ἐπὶ κεφαλῇς στρατείας δικαίας τε καὶ ὠφελίμου! Εὐχῆς ἔργον ἐν' αὕτῃ ἀρξεται διὰ τῆς παραδοχῆς προφορᾶς ἣττον τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν παραμορφούσης. Τότε οἱ ἐλληνισταὶ θέλουσι δυνηθῇ νὰ συνεννοῶνται μεθ' ἡμῶν καὶ ἴδῃ ὅτι τὸ ἀντικείμενον τῆς λατρείας αὐτῶν ζῇ ἔτι. Ἐκεῖνοι δ' αὐτῶν οἵτινες δὲν δύνανται νὰ καταστείλωσι τὴν πρὸς ἀνακάλυψιν τῆς ἀρχαίας προφορᾶς ἐπιθυμίαν αὐτῶν, θέλουσιν ἴσως τότε δυνηθῇ νὰ τὸ κατορθώσωσι μελετῶντες τὴν προφορὰν τῶν ἰδιωμάτων τῶν ἡμετέρων ἐπαρχιῶν ἅτινα ἀπορρέουσιν ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τῶν διαφόρων διαλέκτων τῶν ἀρχαίων.

Μεθ' ὅσης χάριτος, τόσης καὶ ἀληθείας ἱστοροῦντες, ὑπερεβάλετε πάντας ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς ἀρχαίας ἡμῶν δόξης. Ἀνεστήσατε πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν τὴν μεγίστην τῆς ἱστορίας ἐποχὴν. Λοιπόν! ἡ γλῶσσα τῆς ἐποχῆς ταύτης ἡ γλῶσσα ἣτις μετὰ τοσαύτης ἐντελείας ἔγνω νὰ ἐκφράσῃ τὰς ὑψίστας συλλήψεις τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, ἡ γλῶσσα, λέγω, αὕτη ἀναγεννᾶται καὶ τὴν Γαλλίαν ἐπικαλούμεθα εἰς βοήθειάν της, τὴν Γαλλίαν καὶ τὰ γενναῖα αὐτῆς τέκνα τὰ τοσοῦτω ἐργασθέντα, ὅπως ἐξαγάγωσιν τὴν Ἑλλάδα ἐκ τοῦ τάφου, ἅτινα ὁμως ἐπίσης γινώσκουσι τὴν σταθερότητα τῶν ἐλληνικῶν αἰσθημάτων, σὲ ἰδίως, οὗτινος τὸ εὐρὺ πνεῦμα δύναται νὰ περιλάβῃ πᾶσαν τὴν ἔκτασιν, πᾶσαν τὴν σπουδαιότητα τοῦ ζητήματος. Ὁδήγησον ἡμᾶς εἰς τὴν νίκην· δὲν δυνάμεθα νὰ εὐρωμεν δεξιώτερον στρατηγόν!»

Τῷ δὲ κ. Βαρθελεμῷ Σαίντ Ἰλαίρ.

Περὶ τοῦ θὰ ἱκανοποιούμην, ἐὰν κατάρθουν νὰ πείσω τὸν σοφὸν ἐν Γαλλίᾳ κόσμον, ὅτι ὁ βαθμὸς τῆς ἀφομοιώσεως τῆς ἡμετέρας γλώσσης μετὰ τῆς ἀρχαίας εἶναι ἤδη ἀρκούντως προκεχωρημένος, ὥστε νὰ δύ-

ναιται ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα νὰ παύσῃ νὰ θεωρῇται ὡς γλῶσσα νεκρά. Ἀνυπέρβλητον ἐν τούτοις εἰς τοῦτο παρεντίθεται δυστυχῶς πρόσκομμα ἡ ἐρασμικὴ προφορά. Ἀληθῶς δὲν δύναται τις νὰ διίσχυρισθῇ ὅτι ἡ νῦν κρατοῦσα παρ' ἡμῖν προφορά εἶναι ἐντελῶς ὁμοία πρὸς τὴν ἀρχαίαν. τοῦλάχιστον ὅμως εἶναι καθιερωμένη διὰ παραδόσεως εἴκοσιν αἰώνων.

Ἄλλως ἐὰν ἐν ταῖς κλασικαῖς σπουδαῖς τῆς Εὐρώπης εἰσῆγετο ἡ ἡμετέρα προφορά, ὁ εἰδὼς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν θὰ ἠδύνατο νὰ συνεννοηθῇ μεθ' ἡμῶν καὶ μετὰ μεγίστης εὐχερείας ἐκμάθῃ τὴν νῦν ὁμιλουμένην γλῶσσαν

Εἶμαι πεπεισμένος ὅτι τὸ ζήτημα τοῦτο θᾶττον ἢ βραδύτερον λυθήσεται. Σχετικὴ τις κίνησις παρατηρεῖται ἤδη ἐν Εὐρώπῃ. Ὁ Τέλλφου προχθὲς ἀκόμη ἐν τῷ Οὐγγρικῷ κοινοβουλίῳ κατέληξε τὸν λόγον εὐχηθεὶς τὴν εἰσαγωγὴν ἐν τοῖς σχολείοις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ὡς ζωσσης. Πολλὸ ἐπιθυμητόν εἶναι ἐν τούτοις ἡ Γαλλία ν' ἀναλάβῃ ἐν τοιαύτης σημασίας ζητήματι τὴν πρωτοβουλίαν. Ἐν πάσῃ ἐν τούτοις περιπτώσει αἱ συμβουλαὶ τοῦ σοφοῦ μεταφραστοῦ τοῦ Ἀριστοτέλους ἔσονται ἡμῖν πολυτιμότεραι.»

Ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα συντεταγμένοι ἐπιστολαὶ ἀπεστάλησαν τοῖς πλείστοις τῶν ἐν Γαλλίᾳ σοφῶν, περὶ ὧν ὑπῆρχεν ἐλπίς ὅτι ἐνδιαφέρονται εἰς τοιαῦτα ζητήματα, μετὰ ξὺ ἄλλων, τοῖς γραμματεῦσι τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν κ. Μπερτελώ, συγγραφεὶ τῶν «*Ελλήνων Ἀλχημιστῶν*» καὶ κ. Ἰωσήφ Βερτρὰν, τοῖς Ἀκαδημαϊκοῖς δουκὶ Δὲ Μπρόιτλ, δουκὶ τῆς Ὠμάλ, Ἰουλίῳ Σίμωνι, Γκρεάρ, Βοασσιέ, Ρενάν, Ταῖν, Λεκόντ Δελίλ, τοῖς μέλεσι τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιγραφῶν, Ραδαισσὸν Μολλιέν, Βαλλόν, γραμματεῖ αὐτῆς, Heuzey, Περρῶ, Μπρεάλ· τοῖς δημοσιογράφοις Πατινώ, κυρίᾳ Ἐδμόν Ἀδάμ, Ἱπολύτῳ Φουρνιέ, Ἀλφρέδῳ Ραμπῶ, Ἐδουάρδῳ Ἐρβέ, Hebrard, Ἀνατόλ Φράνς, Πορταλίς, Δε Πέπ, Μάρκ, Ὑμπέρ καὶ πλείστοις ἄλλοις· ἂν δὲ ἡ ἀσθενὴς αὕτη χεὶρ, ἡ χαράσσουσα νῦν τὰς γραμμάς ταύτας εἶχε δύναμιν καὶ μέσα ἀνάλογα πρὸς τὸ κατα-

φλέγον τὰ στήθη ἡμῶν πῦρ, γωνία γῆς δὲν ἤθελε μείνῃ ἐν ἡ ὁ σοφός, ὁ ἐλληνιστής, ὁ φιλέλλην δὲν ἤθελε πρωτὰν τινὰ ἐξυπνήσῃ χωρὶς νὰ λάβῃ παρὰ τοῦ ταχυδρομικοῦ διανομέως τὴν βραχεῖαν ἡμῶν ὑπὲρ τῆς πατρίου γλώσσης ἐκκλησιν. Διὰ τοῦτο δὲ ῥίπτω πᾶσαν τὴν ἱστορίαν ταύτην εἰς τὴν δημοσιότητα, ἵνα καὶ ἕτεροι πολλῶ ἐμοῦ κάρρονες συνδράμωσιν εἰς τὸν ἀγῶνα, νῦν μάλιστα ὅτε τὰ πράγματα ἀρκούντως παρεσκευάσθησαν, ἀλλὰ καὶ ὅτε δὲν ἐξαρκεῖ πλέον ἐνὸς μόνου ἀνθρώπου ἡ καλὴ θέλησις. Εἶναι δὲ ὡς ἐκ τούτου τὸ ἔργον τῆς διασώσεως τῆς γλώσσης ἡμῶν ἐπαναλαμβάνω ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων. Σταυρώσαντες τὰς χεῖρας τί κλαιόμεθα ἀδιακόπως διὰ τὴν στενότητα τῶν ὁρίων ἡμῶν, ἐνῶ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν κεῖνται τοῦ μεγαλείου ἡμῶν τὰ μέσα ἡ θάλασσα¹ καὶ ἡ γλῶσσα, ὁ πολύτιμος οὗτος ἐθνικὸς θησαυρὸς; Κρατήσωμεν τῆς θαλάσσης διὰ τῆς ἐμπορικῆς ἡμῶν ναυτιλίας, ἐργασθῶμεν πάσῃ δυνάμει πρὸς διάδοσιν τῆς γλώσσης ἡμῶν καὶ ἀναβίωσιν παρὰ τοῖς εὐρωπαίοις, ὅπως νέον προσλάβῃ κῦρος, καὶ τότε μόνον θέλομεν ἰδῆ ἂν μὴ ἡ ἐλληνικὴ ὑπεροχὴ δύναται ν' ἀποκαταστῇ ἀκεραία! *Τὰ ὅρια τότε αὐτομάτως εὐρύνονται.* Πρέπει δὲ ν' ἀναμένωμεν τὴν εὐρυνσιν τῆς χώρας ἡμῶν, ὅπως εὐρύνωμεν καὶ τὴν ἡμετέραν διάνοιαν; Δὲν εἶναι ἄρ' ἄγε προκριτώτερον ὅταν δοθῶσιν ἡμῖν αἱ χῶραι ἐφ' ὧν ἀπεράγραπτα, ἀπολέμητα, ἀναμφισβήτητα, τὰ πατροπαράδοτα ἡμῶν δίκαια, νὰ ἔχωμεν ἀρκούντως παρεσκευασμένην τὴν διάνοιαν καὶ τὸ ἥθος ἡμῶν ἐπὶ τὴν διοίκησιν τῆς προσκτηθησομένης γῆς, τῶν ἐνωθησομένων ἀδελφῶν; *Τὰ στενὰ ὅρια!* ὁ μικρὸς ἡμῶν πληθυσμὸς! *Στεναὶ κεφαλαί,* δὲν ἐννοεῖτε ὅτι ἡ ἀ-

(1) "Ὅρα ἡμέτερον πρόλογον ἐν «Ἱστορίᾳ τοῦ ναυτικοῦ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων» 1890.

ποστολὴ τοῦ ἑλληνισμοῦ ὑπέρκειται τῆς καταμετρήσεως στρεμμάτων γῆς ! Ὅτι ἡ ἰδέα τοῦ ἑλληνισμοῦ ταυτίζεται τῇ χειραφετήσει τοῦ πνεύματος καὶ ὅτι πρὸ τοῦ πνεύματος πᾶς φραγμὸς καταπίπτει ! Ὅτι δὲ μόνον πρὸ τῆς πνευματικῆς ὑπεροχῆς τῶν Ἑλλήνων ἐδραιουμένης ἐν τῇ Ἀνατολῇ, οἱ πολέμιοι θέλουσι καταθέσῃ τὰ ὅπλα καὶ γῆ καὶ ἄνθρωποι θέλουσι καταστῇ ἡμέτεροι ; Καὶ ἀμφισβητοῦσιν ἡμῖν σήμερον τὴν πνευματικὴν ὑπεροχὴν καὶ αὐτοὶ οἱ Ῥουμάνοι ! Τὰ ὄρια ! ὁ πληθυσμός ! Τὰ πεντακόσια ἑκατομύρια Κινέζων, ἡ ἀχανὲς ἑκτασις τοῦ οὐρανίου Κράτους ζυγίζουσιν ἐν τῇ παγκοσμίῳ πλάστιγγι βαρύτερον τοῦ μικροῦ Βελγίου ; Τί ἀπελπίζομεθα λοιπὸν ! Καθορίσωμεν ἀκριβέστερον τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν πορείαν, ἐρευνήσωμεν ποῦ ἄγει ἡμᾶς ἡ ἐθνικὴ ἡμῶν ἰδιοφυΐα ! Δὲν βλέπεις τὴν ἀσάλευτον ἀγγλικὴν ἰσχύν ; ποῦ τὴν ἐστήριξεν ἄρά γε ἡ γηραιὰ Ἀλβιών ; Δὲν τὴν βλέπεις τὴν πονηρὰν φώκην ὅτι οὐδὲ τὴν κεφαλὴν αὐτῆς ὑπὲρ τὸ γαλανὸν κύμα θέλει νὰ ὑψώσῃ ; Τὴν δὲ χαρίεσσαν ἐντεῦθεν τοῦ πορθμοῦ γείτονα αὐτῆς. Μετὰ πόσου πείσματος μεταχειρίζεται τὴν στωμυλίαν αὐτῆς καὶ τὸ περίκομψον τῆς περιβολῆς ἔτι ὅπως κρατῇ τοῦ κόσμου ; Οἷον φοβερὸν ὄπλον δὲν κατέστη ὁ συρμὸς καὶ ἡ γλῶσσα ἐν χερσὶ τῶν Γάλλων ; Εἰς τίνα δὲ γωνίαν τῆς γῆς δὲν εὐρίσκεις νῦν τὰ προϊόντα τῆς γαλλικῆς φιλολογίας ; Παραιτοῦνται ποτὲ τοιαῦτα ἔθνη τῆς τοῦ κόσμου ἀρχῆς ; Ἀλλοίμονον ὅμως εἰς ἐκεῖνα ὅσα δὲν ἐννόησαν τὸν διεθνῆ αὐτῶν προορισμόν ! Μὴ πτοοῦσι ἡμᾶς γαιῶν ἐκτάσεις καὶ πυκνότης πληθυσμοῦ.

Ῥίψατε ταχὺ βλέμμα ἐπὶ τῆς ἱστορίας. Ἡ μικρὰ Ὀλλανδία ἐλογίσθη ποτὲ μεγάλη Δύναμις, τί λέγω ; ὑπῆρξεν ἡμέρα καθ' ἣν αἱ Δυτικαὶ δυνάμεις ἔτρεμον πρὸ αὐτῆς. Ἡ

δ' Ἐνετία ; νῦν ἀκόμη ἀπὸ τοῦ ἐν Κερκύρα βάρου τοῦ ἀνδριάντος τοῦ στρατάρχου Σουλεμβούργου μέχρι τῶν πυλῶν τοῦ Ναυπλίου σώζεται τὸ ἶχνος τοῦ ἐμβλήματος τῆς πανούργου Δημοκρατίας τοῦ Ἀγ. Μάρκου. Μὴ ἔχουσα ποῦ τὴν ἰδίαν ἐστίαν νὰ στηρίξῃ καὶ θεμελιώσασα αὐτὴν ἐπὶ καταπήγων ἐν μέσῳ πελάγει, ἐκράτησε καὶ γῆς καὶ θαλάσσης. Ἡ δὲ πόλις Ῥώμη ; Ἀλλ' αἱ Ἀθηναὶ πρὸ πάντων, αἱ ἀρχαῖαι Ἀθηναί, ἡ τῆς ἀνθρωπότητος ὀλοκλήρου διδάσκαλος, ἡ κρατοῦσα καὶ νῦν ἔτι ὀλοκλήρου τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου, ἥς τὸ ἔργον ἔτι δὲν ἐτελειώθη, ὑπὲρ οὗ ἀδιαλείπτως ἐργάζονται οἱ ἀθάνατοι αὐτῆς συγγραφεῖς, τοὺς ὁποίους μωραὶ κεφαλαὶ καὶ μικραὶ καρδίαι θέλουσι νὰ ἐξορίσωσι τῶν ἡμετέρων σχολείων; Καὶ φεῦ ἤρξαντο τοῦ ἔργου, καὶ ἐν νόμοις ἔτι τὴν ὀλεθρίαν ιδέαν ἐτόλμησαν νὰ διατυπώσωσιν. Μὴ ὀκνεῖτε λοιπόν ! Ῥίψατε ἀπὸ τοῦ παραθύρου καὶ Ὀμηρον καὶ Ξενοφῶντα καὶ Πλάτωνα καὶ παραδώσατε ταχέως τοῖς μαθηταῖς τὰ νέα πολύτιμα βιβλία : «Τὸ ταξίδι» καὶ τὴν «Πάπισσαν!»

Ἀλλὰ σπεύσατε, σπεύσατε λοιπόν ! καὶ παρέρχεται ὁ πολύτιμος χρόνος καὶ ὁ ἐλληνόπαις (pardon, τὸ γραικόπουλο) ἀπόλλυσι οὐ μόνον τὸ κάλλος τῶν ἀδελφοποιηθεισῶν Ῥωμέικης καὶ ἀνειμένης γλώσσης ἀλλὰ καὶ τὸ ὕψος τῶν δι' αὐτῶν ἐκφραζομένων ἐννοιῶν !

Τῇ 28 Μαρτίου 1890 ἔλαβον ἐτέραν ἐκ Παρισίων ἐπιστολήν, ἐν ἣ ὁ εὐγενὴς τῆς πατρίδος ἡμῶν φίλος θαυμασίως μ' ἐστήριζεν ἐν τῷ δυσαναλόγῳ πρὸς τὰς δυνάμεις μου ἀγῶνι γράφων μοι :

Δίκαιον νὰ ἐπιτύχῃς ἐν τῷ ἀγῶνι ὃν συμβουλῇ μου ἐπεχείρησες Ἡ στιγμή μοι φαίνεται εὐνοϊκὴ, τῆς φιλολογίας καταστάσεως καὶ αὐθις τοῦ συρμοῦ καὶ τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας, παρὰ τὴν ἐλαχί-

στην αὐτῆς ῥοπὴν πρὸς τὰς καινοτομίας, ἀκαταμαχῆτως μετ' οὐ πολὺ πρᾶσσευσμένης ν' ἀσχοληθῇ εἰς μεταρρυθμίσεις. Ὁ κ. Radau λαβὼν τὴν ἐπιστολὴν σου καὶ τὰ συναποσταλέντα αὐτῷ ἔργα, διεβίβασε ταῦτα παρ' ἐμοῦ τῷ κ. Burnouf, ὅστις εὕρισκεται οὕτως ἀμφοτέρωθεν παρακινούμενος¹.

Ὁ κ. Radau λίαν ἀδίκως ἐδυσπίστησε τῇ ἑαυτοῦ σοφίᾳ. Παρὰ τοῦ κυρίου Burnouf ζητεῖται νῦν ἄρθρον διὰ τὴν Revue des deux Mondes, ἐὰν συναινέσῃ εἰς τοῦτο, τὸ πρᾶγμα ζωηρὸν θέλει προκαλέσῃ ἀντίταλον.

..... Ὁ κ. Radau ἀναμένει τὴν ἀπάντησιν τοῦ κ. Burnouf ὅπως γράψῃ ὑμῖν.»

Ὁ φιλελληνισμὸς εἶναι θρησκεία, λατρεία προσφερομένη τοῖς ὀλυμπίοις ἐκείνοις ἀνατροφεῦσι τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, οἱ δ' ἀκραίφονεῖς φιλέλληνες οὐδέποτε ὀκνοῦσι νὰ καύσωσιν αὐτοῖς τὸ θυμιάμα των.

Ὁ κ. Αἰμίλιος Βυρνούφ ἀπέστειλε ἡμῖν τῇ 2 Ἀπριλίου 90 τὴν πλήρη ζωῆς καὶ ἐλπίδος ἐπιστολὴν ταύτην·

«... Καθ' ἣν στιγμὴν ἔλαβον τὴν ὑμετέραν ἐπιστολὴν, ἡσυχολοῦμην ἀκριβῶς περὶ τὴν παρασκευὴν μελέτης τινὸς ἐπὶ τοῦ θέματος περὶ οὗ μοι ποιεῖτε λόγον, τῆς προφορᾶς τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης. Συμφωνῶ ἐξ ὁλοκλήρου πρὸς τὴν ὑμετέραν γνώμην, τοῦ δὲ ζητήματος ἐκ νέου πάλιν ἀνακινουμένου διὰ τοῦ βιβλίου—*si décisif*—τοῦ κ. Παπαδημητρακοπούλου, δὲν θέλω διστάσῃ νὰ διακηρύξω ὅτι καιρὸς νὰ προβῶμεν παρ' ἡμῖν εἰς μεταρρυθμίσιν ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἀναγκαίω τέραν καθισταμένην. Συντελεσθήσεται αὕτη; . . . Ναι, ἐὰν ὑποστηρίχθῃμεν ὑπὸ τε τῶν ἀρμοδίων ἐν τοῖς τοιούτοις συμπατριωτῶν ἡμῶν καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων...»

Μετὰ τὴν εὐοίωνον ταύτην ἐπιστολὴν ὁ συγγραφεὺς τῶν «Ἐκστρατειῶν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου» Δὲ λὰ Γκραβιέρ ἔλαβεν παρ' ἡμῶν ἐπιστολὴν, ἣς ἰδοὺ ἡ μετάφρασις·

«.....
Πάντοτε οἱ Ἕλληνες ἐλκνιζόμεθα ὑπὸ τῆς ἐλπίδος τῆς ὑποκατα-

1) Διότι καὶ ἐγὼ ἤδη εἶχον γράψῃ αὐτῷ.

στάσεως τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης εἰς τὴν λατινικὴν ὡς γλώσσης τῶν σοφῶν τῆς Δύσεως· πρῶτον ὁμῶς νῦν τὸ ζήτημα τοῦτο, χάρις τῇ ὑμετέρᾳ πρωτοβουλίᾳ, λαμβάνει σπουδαίως τὴν ᾗς ζήτηματος γενικοῦ συμφέροντος. Ἐπ' ἐσχάτων τούτων τῶν ἡμερῶν ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα σφοδρῶς προσβληθεῖσα ἐν αὐτῇ σχεδὸν τῇ ἐστίᾳ της ἔχει ἀνάγκην γενναίων προμάχων ἐν τῷ ὑπερτάτῳ ἀγῶνι, ὃν οἱ λοιποὶ ἀνατολικοὶ λαοὶ συγκροτοῦσι κατ' αὐτῆς. Πρέπει νὰ πεισθῶμεν νῦν ὅτι διὰ τῆς διαδόσεως τῆς γλώσσης ἡμῶν ὡς ζώσης γλώσσης ἐν τῇ Δύσει ἔσται ἡμῖν ἐπιτετραμμένον νὰ ἐλπίζωμεν ἀσφαλῶς ἐπὶ τὴν νίκην. Ὑμεῖς ἀπεκαλύψατε ἡμῖν τὴν ὁδὸν ἣν ὀφείλομεν νὰ τραπῶμεν καὶ ἡ Ἑλλὰς ἔσται ὑμῖν πάντοτε εὐγνώμων ἐπὶ τούτῳ, ἅτε ἀναγνωρίζουσα ὅτι αὕτη μόνῃ ἡ ὁδὸς δύναται νῦν νὰ στερεώσῃ τὸ ἡμέτερον ἔθνικὸν μέλλον τὸ πανταχόθεν ἀπειλούμενον. Ἐὰν ἡ Γαλλία ἀποδεχθῇ τὰς ἰδέας ὑμῶν, ἐὰν τοῦλάχιστον ἀποβάλῃ τὴν ἐρασμικὴν προφορὰν θέλει ἀπολαύσῃ μεγίστου ἐν Ἀνατολῇ θριάμβου δι' ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ βήματος, ἀφ' ἐνὸς μὲν αἰωνίαν κτωμένην τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν Ἑλλήνων, ἀφ' ἐτέρου δὲ ὑψοῦσα τὸ γόητρον φίλου ἔθνους. Ἀλλ' ὅπως καὶ ἂν ἔχῃσι τὰ πράγματα πολὺς κόπος ἀναγκαιοῖ, ὅπως οἱ Γάλλοι καταπεισθῶσι νὰ παραιτήσῃσι παλαιὰς ἔξεις. Αἰσθάνομαι πῶσαν τὴν σπουδαιότητα τῆς ἰδέας, ἣν ἐξηγέγκατε ἐν ὑμετέρᾳ ἐπιστολῇ τῆς 20 Μαρτίου, ὅτι ἐὰν εὕρισκετο ἐν Παρισίοις Ἕλληνας δυνάμενος ν' ἀναλάβῃ ἐν χερσίν τὸ συμφέρον τοῦτο τῶν συμπατριωτῶν αὐτοῦ, τὰ πράγματα θὰ ἔβαινον ἐπὶ τὰ κρείττω. Ἀλλὰ τίς ἡμῶν θὰ εἶχε τὴν τόλμην νὰ θεωρήσῃ ἑαυτὸν ὡς τὸ κατάλληλον πρόσωπον. Καὶ ἐν τούτοις προφανὲς εἶναι ὅτι εἰς τὴν πλειότερον Ἕλληνας πεπαιδευμένοι, ἐν Παρισίοις διαμένοντες, θὰ ἠδύναντο ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις σοφῶν φιλελλήνων οὐχὶ μόνον νὰ ἐργασθῶσιν ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τῆς γλώσσης ἡμῶν, ἀλλ' ὡσαύτως ἰσχυρῶς νὰ συντελέσωσιν ὅπως κατὰ τὴν γνωστὴν ἐν Ἑλλάδι· ἡ ὑγίης ἐν Γαλλίᾳ φιλολογικὴ κίνησις. Δυστυχῶς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κοραῆ οὐδεὶς ἕτερος πλέον ἀνέλαβε τὸ ἔργον τοῦτο.

«.....»

Εἶναι σχεδὸν βέβαιον ὅτι ἡ κατάργησις τῆς ἐρασμικῆς προφορᾶς ἡθέλει ἀρκέσῃ πρὸς θριάμβον τῶν ἡμετέρων ἐλπίδων, τῆς συμπληρώσεως τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης πρὸς τὴν σύγχρονον ἀφ' ἑαυτῆς κατ' ἡμέραν χωρούσης. Ἡ κίνησις ἄλλως αὕτη τῆς προσεγγίσεως τῶν

δύο γλωσσῶν ἡδύνατο νὰ ἐπιταχυνθῇ ὑπὸ τῶν ξένων συγγραφέων, οἵτινες δὲν θὰ ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ μένωσιν ὡς ἡμεῖς ἐν σχετικῇ τινι ἐπιφυλάξει, ἵνα ἡ ἡμετέρα γραφομένη γλῶσσα καθίσταται εὐχερέστερον νοητὴ τῷ λαῷ. Καὶ ὁλοσχερῶς σχεδὸν ἐπανερχόμενοι οἱ ξένοι οὗτοι συγγραφεῖς εἰς αὐτὴν τὴν γλῶσσαν τῶν ἁπτικῶν πεζογράφων θὰ ἦσαν καταληπτοὶ παντὶ Ἑλληνι συντελέσαντι τὰς γυμνασιακὰς αὐτοῦ σπουδὰς»

Εἰς ἃ ὁ ναύαρχος ἀπήντα (11 Ἀπριλ. 90).

« Λυποῦμαι μὴ ὦν ἐγὼ αὐτὸς ἐλληνιστὴς καὶ μὴ δυνάμενος κατ' ἀκολουθίαν προσωπικῶς ν' ἀναλάβω τὸν ἀγῶνα ὃν ὑπέδειξα τῷ ὑμετέρῳ ζήλῳ»

Ὁ κ. Jules Simon μὲ εἶπε χθὲς ὅτι ἔλαβε τὴν ἐπιστολήν σου· ὁ κ. Ἰοασσιὲ ὅμως οὐδέν μοι εἶπεν. Ἐὰν οἱ ἡμέτεροι σοφοὶ ἐλληνισταὶ συναίνεσωσι μόνον νὰ εἰσέλθωσιν εἰς σχέσεις μεθ' ὑμῶν, δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι θέλετε κατορθώσῃ νὰ πείσητε αὐτούς Θέλετε κρίνῃ ἐκ τῆς ὑποδοχῆς ἧς θέλουσι τύχῃ αἱ πρῶται ὑμῶν ἀνακοινώσεις, ἐὰν δὲν εἶναι φρόνιμον νὰ μὴ ἐκπτοήσῃ τις τοὺς λογίους καὶ νὰ ἐπινόσῃ πλάγιόν τι μέσον ὅπως ἡ γλῶσσα ὑμῶν καταλεχθῇ ἐν ταῖς κλασικαῖς σπουδαῖς. Δὲν δύνασαι ν' ἀποδείξῃς ὅτι ἡ σύγχρονος ἐλληνικὴ γλῶσσα εἶναι ἡ ἐμπορικὴ γλῶσσα πάντων τῶν λιμένων τῆς Ἀνατολῆς; Ἡμεῖς αὐτοὶ ἐν ταύτῃ τῇ στιγμῇ ἀγωνιζόμεθα πρὸς ἐξάπλωσιν ἐν τῇ Ἀνατολῇ τῆς γαλλικῆς γλώσσης. Προτιμῶ πολὺ περισσότερον τὸν πρὸς ὑμᾶς ἀνταγωνισμόν ἢ τὸν πρὸς τοὺς Ἰταλοὺς καὶ ἀναγκαιῶς πρέπει ἢ τὸν μὲν ἢ τὸν δὲ νὰ ὑποστῶμεν. Οἱ πεπαιδευμένοι ἐν Γαλλίᾳ βαθεῖαν κέκτηνται γινῶσιν τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς, ἀλλ' οἱ τῶν σχολείων ἡμῶν ἐξερχόμενοι νέοι εἶναι πολὺ μακρὰν ἀπὸ τοῦ νὰ κατέχωσι τὰ ἐλληνικὰ ὡς κατέχουσι τὰ λατινικά. Διατὶ τοῦτο; Τὸ βάρβαρον τῆς προφορᾶς συντείνει βεβαίως πολὺ εἰς τοῦτο. Εἶδετε ὅτι ὁ κ. Σαιντ' Ἰλαίρ ἐφοβεῖτο μήπως καταργήσῃ τὴν σπουδὴν τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν ἐν τοῖς ἡμετέροις λυκείοις. Τοῦτο βεβαίως συμβήσεται ἐὰν δὲν καταβληθῇ προσοχή. Θέλει καταργηθῇ ἐν πρώτοις ἡ ἐλληνικὴ, ταύτην δὲ θέλει παρακολουθήσῃ ἡ λατινικὴ. Ἐχομεν λοιπὸν διπλοῦν λόγον νὰ συστήσωμεν τὴν σπουδὴν τῆς ἐλληνικῆς ὡς ζώσης γλώσσης, ἀφοῦ αἱ ζῶσαι γλώσσαι εἶναι τοῦ συρμοῦ καὶ ὁλόκληρος ἡ Γαλλία θέλει ὁμιλήσῃ μετ' ὀλίγον τὴν γερμανικὴν ἢ τοῦλάχιστον θὰ πειραθῇ τοῦτο.

Πικρῶς θρηνῶ τὴν ἀνεπάρκειάν μου, ἥτις δὲν θὰ διήρκει ἐπὶ μακρὸν ἂν ἦμην νεώτερος. Δυστυχῶς εἶμαι ἡναγκασμένος νὰ ἐπωφεληθῶ τῶν ἡμερῶν, αἵτινες μοὶ ὑπολείπονται ἀκόμη ὅπως πρεπόντως συμπληρώσω τὴν γενικὴν ἱστορίαν τοῦ ναυτικοῦ κλπ.

Μετὰ μεγίστου κόπου ἀποσπῶμαι τῶν μαγικῶν ἀκτῶν τῆς Ἑλλάδος. Καὶ πάλιν ἐνίστε ἐπιστρέφω εἰς αὐτὰς σχεδὸν λεληθότως. Δὲν θέλω νὰ λησμονηθῶ ἐπ' αὐτῶν. Ἀλλὰ πόσον θὰ ἦμην εὐτυχῆς ἐὰν οἱ συμπατριῶταί μου ἤθελον δυνηθῇ ἡμέραν τινὰ νὰ με ἀναγνώσωσιν ἐν ταῖς γλαφυραῖς ὑμῶν μεταφράσεσιν! Διαπορῶ ἐνίστε ἐὰν εἶναι ἀληθῶς δυνατόν τὸ πνεῦμά μου νὰ ἔχῃ τὴν διαύγειαν καὶ τὴν γοητείαν ὅσῃν ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα τῷ προσδίδει!

Ἔχε τὴν καλωσύνην νὰ με διατηρῇς πάντοτε ἐνήμερον τῆς προόδου τοῦ ἀγῶνος ὃν ἐπεχείρησας.

Ἐν ἐτέρῳ δ' ἐπιστολῇ αὐτοῦ (29 Ἀπριλ. 90).

« Δύναμαι νὰ σοι εἶπω ὅτι συνδιαλλάττομαι καὶ μετ' αὐτοῦ τοῦ Μέλλοντος ὑμῶν. Ἡ φράσις ἀποκτᾷ δι' αὐτοῦ ἄβρον τι ὅπερ ἐπὶ τέλους κατήντησε νὰ μ' ἀρέσκῃ ὑπερβαλλόντως.

Εἶδομεν τί θὰ μᾶς εἶπῃ ὁ κ. Burnouf. Ἀλλὰ μὴ βραδύνετε. Battez le fer pendant qu'il est chaud Οἱ ἐξ ἐπαγγέλματος ἐλληνισταὶ δὲν σᾶς ἀπήντησαν ἀκόμη Ἐσόνται δυσκατάπειστοι »

Ἐν τούτοις αἱ πανταχόθεν ἐνθαρρύνσεις δὲν ἔπαυσαν καί μοι παρεσχέθη ἐπανειλημμένως ἡ ἀπόδειξις πόσον τὸ μέγα ὄνομα τῆς πατρίδος ἡμῶν ἐμπνέει τὰς εὐγενεῖς καρδίας.

Ἐπιστολὴ Michel Bréal, μέλους τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιγραφῶν.

(4 Ἀπριλίου 90).

« Εἷς τινα συμβουλευθέντα με περὶ τῆς μεθόδου ἣν ὤφειλε ν' ἀκολουθήσῃ ὅπως καλῶς ἐκμάθῃ τὴν νεωτέραν ἐλληνικὴν, συνεβούλευτα ν' ἀναγινώσκῃ τὴν μετάφρασιν ὑμῶν παραβάλλων αὐτὴν τῷ πρωτοτύπῳ. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θέλει ἐξοικειωθῇ μετὰ τῆς συγχρόνου φιλολογικῆς γλώσσης, συγχρόνως δὲ διὰ τοῦ μέσου τούτου ἐκμάθῃ ἡ ἀναδιδαχθῇ τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν.»

Τῇ δὲ 8 Ἀπριλίου ε. ε. ἔσχον τὴν τιμὴν νὰ λάβω παρὰ

τοῦ πρώην πρωθυπουργοῦ τῆς Γαλλίας καὶ σοφοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ δουκὸς De Broglie ἐπιστολὴν ἐν ᾗ μεταξὺ ἄλλων ἔγραφεν οὗτος

« Κατὰ ταῦτα οἱ καταβληθέντες ἀγῶνες πρὸς συμπλησίασιν τῆς ἐθνικῆς ὑμῶν γλώσσης πρὸς τὴν εὐγενῆ αὐτῆς πηγὴν φαίνονται στεφθέντες ὑπὸ ἐπιτυχίας. Ἔστε πεπεισμένος ὅτι πᾶν ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὸ μέλλον τῆς ὑμετέρας πατρίδος ἐνδιαφέρει λίαν τῇ Γαλλίᾳ καὶ ὅτι εἶμαι ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ ἐκείνων οἵτινες οὐδέποτε ἐπαύσαντο ν' ἀναγνώριζωσι τοῦτο. »

Ἀλλὰ καὶ ὁ Βαρθελεμῦ Σαίντ-Ἰλαίρ ἔκλινεν ἤδη πλεῖον ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἰδεῶν.

Ἐπιστολὴ αὐτοῦ ἐκ Παρισίων 31 Μαρτίου 90.

«

Ἡ διαμοιβὴ αὕτη τῶν ἰδεῶν μεταξὺ τῶν δύο ἐθνῶν θέλει ἀναμφιβόλως συσφίξῃ τοὺς παντοίους δεσμοὺς οἵτινες συνδέουσι τὰ δύο ταῦτα ἔθνη πρὸς ἄλληλα. Θὰ ἤμην λίαν εὐτυχὴς ἐὰν καθίστατο ἀπὸ τοῦ νῦν δυνατὴ ἡ διδασκαλία τῆς ἐλληνικῆς ὡς ζώσης γλώσσης ἐν τοῖς ἡμετέροις λυκείοις· δὲν γινώσκω πότε θὰ καταστῇ τοῦτο δυνατόν. . . . Εὐτυχὴς παρασκευὴ θὰ ἦτο ἡ ἀλλαγὴ τῆς κατ' Ἑρασμον προφορᾶς. Ἡ δ' ἀλλαγὴ αὕτη πρέπει νὰ γίνῃ ἐν τῇ École normale, ἐπὶ ὅθεν σχετικῶς εὐχερέστερον θὰ ἦτο νὰ ἐπεκταθῇ ἐπὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἡμετέρων διδακτηρίων κλπ. »

Καὶ αὐτοὶ οἱ ἐφεκτικώτεροι λοιπὸν κλίνουσι νῦν ὑπὲρ τῆς καταργήσεως τῆς ἐρασμικῆς προφορᾶς. Ἀλλὰ πόσον δὲν συγκινεῖ πάντα Ἕλληνα ἡ ἐπομένῃ ἐπιστολὴ τοῦ Βίκτωρος Duguy.

Παρίσι 3 Ἀπριλίου 90.

«

Ἔλαβον τὴν ἡμετέραν εὐγλωττον ἐπιστολὴν. Εὐχέσθε νὰ ἐγκαταλίπωμεν τὴν ἐρασμικὴν προφορὰν, ὅπως δεχθῶμεν ἐκείνην ἣτις ἐν τοῖς πλείστοις διαμερίσμασι τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος διατηρεῖ ἔτι φθόγγους καταθέλξαντας πάλοι ποτὲ τὸν Σοφοκλῆα καὶ τὸν Πλάτωνα. Ἡγωνίσθη καὶ ἐγὼ ἄλλοτε ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, χωρὶς νὰ κατορθώσω νὰ κα-

ταβάλλω προλήψεις δύο καὶ τριῶν αἰώνων. Νῦν, σχεδὸν ὀγδοηκοντούτης, μόνον εὐχὰς δύναιται νὰ ἐκφέρω ὑπὲρ τῆς ἐπιτυχίας, τῆς σχεδὸν ἐξ ησφαλισμένης τῆς ὑμετέρας φιλοπάτριδος ἐπιχειρήσεως. "Ε-
ζησα, ἐν πνεύματι, πλέον τῶν τεσσαράκοντα ἐτῶν ἐν ταῖς Ἀθήναις τοῦ Περικλέους, θέλω ἀποθάνῃ μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐστραμμένους πρὸς τὴν μικρὰν χώραν, ἐξ ἧς ἐξῆλθεν ὁ πολιτισμὸς τοῦ κόσμου.»

Τί λέγουσι περὶ πάντων τούτων ὁ κ. Ψυχάρης, ἂν μὴ πᾶσα ἡ σοφὴ νεοελληνικὴ χορεία; θὰ ὑβρίσῃ καὶ τούτους ὡς τὸν κ. Burnouf ὡς ἀμαθεῖς καὶ σκιαθῆρας. "Η θ' ἀποπειραθῇ ν' ἀναγκάσῃ ἡμᾶς νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ἄνδρες ἔξοχοι τιμῆσαντες τὴν ἰδίαν πατρίδα καὶ μεγίστην ἐπὶ τῆς φιλολογίας αὐτῆς ἀσκήσαντες ἐπίδρασιν παίζουσιν ἐν οὐ παικτοῖς; "Η ὑποθέτει ὅτι οὗτοι καταδικάζοντες τὸ ἐρασμικὸν σύστημα δὲν ἔχουσι σχηματίσῃ πλήρη πεποίθησιν περὶ τοῦ ἐπιστημονικῶς ἀβάσιμου αὐτοῦ; Τὰ πάντα ἐν τούτοις ἀναμένομεν ν' ἀκούσωμεν παρὰ τοῦ κ. Ψυχάρη. πρὸ πολλοῦ τὸν χαλινὸν ἀποπτύσαντος. Μήπως προχθὲς ἔτι δὲν παρίστανε ἡμῖν τὴν Γερμανικὴν ἐπιστήμην ἐντελῶς, ὀριστικῶς κεκηρυγμένην κατὰ τῆς ἡμετέρας προφορᾶς καὶ τὸν ὑπερασπιστὴν τῆς ἡμετέρας προφορᾶς Engel αὐτόχρημα ἀποσυριττόμενον ὑπὸ τοῦ ἐπιστημονικοῦ γερμανικοῦ τύπου, ἐν ᾧ συγχρόνως σχεδὸν ἀνεγινώσκομεν ἐν *Philologische Wochenschrift* (Nr. 17 1890) τοῦ Βερολίνου τὸν ἱκανῆς αὐθεντίας ἀπολαμβάνοντα φιλόλογον Karl Sittl λέγοντα, μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ ἔργου τοῦ κ. ΠαπαΔημητρακοπούλου, ὅτι ἡ ἐπὶ τὸ βάσιμον τοῦ ἐρασμικοῦ συστήματος πεποίθησις τῶν ἐπιστημονικῶν ἐν Γερμανίᾳ κύκλων μεγάλως διεσαλεύθη.

Ἦγγέλλετο ἐν τούτοις ἡ στοιχειοθέτησις τοῦ ἄρθρου τοῦ κ. Burnouf, οὗτινος προηγήθησαν ἔτι αἱ ἐξῆς ἐπιστολαί. Πρῶτον ἡ ἐξῆς ἡμετέρα.

« Ἐὰν ἡ Ἀκαδημία ἐξέφραζε καὶ αὐθις τὴν εὐχὴν αὐτῆς ὑπὲρ τῆς καταργήσεως τοῦ φιλολογικοῦ σχίσματος ὅπερ ὑπάρχει με-
ταξὺ τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῶν σχολῶν τῶν ἐλληνιστῶν τῆς Δύσεως,
τοῦτο τοῦλάχιστον θὰ ἀπετέλει εὐτυχῇ σταθμὸν πρὸς τὸν σκοπὸν ἡμῶν.
Ἀναγινώσκω παρὰ τῷ Egger (L' Hellenisme en France 1864)
« Τὸ εὐτολμον δημοσίευμα φιλέλληνός τινος, τοῦ κ. Ἐιχθαλ, καὶ τινος
πεπαιδευμένου Ἀθηναίου, τοῦ κ. Ρενιέρη, προσεκάλει πρὸ μικροῦ τοὺς
ἐλληνιστὰς καὶ τοὺς πολιτικοὺς τῆς Δύσεως νὰ μεταχειρισθῶσιν ὡς
ὄργανον πολιτισμοῦ διὰ πάντας τοὺς παρακτίους τῇ Μεσογείῳ θαλάσῃ
λαοὺς, τὴν ἐλληνικὴν τοιαύτην ὡς ὀμιλεῖται καὶ γράφεται ὑπὸ τῆς
κομφῆς κοινωνίας τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος». Νομίζω ὅτι ἔρκει
τοῦτο πρὸς ἐκφόβισιν τοῦ σοφοῦ κόσμου τῆς Δύσεως. Δὲν εἶναι δεξιώ-
τερον νὰ εἰπῶμεν ὅτι δίκαιον ν' ἀποβάλλωσι προφοράν, ἣτις δὲν εἶναι
ἱστορικῶς τεθεμελιωμένη καὶ ν' ἀποδεχθῶσι τὴν ἡμετέραν, καθιερωμέ-
νην τοῦλάχιστον δι' εἴκοσιν αἰώνων παραδόσεως. Τοῦτο θὰ ἦτο τὸ πρῶ-
τον βῆμα. Τὰ λοιπὰ κατορθοῦνται διὰ τῆς ἡμετέρας φιλολογικῆς προό-
δου προαγούσης καθ' ἐκάστην τὴν συμπληρῶσιν ἄρχαίας καὶ νεωτέρας
γλώσσης. Ἄλλως ἡ ἐλληνικὴ σύγχρονος γλώσσα, καθ' ἣν ἐποχὴν ἔ-
γραφεν ὁ Egger, δὲν εἶχεν ἀκόμη ἀποκτήσῃ τὴν χάριν ἐν τῇ συν-
τάξει καὶ τὴν λεξιλογικὴν καθαρότητα αἵτινες νῦν διακρίνουσι ταύ-
την. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ αὐτοὶ οἱ ἐλληνισταί, οἵτινες ὡς ὁ Egger ἀπε-
δέχοντο τὴν ἡμετέραν προφοράν, ἐθέωρουν τὴν νεωτέραν ἐλληνικὴν ὡς
γλώσσαν ἀπλῶς νεοελληνικήν, διότι, ἔλεγον, οἱ γραμματικοὶ αὐ-
τῆς τύποι, αἱ ἄρχαὶ αὐτῆς, αἱ διαιρέσεις τῆς τὴν διακρίνουσι καθαρῶς
(nettement) τῆς ἀρχαίας γλώσσης¹. Εὐτυχῶς νῦν τὰ ἐπιχειρήματα

1) Τὰ τοιαῦτα δύνανται δικαίως νὰ ῥηθῶσι μόνον περὶ τῆς γλώσσης τῶν
ἐν Ἀθήναις συγχρόνων νεαρῶν στιχουργῶν ὡς καὶ τῶν ἐπιζώντων πρεσβυ-
τέρων ἐπανησίων, ἣτις εἶναι ἀληθῶς *Νεοελληνική*, ἔχουσα βάσιν καὶ
πρότυπον κυρίως τὴν ἰταλικήν. Τούναντίον τὰ δημώδη παρ' ἡμῖν ἰδιώματα,
ἅτινα οὗτοι ἀγνοοῦσι τόσον, ὅσον καὶ τὴν ἀθάνατον τῶν ἡμιθέων προγόνων
γλώσσαν, ἀποτελοῦσι διαλέκτους, ἐρειπιωθείσας μὲν ὑπὸ τοῦ χρόνου καὶ
τῶν συμφορῶν ὥς ὑπέστη ἡ πατρίς, ἀκραιφνῶς ὅμως ἐλληνικάς. Οἶαν-
δήποτε στροφὴν λαμβάνοντες τῶν νεωτέρων δῆθεν δημωδῶν ποιημάτων τῶν
συγχρόνων στιχουργῶν καὶ παραβάλλοντες ταύτην πρὸς τὰ ποιήματα τῶν
ἐν Ἰταλίᾳ Στραθιωτῶν ἀμέσως πείθεσθε, ὅτι ἀμφοτέρω ἐδημιουργήθησαν

ταῦτα δὲν ἔχουσι τὴν αὐτὴν ἀξίαν, τῆς ἡμετέρας φιλολογικῆς γλώσσης προδῆλως βελτιωθείσης. Μεθ' ὅλα ταῦτα ἐν τούτοις νομίζω ὅτι καλὸν θὰ ᾔτο νὰ περιορισθῶμεν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐν τῷ ζητήματι τῆς προφορᾶς, συγκεντροῦντες πάσας τὰς δυνάμεις ἡμῶν πρὸς καταπολέμησιν τῆς σχολαστικῆς μεθόδου, ἣν οἱ μαθηταὶ¹ τοῦ Ἑράσμου ὅλως τεχνητῶς ἐδημιούργησαν. »

Δεύτερον ἢ τοῦ ναυάρχου πρὸς ἡμᾶς ἐξ Αἰζεραι.

« »

Κατὰ τὴν ἐμὴν λοιπὸν γνώμην, οὐχὶ κυρίως ἐπὶ τῆς Ἀκαδημίας ἀλλ' ἐκτὸς αὐτῆς πρέπει τις νὰ ἐλπίζῃ. Τὸ ἄρθρον τοῦ κ. Burnouf ἐν τῇ Revue des deux Mondes μεγάλην δύναται ν' ἀσκήσῃ ἐν τούτῳ ἐπιρροήν. Ἐφημερίδες οἶαι ἡ Ἐφημερίς τῶν Συζητησέων καὶ ὁ Χρόνος, εἰάν συγκατατεθῶσι νὰ συζητήσωσι τῷ κ. Burnouf, θέλουσι κατορθώσῃ νὰ ἐπισύρῃσι τὴν προσοχὴν τῶν διδασκόντων, τοῦτο δὲ θὰ ἤξιζε πλείοτερον τῆς προσοχῆς τῆς Ἀκαδημίας. Παρὰ πολὺ δὲν τολμῶ νὰ σοι προσφέρω τὴν συνδρομὴν μου, διότι περὶ τὰ εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἀφορῶντα δὲν εἶμαι ἡ ἀμύητός τις. Εἰς τὰ ὅμματα τῶν σοφῶν, ἡ παρέμβασίς μου θὰ ἐφαίνετο αὐθάδης, ἂν οὐχὶ ἄτοπος. Ἐκεῖνο

ἐπὶ μιᾷς καὶ τῆς αὐτῆς βάσεως, ὅτι ἀμφότερα δηλαδὴ εἶναι νεοελληνικά·

«Et passato sto chimona
turneremo al calochieri
con la sindrofià si bona
de cavalli e archibusieri.
Palicari et bon guerrieri
come fo 'l nostri vecchietti
O Strathioti pueretti.

++

Là un sindrofos truvemo
como xè nostro desio
da aderfos, patera e fio κ.λ.π.

Οὐκ ὀλίγα τοιαῦτα ποιήματα εὑρηνται παρὰ Σάθα ἐν 7ῳ, 8ῳ καὶ 9ῳ τομ. τῶν μνημείων τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας.

1) Ὁ κ. Flament, ἀρχιεφύλαξ ἐν Μασσαρίχτ, ἀποδεικνύει διὰ τῆς βιβλιογραφίας ὅτι ἡ ἑρασμικὴ προφορὰ εἶναι τέκνον τοῦ Ἑράσμου ὀψίγονου, γεννηθὲν πεντήκοντα σχεδὸν ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς.

ὅπερ δυνήσομαι εἶναι ν' ἀπαντήσω εἰς τοὺς σοφοὺς, οἵτινες θέλουσι μ' ἐρωτήσῃ. Ἐπιδοκιμάζω ἐξ ὁλοκλήρου τὴν ἰδέαν σου περὶ διαιρέσεως τοῦ ζητήματος, περὶ προσόδου κατὰ μικρὰ βήματα, περὶ βαθμιαίας κατακτήσεως τοῦ ἐδάφους, καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἀφήσωμεν τὴν σύγχρονον ἑλληνικὴν γλῶσσαν νὰ προσεγγίξῃ πλείοτερον καθ' ἑκάστην τῇ ἀρχαίᾳ. Τοιαύτην, οἷα εἶναι νῦν ἡ ὑμετέρα γλῶσσα, τὴν εὐρίσκω ἥδη λίαν ὥραϊαν. Ποιοῦμαι ἐν τούτοις παρατήρησιν τινα. Οἱ ἡμέτεροι ἐν Σινικῇ ἱεραπόστολοι ὁμιλοῦσιν εὐχερῶς τὴν λατινικὴν τοῖς αὐτῶν νεοφωτιστοῖς. Ὑπάρχουσι πολλοὶ μαθηταὶ τῆς ἐν Ἀθήναις Γαλ. Σχολῆς, οἵτινες, ἀποβιδασθέντες ἐν Πειραιεῖ, κατορθοῦσι νὰ γείνωσι καταληπτοὶ τρεπόμενοι πρὸς τὰ ἐνδοτέρω, ὅπως ἐνεργήσωσιν ἀνασκαφάς; Τοῦτο προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶναι δυσκολωτέρα τῆς λατινικῆς; Ἐὰν οὕτως ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, οὐδέποτε θὰ τὴν ἐκμάθωσι καλῶς εἰμὴ ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ δοθῶσι αὐτῇ τὰ πρωτεῖα ἀπέναντι τῆς λατινικῆς ἐν τοῖς ἡμετέροις κολλεγίοις. Κατὰ βάθος φοβοῦμαι μὴ, ἀπησχολημένοι ὡς εἴμεθα περὶ τὴν ἐκμάθησιν τῆς γερμανικῆς, ἐγκαταλίπωμεν μετ' ὀλίγον τὴν σπουδὴν τῶν κλασικῶν σπουδῶν. Ἴδου διατί εἶναι τοσούτῳ σπουδαία ἡ χρῆσις τῆς ἑλληνικῆς ὡς ζώσης γλώσσης. Μὴ ἀποκάμῃς. Προσέλκυσον τὸν τύπον εἰς τὴν σκοπὸν σου διότι διὰ τοῦ τύπου σήμερον τὰ πάντα κατορθοῦνται. Παράστησον τῷ κοινῷ τὴν εὐάρεστον ἐλπίδα τοῦ δυνατοῦ, μετ' ὀλίγους μῆνας διαμονῆς ἐν Ἀθήναις, νὰ διαλέγηται οἰκείως μετὰ τοῦ Ξενοφῶντος, τοῦ Θουκυδίδου, τοῦ Πλάτωνος. Θέλεις προσελκύσῃ οὕτω πλείστους. Ἀνάγκη ἵνα ὁ παλαιὸς πολιτισμὸς ὑπεραμυνθῇ ἑαυτοῦ· δεινῶς δ' ἀπειλεῖται. Μὴ λησμονεῖς ὅμως ὅτι οὐδέποτε κατορθοῦται τι ἄνευ πολλῆς ὑπομονῆς. Μετὰ τὸ ζήτημα τῆς προφορᾶς, ἐν ᾧ πρέπει, νομίζω, νὰ φανῇτε συνδιαλλακτικοί, ἔσται ἴσως καλὸν νὰ ἐπιληφθῇτε τοῦ ζητήματος τοῦ μέλλοντος, τοῦ παραδόξου καὶ ἐπιμόνου τούτου ἔχρους τῶν γοθικῶν ἐπιδρομῶν. Περὶ πολλοῦ λοιπὸν ποιεῖσθε τὸν χρόνον τοῦτον ἐλθόντα ὑμῖν ἀπὸ τῶν τευτονικῶν δασῶν; Σοὶ ὁμολογῶ ὅτι, τὸ κατ' ἐμέ, ἐξωκειώθηεν αὐτῷ καὶ δὲν τὸν εὐρίσκω ἄχαριν. Μοὶ φαίνεται ὅμως ὅτι οἱ ἀληθεῖς ἑλληνισταὶ ἔσονται πάντοτε κατ' αὐτοῦ.

"Ἴνα συμπεράνω τὸν λόγον μου, σοὶ λέγω ὅτι, κατὰ τὴν γνώμην μου, ἡ Ἑλλὰς κέκτηται ἄριστον μέσον ὅπως ἐξαναγκάξῃ τὴν Εὐρώπην ν' ἀσχολῇται περὶ αὐτῆς καὶ τοῦτο εἶναι τὸ ὑπομιμνήσκειν

ἀπαύστως ὅτι αὕτη εἶναι ὁ θεματοφύλαξ τῶν μεγάλων παραδόσεων τῆς ἀρχαιότητος. Θὰ ἔπραττες καλῶς ἴσως ἐπιστέλλων ὀλίγας λέξεις πρὸς πάντα τὰ μέλη τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῆς φιλολογίας, ὅπως προσελκύσης τὴν προσοχὴν αὐτῶν ἐπὶ τὸ ἔργον τοῦ κ. ΠαπαΔημητρακοπούλου. Προκειμένου περὶ ἐπιστήμης ἀνάγκη πρὸ πάντων νὰ ἐφαρμόζη τις τὸ παράγγελμα τοῦ εὐαγγελίου *Compelle intrare*. Βιάσον αὐτοὺς εἰσελθεῖν. Εἶπα τοῦτο λατινιστί· δὲν θὰ ἦτο φυσικώτερον νὰ σοι τὸ εἶπω ἑλληνιστί; Τοῦτο ἔσται πολὺ τὸ ἐλπίζω, ἔργον τῶν τέκνων ἡμῶν.

Τρίτον ἐτέρα τοῦ αὐτοῦ ἐξ Αἰζεραι (23 Μαΐου 90).

«Καὶ πάλιν ἐψεύσθησαν αἱ ἐλπίδες μου λαμβάνοντος τὴν *Revue* τῆς 15 Μαΐου. Τὸ ἄρθρον τοῦ κ. Burnouf δὲν ὑπῆρχεν. Τὸ πρᾶγμα ἀπλῶς ἀναβάλλεται· ἀλλὰ μετὰ τῶν ἐπιθεωρήσεων πάντοτε πρέπει τις νὰ ὑπλίσσεται δι' ὑπομονῆς. Τὰ σχέδιά σου μοὶ φαίνονται ἄριστα κ.λ.π. . . . »

Τέλος δὲ ἡ ἀκόλουθος.

Παρίσιαι 1 Ἰουνίου 90.

«Τὸ ἄρθρον τοῦ κ. Burnouf ἐδημοσιεύθη τέλος ἐν τῷ φύλλῳ τῆς 1ης Ἰουνίου τῆς *Revue des deux Mondes*. Τὸ εὐρίσκω ἐξαίρετον. Κατάστησον αὐτὸ γρῶστον τοῖς συμπατριώταις σου καὶ διατήρησον τὴν σωτηριώδη κίνησιν ἣς δίδει τὸ σύνθημα.»

Περιλαμβάνομεν λοιπὸν ἐνταῦθα σχεδὸν ὁλόκληρον καὶ ἐπὶ λέξει τὴν βραχεῖαν μὲν, περισπούδαστον ὁμως μελέτην τοῦ κ. Burnouf περὶ προφορᾶς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἀποτελεῖ αὕτη ἔντονον καὶ πειστικὴν διαμαρτυρίαν ὑπὲρ τῶν ἑλληνικῶν δικαίων, συγχρόνως δὲ εὐσυνειδήτητον ἀνάλυσιν καὶ αὐστηρὰν κρίσιν τοῦ κατὰ τῆς ἐρασμικῆς προφορᾶς ἔργου τοῦ κ. ΠαπαΔημητρακοπούλου. Οὐδαμῶς ταῦτα ἀντιτίθενται πρὸς ἄλληλα. Ἡ πατρις ἡμῶν ἀείποτε τὰ δίκαια αὐτῆς ἐστήριξεν ἐπὶ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ταυτωνύμου αὐτῇ ἐπιστήμης. Ἐπὶ ταύτης στηριζομένη ἀνέτρεψε τὰς ψευδεῖς θεωρίας τοῦ Φαλμεράϋερ· διὰ ταύτης

καὶ νῦν καταπολεμεῖ τὸ ἔωλον σύστημα τοῦ Ἑράσμου. Ὡς δὲ αἱ δύο καιναὶ θεωρίαι αὗται εἶναι ἀλληλένδετοι καὶ στηρίζονται ἐπὶ τῆς ιδέας ὅτι εἴμεθα οὐχὶ ἐλληνικὸν ἔθνος ἀλλὰ νεοελληνικόν, οὕτω καί, ζήτημα φιλοπατρίας καὶ ζήτημα γλώσσης, προφορᾶς, γνησιότητος τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς εἶναι ἀλληλένδετα, οὐδὲ δύναται νὰ νοηθῇ τὸ ἓν ἄνευ τοῦ ἄλλου. Πατρίς ἡμῶν εἶναι ἡ ἱστορία ἡμῶν πρὸ παντὸς καὶ ἡ γλῶσσα, εἴτα ἡ ἐστία καὶ τὸ ἔδαφος. Ἡ γλῶσσα οὐδέποτε ἔπαυσεν ἀγγέλλουσα ἡμῖν τίνες εἴμεθα, αὕτη ἤγαγεν ἡμᾶς ἐπὶ τὴν ἔρευναν τοῦ παρελθόντος καὶ ἡ μελέτη αὐτοῦ ἐνέπνευσεν εἰς ἡμᾶς τὸ φρόνημα ἐκεῖνο ὅπερ ἐχρησίμευσεν ὡς βάσις τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν παλιγγενεσίας. Διὰ τοῦτο δὲν κατορθῶ νὰ δικαιολογήσω τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Ψυχάρη καθιδρυόμενον μεταξὺ φιλοπατρίας καὶ ἐπιστήμης διαζύγιον. Questions de patriotisme et questions de prononciation λέγει οὗτος ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῇ Nouvelle Revue δημοσιευθείσῃ οἶονεὶ ἀνασκευῇ τοῦ ἄρθρου τοῦ κ. Burnouf καὶ τοῦ ἔργου τοῦ κ. ΠαπαΔημητρακοπούλου, καὶ πειράται νὰ διασύρῃ ἐνώπιον τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου τοὺς συμπατριώτας αὐτοῦ λογίους, ὡς ἀμαθεῖς τινας καὶ κούφους ἄνδρας, οἵτινες, ἐναντίον πάντων τῶν πορισμάτων τῆς ἐπιστήμης, — τῆς ἐπιστήμης αὐτοῦ φαίνεται, — ἀγωνίζονται μετὰ παιδικῆς ἀφελείας ν' ἀποδείξωσιν ὅτι ἡ γραικικὴ γλῶσσα δὲν εἶναι νεοελληνικὴ, ἀλλ' αὕτη ἡ ἐλληνικὴ, καὶ ὅτι ἡ προφορὰ αὐτῆς δὲν εἶναι ἐντελὴς διάφορος τῆς ἀρχαίας.

Ὅφειλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ οἱ Ἕλληνες προέβησαν πάντοτε μετὰ μεγίστης περισκέψεως καὶ ἀξιοπρεπείας καὶ ὅτι ἐνῶ πάντα ὑπὲρ ἑαυτῶν εἶχον τὰ δίκαια, τοῦ δογματικοῦ ὕφους προὔτιμήσαν πάν-

τοτε τὴν λεπτολόγον συζήτησιν καὶ τὴν ἐν πρὸς ἐν ἀνασκευὴν τῶν ἐπιχειρημάτων τῶν ἐναντίων, περὶ ὧν δυστυχῶς δύναται τις εἰπεῖν ὅτι δὲν προήρχοντο πάντοτε ἐκ καθαρῶς ἐπιστημονικοῦ ζήλου. Καὶ ταῦτα, ἐνῶ ἕτερα ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἔθνη ἀσημάντου ὅλως παρελθόντος, διετύπων μέχρι τοῦ γελοίου παραβόλους ἐπ' αὐτῆς ἀξιώσεις καὶ διατυποῦσιν. Οἱ Ῥουμάνοι τῶν Ῥωμαίων ἀπόγονοι καὶ τοῦ Ἀνατολικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους κληρονόμοι, οἱ Σέρβοι, τοῦ μέχρις Ὀλύμπου ἐκταθέντος κράτους τοῦ Στεφάνου Δουσάν, οἱ Βούλγαροι τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου! ἀλλ' οὐχὶ μετ' ἀξιώσεων μέχρι Γάγγου καὶ Ἰνδοῦ πρὸς ὦραν. Ὁ κ. ΠαπαΔημητρακόπουλος ἄλλως δὲν ἔγραψεν, οὐδ' ἦτο ἀνάγκη νὰ γράψῃ τὴν ὑπεραπολογία τῶν ἐλληνικῶν δικαίων, ἀλλὰ ξηρὰν ἐπιστημονικὴν μελέτην, δι' ἧς ἀνεσκεύασε πλάνην, καὶ τὴν ἀνεσκεύασε βῆμα πρὸς βῆμα, ἥτις ἐπειδὴ παραβιάπτει τὰ ἐλληνικὰ συμφέροντα, δὲν ἔπεται ὅτι δὲν παραβιάπτει καὶ τὰ τῆς ἐπιστήμης, διότι πανθομολογεῖται σχεδὸν ἤδη, ὅτι ἡ ἐρασμικὴ προφορὰ ἀπεμάρανε καὶ κατέφαγε τὰς κλασικὰς σπουδὰς ἐν Εὐρώπῃ, ὧν ἡ ἐκλειψὶς ἀναμφιβόλως θέλει ἐπενέγκῃ καὶ πάλιν τὴν ἐκβαρβάρωσιν αὐτῆς.

Καὶ ἐξ ὧσων ἀλλαχοῦ ἐν τοῖς προηγουμένοις εἶπομεν κατεδείχθη ἡ κακὴ πίστις τοῦ κ. Ψυχάρη, καὶ ἐκ τούτου δὲ ἀκόμη, ὅτι ἐνῶ οὐδὲν τῶν πορισμάτων τῶν ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν τοῦ κ. Burnouf καὶ τοῦ κ. ΠαπαΔημητρακοπούλου ἀνασκευάζει, διαρκῶς παριστᾷ τοὺς Ἕλληνας ὡς ἀνεπιστήμονας καὶ ματαιοὺς ἐπανειλημμένως ἀνακράζων: «Διατὶ πάντοτε μόνοι οἱ Ἕλληνες ἀμύνονται μετὰ τοσαύτης θερμότητος ὑπὲρ τοῦ ἀμεταβλήτου τῆς προφορᾶς αὐτῶν; . . Ἡ Ἑλλὰς πρέπει ν' ἀγωνίζεται πρὸ παντὸς εἰς ἀπόκτησιν καλῆς ὑπολήψεως παρὰ τῷ ἐπιστημονικῷ κό-

σμων»¹ καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἀμφιβάλλω ἂν ἄλλοτέ ποτε ὑβρίσθη τοσοῦτον ἢ πατρὶς ἡμῶν. Πόσον δὲ ψευδῆ εἶναι τὰ ὑπ' αὐτοῦ λεγόμενα! Πρῶτον οἱ Ἕλληνες εἰργάσθησαν εὐσυνειδητότερον παντὸς ἄλλου εἰς ἐξακρίβωσιν καὶ καθορισμὸν τῶν ἐπιγενομένων ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς ἀκμῆς μέχρι τοῦ νῦν ἐλαχίστων μεταβολῶν τῆς προφορᾶς. Δεύτερον δὲ δὲν ὑπῆρξαν οἱ μόνοι καταπολεμήσαντες τὴν ἐρασμικὴν πλάνην. Μακρὰ εἶναι ἡ σειρὰ τῶν ἐν τῇ Δύσει ὑπερμάχων τῆς ἡμετέρας προφορᾶς, περιλαμβάνουσα πλείστους τῶν διασημοτάτων φιλολόγων ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἑράσμου μέχρι τῶν ἡμερῶν τοῦ Κόμπετ, περὶ οὗ μετὰ περισσῆς αὐταρεσκειᾶς ὁ κ. Ψυχάρης σημειοῖ, ὅτι συνείθιζεν, ὅσάκις οἱ αὐτῷ ἀντιλέγοντες δὲν ἐφαίνοντο γινώσκοντες τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς ἐπιστήμης, νὰ προτείνῃ αὐθωρεῖ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ νὰ μεταβῶσιν εἰς τὸ σφαιριστήριο ἢ τὸ ζυθοπωλεῖον. Ἴσως ἔπρεπε νὰ πράξωμεν ἀνάλογόν τι εὐρισκόμενοι ἀπέναντι ἀνθρώπου ἐπιληφθέντος θρασέως ζητήματος οὐτινος ἄγνοεῖ καὶ αὐτὴν τὴν ἱστορίαν. Τίς τῶν περὶ τὰ τοιαῦτα διατριβόντων ἄγνοεῖ ὅτι ὑπὲρ τῆς παραδεδομένης προφορᾶς δὲν ἔγραψαν μόνον ὁ Ἑλλάδιος, ὁ Κοραῖς, ὁ Γεωργιάδης, ὁ Λευκίας, ὁ Οἰκονόμος ἐξ Οἰκονόμων, ὁ Ῥαγκαβῆς, ὁ Μηνωίδης, ὁ Λούντζης, καὶ ἄλλοι, ἀλλὰ καὶ οἱ Greg. Martinus, Statius, Ἑρασμος Σμίτ, Pareus, Wetstenius, Κιρχμάρ, A. Müller, Greg Placentinus, Νέτδλιγγερ, Πίκεριγκ, Bloch, Winklerus, Pennington, Renan, Blackie, Τέλφ, Thiersch, Elissen, Mullach, Bursian, Schuh, Egger, Scholtz, d' Eichthal, Engel, καὶ ἄλλοι. Οὐδεὶς δ' ἄγνοεῖ τὰς ἀπὸ τινος τῇ εὐτυχεῖ πρωτοβουλία

1) Ταῦτα ὡς ἐννοεῖ ὁ ἀναγνώστης, εἶναι μετάφρασις τοῦ γαλλικοῦ κειμένου τοῦ κ. Ψυχάρη.

τοῦ ἐν Ἀμστελδάμῳ καθηγητοῦ κ. Μύλλερ, καταβαλλο-
 μένας προσπάθειάς ὑπὲρ καταργήσεως τῆς Ἑρασμικῆς προ-
 φορᾶς ἐν αὐτῇ τῇ πατρίδι τοῦ Ἑράσμου. Δὲν πρέπει νὰ
 λησμονήσωμεν καὶ τὸν Στέφανον Γκάρδινερ, πρύτανιν τοῦ
 ἐν Καίμπριτζ Πανεπιστημίου, συγγράψαντα δὲ κατὰ τῆς
 ἐρασμικῆς προφορᾶς (1542), ὅστις καὶ σωματικᾶς ποι-
 νὰς ἐπέβαλλε τοῖς μαθηταῖς τοῖς χρωμένοις τῇ Ἑρασμικῇ
 προφορᾷ. Λυπηρὸν ὅτι ὁ κ. Ψυχάρης δὲν ὑπῆρξε σύγχρονος
 αὐτῷ. Θὰ ὑπῆρχε τότε ἐλπίς διορθώσεως τοῦ ἐμβλήματος
 τοῦ κ. Ψυχάρη «*scribere, quod in buccam venit*», ὅπερ
 ἂν μὴ ἐκράτει ὀλοσχερῶς αὐτοῦ, θὰ συνησθάνετο οὗτος τὸ
 ἄτοπον τῶν ὅσων γράφει περὶ φιλέλληνος οἶος ὁ κ. Burnouf.
 Ἄλλ' ἄρκει νὰ φωραθῇ ἐπὶ ἐλληνισμῷ ἢ φιλελληνισμῷ ἵνα
 ἐπισύρῃς κατὰ σεαυτοῦ πᾶσαν τὴν μὴνιν τοῦ συγγραφέως
 τοῦ «Ταξιδίου», ὅστις τότε μὲν ἀνέγραφεν ὡς σκοπὸν του τὸ
 «ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης» καὶ παντοιοτρόπως ἐπὶ φιλοπα-
 τρία ἐπεδείκνυτο, ἀποδοκιμασθέντος δὲ τοῦ ἀνοήτου αὐτοῦ
 γλωσσικοῦ κατασκευάσματος ἀποτόμως ἀπέστη τῆς ἰδίας
 αὐτοῦ πατρίδος καὶ δεινόν, διὰ τὴν διαφυγοῦσαν αὐτῷ δό-
 ξαν, μνησικακεῖ κατ' αὐτῆς, λησμονήσας ἢ μᾶλλον μὴ
 δυνηθεὶς νὰ κατανοήσῃ τὸ ἐλληνικόν: «Καὶ σέβεσθαι δεῖ καὶ
 μᾶλλον ὑπεῖκειν καὶ θωπεύειν Πατρίδα χαλεπαίνουσαν ἢ
 Πατέρα».

Ἄλλοφύλλου δὲ συμβούλου τὴν θέσιν λαμβάνων «*Ελ-
 ληνες, γράφει ἐν τῇ Nouvelle Revue, ποσάκις δὲν ἐσυμ-
 βουλευσαμεν ὑμᾶς ;*» «*Προσπαθοῦμεν, ἡμεῖς οἱ ἐν Γαλλίᾳ,
 νὰ εἰσαγάγωμεν τοὺς ἐν Ἀθήναις φιλολόγους εἰς εὐθυτέραν
 τῆς ἄχρι τοῦ νῦν ὑπ' αὐτῶν ἀκολουθουμένης ὁδοῦ*».

«*Τὶ ἰσχυρίζονται οἱ Ἕλληνες ; ὅτι ἀπὸ Περικλέους ἡ
 προφορὰ τῶν μένει ἡ αὐτή ;*» «*Κακῶς συμβουλευομένη φιλο-*

πατρία ἐξώγκωσε δυσαναλόγως τὸ ζήτημα. Δὲν πρέπει ἐν τοῖτοις οὐδέποτε ν' ἀπελπιζόμεθα ἀπὸ τοῦς "Ελλήνας, θέλουσι διέλθῃ καὶ τῆς κρίσεως ταύτης κλπ.» «Οἱ "Ελληνες τὸ γινώσκουσιν καλῶς, ἔχουσιν ἀνάγκην ὁδηγίας ἐν πλείστοις πράγμασιν. "Ας ἀκούσωσι λοιπὸν τὰς συμβουλὰς ἀφιλοκερδοῦς συμβούλου κλπ.»

Ἡ τοιαύτη φράσις ἐκτὸς τῆς ἄλλης αὐτῆς κακίας, προδήλως μαρτυρεῖ ψυχολογικὴν κατὰστασιν μὴ συνεπαγομένην τὴν γαλήνην ἐκείνην, μεθ' ἧς ἀπαραιτήτως πρέπει νὰ διεξάγωνται αἱ ἐπιστημονικαὶ συζητήσεις.

Λέγει κάπου ὁ κ. Ψυχάρης. «Ἡ σοβαρὴ, ἡ ἀληθινὴ ἐπιστήμη εἶναι ἡ ἐπιστήμη ποῦ δὲν ἀκούγεται. Ὁ μεγαλύτερος σοφὸς εἶναι ὁ σοφὸς ποῦ μόνο δυὸ τρεῖς ξέρουν τὴν ὑπαρξήν του. Ὁ ἄγνωστος ὁ ἐργάτης (γρ. ἀργάτης) ποῦ κουβαλεῖ τῆς πέτρες κάθε μέρα εἶναι ποῦ χτίζει τὸ σπίτι... Χωρὶς τὸν ἐργάτη δὲ γίνεται τὸ σπίτι. "Οσοι μαζώνουν τὶς πέτρες μιὰ μιὰ, ὅσοι κάμνουν ἀδιάκοπη καὶ ταπεινὴ ἐργασία, γτίζουν τὴν ἐπιστήμη». Χωρὶς νὰ ἐξετασῶμεν πῶς συμβιβάζει ταῦτα μὲ ὅσα τῷ 1888 ἔγραφε ἐν τῇ «Ἐφημερίδι» κατὰ τῶν ἀποτολμησάντων ν' ἀποδοκιμάσωσι τὰς θεωρίας αὐτοῦ: «Ὁ Α. Γιαννόπουλος, δὲν ξέρω ποιὸς εἶναι δὲν ἀκούστηκε ὡς τώρα τὸνομά του στὴν ἐπιστήμη» ὁμολογοῦμεν ὅτι οἱ ἀνωτέρω λόγοι περιέχουσι πολλὴν ἀλήθειαν ἣν κατενόησαν καὶ ἡσπάσθησαν καὶ ἠκολούθησαν πιστῶς ἐν τῷ σταδίῳ αὐτῶν οἱ κ.κ. Burnouf καὶ Παπα-Δημητρακόπουλος, ὅστις καὶ αὐτὸ τὸ φῶς αὐτοῦ σχεδὸν ἀπέβγαλεν, ἀθορύβως ἄλλ' ἐπιμόνως καὶ μετ' ἐνθουσιασμοῦ ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης ἐργαζόμενος. Ὁ κ. Ψυχάρης «δάσκαλος ποῦ δίδασκε καὶ νόμον δὲν ἐκράτει» ἔχει τὴν καλοσύνην μόνον τοῦς ἄλλους νὰ συμβουλεύῃ. Διὰ τοῦτο

δὲ δράττεται πάσης εὐκαιρίας μετὰ πατάγου ν' ἀναπηδᾷ εἰς τὸ μέσον, ἄτλαντος τῆς ἐπιστήμης τὸ πρόσωπον ὑποδυόμενος. Πόσον δίκαιον εἶχον, ὁ μὲν μέγας Des Cartes περιφρονῶν καὶ ἀποδοκιμάζων τοὺς θορυβοποιούς καὶ ἀνησύχους ἐκείνους ἀνθρώπους οἵτινες μηδαμῶς ἔνεκα τῆς ἀξίας αὐτῶν ἢ ἀγωγῆς ἐπὶ τὴν διαρρύθμισιν τῶν κοινῇ συμφερόντων προσκαλούμενοι, ἐκπηδῶντες εἰς τὸ μέσον προτείνουσιν ὑπὲρ ἑαυτῶν νέαν τινὰ αὐτῶν φανταστικὴν μεταρρύθμισιν· ὁ δὲ μικρὸς καὶ ὡς παλίμψηστον πελιδνὸς βιβλιοφύλαξ καὶ τοῦ Ψυχάρη ὑπασπιστῆς λέγων ὅτι ὅσα τῷ ὄντι ἐπράχθησαν πράγματα εὐεργετικὰ ὀφείλονται οὐχὶ εἰς τοὺς κυνηγούς δημοτικότητος. Μὴ ἀναμείνῃ δέ τις καὶ πολλὴν ἐκ μέρους αὐτοῦ ἀβρότητα. Ἡ παροιμιώδης *courtoisie francaise* μεθ' ὅλην τὴν μακρὰν αὐτοῦ ἐν τῷ ἐκπολιτιστικωτάτῳ τῶν κέντρων διαμονὴν ἐλάχιστον ἐπὶ τοῦ κ. Ψυχάρη ἐπέδρασεν.

«Τὸ ἄρθρον, λέγει, τοῦ κ. Burnouf εἶναι ἀναμειβητικῶς ἀξιοθρήνητό· τις πλάνη.» «Τὰς ἀξιοθρήνητους πλάνας τοῦ Burnouf καὶ Παπαδημητριάκοπούλου πρῶτοι ὀφείλομεν γὰρ ὑποδείξωμεν ἐκ φόβου μήπως προκαλέσωσι μειδιάματα ἐν Εὐρώπῃ. Δὲν θέλομεν καταγίνῃ ν' ἀνασκευάσωμεν ἐν πρὸς ἐν τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ κ. Burnouf». «Θέλομεν ὁμιλήσῃ λοιπὸν ὡς γὰρ μὴ εἶχε οὐδέποτε γραφῇ τὸ ἄρθρον τοῦ κ. Burnouf». Αὕτη λοιπὸν εἶναι ἡ γλῶσσα τῶν «ἑξακουσμένων στὴν ἐπιστήμη» Εἴθε οἱ ἰσχυρισμοὶ τῶν νὰ περιεῖχον τόσῃν ἀλήθειαν ὅσῃν ἡ φράσις αὐτῶν ἰταμότητα. Ἄλλ', ἀναγνώστα μου, «ὅπου ἀκοῦς πολλὰ κεράσια, κράτει καὶ μικρὰ καλάθια» λέγει τὸ δημῶδες λόγιον, ὅπερ γινώσκεις ἀναμφιβόλως κάλλιον τοῦ δημωδογράφου κ. Ψυχάρη, ὅστις φαίνεται ὁμῶς βαθύτατα μελετήσας ἕτερόν τι

κοινὸν λόγιον «τὸ καλὸ τὸ παλληκάρι ξέρει κι' ἄλλο μονοπάτι» καὶ μετὰ φοβερᾶς ἀπειλᾶς οὐδὲ μίαν ἀνασκευάζει γραμμὴν τῆς «Βασάνου τῶν ἐρασμικῶν ἀποδείξεων,» ἥς τινος ἐν τούτοις τὸν συγγραφέα δὲν ὀκνεῖ νὰ προπηλακίσῃ ὡς ἀμαθῆ καὶ μικρόν, αὐτὸς ὅστις ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τῶν συγγραμμάτων παραπονεῖται κατὰ τῆς κακῆς ἀνατροφῆς τῶν Ἑλλήνων, χαρακτηρίζων αὐτοὺς ἐνώπιον τῆς Εὐρώπης ὅλης ὡς τὸ ὑβριστικώτατον τῶν ἐθνῶν. «*Νομίζω λέγει, ὅτι ἀκούω ἤδη ἀναγεομεμένην τὴν συναυλίαν τῶν Ἀθηναϊκῶν ὕβρεων*». Τίς ὕβρισεν αὐτὸν ὁ κ. Karl Foy, (ἐν ἐλληνικῇ ἐφημερίδι γράψας κατ' αὐτοῦ), ὁ κ. Σκυλίσσης, ὁ κ. Χατζηδάκης ἢ ὁ κ. Α. Γιαννόπουλος; Τὴν τοιαύτην τιμὴν πρῶτος ἐγὼ ἴσως παρέχω αὐτῷ, ἀλλ' ἦτο καιρὸς πλεόν νὰ τὸν σύρωμεν ἀπὸ τῆς κόμης ἐντὸς τοῦ βορβόρου δι' οὐ ἐπειράθῃ νὰ κατασπιλώσῃ ἄνδρας οἷς ἡ Ἑλλὰς ἀτίδιως εὐγνωμονοῦσα μόνον κλάδον κοτίνου ὡς ἄλλοτε ἐν Ὀλυμπίᾳ ὀφείλει νὰ προσφέρῃ.

Ἄλλ' ἤδη εἰσερχόμεθα εἰς τὴν πολύτιμον μελέτην τοῦ κ. Burnouf καὶ ἄς κρίνῃ μόνος ὁ ἡμέτερος ἀναγνώστης περὶ τε τῆς βαρύτητος τοῦ ἔργου τοῦ κ. ΠαπαΔημητράκοπούλου καὶ τῆς ἐπείγουσας ἀνάγκης τῆς καταργήσεως τῆς ἐρασμικῆς προφορᾶς.

I

«Ὅλῃγα ἔθνη τοσοῦτον ὑπὸ τῆς τύχης ἐδοκιμάσθησαν ὅσον τὸ Ἑλληνικόν. Νικηφόρως ἀνταπεξελθὼν κατὰ τῆς ἐνσκηψάσης ἐπ' αὐτὸ Περσικῆς ἐπιδρομῆς κύπτει εἶτα ὑπὸ τὸν Μακεδονικὸν ζυγόν. Ἀλέξανδρος ὁ μέγας ἄγει αὐτὸ ἐπὶ τὴν κατὰκτισιν τῆς Ἀσίας· ἡ Περσέπολις ὁμοῦ κατακαίεται ὡς ἡ Μόσχα. Ἡ αὐτοκρατορία διασχιθεῖσα εἰς ῥάκη ἀνίκανος καθίσταται τοῦ λοιποῦ εἰς ἀντιπαράταξιν κατὰ τῶν ῥωμαϊκῶν λεγεώνων. Ἐν τούτοις, ἰσχυρᾶ τοῦ χριστιανισμοῦ συμβολῇ, οἱ Ἕλληνες καὶ αὐθὺς ἀποκαθίστανται.

εἰς ἐνότητα ἐν Κωνσταντινουπόλει συμπαγεῖσαν καὶ ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας πρωταγωνιστοῦσιν ἐν τῷ κόσμῳ ἐν ἐποχῇ καθ' ἣν οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως μόλις ἤρχιζον ὀργανοῦμενοι. Ὁ προϋπολογισμός ποτε τοῦ βυζαντινοῦ κράτους ἀνῆλθεν εἰς τρία ὅλα δισεκατομύρια καὶ ὁ λαὸς αὐτοῦ εὐχερῶς ἤνεγκε τὸ βάρος. Ὁ χριστιανικὸς ἐν τούτοις κόσμος διηρέθη εἰς δύο πολεμίας ἀλλήλαις ἐκκλησίας· διότι αἱ θρησκεῖαι ἐνοῦσι μὲν τοὺς ἀνθρώπους ἐν τῇ πίστει, διαίρουσιν ὁμῶς καὶ ἀντιμάχους ἀλλήλαις, καθιστῶσι τὰς θρησκευτικὰς κοινότητας Ἡ ἀπὸ τῆς Ἀγίας Γῆς ἔξωσις τῶν Μουσουλμάνων καὶ ἡ ἀπελευθέρωσις τοῦ Παναγίου Τάφου ἐχρησίμευσαν ὡς πρόσχημα τῶν σταυροφοριῶν, ἐκστρατειῶν ὧσφ εἰς τοὺς χριστιανούς τῆς Ἀνατολῆς, τὴν ὥσφ καὶ εἰς τοὺς Μωαμεθανούς ὁλεθρίων. Μετὰ τὰς ἐπανειλημμένας ταύτας στρατείας καὶ τὴν ἰδρυσιν ἐφημέρου λατινικοῦ κράτους ἐν Κωνσταντινουπόλει, οἱ Ἕλληνες ἔκειντο ἐξηντημένοι καὶ ἀδυνατοῦντες ν' ἀπωθῇσιν τὸν πολέμιον ἀπὸ ὀκτῶ ἐκατονταετηρίδων βαθμυδὸν ἀλλ' ἀδιαλείπτως κατ' αὐτῶν προελαύνοντα. Ἡ ἐν ἔτει 1453 πτώσις ἐφάνη ὡς τελευταῖον θανατηφόρον τραῦμα κατ' αὐτῶν κατενεχθῆν καὶ οἱ Ἕλληνες ἐθεωρήθησαν διὰ παντὸς τῆς ἱστορίας ἀποσβεσθέντες. Ἐπέπρωτο ἐν τούτοις καὶ ἔσχατόν τινα ἐξευτελισμὸν νὰ ὑποστώσιν. ἄχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, οἱ ἐν τῇ Δύσει τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν λαλοῦντες, προέφερον ὡς Ἕλληνες καὶ ἠδύναντο νὰ συνεννοῶνται μεθ' Ἑλλήνων. Ἀλλὰ καὶ ἡ τελευταία αὕτη τῶν φυγάδων παραμυθία ἀφῆρθη αὐτοῖς. Οἱ μὲν ὑπὸ τῶν εἰς Ἰταλίαν καὶ Γαλλίαν φευγόντων Ἑλλήνων κομιζόμενοι ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ἐγένοντο δεκτοί, αἱ δ' ἐλληνικαὶ λέξεις ἐξεφωνοῦντο τοιοῦτῳ τρόπῳ ὥστε δυσδιάγνωστοι καθίσταντο καὶ ὁ Ἕλλην, ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ γλώσσῃ ὁμιλῶν, δὲν κατενεῖτο πλέον, οὐδ' ὑπὸ τῶν σοφωτάτων ἐν Εὐρώπῃ ἀνδρῶν. Δὲν γινώσκω ἕαν ὁ Ἑρασμος ὑπῆρξεν ὁ μόνος τῆς ἀξιοθρηνητοῦ ταύτης μεταβολῆς δημιουργός, ὑπῆρξε τοῦλάχιστον ὁ κύριος αὐτῆς πρωταίτιος. Ἀναγνωστέα ἄλλως τὰ περὶ τούτου ἐν τῷ πλείστου ἐνδιαφέροντος ἔργῳ τοῦ κ. Ed Engel, Die Aussprache des Griechischen, δημοσιευθεῖσα ἐν Ἰένῃ τῷ 1887. Ἡ μελέτη τοῦ Ὁλλανδοῦ Δεσιδερίου Ἑράσμου ἐξεδόθη ἐν ἔτει 1528, μετὰ ἐβδομήκοντα πέντε μόνον ἔτων πάροδον ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ἦγε τότε οὗτος τὸ ἔξηκοστὸν πρῶτον τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἔτος καὶ ἀπήλαυε αὐθεντίας ὑπὸ πάντων σχεδὸν τῶν τότε σοφῶν ἀναγνωριζομένης.

Τὰ ὑπ' αὐτοῦ προτεινόμενα ἀναντιρρήτως ἦσαν καὶ αὐθαίρετα καὶ βάρβαρα. Οὐδὲν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης ἐπιτρέπει τὴν χωρὶς προφορὰν πάντων τῶν στοιχείων ἐξ ὧν λέξεις τις συνίσταται. Ἐάν τις ξένος τῇ Γαλλίᾳ, περὶ τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν ἀσχολούμενος ἔλεγε boeuf ἀντὶ boeuf καὶ coïngue ἵνα σημάνῃ τὸν καρπὸν τῆς κυδωνέας, ἠθέλομεν εἶπῃ περὶ αὐτοῦ, ὅτι προφέρει αὐθαίρετῳ τῷ τρόπῳ τὴν γαλλικὴν καὶ μάλιστα καὶ

τι πλέον ἤθελομεν ἀποκαλέσθαι βάρβαρον τὸν ἄνδρα καὶ καταβάλλῃ αὐτὸν ὑπὸ τὰ δυσηχότερα τῶν ἐπιθέτων. Ὁ Ἑρασμος ἐν τούτοις καὶ οἱ ὀπαδοὶ αὐτοῦ ἐπέτυχον τοῦ ποθομένου. Ἡ ἀναμόρφωσις, ἥ, κάλλιον εἰπεῖν, ἡ παραμόρφωσις ταχέως συνετελέσθη καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην. Μόνοι δὲ οἱ Ἕλληνες οὐδέποτε ἀπεδέχθησαν αὐτήν. Τίνα λοιπὸν ὑπῆρξαν τὰ αἷτια τῆς ἐπιτυχίας ταύτης;

Προετάχθη ὅτι ἡ μέθοδος καθ' ἣν οἱ ἐξ Ἀνατολῆς κατελθόντες Ἕλληνες προέφερον τὴν ἰδίαν αὐτῶν γλῶσσαν δὲν ἠδύνατο νὰ εἶναι ἡ τῶν ἀρχαίων χρόνων, ὡς προσκρούουσα πρὸς τινὰς ἀρχαίας ἐπιγραφάς, πρὸς τινὰς ἀπὸ τῆς ἐλληνικῆς εἰς τὴν λατινικὴν καὶ τὰνάπαλιν μετενεχθείσας λέξεις καὶ πρὸς τὴν κατάρχην ἣν οἱ Ἕλληνες ποιοῦνται τοῦ ι, ὅπερ ὄντως διαφοροτρόπως γράφουσιν. Ἀπεφασίσθη λοιπὸν ἡ χωρὶς προφορὰ πάντων τῶν ἀποτελούντων τὴν αὐτὴν λέξιν γραμμάτων κατὰ τὴν ἐν ταῖς εὐρωπαϊκαῖς χώραις συνήθη προφορὰν. Ἡ ἑρασμικὴ ἐπινόησις ὑπεστηρίζετο ἄλλως ὑπὸ τῆς πίστεως ὅτι ἡ ἐλληνικὴ εἶναι γλῶσσα νεκρά καὶ ὅτι ἕκαστος ἠδύνατο νὰ μεταχειρίζεται αὐτὴν ὡς τοιαύτην. Ἕλληνες τινες πεπαιδευμένοι ἔγραφον ἐν τῇ ἀρχαίᾳ γλώσσῃ, ἀλλ' ὡς πᾶς σοφὸς τῆς Δύσεως ἠδύνατο νὰ πράξῃ τὸ αὐτό. Ὑπῆρχε πράγματι, ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς τῆς Εὐρώπης χώραις λαὸς διεσκορπισμένος. ὁμιλῶν ἰδίωμα ἀξιοῦν τὴν καταγωγὴν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ἀρχαίας γλώσσης· ἀλλ' ἀπ' ἧς ὁ λαὸς οὗτος εἶχε καταστῆ δοῦλος τῶν Ὀθωμανῶν, δὲν ἐλογίζετο πλέον ὑπάρχων καὶ ἡ ὑπ' αὐτοῦ λαλουμένη γλῶσσα ἐθεωρεῖτο βάρβαρος καὶ ἄνευ ἀξίας τινὸς διαλέκτος. Ἡ γλῶσσα τῶν Κλεφτῶν, ὀλοσχερῶς ἠγνοεῖτο τότε· διότι οἱ Κλέφται καὶ τὰ ἐμπλεα ἐνθουσιασμοῦ ἄσματα αὐτῶν μόνον ἐν τῇ νῦν ἐκατονταετηρίδι ἐγνώσθησαν καὶ μετὰ τὴν ἐν Ναυαρίνῳ μόνον ναυμαχίαν ἐμελετήθησαν.

Ἄλλ' ἐκεῖνο ὅπερ ἰδίως ἐπισπράγισε τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἑρασμικῆς ἐπινόησεως ὑπῆρξεν ἡ φαινομένη εὐκολία ἡ ὑπ' αὐτῆς παρεχόμενη τοῖς μαθηταῖς, γράφουσι καθ' ὑπαγόρευσιν. Βέβαιον εἶναι ὅτι πλείστων φωνηέντων ἡ ὁμοιότης, διὰ τῆς αὐτῆς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐκφερομένων φωνῆς, ἀπαιτεῖ ἐκ μέρους τῶν σπουδαστῶν ἀδιάπτωτον προσοχὴν καὶ συγχρόνως ποιάν τινα τῆς γλώσσης γνῶσιν· κίνδυνος ἄρα ἐκ τούτου ἀνορθογραφῶν. Ὁ πλήρης διαχωρισμὸς τῶν γραμμάτων ἐν τῇ ὑπαγορεύσει προλαμβάνει τὸ ἄτοπον. Μεθ' ὅλα ταῦτα τοῦτο ἀπλοῦν ἀποτελεῖ ζήτημα μεθόδου ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, οὐχὶ μόνον τῆς ἐλληνικῆς, ἀλλ' οἰασθήποτε ἐτέρας γλώσσης. Ὁ γαλλιστὴ γάλλοις μαθηταῖς ὑπαγορεύων οὐκ ὀλίγα ἀνευρίσκει λάθη ἐν τοῖς ὑπ' αὐτῶν γραφεῖσι· ἐὰν δὲ θέλῃ εὐθύς ἐξ ἀρχῆς νὰ προλάβῃ ταῦτα, εἶναι ἡναγασμένος ν' ἀκολουθήσῃ τὴν ἑρασμικὴν μέθοδον, συλλαβίζω γράμμα πρὸς γράμμα τὰς λέξεις, προφέρων J' aïmais ἀντὶ j' aimais, ἄλλως διατρέχει τὸν κίνδυνον νὰ ἴδῃ τὴν λέξιν ταύτην γραφομένην j' émais, j' emé ἢ κατὰ

διαφόρους ἄλλους τρόπους. Ὑπάρχουσι λέξεις γαλλικαὶ δυνάμεναι, τίς θα τὸ πιστεῦσῃ, νὰ γραφῶσι κατὰ τέσσαρας καὶ πλέον χιλιάδας τρόπους. Πῶς κατορθοῦμεν ν' ἀποφεύγωμεν τὰ λάθη; Διὰ τῆς ἀσκήσεως τῆς μελέτης τῆς γραμματικῆς καὶ τῆς ἀναγνώσεως. Ἡ ἀνάγνωσις καταδεικνύει ἡμῖν τὰς λέξεις τοιαύτας οἷαι δεόν νὰ γράφωνται καὶ ὅχι ὡς προφέρονται. Ἡ γραμματικὴ ἐξηγεῖ τὴν ὀρθογραφίαν τῶν λέξεων καὶ δίδει τοὺς περὶ αὐτῶν κανόνας. Ἡ ἀσκήσις ἐγχαράττει λέξεις τε καὶ κανόνας ἐν τῇ ἡμετέρα μνήμῃ. Τὸ παιδίον, ὁ χωρικός, ὁ ἐργάτης, οἱ ἐλάχιστοι ἔχοντες ἀναγνώσῃ, οἱ ἀτελῶς ἐκμαθόντες ἢ ὅλως λησμονήσαντες τὴν γραμματικὴν περιπίπτουσιν εἰς μέγαν ἀριθμὸν σφαλμάτων καὶ συχνάκις ἀπιστεῦτων λαθῶν, καὶ οὐχὶ πάντοτε κατορθοῦσι τὴν προσήκουσαν διάκρισιν τῶν λέξεων.

Κατὰ ταῦτα λοιπὸν βεβαιῶται ὅτι τὸ Ἑρασμικὸν σύστημα εἶναι ταχυεργῆς τις μέθοδος βοηθοῦσα τοὺς μαθητὰς εἰς τὸ ὀρθῶς τὴν ἐλληνικὴν ἢ τὴν λατινικὴν καθ' ὑπαγόρευσιν γράφειν, μέθοδος τῶν ὀκνηρῶν, ὑποκαθιστῶσα ὕλην ἡπλοποιημένην μὲν ἀλλ' ἀδρανῆ καὶ ἄψυχον εἰς λόγον ζῶντα καὶ ἀληθῆ ἀνθρώπων ἐν κοινωνίᾳ ἀναστρεφόμενων. Μεταξὺ φράσεως τινος ἐλληνικῆς κατὰ τὴν σύγχρονον ἐλληνικὴν προφορὰν ἐκφωνουμένης καὶ τῆς αὐτῆς φράσεως ἐκφερομένης ἑρασμικῇ τῇ μεθόδῳ, ὑπάρχει ἡ αὐτὴ διαφορὰ περίπου οἷα καὶ μεταξὺ ἀριστοτεχνικῆς τινος εἰκόνας καὶ τῆς χρωμολιθογραφικῆς αὐτῆς ἀνατυπώσεως. Οἱ παρακινήσαντες λοιπὸν τὸν Ἑρασμον εἰς δημοσίευσιν τοῦ *De recta pronuntiatione* αὐτοῦ, εἰς δεῖνδον τὸν ἐξώθησαν ψεύδος· διότι ἔκτοτε κρατεῖ ἡ πλάνη ὅτι γλῶσσα ἀρχαία προφέρεται ὀρθότερον κατ' αὐτὸν ἢ παρ' ἀνθρώποις ζῶσι ὧν ἀποτελεῖ τὸ ἰδίωμα. Δὲν ἐνόηθη δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι τὸ φαινόμενον ὡς κερδῆθ' ἐν ἑνός, ἀπώλετο ἀφ' ἑτέρου. Ἐὰν ἀπεχωρίζοντο τὸ ἐν ἀπὸ τοῦ ἄλλου τὰ γράμματα τῶν διφθόγγων *ei oi ai* καὶ παρείχετο οὕτω αὐταῖς ὁ διπλοῦς ἦχος τοῦ *ei*, *oi*, *ai*, συνεχέοντο ὁμῶς τὰ ψιλὰ γράμματα μετὰ τῶν δασέων αὐτῶν, τὸ *τ* μετὰ τοῦ *θ*, τὸ *κ* μετὰ τοῦ *χ* καὶ εἰσῆγοντο φθόγγοι οἷοι ὁ τοῦ *eu* ἐν τῷ γαλλικῷ *odeur*, φθόγγοι οὐδέποτε ἀντηχῆσαντες εἰς Ἀθηναϊκὰ ὦτα. Οἱ ἡμέτεροι καθηγηταὶ τῶν Ἑλληνικῶν ὑπαγορεύοντες εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ λέγωσιν ἄν πρέπει νὰ γραφῇ *κάππα* ἢ *χτ'*, *αυ*, *ο* ἢ *ω* καὶ ἡ κερδιζομένη δῆθεν εὐκολία ἐντελῶς σχεδὸν τῇ ἀληθείᾳ ἀπόλλυται.

Μεγαλειτέρα τις ἐστὶ ἔλλειψις τοῦ Ἑρασμικοῦ συστήματος, ἰσχυρὰ ἀπόδειξις τοῦ ψευδοῦς καὶ αὐθαίρετου αὐτοῦ, εἶναι ὅτι ἕκαστος λαὸς προφέρει τὰ ἐλληνικὰ καὶ τὰ λατινικὰ κατ' ἴδιον αὐτοῦ τρόπον. Οἱ Γερμανοὶ προφέρουσι τὰς ἐλληνικὰς διφθόγγους *ai ei* ὡς τὰς ἰδίας αὐτῶν ἐν λέξεσιν οἷαι *aifraulein*, *Main*. Οὕτω δὲ καὶ πλεῖστα ἐλληνικὰ φωνήεντα καὶ σύμφωνα ὧν δὲν ἔχουσι τ' ἀντίστοιχα ἐν τῇ γλώσσῃ αὐτῶν. Οἱ Γάλλοι οὐ μόνον διατίμνουσιν αὐθαίρετως τοὺς δυσὶ γεγραμμένους γράμμασιν ἀπ' αὐτοῦ

φθόγγους ὡς *ei* καὶ *ai* καίτοι δὲν τοὺς διχάζουσιν ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν γλώσσῃ καὶ τὸ *sain* προξενεῖ ἐν τῷ στόματι αὐτῶν τὸν αὐτὸν φθόγγον τοῦ *sein* καὶ τὸ *seing* τὴν τοῦ «*sin*» δι' ἐνὸς ἀπλοῦ *i*, ἀλλὰ καὶ ἐξαλείφουσιν ὅλας τὰς λεπτοτάτας παραλλαγὰς πλείστων συμφώνων, οἷα τὸ γάμμα, τὸ δέλλα, τὸ θῆτα, ἅπερ οὐδόλως εἶναι τ' αὐτὰ μὲ τὸ ἡμέτερον *g, d, th*, ἀνδ' ἐνὸς δὲ μόνου δύο γράμματα κατασκευάζοντες προφέρουσι *ts* (διότι *iz* εἶναι ἀδύνατον, ἐκεῖνο ὅπερ οἱ Ἕλληνες πάντοτε προέφερον *z*· οὕτω τὸ ζῆλος (*zéle*) καταντᾷ «*tsélos*».

Οἱ Ἀγγλοι εἶναι θαυμασιώτεροι τῶν Γάλλων καὶ Γερμανῶν ἐν τῷ τρόπῳ αὐτῶν τοῦ ἐκφέρειν τὰς ἑλληνικὰς καὶ λατινικὰς λέξεις. Ἰδοὺ ὁ πρῶτος τῆς πρώτης ἐκλογῆς τοῦ Βιργιλίου στίχος κατ' Ἀγγλους ἀπαγγελλόμενος :

Taītiri, tiou pétioulé rikioubans seub tegmini fêdjai¹.

Σημειωθῆτω δ' ὅτι ὑπάρχουσιν ἐνταῦθα παραλλαγαὶ τινες καὶ λεπτότητες ὑπὸ τῶν ἡμετέρων γαλλικῶν χαρακτήρων ν' ἀποδοθῶσι μὴ δυνάμεναι καὶ ὧν τῆς μεταφορᾶς παραιτοῦμαι. Εἶναι ἀληθῶς θέμα μελέτης λίαν περίεργον καὶ ἐνδιαφέροντος μὴ στερούμενον διὰ τοὺς περὶ τὴν φωνολογίαν ἐνδιατρίβοντας, λόγος τις τοῦ Δημοσθένους ἢ τοῦ Ξενοφῶντος ἀφήγησις ἐν τῷ στόματι ἁγγλου καθηγητοῦ. Ἐὰν σᾶς ἀναγνώσωσιν εἴτα ταῦτα Γάλλος καὶ Γερμανός, θέλετε ἀκούσῃ τρεῖς λόγους, τρεῖς ἀφηγήσεις διαφόρους. Ἄν δὲ καὶ Ἕλλην πράξῃ χάριν ὑμῶν τοῦτο, τετάρτην ἐζητεῖ ἐκδοσιν, δυνάμενοι οὕτω κατὰ μικρὸν νὰ συγκροτήσῃτε συλλογὴν τοσοῦτον πολυάριθμον ὅσοι καὶ λαοὶ ὑπάρχουσιν ἐπὶ τῆς γῆς διαφόρους γλώσσας λαλοῦντες. Ἄλλως οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Ἑρασμικοῦ συστήματος δὲν ἠδυνήθησαν νὰ συμφωνήσωσιν οὕτ' ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ χώρᾳ τοῦλάχιστον. Οὕτως, εἶνα μόνον ἐν ἀναφέρωμεν παράδειγμα, οἱ *x. x* Dietrich, Brugmam καὶ Kauer τρεῖς ἔχουσι διαφόρους τρόπους τοῦ προφέρειν τὸ *ei*. Ἡ γνώμη τοῦ *x. x* Dietrich εἶναι ἐγγυτέρᾳ τῇ συγχρόνῳ συνηθείᾳ, ἐξομοιοῦσα τὸν ἦχον τῆς νομιζομένης ταύτης διφθόγγου πρὸς τὸν τοῦ *e fermè* τῶν Γάλλων, μετ' ἰσχυρᾶς πρὸς τὸν ἦχον τοῦ *i* τάσεως.

Αἱ διαφοραὶ αὗται ἀπὸ λαοῦ εἰς λαόν, ἀπὸ ἀνθρώπου εἰς ἄνθρωπον, δὲν εἶναι ἀπόδειξις τῆς μικρᾶς τοῦ Ἑρασμικοῦ συστήματος βασιμότητος ; Δὲν ὑπάρχουν δύο τρόποι τοῦ προφέρειν ὀρθῶς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν γλῶσσαν : εἰς μόνος. Παρατηρήσατε τί συμβαίνει· νῦν παρ' ἡμῖν ὁ ξένος ἀείποτε ἀναγνώριζεται ὁσηνῶποτε καὶ ἂν ἔχῃ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γλώσσῃ ἄσκησιν· ἐκπεύγουσιν αὐτῷ πάντοτε λέξεις τινεὶ χωρὶς τῆς προσηκούσης ἐκφωνήσεως. Δὲν ἀπαι-

1) Τὸ λατινικὸν κείμενον ἔχει : Tityre, tu patulae recubans sub tegmine fagi.

τοῦμεν μόνον ὀρθοέπειαν παρὰ τοῖς ἐπαρχιώταις ἀλλὰ καὶ τὴν ἀποβολὴν τῆς τοπικῆς αὐτῶν προφορᾶς τῆς καταδηλούσης τὴν ἰδιαιτέραν αὐτῶν πατρίδα· οὐδ' οἱ ἀληθεῖς δὲ Παρισίνοι ἐξαιροῦνται τοῦ κανόνος.

Ἀρκεῖ ὅτι ἀκούσῃ τις αὐτοὺς προφέροντας τὸ ὄνομα τοῦ Βερσαλλίων ἵνα κατανοήσῃ πόθεν ἔρχονται. Ὑπάρχει κοινὴ τις καὶ ἐκ παραδόσεως μέθοδος τοῦ ἀρθροῦν καὶ τονίζειν τὰ γαλλικὰ, ἥτις εἶναι καὶ ἡ καλὴ. Αἱ τοπικαὶ δὲ διαφοραὶ κυροῦσιν ἐκ τούναντίου τὸν κανόνα καθιστῶσαι δῆλα τὰ ἐλαττώματα τῆς ἀποφευκτέας προφορᾶς. Τοῦτο δ' οὐχὶ μόνον περὶ τῆς γαλλικῆς γλώσσης λεκτέον ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς γερμανικῆς, ἥτις δὲν λαλεῖται μετὰ τῆς αὐτῆς προφορᾶς ἐν Βερολίνῳ, Μονάχῳ, Βιέννῃ, Φραγκφούρτῃ. Ὡσαύτως περὶ τῆς Ἰταλικῆς, τοσοῦτον παραλλασσοῦσης ἀπὸ Ἑνετίας εἰς Φλωρεντίαν, ἀπὸ Ῥώμης εἰς Νεάπολιν. Ἐν Γενούῃ λέγεται ο *maio* ἀντὶ τοῦ *il marito*, α *mogghè*, ἀντὶ τοῦ *la moglie*, ἡ γυνή· *Zèna* δὲ ἀντὶ *Genova*, ἀποκαλεῖται ἡ πόλις τῆς Γε οὔης. Ἐξαλειφομένων τῶν συμφῶνων λέγεται *aorana fae* ἀντὶ τοῦ *adorana*, ἐλάτρευε, *fate*, ποιεῖ. Ἡ δ' ἐν Φλωρεντίᾳ, λαλουμένη ἰταλική, ἡ καθαροτάτη θεωρουμένη πασῶν τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν διαλέκτων, προφέρεται διαφόρως τῆς ἐν Ῥώμῃ. Ἡκουσα ἐν αὐτῇ ὁμιλίαν τινὰ ἀπ' ἁμβωνος περὶ κοιμολογίου καὶ προσευχῆς καθ' ἣν τὸ εὐλογημένον ἄθρομα ἀπαύστως ἐπανήρχετο εἰς τὸ μέσον *rossario* προφερόμενον ἀντὶ τοῦ *rosario* κατὰ τὴν ῥωμαϊκὴν προφοράν. Ἐν Νεαπόλει πάλιν λέγουσιν *na femmena* ἀντὶ *una femmina*, γυνή τις, ὡς ὀρθῶς πρέπει νὰ γράφωνται καὶ προφέρονται αἱ δύο αὗται λέξεις.

Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα παρὰ τοῖς συγχρόνοις Ἕλλησι δὲν ἀποφεύγει τὰς κατ' ἐπαρχίας ταύτας παραλλαγὰς καὶ ποικιλίας. Δὲν ὁμιλῶ μόνον περὶ τῶν Τσακῶνων οἰκούντων ἐν τῇ μεσημβρινῇ Πελοποννήσῳ. χρωμένων δ' ὅλως ἰδιαίοντι τοπικῷ ἰδιώματι· ἐπὶ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν τῶν μᾶλλον ἀλλήλων μεμακρυσμένων, δὲν προφέρουσι τὴν γλῶσσαν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. Ἐν ταῖς διαφοραῖς κοινωνικαῖς τάξεσι παρατηροῦνται ἐπίσης παραλλαγαὶ καὶ εἰς αὐτῶν ἔτι τῶν ξένων τὴν ἀντίληψιν δυνάμεναι νὰ ὑποπέσωσιν. Αἱ διαφοραὶ αὗται δὲν ἀφορῶσι μόνον, ὡς ἐν Ἰταλίᾳ, εἰς τὴν γραμματικὴν συγχρότησιν τῶν λέξεων, εἰς τὰ γράμματα τούτέστι ἐξ ὧν ἀποτελοῦνται αὗται· ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν φθογγὴν καὶ τὴν ἄρθρωσιν τῆς αὐτῆς λέξεως, διαφερούσας ἀπὸ ἐπαρχίας εἰς ἐπαρχίαν, ἀπὸ κοινωνικῆς τινας τάξεως εἰς ἑτέραν τοιαύτην. Τὸ ἐρασμικὸν σύστημα ἐπελθὼν προσέθηκε καὶ τοῦτο εἰς τὰς ὑφισταμένας διαφορὰς νέαν τοιαύτην οὐδαμῶς δικαιολογουμένην, καθὼ παντὸς ἐπιστημονικοῦ χαρακτικῆρος ἄμοιρον, οὔτε πρὸς τὰ ἀσφαλέστερα τῆς γλωσσολογίας διδόμενα, οὔτε πρὸς τὴν παράδοσιν συμφωνοῦσαν. Καθαρὸν ἐπινόημα οὕσα εἰσῆχθη παρ' εὐρωπαίοις καὶ παράδοσιν καὶ ὀρθὸν λόγον παραβιάζουσα. Ὁ *François Rabelais*, ὅστις σοφίαν μὲν ἀναμφηρίστως εἶχε

τὴν αὐτήν, πνεῦμα δὲ πλείοτερον τοῦ Ὀλλανδοῦ Ἑράσμου, ἐπιμελῶς ἀπέφυγε τὴν προταθεῖσαν μεταρρύθμισιν. Ἐν ἔτη 1533, πέντε ἔτη μετὰ τὴν συγγραφὴν τοῦ Ἑράσμου, ἐξέδιδε ὑπὸ τὸ ἀνάγραμμα Alcofribas Nasier τὸν πρῶτον αὐτοῦ Pantagruel. Ἐν τῇ θαυμασίᾳ ἐπιστολῇ ἣν ὁ Cargantua ἀπευθύνει τῷ υἱῷ αὐτοῦ ὅπως τὸν ὁδηγήσῃ ἐν ταῖς σπουδαῖς αὐτοῦ, λέγει αὐτῷ: «Maintenant toutes disciplines sont restituées, les langues instaurées, grecque (sans laquelle c'est honte qu'une personne se die savant) hebraïque, chaldaïque, latine». «Εἶτα δ' ἐν τῷ ἐπομένῳ κεφαλαίῳ, τὸ παράδειγμα εὐθὺς ἀκολουθεῖ τῷ παραγγέλματι: Ἐπὶ τῆς πρὸς τὴν γέφυραν τοῦ Charenton ὁδοῦ, ὁ Pantagruel, περιπατῶν μετὰ τῆς συνοδείας αὐτοῦ καὶ τινων μαθητῶν, βλέπει χωροῦντα πρὸς αὐτὸν ἄνδρα «beau de stature, mais pitoyablement navré en divers lieux»². Ἐρωτᾷ αὐτὸν τίς καὶ πόθεν, καὶ τί ζητεῖ. Ὁ Πανοῦργος (Panurge), διότι αὐτὸς εἶναι, δεόντως ἀπαντᾷ ἐν δώδεκα διαφόροις γλώσσαις καὶ τέλος ἐν γαλλικῇ. Τῶν ἀπαντήσεων τούτων τις εἶναι εἰς ἀρχαίαν ἑλληνικὴν γεγραμμένη διὰ λέξεων γαλλικῶν, ἀλλὰ κατὰ τὴν σύγχρονον τῶν ἑλλήνων προφοράν, ἄνευ δ' οὐδενὸς εἵδους προσφθίας. Αὐτὰ εἶναι ἑλληνικὰ ἀναφωνεῖ παρευθὺς ὁ Καρπάλιμος, θεράπων τοῦ Pantagruel, τὰ ἐννοῶ. — Καὶ πῶς, παρέμεινας ἐν Ἑλλάδι;

Ὁ Rabelais δὲν εἶχε λοιπὸν ἀσπασθῇ τὸ Ἑρασμικὸν σύστημα καὶ ἐνέμενε πιστὸς τῇ ἑλληνικῇ παραδόσει. Ἐν τούτοις ἡ νέα μέθοδος εἰσῆχθη εἰς τὰ σχολεῖα, εὐχρηστος θεωρηθεῖσα καὶ τέλος ἐπεκράτησεν ἐν ἀπάσῃ τῇ Δύσει. Ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενόμενοι ἀναφέρωμεν τὴν παρ' ἡμῖν ὑπαρξίν φαινομένου τινὸς τῶν παροδοξοτάτων ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν γλωσσῶν. Εἶναι ἀντίφασίς τις μεταξὺ τοῦ τρόπου καθ' ὃν διδάσκεται ἡ ἑλληνικὴ προφορά καὶ τῆς χρήσεως ἣν ποιοῦνται τῆς γλώσσης ταύτης πρὸς δημιουργίαν ὄρων ἐπιστημονικῶν. Οὕτω ἐδιδάχθημεν ἐν τῷ σχολείῳ νὰ προφέρωμεν *fusikè* (φυσικὴν) καὶ λέγομεν ἐν τούτοις *physique*, ὡς οἱ σύγχρονοι Ἕλληνες καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ῥωμαῖοι. Ἐν τῇ σοφῷ ἐσχολιασμένῃ ἐκδόσει τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔτυμολογικοῦ τοῦ Λανσελῶ, ὁ ἀρχαῖος μου διδάσκαλος Δ. Ρενιὲ δημοσιεύει κατὰλογον γαλλικῶν λέξεων εἰλημμένων ἐκ τῆς ἑλληνικῆς. Ὁ ἀριθμὸς τῶν λέξεων τούτων περὶ τὸ 1844 ὑπερέβαινε τὰς τριακοσίας καὶ τρισχιλίας, ἔκτοτε πολὺ ἡὔξησε, τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς αὐτῶν ἐφαρμογῆς ἀεὶ πρόσω χωρούσης καὶ τῆς ἑλληνικῆς οὐσης τῆς μόνης σχεδὸν γλώσσης ἐξ ἧς δυνατὴ

1) Πάντα νῦν τὰ μαθήματα καὶ τῶν γλωσσῶν ἡ σπουδὴ ἀπεκατέστησαν, τῆς ἑλληνικῆς (ἧς ἄνευ αἶσχος σοφὸν τινα προσονομάζεσθαι) τῆς ἑβραϊκῆς, τῆς χαλδαϊκῆς, τῆς λατινικῆς.

2) Εὐσωμον μὲν, οἰκτρῶς ὁμῶς πολλαχῇ τετραυματισμένον.

ἡ ἐξαγωγή νέων λέξεων. Τῶν τρισηλίων τούτων λέξεων τινὲς μὲν ἀπὸ μακροῦ εἶναι ἐν χρήσει οἶαι αἱ *apòtre*, *cristal*, *démon*, *poète*, *phare*, κλπ. Τὸ πλεῖστον εἶναι προσφάτου παραγωγῆς καὶ χρονολογοῦνται ἀπὸ τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος. Ἐπισταμένως μελετώμεναι, παραβαλλόμεναι δὲ ταῖς, ἐξ ὧν κατὰγονται, ἑλληνικαῖς λέξεσι, καταδείκνυνται σχεδὸν πᾶσαι τηρήσασαι τὴν ἐκ παραδόσεως προφοράν, τοιαύτην οἷα εἶναι ἡ ἐν τῷ λόγῳ τοῦ Πανούργου. Τινὲς μόνον, ὡς ἡ *séméiologie*, ἐπενοήθησαν κατὰ τοὺς ἐρασμικούς κανόνας. Τέλος ἀρ' ἧς αἱ κλασικαὶ σπουδαὶ διανύουσι ὁδόν, ἂν οὐχὶ παρακμῆς, τοῦλάχιστον μεταπλάσεως, οἱ ἡμέτεροι σοφοὶ περιῆλθον εἰς ἀμηχανίαν· λέγουσιν *névralgie*, *névrose*. Ἐν τούτοις βλέπει τις ἐν Παρισίοις προγράμματα παραδόσεων *de neurologie* ὅα ἐτυποῦτο *nevrologie*, ἔαν ἡ κατ' Ἐρασμον μέθοδος τοῦ ἀναγινώσκειν δὲν εἶχεν ἐπιδράμῃ τὴν ἡμετέραν ἐκπαίδευσιν. Αὕτη ἐπήνεγκε τὴν ἀταξίαν τῶν πνευμάτων, ἧς ἕνεκα δὲν διακρίνεται νῦν πλέον ἡ αὐθεντικὴ παράδοσις ἀπὸ τεχνητῆς ὁλως μεθόδου.

Ἴδου εἰς τῶν τελευταίων καρπῶν τῶν παραχθέντων ὑπὸ τῆς λεγομένης ταύτης μεταρρυθμίσεως τοῦ 15 αἰῶνος. Παρήγαγε δ' αὕτη καὶ ἕτερον τοιοῦτον πικρότερον τοῦ πρώτου μέγιστον συντείνασα εἰς τὴν ἐγκατάλειψιν τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν, ἃς προυτίθετο νὰ βοηθήσῃ. Πῶς νὰ μὴ θεωρηθῇ νεκρά ἡ γλῶσσα ἣν οὐδεὶς ἐν τῷ κόσμῳ ἐλάλει κατὰ τὴν νέαν μέθοδον; Καὶ ἀρ' ἧς στιγμῆς ἐθεωρήθη αὕτη νεκρά, ἡδύνατο νὰ εὗρεθῇ τι ἐν τοῖς ποτε αὐτῇ χρησαμένοις συγγραφεῦσι ἢ ἀπλοῦν πλατωνικὸν ἐνδιαφέρον; Αἱ συγγραφαὶ αὐτῶν, αἱ συγγραφαὶ τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Σοφοκλέους, τοῦ Θουκυδίδου καὶ τοσούτων ἐτέρων μεγάλων ἀνδρῶν, ἀπέβαλον πᾶν θέλητρον τοῦ λοιποῦ, στερηθεῖσαι τῆς αὐτῶν ἁρμονίας, τῶν μουσικῶν αὐτῶν φθόγων, τοῦ στοιχείου τούτου τῆς τέχνης τοῦ γράφειν ὅπερ ἀνάγεται εἰς τὴν φυσικὴν γλῶσσαν καὶ ἀποτελεῖ τὴν ζωὴν τοῦ λόγου; Ἡδύνατο ἀσφαλῶς ῥηθῆναι ὅτι τὰ μεγάλα ταῦτα ἔργα κατέστησαν γράμμα νεκρὸν μετὰ τὴν μεταρρύθμισιν, ἐνῶ πρὸ ταύτης ἔζων ἔτι. Τὸ περὶ τοῦ παρελθόντος λεχθέν, κατὰ μείζονα λόγον καὶ περὶ τοῦ παρόντος λεκτέον προκειμένου περὶ τῆς διδασκαλίας τῶν ἑλληνικῶν τοιαύτης οἷαν ποιοῦμεθα ταύτην νῦν. Ὑπάρχει παρ' ἡμῖν ὁμὰς λογίων, ἐν οἷς καὶ ἀρχαῖοι μαθηταὶ τοῦ Διδασκαλείου (*Ecole normale*), προτείνουσα τὴν ἔξωσιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἀπὸ τῆς ἀνωτάτης παιδείσεως καὶ τὸν περιορισμὸν τῆς λατινικῆς. Εὐνόητον ὅτι τοῦ εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῶν νεκρῶν ἢ παραμεμορφωμένων τούτων γλωσσῶν θυσιαζομένου χρόνου θεωρουμένου ὡς κακῶς δαπανωμένου καὶ ἀπολλυμένου γοργὰ τινα πνεύματα περιέστησαν εἰς τὴν ὑπερβολὴν ταύτην. Ἄλλοι πάλιν ζητοῦσι τὴν διατήρησιν αὐτῶν ἄλλ' ὥς θεμάτων εἰδικῆς διδασκαλίας. Μαθηταὶ τινες μόνον ἤθελον μελετᾶ ταύτας πρὸς περίσωσιν τῆς πολυγλωσσίας, κλάδου τῆς ἐπιστήμης οὔσης καὶ ταύτης. Ὡς δ' ἡ πολυγλωσσία εἰς οὐδὲν σχεδὸν χρησιμεύει

ὁ ἀριθμὸς τῶν προνομιούχων μαθητῶν ἤθελε βαίνει σμικρυνόμενος μέχρι παντελοῦς αὐτοῦ ἐκλείψεως. Τότε δὲ, οἱ μεγάλοι ἐκεῖνοι ἀρχαῖοι συγγραφεῖς οἱ κληροδοτήσαντες ἡμῖν τὰ στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ, θέλουσι ταφῇ ὑπὸ τὴν κόριν τῶν βιβλιοθηκῶν ὄθεν οὐδεὶς πλέον θέλει ἐξαγάγῃ αὐτούς.

II

Ἐὰν ἡ ἐρασμικὴ προπορὰ ὑπῆρξε πάλαι ποτὲ, πρωστίστως ἐπεβάλλετο ἢ τούτου ἀπόδειξις. Πρὸς τούτῳ δὲ καὶ ἕτερα ζητήματα ἀναφύονται Ἐφοῦ ἡ προπορὰ αὕτη δὲν εἶναι πλέον ἐν χρήσει, παρὰ τοῖς συγχρόνοις Ἑλλήσι, ἀναγκαιῶς ὑπῆρξε στιγμή καθ' ἣν ἔπαυσε χρησιμεύουσα αὐτοῖς. Τίς ἡ στιγμή αὕτη; Μάτην ἀνατρέχοντες εἰς τὸ παρελθόν, οὐδεμίαν εὐρίσκομεν ἐποχὴν τοσοῦτον ῥιζικῆς μεταβολῆς πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ 15. αἰῶνος. Ὑποθέσωμεν ἐν τούτοις ὅτι ἐγένετο τοιαύτη. Τίς λοιπὸν ὁ τοσοῦτον δυνάμενος ἀνὴρ ἢ τὸ σοφὸν σωματεῖον, οἱ ἐπιβαλόντες ταύτην ὀλοκλήρῳ ἔθνει; Ἡ ἱστορία οὐδένα τοιοῦτον ἀναφέρει ἀπὸ τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ Εὐκλείδου, ἐν ἔτει 403 π. Χ. γενομένης. Ὡς τοῦλάχιστον ὑπεδεικνύετο συρροὴ τις αἰτίων καὶ περιστάσεων παραγαγουσῶν ἢ διευκολυνασῶν τὴν τοιαύτην μεταβολήν. Οὐδὲν ὅμως καταδείκνυται εἰς οἰαδήποτε ἱστορικὰ καὶ ἂν ἀνατρέξῃ τις γεγονότα. Ὑποδεικτέα τέλος τὰ πλεονεκτήματα αὐτῆς μεταβολῆς ἔπρεπε νὰ ἐπιφέρῃ, ἀποδεικτέος ὁ σκοπὸς ὃν οἱ ἐργάται αὐτῆς ἐπέδιωκον. Ἡ ἀδυναμία τῆς εἰς τὰ τοιαῦτα ζητήματα ἀπαντήσεως λύει κατ' ἀρχὴν τὸ πρόβλημα καὶ ἀναγκάζει εἰς συμπέρασμα ὅτι ἡ προπορὰ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης παρὰ τοῖς Ἑλλήσι τῆς σήμερον, δὲν εἶναι πρόσφατόν τι δημιούργημα, ἀλλ' ὅτι ὑπῆρξεν ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις καὶ ἐν τῇ παρελεύσει τῶν αἰώνων λίαν μικρὰς ἀλλοιώσεις ὑπέστη, ἃς εὐθὺς ἀμέσως θέλομεν θεωρήσῃ. Δυνάμεθα ἤδη νὰ βεβαιώσωμεν ὅτι πάντα τὰ περὶ τῆς ὑποτιθεμένης προσφάτου εἰσαγωγῆς τῆς συγχρόνου ἐλληνικῆς προπορᾶς προβλλόμενα, προβάλλονται ἐπίσης καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐρασμικὴν. Γινώσκουμεν τὸν χρόνον τῆς εἰσαγωγῆς αὐτῆς, τὸν ἐργάτην αὐτῆς, τὰς περιστάσεις, ὅπως παρήχθη, τὴν ἀντίστασιν ἣν συνήντησε, τὸν σκοπὸν ὃν ἐπέδιωκε, τέλος τὰ ἀποτελέσματα, ἐξακολουθοῦντα εἰσέτι ὑπ' αὐτὰ τὰ ὅμματά ἡμῶν. Μεταξὺ προσφατοτάτης λοιπὸν ἐπινοήσεως, ἐστερημένης ἐπιστημονικῆς ἀξίας καὶ ζώσης παραδόσεως, οὐδέποτε διακοπεῖσιν, μέχρι σχεδὸν τῆς ἀρχῆς αὐτῆς δυνάμενης ν' ἀναχθῇ, πρόκειται ὁ ἀγών. Ματαίως προβλήθησεται ὁ ἰσχυρισμὸς ὅτι τὰ πάντα ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ μεταβάλλονται, αἱ γλῶσσαι καθὼς τὰ λοιπὰ ἀνθρώπινα δημιουργήματα. Τὸ ζήτημα δὲν εἶναι θεωρητικὸν καὶ ἀφηρημένον, τὰ δ' ἐν χερσὶν ἡμῶν ἀποδεικτικὰ μέσα τοσαῦτα εἶναι ὥστε μετὰ βεβαιότητος σχεδὸν δύναται τοῦτο νὰ λυθῇ. Ἐν Ἑλλάδι δὲν μετεβλήθη ὁ τρόπος τοῦ προφέρειν τὰ φωνήεντα καὶ τὰ σύμφωνα παρήλλαξεν αὕτη

ἡ γλῶσσα. Δι' αἰώνων ὅλων ἐθνικῆς παρακμῆς καὶ δουλείας, ὁ λαὸς οὔτε τὴν γραμματικὴν ἐμελέτα πλέον, οὔτε νὰ γράφῃ ἐμάνθανε, ἐν ἀμαθίᾳ καὶ βαρβαρότητι ζῶν. Οἱ σοφοὶ τύποι τῆς ἀρχαίας γλώσσης ἐλησμονήθησαν καὶ περιωρίσθησαν ἐν ταῖς ἀνάγκαις τοῦ καθ' ἡμέραν βίου· πλεῖστοι μεταῦ αὐτῶν ἀπωλέσθησαν καὶ ἀντικατεστάθησαν διὰ παραδόξων σχηματισμῶν, ἀπὸ ἀρχαίων τύπων παρεφθαρμένων ἢ ἀπὸ ξένων ληφθέντων ἰδιωμάτων.

Ἐν τῷ νῦν ἐλληνικῷ κόσμῳ, τρεῖς διακρίνονται παραλλαγαὶ γλώσσης: ἡ γλῶσσα ἡ δημώδης, ἥς ἡ πολλαπλῇ ἀρχὴ ἐξαφανίζεται ἐν τῷ μέσῳ αἰῶνι, λίαν βάρβαρος, παραμεμορφωμένη, πλήρης λέξεων Τουρκικῶν, Σλαυτικῶν καὶ Φραγκικῶν—ἡ γλῶσσα ἣν δύναται τις κλασικὴν ν' ἀποκαλέσῃ, τείνουσα νὰ καθαρισθῇ διὰ τῆς ἐξαλείψεως τῶν ξένων λέξεων καὶ ἀνακτῇ τοὺς γραμματικούς τύπους οὓς ὁ λαὸς ἐλησμόνησεν. Αὕτη εἶναι ἡ γλῶσσα τῶν λογογράφων τῶν σοφῶν τῶν ἐφημερίδων, ὡσαύτως ἡ γλῶσσα ἡ ἐπίσημος, — τέλος φιλολογικὴ τις σχολή, *ῥωματικὴ* ἢ *κλέφτικη* δυναμένη ν' ἀποκληθῇ ἐπιδιώκουσα τὴν ἐν τῇ ποιήσει διατήρησιν τῆς γλώσσης τῶν ὀρειῶν, ἥς τὰ ἄσματα τῶν Κλεφτῶν τοσαῦτα παρέσχον ἀξιοσπούδαστα ὑποδείγματα. Παρατηρητέον δ' ἐνταῦθα ὅτι οἱ μεγάλοι τῆς ἀρχαιότητος συγγραφεῖς παρεδέχθησαν ἐκ παραδόσεως σύστημα ἀνάλογον τῷ τελευταίῳ τούτῳ· ἔγραφον ἐν κλασσικῇ γλώσσῃ τοὺς διαλόγους τῶν τραγωδιῶν καὶ τῶν κωμωδιῶν, ἀλλὰ συνέταττον, τὸ συνηθέστερον, τοὺς χοροὺς ἐν τινι τῶν ἀρχαίων διαλέκτων. Ἰδίως ἐν τῇ Δωρικῇ. εἴτε ὑπείκοντες θρησκευτικῇ τινι παραδόσει, εἴτε τῆς δωρικῆς διαλέκτου εὐαρμοστοτέρας οὔσης τῷ ᾄσματι. "Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, αἱ τρεῖς νῦν λαλούμεναι παρ' Ἑλλήσι γλῶσσαι ἀκολουθοῦσι τὴν αὐτὴν μέθοδον ἐν τῇ προφορᾷ τῶν λέξεων· αἱ τοπικαὶ διαφοραὶ εἶναι ἐλάχισται, μᾶλλον εἰς τινὰς μεμονωμένας λέξεις ἢ εἰς ὁλοκλήρους κατηγορίας λέξεων ἀναγόμεναι. Ἡ παράδοσις περιβάλλει λοιπὸν σύμπαν τὸ ἐλληνικὸν καὶ τοῦτο βεβαίως εἶναι ἀρχαιότητος σημεῖον. Δύναται τις νὰ πεισθῇ περὶ τούτου ἀναλογιζόμενος τὰς προσπάθειας, συνηθέστατα ἀγόνους, αἷς καταβάλλομεν ὅπως διαδώσωμεν παρ' ἡμῖν τὴν καλὴν γαλλικὴν προφοράν. Δυσχερέστατα κατορθοῦμεν τοὺς Γάσκωνας νὰ μὴ προφέρωσι *mon paire et ma maire* ἀντὶ τοῦ *mon père et ma mère* καὶ τοὺς Μασσαλιώτας *demaîn mataîn* κατὰ τρόπον οἰονεὶ ἐρασμικόν. Τὸ ἐνιαῖον τῆς προφορᾶς παρὰ τοῖς συγχρόνοις Ἑλλήσι εἶναι γεγονός ἐκ τῶν μᾶλλον συνηγορούντων ὑπὲρ τῆς ἀρχαιότητος αὐτῆς.

Γινώσκομεν ἄλλως ἐκ πλήθους παραδειγμάτων ὅτι τοῦτ' αὐτὸ συνέβαινε καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλήσιν. Ἡ ποικιλία ἥτις ὑπῆρχε μεταξὺ τῶν διαλέκτων, τῶν τύπων καὶ τῶν ἐποχῶν τῆς γλώσσης δὲν παρεκώλυε τὸ α νὰ προφέρηται ἀεῖποτε α, οὕτω δὲ καὶ διὰ τὰ λοιπὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου. Κατ' ἀκολουθίαν, ἐν ταῖς μεταβολαῖς αἷς ἥ τε ὕλη καὶ τὸ πνεῦμα τῆς

γλώσσης ὑφίσταντο, τὰ φωνητικὰ στοιχεῖα διέμενον ἀμετάβλητα. Ἡ μονιμότης αὕτη ἴσως, ἥ ἐν τῷ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον φέγγεσθαι ἔμμονή, συνετέλεσε τὸ πλεῖστον εἰς τὴν συντήρησιν τῆς γλώσσης, μεθ' ὅλας τὰς ξένας ἐπιδρομὰς καὶ τὰς τοῦ ἔθνους ὑποδουλώσεις. Ὁ σχηματισμὸς τῶν γλωσσῶν τῶν νεολατινικῶν καλουμένων ἐθνῶν εἶναι καὶ οὗτος ἀπόδειξις τούτου. Ἐν ἡ ἐποχῇ ἐπῆλθον οἱ βάρβαροι, ἡ λατινικὴ δὲν ἦτο μόνον ἡ ἐπίσημος γλώσσα ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τῆς Γαλατίας· ὠμιλεῖτο παρὰ τῷ λαῷ, ἀναμινύοντι αὐτῇ κελτικὰς καὶ ἄλλας οἰασθήποτε προελεύσεως λέξεις. Οἱ Ῥωμαῖοι ἡττηθέντες δὲν ἠδυνήθησαν νὰ διατηρήσωσιν ἄθικτον τὴν δύναμιν τῶν οἷς ἐχρῶντο γραμμάτων· οὐχὶ μόνον πλείσται τῶν λέξεων ἠκρωτηριάσθησαν ὡς τὸ lacus καταντῆσαν lac, porticus γενόμενον portiche πρὸ τοῦ γίνῃ portique· ἀλλὰ καὶ τὸ οὐχ ἦττον σπουδαῖον, τὰ φωνήεντα ἔβαινον ἐξασθενούμενα καὶ συγχεόμενα ἐτέροις φωνήεσι μικροτέρας ἡχητικότητος. Οὕτω πλείστα α κατήντησαν αἰ καὶ ἐσυγχίσθησαν μετὰ τοῦ è ; amare ἐγένετο aimer : pater, mater, frater ἐγένοντο père, mère, frère : odor, soror ἐγένοντο odeur, soeur. Κατὰ λόγον δὲ τῆς μεταβολῆς ταύτης ἐν τῇ ἐκφωνήσει τῶν λέξεων, ἡ λατινικὴ γλώσσα ἐξηλείφετο καὶ νέα τις γλώσσα ἐξ αὐτῆς γεννωμένη κατελάμβανε τὴν θέσιν τῆς, ἡ γαλλικὴ. Ἐπουσιωδεστέρας ἀλλοιώσεις ὑπέστη ἡ λατινικὴ ἐν Ἰταλίᾳ, ἐν Ἰσπανίᾳ καὶ γενικῶς ἐν ταῖς χώραις ἐν αἷς αὕτη ἐλαλεῖτο. Ὁ μετασχηματισμὸς ὑπῆρξεν ἐν τούτοις ἱκανῶς πλήρης ὅπως ἡ λατινικὴ τῶν χωρῶν τούτων παραγάγῃ νέας γλώσσας· τὰ φωνήεντα πολλὰκις μετεβλήθησαν, τὰ σύμφωνα ἐξηνέχθησαν ἄλλως ἢ ἐν τῇ μητρὶ γλώσσῃ. Οὕτω τὸ formosus ἐγένετο ἐν τῇ Ἰσπανικῇ hermoso, τὸ filius hijo. Αἱ καταλήξεις ἔπαθον ἰδίως, αἱ πτώσεις, τὰ ὀνόματα καὶ τὰ ἐπίθετα ἐξηφανίσθησαν. Αὐτὸς ὁ κορμὸς τῆς λέξεως ὑπέστη μεταβολὰς καὶ ἐκθλίψει γραμμάτων· οὕτως ἡ λέξις magis ἥτις ἐν τῇ λατινικῇ σημαίνει plus, κατήντησεν mais ἐν τῇ γαλλικῇ ἐκθλίψει τοῦ g : mai ἐν τῇ ἰταλικῇ τῇ τοῦ g καὶ s : mas ἐν τῇ ἰσπανικῇ, τῇ τοῦ g καὶ i, ἀλλ' ἄνευ τῆς ὑποδιαίρεσews τοῦ a εἰς ai, ὅπερ εἶναι κανὼν γενικὸς ἐν τῇ γαλλικῇ.

Τὰ παραδείγματα δυνατόν νὰ πολλαπλασιασθῶσιν ἐπ' ἄπειρον. Ἀρκοῦσιν ὅμως τὰ εἰρημένα ὅπως κατανοηθῇ πῶς ἡ λατινικὴ κατέστη καὶ ἐν αὐτῇ ἔτι τῇ Ἰταλίᾳ γλώσσα νεκρά. Οὐδὲν παρόμοιον ὅμως συνέβη τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ. Οἱ ξένοι ἐπανειλημμένως κύριοι τῆς χώρας γενόμενοι, ἀπλῶς, δύνανται τις εἰπεῖν, ἐν αὐτῇ ἐστρατοπέδευσαν καὶ δὲν ἤσκησαν ἐπὶ τῆς γλώσσης ἐπίδρασιν ἥτις ἡδύνατο νὰ μεταβάλῃ αὐτὴν εἰς νέαν γλώσσαν. Εἰς τὸ ὕλην τῆς γλώσσης ταύτης προστεθήσαν λέξεις νέαι, πρὸ παντὸς ὀνόματα πραγμάτων καὶ προσώπων καὶ τινα ἐπίθετα· ἀλλὰ μακρὰν ἀπὸ τοῦ νὰ μεταβάλωσι τὴν μορφήν τῆς γλώσσης, τούναντίον αὐταὶ αὗται αἱ εἰσαγόμεναι

λέξεις ἐλάμβανον ἑλληνικὸν τύπον. Τοῦτ' αὐτὸ καὶ νῦν ἔτι συμβαίνει. Ὅσα-
κις εὐρωπαϊκὴ τις λέξις γίνεται ἀποδεκτὴ παρ' Ἑλλήσι πρὸς ἔκφρασιν
πράγματος ὅπερ δὲν ὑπῆρχε παρ' αὐτοῖς, λαμβάνει παρευθὺς μορφήν ἑλλη-
νικὴν καὶ κλίνεται ὡς αἱ λοιπαὶ τῆς γλώσσης λέξεις. Συνάγεται ἐντεῦθεν
ὅτι, ἐὰν τὸ ὕλικόν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ὑφίσταται μεταβολάς, ἡ μορφή
αὐτῆς διατηρεῖται διὰ τῶν αἰώνων Ἄλλ' ὅμως δύναται ν' ἀποδεχθῇ, καὶ
τοῦτο ἄριστα ἐξηκριβώθη ὑπὸ τῆς συγκριτικῆς γλωσσολογίας, ὅτι τὸ ὕλι-
κόν τοῦτο εἶναι τὸ αὐτὸ ἐν γλώσσαις ἀνηκούσαις εἰς τὴν αὐτὴν οἰκονό-
μειαν· ὅτι αἱ γλώσσαις αὗται διαφέρουσιν ἰδίως ἐν τοῖς γραμματικοῖς αὐτῶν
τύποις καὶ τοῖς φωνητικοῖς αὐτῶν στοιχείοις. Ἱ τύποι οὗτοι καὶ τὰ στοι-
χεῖα, καθωρισθέντα πρωτῶς ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ, δὲν ἠδυνήθησαν ἔκτοτε
νὰ ὑποστῶσι τοιαύτας βαθείας μεταλλαγὰς ὥστε νὰ προκύψῃ ἐξ αὐτῶν
ἑτέρα γλώσσα. Οὐδαμῶς δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν δύο ἑλληνικάς γλώσσας,
τὴν ἀρχαίαν καὶ τὴν σύγχρονον· μία μόνη ὑπάρχει ἑλληνικὴ γλώσσα. Ἐὰν
ἄλλως εἶχον τὰ πράγματα, οὐδέποτε οἱ σύγχρονοι Ἑλληνες συγγραφεῖς, οὐ-
δέποτε αἱ ἐφημερίδες, οἱ λόγοι, τὰ πολιτικὰ ὑπομνήματα, οἱ νόμοι, ἤθελον
ἐκδίδεσθαι ἐν ἡ νῦν μορφῇ, ἥτοι εἰς ὕψος λίαν προσπελάζον τοῖς προγενε-
στέροις τῆς Χριστοῦ γεννήσεως συγγράμμασιν. Πᾶσαι αἱ προσπάθειαι τῶν
πεπαιδευμένων ἡμῶν ἀνδρῶν, τῶν δημοσιολόγων, τῶν νομοθετῶν, τῆς διοι-
κῆσεως ἡμῶν, καὶ ἀπὸ κοινοῦ ἔτι δρῶσαι δὲν θὰ ἠδύναντο ν' ἀναγκάσωσι
τὴν γαλλικὴν γλώσσαν εἰς τὴν ἀρχὴν αὐτῆς, μέχρι βαθμοῦ παλιννορθώσεως
τῆς λατινικῆς γλώσσης. Οἱ Ἑλληνες δὲν ἀναγκάζονται εἰς μεγάλους ἀγῶ-
νας, ἵνα καλῶς γράψωσιν· ἀρκεῖ αὐτοῖς νὰ κάμωσι καλὰς σπουδὰς καὶ
ἐπὶ καλῶν ὑποδείγματων νὰ βασισθῶσιν· ἡ γλώσσα ἣν γράφουσιν ἡ ὁμιλοῦ-
σιν ἀποβαίνει δι' αὐτοῦ τούτου μόνον ἡ γλώσσα τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος.
Τὸ παρ' αὐτοῖς, ἀπὸ τῆς ἀνακτῆσεως, τῆς ἐθνικῆς αὐτῶν αὐτονομίας συν-
τελούμενον, δὲν εἶναι ἔργον ἀνασυστάσεως, ἀλλ' ἐργασία ἀνακαθάρσεως.

Δὲν εἶναι προφανές, ἐκ τοῦ παραδείγματος τῶν ἄλλων γλωσσῶν, ὅτι ἡ
διάσσωσις τῆς ἑλληνικῆς διὰ τῶν αἰώνων καὶ παρὰ τὸ δύσμοιρον τῶν χρόνων
συνδέεται τῇ διατηρῆσει τῆς προφορᾶς; Ἐὰν τὰ γράμματα εἶχον μεταβάλει
τὴν δύναμιν αὐτῶν, οἱ Ἑλληνες θὰ εἶχον, ὡς οἱ Γάλλοι, οἱ Ἰταλοὶ, οἱ Ἰ-
σπανοὶ, συγκροτήσῃ μίαν ἢ πλείοτέρας νέας γλώσσας· τὸ παρὰ τοῦ ἑλληνι-
κοῦ κόσμου ἐν Μεσογείῳ καὶ ἄλλαχοῦ κατεχόμενον ἔδαφος ἦτο ἱκανῶς εὐρύ-
θπως δώσῃ χώραν εἰς πλεῖστα νέα ἰδιώματα. Τὸ τοιοῦτον δὲν ἐγένετο, διότι
καὶ λέξεις καὶ προφορὰ διὰ τῶν αἰώνων περιεσώζοντο.

Τί ἐκ τῶν προηγουμένων συνάγεται; Οὐδὲν ἄλλο ἢ ὅτι ἡ ἑλληνικὴ εἶναι
γλώσσα ζῶσα καὶ οὐχὶ νεκρά, ὡς οἱ ὁπαδοὶ τοῦ ἐρασμικοῦ συστήματος ἀ-
γωνίζονται νὰ καταστήσωσι πιστευτόν. Ἐν τούτῳ, τὸ σύστημα στερεῖται
βάσεως καὶ καταρρεῖ ἐρ' ἑαυτό. Δὲν θέλομεν ἀναζητήσῃ μακρὰν τὰς

ἀποδείξει. Ἐχω πρὸ ἐμοῦ βιβλίον δημοσιευθὲν ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τοῦ κ. Κωνστ. Ν. Ῥάδου, διδάκτορος τὰ νομικά· εἶναι ἡ μετάφρασις τῆς ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ, ἔργον τοῦ ναυάρχου Jurien de la Gravière. Τὸ βιβλίον εἶ-αι ἄριστον, καλλίστη δὲ καὶ ἡ μετάφρασις, γεγραμμένη ἐν ἁρίστη ἑλληνικῇ, ἥτοι ἐν γλώσσῃ κατὰ πολλὰ προσεγγιζούσῃ τῇ ἀρχαίᾳ κλασικῇ. χωρὶς νὰ παύσῃ διὰ τοῦτο νὰ εἶναι προσιτὴ πᾶσι τοῖς Ἑλλήσιν. Ἡ ἀνασκευὴ τοῦ ἑρασμικοῦ συστήματος ὑπὸ τοῦ κ. Παπαδημητρακοπούλου ἀναπτύσσει πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν ἑπτακοσίας πεντήκοντα σελίδας καλλίστης ἑλληνικῆς γλώσσης, ἐν αἷς τοῦ πλείστου τῶν ἀρχαίων τύπων γίνεται χρῆσις, χωρὶς ἐκ τούτου οἰοσθῆποτε μεμορφωμένους Ἑλλήνιν ὡς ἀνακοπῇ ὑπὸ τοῦ δυσνοήτου ἢ παραξενυθῇ ὑπὸ ἀρχαϊζόντος ὕρου. Ἀναφέρω τὰ δύο μόνον ταῦτα ἔργα· ἡδυάμην ὡς ἀναφέρω ὁλόκληρον σχεδὸν τὸν ἑλληνικὸν τύπον ὡς ζῶσαν ἀπόδειξιν τῆς ἑρασμικῆς πλάνης καὶ τῆς ζωτικότητος τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Πολλάκις ἠρωτήθην τίς διαφορὰ ὑφίσταται μεταξύ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τῆς συγχρόνου. Λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς ἐνεστώσης καταστάσεως τῆς γλώσσης καὶ τοῦ μέχρι τοῦδε καθαρισμοῦ αὐτῆς, ὀφείλω ὡς ἀποκριθῶ· δὲν ὑπάρχει διαφορὰ. Διότι διαφορὰν δὲν ἀποκαλῶ τὴν χρῆσιν τοῦ δὲν ἀντὶ τοῦ οὐδέν, τοῦ γὰρ ἀντὶ τοῦ ἔνα· ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ παρέχει πλεῖστα παραδείγματα τοιούτων συγχοπῶν.

Ἐὰν ἡ ἑλληνικὴ εἶναι ζῶσα γλῶσσα καὶ ἐὰν οἱ ἑρασμικοὶ ἀπατῶνται χρώμενοι αὐτῇ ὡς νεκρᾷ, χωροῦσι προσωτέρω ἢ ὅσον νομίζουσιν· διαπράττουσιν εἶδος παραβιάσεως τοῦ διεθνoῦς δικαίου. Αἱ γλῶσσαι, ὡς πᾶσα ἐτέρα ἰδιοκτησία, ἀνήκουσι τοῖς λαοῖς οἵτινες τὰς ὁμιλοῦσιν· εἶναι τὸ ἔργον αὐτῶν, ὁ καρπὸς μακρᾶς καὶ κοπιώδους ἐργασίας. Ἐθνος τι διαπλάσσει τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ ὡς δύναται· εἶτα ἔρχονται οἱ πεπαιδευμένοι, οἱ διδάσκαλοι, οἱ συγγραφεῖς οἵτινες μετὰ μεγάλων ἀγώνων αὐταπαρνήσεως, πάλης καὶ δυσαρρεσκειῶν ἀπολείνουσιν, στιλβοῦσι, συμπληροῦσιν, καθιστῶσιν αὐτὴν ἐπιτηδεῖαν εἰς ἔκφρασιν πασῶν τῶν ἰδεῶν καὶ πασῶν τῶν ἀναγκῶν. Ἡ ἰδιοκτησία αὐτῆς κληροδοτεῖται ὑπ' αὐτῶν τῇ κοινότητι· ἥτις ποιεῖται καθήμερινὴν αὐτῆς χρῆσιν καὶ συνάγει ὡς ἀπὸ κεκαλλιεργημένης γῆς παντοσεδεῖς καρπούς. Διέρχεται μοχθηρὸς τις ξένος, ὅστις δροῖ τὸν ἀγρόν, τὸν κατακαλύπτει διὰ λίθων καὶ ἀγόνου ἄμμου, καὶ πᾶν τὸ καθ' ἑαυτὸν διαπράττει ὅπως τὸν μεταβάλλῃ εἰς γῆν νεκρὰν καὶ ἄκαρπον. Δύναται τοῦτο ὡς ἀποκληθῇ ὁρθὸς λόγος καὶ δικαιοσύνη; Πρέπει λοιπὸν νὰ σεθώμεθα, ὡς ἀλλότριον ἀγαθόν, τὰς γλῶσσας· αἱ οἱ ἄνθρωποι ἔδωκαν ἑαυτοῖς· κάλλιον ὡς ἀγνοῶμεν αὐτάς ἢ νὰ διαστρέφωμεν τὴν φύσιν αὐτῶν. Ἀγνοοῦντες ταύτας μόνον ἑαυτοὺς ἀδικοῦμεν· ἀλλ' αὐθαιρέτως ἐπιβάλλοντες ἐλαττωματικὴν καὶ ἐσφαλμένην προφορὰν εἰς γλῶσσαν λαοῦ λαλουμένην ὑπ' αὐτοῦ, οὐχὶ μόνον

φαινόμεθα ἀποδίδοντες μορφήν τῷ λαῷ τούτῳ, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀποκλείομεν, ἵνα εἴπωμεν οὕτω, τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

III

Ὁ σκοπὸς δὲν προξίνεταί οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ ὁπαδοὶ τῆς ἐθνικῆς αὐτῶν προφορᾶς δὲν εἶναι ν' ἀνατρέξωσι μέχρι τῶν ὁμηρικῶν χρόνων. Ἐν τῇ Γαλικῇ κωμῳδίᾳ, ἔνθα διατηροῦμεν ἀκόμη τὴν κλασικὴν ἡμῶν παράδοσιν, δὲν ὁμιλοῦσι πλέον καὶ ἐκεῖ ὡς ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Froissart. Ζητεῖται νῦν μόνον ἐὰν προφέρουσιν ὡς ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ξενοφώντος, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ὡς ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Περικλέους. Ὁ τελευταῖος οὗτος ὅστις ἀπέθανεν ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἦτο κατὰ τι ἀρχαιότερος τῆς ὀρθογραφικῆς μεταρρυθμίσεως τῆς γενομένης ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Εὐκλείδου ἐν ἔτει 403. Θὰ ἡδύνατό τις νὰ σταματήσει ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ χρονολογίᾳ, εἰ καὶ αἱ ἀποδείξεις ἐπιτρέπουσι ν' ἀναδράμωμεν παλαιότερον. Εἶναι πλάνη τὸ πιστεύειν ὅτι ἡ ἐπιτυχία ἐν τοῖς τοιούτοις εἶναι ἀδύνατος, τῶν ἥχων τῶν ἐκφερομένων γραμμάτων μὴ δυναμένων νὰ καταλείπωσιν ἔχνη ἐν τῷ ἀέρι τῷ περιβάλλοντι τοὺς λαλοῦντας. Αἱ συγκριτικαὶ ἔρευναι, ἡ ἀνάλυσις τῶν τεκμηρίων καὶ ἡ κατασκευὴ τοῦ φωνητικοῦ ὄργάνου παρέχουσι τοσοῦτον ἀκριβῆ καὶ σύμφωνον διδόμενα ὥστε δυνάμεθα ἐν παύσαις σχεδὸν ταῖς περιπτώσεσι ν' ἀνακαλύψωμεν πῶς τοιοῦτον τι γράμμα, τοιαύτη τις συλλαβὴ προεφέρετο ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Εὐκλείδου, οὐχὶ ἐν Ἀθῆναις μόνον, ἀλλ' ἐτι καὶ ἐν ἄλλοις τοῖς Ἑλλάδος μέρεσιν. Εἰς τὴν συνάθροισιν καὶ συζήτησιν λοιπὸν τῶν τεκμηρίων τούτων ἀφιερῶθαι ὁ κ. ΠαπαΔημητρακόπουλος. Τὸ βιβλίον αὐτοῦ οὐδὲν παραλείπει τὸ σπουδαῖον δὲν εἶναι ἀπόρροια γνώμης ἐκ προκαταλήψεως· πανταχοῦ παραθέτει τὰς σκέψεις τῶν ἐρασμικῶν καὶ τὰ πράγματα ἅπερ αἱ σύγχρονοι ἔρευναι ἀνεκάλυψαν. Πλείστοι γερμανοὶ σοφοί, μετὰ τῶν ὁποίων διακρίνομεν τοὺς κκ. Γεώργιον Κούρτιον, Kaufer, Dietrich, Korsen καὶ τὸν G. Blass, τελευταῖον γράψαντα ὑπὸ τὸ ἐρασμικὸν πνεῦμα· οὐδὲν τῶν ἔργων αὐτῶν κέκτηται τὴν ἀξίαν τοῦ ἔργου τοῦ σοφοῦ Ἀθηναίου. Καὶ τοῦτο δὲν δύναται νὰ ἐκπλήξη ἡμᾶς. Ἕλλην ὧν εἶναι εἰς κρεῖττονα τῶν ξένων θέσιν ὅπως διαπραγματευθῇ ζητήματα ἀφορῶντα εἰς τὴν μητρικὴν αὐτοῦ γλῶσσαν.

Ὁ σοφὸς Ἀθηναῖος παρατηρεῖ μετ' εὐστοχίας ὅτι οἱ πλείστοι τῶν ἐρασμικῶν συλλογισμῶν στηρίζονται ἐπὶ τῆς συγχύσεως τῆς γραφῆς καὶ τῆς προφορᾶς. Τ' ἀρχαῖα ἰδιώματα ἐλαλήθησαν πολὺ πρὸ τοῦ γραφῶσιν. Αὕτη ἡ γραφὴ μετέβη ἀπὸ τῆς ἱερογλυφικῆς καταστάσεως εἰς τὴν φωνητικὴν ἐν οἷς χρόνοις αἱ γλῶσσαι, ἀτελεῖς ἔτι, ἠρίθμουν ἐν τούτοις αἰώνων ὑπαρξίν· Ἡ ἀλφαθητικὴ γραφή, τελευταία ἐλθοῦσα, δὲν παριστᾷ ἰδέας, ἀλλὰ τοὺς ἥχους τῆς φωνῆς καὶ τὰ ἄρθρα τοῦ λόγου. Δυνάμεθα ν' ἀναγνώσωμεν τῷ

ἀρχαῖα ἱερογλυφικὰ καὶ τὴν σινικὴν γραφὴν χωρὶς νὰ γινώσκωμεν τὴν αἰ-
γυπτιακὴν ἢ τὴν σινικὴν γλῶσσαν, διότι αἱ γραφαὶ αὗται γλῶσσαι παρι-
στῶσιν ἰδέας καὶ οὐχὶ λέξεις· δυνάμεθα νὰ παραβάλωμεν αὐτὰς τοῖς ἀριθ-
μοῖς ἡμῶν δυναμένοις ἐν οἰαδήποτε ν' ἀναγνωσθῶσι γλῶσση. Ἀλλὰ τὸ αὐτό
οὔτε ἐν τῇ ἑλληνικῇ, οὔτ' ἐν τῇ λατινικῇ συνέβαινε, τῆς γραφῆς αὐτῶν πα-
ριστώσεως γλῶσσας λαλουμένας ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν Ἰταλίᾳ, γλώσσας ὧν ἄνευ
αἱ γραφαὶ αὗται οὐδὲν ἤθελον παρέχει νόημα. Ὑπάρχει λοιπὸν ζήτημα
κρατοῦν πάντων τῶν λοιπῶν· ἡ γραφὴ τῶν Ἑλλήνων παρίστα ἀκριβῶς τὴν
ὑπ' αὐτῶν λαλουμένην γλῶσσαν; Ἐδὼν τὰ πράγματα ἀποδεικνύουσιν ὅτι δὲν
παρίστα αὐτήν, αἱ ἐπὶ τοῦ νεκροῦ γράμματος στηριζόμεναι συζητήσεις τρέ-
χουσι τὸν κίνδυνον νὰ καταστῶσιν ἄγονοι καὶ ἡ ἐθνικὴ παράδοσις κτᾶται
νέαν δύναμιν.

Ἀλλὰ μὴν οἱ πάντες γινώσκουσιν ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ἀλφάβητον μετηνέχθη
ἔξωθεν· ἦτο ἡ φοινικικὴ γραφή, πιθανῶς διὰ τοῦ ἐμπορίου μετενεχθεῖσα.
Ἡ γραφὴ αὕτη ἦτο συλλαβικὴ τοσοῦτον ὥστε δὲν παρίσταντο ἐν αὐτῇ τ
φωνήεντα· τοῦτ' αὐτὸ συνέβαινε καὶ τῇ ἑβραϊκῇ ἐν ἣ τὰ διακριτικὰ σημεῖα
τῶν φωνηέντων εἰσῆχθησαν μόλις τῷ Ι' αἰῶνι· τέλος οὕτω προέκυψαν πᾶ-
σαι αἱ σημιτικαὶ γραφαί. Ὅταν οἱ Ἕλληνες παρεδέχθησαν τὴν φοινικικὴν
γραφὴν, αὕτη δὲν ἐξήρκεσεν αὐτοῖς· φοινικικός τις χαρακτήρ ἐκφέρων σύμ-
φωνον ἀνάγκη ἦτο νὰ ἐκτραπῇ τῆς χρήσεως αὐτοῦ καὶ χρησιμεύσῃ ὡς φω-
νῆεν· τοιοῦτον ἐπὶ παραδείγματι ὑπῆρξεν τὸ yod καταντήσαν ἰῶτα. Τὰ
δεκαεῖς Καθμῆτα ὡς τ' ἀποκαλοῦσι, μακρὰν ἦσαν ἀπὸ τοῦ νὰ παράσχωσιν
πλήρη ἀλφαβητικὴν γραφὴν· καὶ ἀνάγκη παρέστη προσθήκης νέων γραμμά-
των. Δὲν ἱστοροῦμεν ἐνταῦθα τὰ κατὰ τὸ ἑλληνικὸν ἀλφάβητον παρατηροῦ-
μεν μόνον ὅτι ἡ συμπλήρωσις αὐτοῦ δὲν ἐγένετο κατὰ τρόπον συστη-
ματικὸν καὶ δυνάμει συνθήκης τινός μεταξὺ τῶν λαῶν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ δια-
σπορὰ ἐν ἣ εὗροντο, ἡ ἑλλειψις κοινῆς παιδεύσεως, ἡ ἄγνοια τῶν γραμμα-
τικῶν κανόνων, προὔξενουν ποιάν τινα σύγχυσιν ἐν ταῖς γραφαῖς· ἡ κατά-
στασις δ' αὕτη τῆς ταραχῆς καὶ τοῦ ἀναποφασίστου ἐπὶ τῆς δυνάμεως τῶν
γραμμάτων ἀντανάκλᾳται ἐν ταῖς παλαιότεραις τοῦ Ε' αἰῶνος ἐπιγραφαῖς.
Τοῦτο δ' ἀκριβῶς προυκάλεσε καὶ τὴν Εὐκλείδειον μεταρρύθμισιν ἐν ἔτει 403.

Ἡ μεταρρύθμισις αὕτη δὲν ἦτο οὔτε τυχαία, οὔτε αὐθαίρετος· προὔκλῃθη
δὲ ὑπὸ κοινῆς ἀνάγκης, ὑπὸ τῆς ἀνάγκης τῆς ἐπιτεύξεως ὀρθογραφικῆς με-
ταξὺ τῶν Ἑλλήνων ἐνότητος. Δὲν πρέπει νὰ λησμονήσωμεν ὅτι κατ' οὐδὲν
ἔθιγον αὕτη τὴν προφοράν, ἀλλ' ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον τὴν γραφὴν. Οὐχὶ
δὲ τὸ ἀττικὸν ἀλφάβητον ὑπερίσχυσε τότε, ἀλλὰ τὸ ἰωνικόν, πληρέστερον
καὶ εὐχρηστότερον. Προστέθησαν τὰ δύο μακρὰ τοῦ ο καὶ τοῦ ε, ἅτινα
πρότερον ἐγράφοντο ὡς τὰ βραχέα καὶ συνεχέοντο μετ' αὐτῶν. Τὸ ε, ὅπερ
ἦτο μακρὸν ἢ βραχὺ κατὰ βούλησιν, παρίστα ἐπίσης τὸν ἦχον τοῦ ει, ὅπερ

ἐν τούτοις διέφερον ἐπαισθητῶς αὐτοῦ καὶ εἶχε ἰσχυρὰν πρὸς τὸν ἦχον τοῦ
ι τάσιν ἣν ἔχει ἀκόμη νῦν. Συνεφωνήθη λοιπὸν ὅπως τὸ ε ἄρ' ἐνὸς καὶ τὸ
ει ἄρ' ἐτέρου ἔξωσι τὴν ὠρισμένην αὐτῶν χρῆσιν.

Πρὸ τοῦ Εὐκλείδου καὶ μετ' αὐτὸν οἱ Ἕλληνες παρέστησαν ἅπλοῦς ἤχους
διὰ δύο γραμμάτων καὶ οὐδέποτε ἐπειράθησαν ν' ἀποφύγῃσι τὴν ἀνάγκην
ταύτην. Ἡμεῖς αὐτοὶ δὲν πράττομεν τὸ αὐτό; Ἐν τῷ aimer, αἱ εἶναι ἦχος
ἅπλοῦς παριστάμενος ἐν τῇ γραφῇ διὰ δύο φωνηέντων· τὸ αὐτὸ περὶ τοῦ ει
ἐν τῷ enseigner, περὶ τοῦ ου ἐν αἷς εὔρηται λέξεσιν. Τοῦτο εἶναι τοσοῦ-
τον ἁλθῆς διὰ τὰ ἑλληνικὰ ὥστε ἡ λεγομένη δίφθογγος αι εἶναι συχναίς
βραχεῖα ἐν τοῖς ῥήμασι, ἐν ταῖς πτώσεσι τῶν ὀνομάτων καὶ ἐν αὐτῷ τῷ
κορμῷ τῶν λέξεων· ἡ βραχύτης αὕτη θὰ ἦτο ἀδύνατος ἐὰν τὰ δύο γράμ-
ματα ἤθελον ἐξενεχθῇ χωριστά, αἱ κατὰ τὰς ἐρασμικὰς ἰδέας. Τοῦτ' αὐτὸ
καὶ περὶ τοῦ οι ἐν τῷ τέλει τῶν ὀνομάτων καὶ τῶν ἐπιθέτων· τοῦ ου, ὅτε
μὲν μακροῦ, ὅτε δὲ βραχείος καὶ παριστωμένου ἐν ταῖς ἀρχαίαις ἐπιγρα-
φαῖς διὰ τοῦ ο ἅπλου. Οἱ διπλοὶ τύποι αν, ευ ἤχουν τὸ συνηθέστερον αν,
εν ἢ καὶ af, ef, διότι ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τὸ υ συχὰ ἀντικαθίσταται διὰ
τοῦ β ἢ διὰ τοῦ f, ἢ γράρεται παραπλεύρως τοῦ συμφώνου τούτου· δὲν
θὰ ἔλεγον λοιπὸν neurologie ὡς οἱ ἡμέτεροι καθηγηταὶ τῆς ἱατρικῆς, ἀλλὰ
nevrologie. Οἱ ἐβδόμηκοντα δὲν ἐπρόφερον Dôid, ἀλλὰ Δαυίδ, ὅπερ συ-
χνάκις ἔγραφον David. Θέλω παρατηρήσῃ ἐπὶ τούτῳ ὅτι ἐν τῇ ἡμετέρᾳ
ἀρχαίᾳ ὀρθογραφίᾳ τὸ u καὶ τὸ v ἦσαν συνεχῶς ἐν χρήσει· τὸ ἐν ἀντὶ τοῦ
ἄλλου Ἐνθυμούμαι ὅτι κατὰ τὴν μαθητικὴν μου ἡλικίαν ἐβλέπομεν ἐν τῇ
ὁδῷ Μαζαρίνου ἐπιγραφὴν, ἣτις σφόδρα διεσχέδαζεν ἡμᾶς. Au petit Ma-
vre, ὅπερ σημαίνει — Τῷ μικρῷ αἰθίοπι (nègre). Ἐὰν ἐγράφομεν ν ἀντὶ
u καὶ ἐὰν τὸ δλον ἐπροξέρετο ὁ, δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν κακόν, ὅτι οἱ
Ἕλληνες μὴ ἔχοντες πλῆρες ἀλφάβητον, ἤθελον γράψῃ ν καὶ προφέρει ν;
Αὕτη ὑπῆρξεν ἡ ὀριστικὴ ὀρθογραφία ἀπὸ τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ 403.
Παρατηρητέον ἐν τούτοις ὅτι ἡ αὐθεντία τῶν Ἀθηνῶν, ἰδίως ἐπὶ τοιαύτης
ὕλης, ἦτον ἁπλῶς συμβουλευτικὴ καὶ αἱ ἀποράσεις αὐτῆς δὲν ἦσαν ὑπο-
χρεωτικά· αἱ ὀρθογραφικαὶ διαφοραὶ ἡλαττώθησαν λίαν μετὰ τὴν μεταρ-
ρυθμίσιν, ἀλλὰ δὲν ἐξηφανίσθησαν τέλεον σὺν τῷ χρόνῳ.

Δὲν δυνάμεθα ἐνταῦθα νὰ ἱστορήσωμεν λεπτομερῶς τὴν ἑλληνικὴν γραφὴν
ἐν ταῖς σχέσεσιν αὐτῆς μετὰ τοῦ λόγου. Εἴπωμεν μόνον ὅτι, τῆς μιᾶς οὐ-
δέποτε ἀντιστοιχοῦσης ἀκριδῶς καὶ τελείως εἰς τὸν ἕτερον, διὰ χιμαίρων
τρέφεται· ὁ βλέπων ἐν ἅπασι τοῖς γράμμασι σημεῖα παριστῶντα τοσοῦτους
ἤχους διακεκριμένους καὶ κεχωρισμένους ὅσα καὶ τὰ γράμματα· διότι εἴ-
ναι προφανές ὅτι ὁμάδες δύο φωνηέντων παρίστανον συχναίς ἦχον μόνον
καὶ ἅπλου, ὡς ἐν τῇ γαλλικῇ γλώσσῃ. Δι' σχετικαὶ τοῖς ζητήμασι τούτοις
ἀποδείξεις συνήχθησαν ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ κ. Παπαδημητρακοπούλου καὶ

θεωροῦμεν ταύτας ἀκαταμαχήτους. "Ἰνα δὲ μὴ ὁ ἀναγνώστης ἀμφιβάλλῃ περὶ τούτου, θέλω ἀναφέρειν σχετικὰ τινα τῇ συλλαβῇ *ει* καὶ θέλει ἴδῃ ὅτι ὁ ἦχος τοῦ *ι* ἰδίως τοῦ *ι* μακροῦ, ὃν τῷ δίδουσι ἐν Ἑλλάδι, δικαιολογεῖται ὑπὸ παραδόσεως ἀδιασπάστου· ἡ συλλαβὴ αὕτη συγγέεται ἐν Ἑλλάδι μετὰ τοῦ ἦχου *υ*, ἥτοι τοῦ ὕψιλον ἢ τοῦ *η*, ὅπερ προφέρομεν ὅτα καὶ οἱ Ἕλληνες ἤτα. Ἐν τῷ λόγῳ τοῦ Πανούργου εὐρηται *tinyu* ὅπερ οἱ τῶν ἡμετέρων λυκείων μαθηταὶ θὰ ἐπρόφεραν *toinun*, *anankēi* ὅπερ θὰ ἐπρόφεραν *anankaioi*, καὶ πλεῖστα· ἄλλαι λέξεις. Ἡ ἐκκλησίαι ψάλλει τὸ Τρισάγιον ἑλληνιστὶ καὶ λατινιστὶ, τοῦλάχιστον ἀπὸ τοῦ 492, εὐρηται ἐν αὐτῷ *ischyros* ἀντὶ *ischuros*, ἐλεῖson ἀντὶ ἐλέèson. Τὸ *Kyrie* παρέχει τ' αὐτὰ γράμματα προφερόμενα τῷ αὐτῷ τρόπῳ ἀπὸ τοῦ Β' αἰῶνος μ. Χ. Φίλος τις τοῦ Κικέρωνος. τῷ Αω π. Χ. αἰῶνι. φέγει τοὺς Ἕλληνας γράφοντας τὸν φθόγγον *ει* διὰ δύο γραμμάτων ἀντὶ δι' ἐνὸς μόνοῦ. Τίς εἶναι ὁ φθόγγος οὗτος; Ὁ Καλλιμάχος τὸ λέγει ἡμῖν διηγούμενος περὶ Λυσανίου τινός ὅτι ὁ ἔραστής ἀνακράζει: *ραίχι καλός, καλὸς ραίχι* καὶ ἡ ἡχὴ ἀπαντᾷ *ἄλλος ἔχει*· οὕτω λοιπὸν προσέφεροτο *ει* ὡς *ι*. Ὁ Καλλιμάχος ἤμασε τὸν Γ'. πρὸ Χριστοῦ αἰῶνα — Ἀνέφερα ἤδη τοὺς ἐβδομήκοντα, οἵτινες ἐν τῇ αὐτῶν ἑλληνικῇ τῆς Βίβλου μεταφράσει, παριστῶσι συγχάκεις διὰ τοῦ *ει* τὸν φθόγγον *ι* τῶν ἑβραϊκῶν λέξεων. Γράρουνσιν Ὁρεῖρ ἀντὶ Ὁρίρ, Χερουβεῖμ ἀντὶ Χερουβίμ. Βενιαμὲν ἀντὶ Βενιαμίν, λέξιν ἣν γαλλιστὶ προφέρομεν Benjamin. Ἡ ὥραία Θαίς, παλλακὴ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου, διατρίβουσα περὶ τὸ 330 π. Χ. ἐν Ἀθήναις, καὶ μεταβαίνουσα ἡμέραν τιὰ παρὰ Γράσωνί τινι — οὗτινος τὸ ὄνομα φαίνεται παραχθὲν ἀπὸ τοῦ γράσου, δς δηλοῖ τὴν ὁσμὴν τῶν αἰγῶν, — συναντηθεῖσα ὑπὸ τινος ἡρωτήθη ποῦ ἐπορεύετο «Αἰγεῖ τοῦ Πανδίωνος», ἀπεκρίνατο, ὅπερ σημαίνει παρὰ τῷ Αἰγεῖ ὑπὸ τοῦ Πανδίωνος· ἀλλ' αἰγὶ εἶναι ἐπίσης δοτικὴ τοῦ *αἰξ*, ὅπερ ἀπετέλει παρονομασίαν. Ὁ χαριεντισμὸς οὗτος δὲν ἔχει νόημα ἐκτὸς ἂν καὶ αἱ δύο λέξεις ἔχωσι τὴν αὐτὴν προφοράν. Ὁ Δίδυμος, γραμματικὸς τῆς Ἀλεξανδρείας, ἔγραψεν Ἀρχειφόρτης καὶ οὐχὶ Ἀρχειφόντης, τὸ παρωνύμιον τοῦ Ἑρμοῦ. Ἐτερος τῶν αὐτῶν χρόνων ἔγραφε Στάγιρα καὶ οὐχὶ Στάγειρα, τὴν πατρίδα τοῦ Ἀριστοτέλους. Ὁ Πλάτων, ἐν τῷ Κρατύλῳ του, λέγει ὅτι ὁ Ποσειδῶν, ἐγράφετο πρὶν Ποσιδῶν καὶ ὅτι προσετέθη *ε* πρὸς ἐπιμήκυνσιν τοῦ φωνήεντος. Ὁ Ἀριστοφάνης, ἐν ταῖς Θεσμοφορίζουσαις εἰσάγει Σκύθην τινα μὴ ὀρθῶς προφέροντα, ὥστις βραχύνει τὰ μακρὰ φωνήεντα λέγων: *τί λέγῃ* διὰ *ι* βραχέος, ἀντὶ τοῦ *τί λέγει*. Ἐν τοῖς Βατράχοις, παρέχει ὁμοιοσχία μεταξὺ τοῦ Χίτος καὶ τοῦ Κεῖος. — Τέλος παρὰ Θουκυδίδῃ παρατηροῦνται συνηχήσεις καταδεικνύουσαι ταυτότητα ἡχου μεταξὺ τῆς διφθόγγου *ει* καὶ τοῦ *ι* μακροῦ ἀπὸ Ε' π. Χ. αἰῶνος. Σαφῶς καταδεί-

κνυται λοιπὸν ὅτι ἐν τούτῳ ἡ παράδοσις εἶναι σταθερῶς ἡ αὐτή, ἀπὸ δύο-
χιλιάδων τριακοσίων ἐτῶν τοῦλάχιστον.

Ὁ Ἀθηναῖος συγγραφεὺς ὁ ἐν ὀγκώδει τόμῳ τὰ εἰς τὴν προφορὰν τῆς μη-
τρικῆς αὐτοῦ γλώσσης ἀπορῶντα συναγαγὼν ἐξετάζει πάντα τὰ γράμματα
τοῦ ἀλφαβήτου, τὰ τε φωνήεντα καὶ τὰ σύμφωνα. Συγκεντροῖ δι' ἕκαστον
αὐτῶν τὰς ὑπὸ τῶν συγγραφέων πάσης ἐποχῆς καὶ τῶν ἐπιγραφῶν παρε-
χομένας ἀποδείξεις· ἀναλῶει καὶ συζητεῖ ἕκαστον αὐτῶν καὶ πάντοτε κα-
ταλήγει εἰς ἀνασκευὴν τῶν ἐρασμικῶν θεωριῶν. Τῆς ἀνασκευῆς ταύτης τὸ
ἀναπόφευκτον πόρισμα εἶναι ὅτι ὁ τρόπος τοῦ λαλεῖν τῶν συγχρόνων Ἑλ-
λῆνων εἶναι ὁ ἀληθὴς καὶ ὅτι, ἐὰν ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος ὑπέστη ἁλλοιώσεις,
αὗται ὑπῆρξαν ἐλάχισται. Παρατηρεῖ ἐπίσης, ἐν πλείστοις τοῦ βιβλίου αὐ-
τοῦ χωρίοις ὅτι καὶ ὁ τοσοῦτον καταλαλούμενος ἰωτακισμὸς τῶν Ἑλλή-
νων ἦτοι ἡ παράστασις τοῦ ἤχου *ι* διὰ διαφόρων γραμμάτων, δὲν εἶναι το-
σοῦτον ἀπόλυτος ὅσῳ θεωρεῖται· ὑπάρχουσιν ἐλαφρὰ παραλλαγὰι μεταξὺ
τῶν *ι* τούτων, ὡς ὑπάρχουσι ἐν τῇ γαλλικῇ μεταξὺ τοῦ *fer* καὶ *faire*, τοῦ
mer καὶ *mère*, τοῦ *pain* καὶ *peint*. Οἱ ξένοι δυσχερῶς ἀντιλαμβάνονται
τὰς διαφορὰς ταύτας· ἐν τούτοις αὗται ὑφίστανται. Ἰδοὺ ἄλλως τί ἐν τισι
γνωσταῖς γλώσσαις διδάσκει ἡμᾶς περὶ τοῦ *ι* ἡ στατιστικὴ. Ἐπὶ ἑκατὸν
φωνηέντων οἰουδὴποτε χωρίου συγγραφέως τινος εὐρίσκονται ἐν μὲν τῇ ἐλ-
ληνικῇ 26 *ι*, ἐν τῇ λατινικῇ 27, ἐν τῇ γαλλικῇ 36 καὶ ἐν τῇ γερμανικῇ
42. Ἐν τῇ σανσκριτικῇ συναντῶνται 68 *α* ἐπὶ ἑκατὸν φωνηέντων. Ἀληθὲς
ὅτι μεταξὺ τῶν *α* τούτων πολλὰ εἶναι μακρὰ καὶ εὐχερῶς διακρίνονται με-
ταξὺ τῶν βραχέων, πλεῖστα ἔχουσιν ἤχον πλησιάζοντα πρὸς τὸ *ο* βραχύ
τῶν Ἑλλήνων, τῶν Λατίνων καὶ τῶν Γάλλων. Πρέπει νὰ προσθέσωμεν ὅτι
ἐκεῖνο δι' ὃ μέμονται τοὺς Ἕλληνας, δὲν εἶναι ἡ συχνὴ χρῆσις τοῦ ἰῶτα,
ἀλλὰ τὸ προσδίδειν τὸν ἤχον *ι* εἰς γράμματα ἢ ομάδας γραμμάτων ἅτινα
δὲν εἶναι ἰῶτα. Εἰς τοῦτο δυνάμεθα ν' ἀπαντήσωμεν ὅτι ὑπάρχουσι πλείο-
ται τοιοῦτου εἶδους ἐλλείψεις ἐν τῇ γαλλικῇ γλώσσῃ, ἐπὶ παραδείγματι,
καὶ ἐν τῇ ἀγγλικῇ· ὅτι ἡ ἐξίς διδάσκει τὴν ὀρθογραφίαν καὶ ὅτι αἱ ἐλλεί-
ψεις αὗται δὲν παρακωλύουσιν οὔτε τὴν μίαν οὔτε τὴν ἄλλην τῶν γλωσσῶν
τούτων νὰ εἶναι εὐχρηστοὶ καὶ νὰ ὁμιλῶνται καθ' ἅπασαν τὴν γῆν.

Προϋτάθῃ, ὅπως κυρωθῇ ἐπιστημονικῶς ἡ ἀρχαία δύναμις τῶν ἑλλη-
νικῶν γραμμάτων, ἡ ἐτυμολογικὴ ἔρευνα καὶ ἡ συγκριτικὴ γραμματικὴ.
Ἡ ἐτυμολογία δύναται νὰ παράσχῃ τύπους λέξεων ἐν γλώσσῃ ἀρχαιοτέρῃ
καὶ ν' ἀποκαλύψῃ τὴν πρώτην αὐτῶν σημασίαν. Ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ ἐξα-
κριβώσῃ τὴν προφορὰν τῶν γραμμάτων ἐν τῇ παραγῶγῃ γλώσσῃ, αὐτοῦ τοῦ
γεγονότος τῆς παραγωγῆς ὑποθέτοντος ἁλλοιώσιν τῶν φωνηέντων καὶ πολ-
λάκις τῶν συμφώνων τῆς μητρὸς γλώσσης· ἐὰν ἡ ἁλλοίωσις αὕτη δὲν ἐλάμ-
θανε χώραν, ἡ παράγωγος γλῶσσα δὲν θ' ἠδύνατο νὰ γεννηθῇ. Οὕτως ἡ

ἑλληνικὴ γλῶσσα διεσώθη καὶ ζῇ νῦν ὡς ἐξ ἑπὶ τοῦ Πλάτωνος καὶ τῆς Θαιΐδος. "Αλλως, ἀρκεῖ νὰ ἐρευνήσωμεν, ἐπὶ παραδείγματι, τὴν ἰταλικὴν καὶ τὴν ἰσπανικὴν ἵνα ἴδωμεν τὸ διακρίνον αὐτὰς τῆς λατινικῆς. Ἡ ἀλλοίωσις ὑπῆρξε βαθυτέρα καὶ γενικωτέρα ἐν τῇ διαμορφώσει τῆς γαλλικῆς. Ἐὰν ἐλάβανον γαλλικὰ γράμματα ὡς ὑποδείγματα λατινικῆς προφορᾶς, σχεδὸν πάντα τὰ λατινικὰ α θὰ ἐπρόφέροντο ai. Tὰ rex, lex ἔπρεπε νὰ προφέρονται roix, loix, ἀφοῦ γαλλιστὶ λέγομεν le roi καὶ la loi. Ἄλλ' ἡ Ἰταλικὴ λέγει il re καὶ la legge, καὶ ἡ Ἰσπανικὴ λέγει rey καὶ ley; Ὁ Ἀγγλος λέγει law ὅπερ οὔτε là ἐντελῶς οὔτε lō προφέρει.

Ἡ μεταγραφὴ τῶν ἑλληνικῶν λέξεων εἰς ἑτέραν τινα γλῶσσαν ἢ τῶν ξένων εἰς τὴν ἑλληνικὴν δύναται νὰ παράσχω πληροφορίαν ὠφελίμους ἐν τισὶ περιπτώσεσιν· πᾶσαι ὁμως αὗται αἱ περιπτώσεις ἔχουσιν ἀνάγκην ἀναλύσεως καὶ συζητήσεως· ἐκτὸς ἂν παραδεχθῶμεν τὰ ἀλφάβητα δύο τινων λαῶν ἐξ ὁλοκλήρου συμφωνοῦντα. Βέβαιον ἐν τοσούτῳ εἶναι, ὅτι τὰ δασεῖα ἑλληνικὰ χ καὶ θ καὶ αὐτὸ τὸ φ δὲν εἶχον ἀνάλογα ἐν τῇ λατινικῇ, ἐπὶ παραδείγματι, καὶ δὲν ἠδύναντο ν' ἀποδοθῶσιν ἀκριβῶς διὰ λατινικῶν γραμμάτων. Οἱ Ῥωμαῖοι πολλὰ ἔλαβον παρὰ τῶν Ἑλλήνων, τὴν γραφὴν, τὰ νομίσματα, τὰ ὀνόματα τῶν μέτρων, τοὺς τεχνικοὺς ὄρους τῆς ναυτικῆς· ἀλλὰ τὰ πάντα σχεδὸν ἐτροποποίησαν κατὰ τὰς ἀνάγκας αὐτῶν ἢ τὰς ἰδιαιτέρας αὐτῶν διαθέσεις. Οὐδέποτε ὑπῆρξεν ἀκριβὴς ἀντιστοιχία μεταξὺ τοῦ ἀλφαβήτου καὶ τῆς προφορᾶς, τῆς μιᾶς πρὸς τὴν ἄλλην γλῶσσαν. Ἡ ταυτότης εἰς τινα μόνον ἀφεώρα γράμματα, κοινὰ ἀμφοτέροις τοῖς λαοῖς. Τὸ ἑλληνικὸν ἀλφάβητον, ἀνεπαρκὲς ἥδη ὅπως παραστήσῃ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, οὐδεμίαν ἔχει ἐπιτηδειότητα πρὸς παράστασιν τῶν ξένων λέξεων, εἴτε ἀρχαίων, εἴτε συγχρόνων. Ὅπως γράψωσι Lacroix οἱ Ἕλληνες γράφουσι Λακροά, Benoit, Μπεροά· ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἔγραφον Οὐ-ἱργίλιος, διὰ τὸ Virgilius. Σανδραχόττας διὰ τὸ ὑφ' ἡμῶν γρσφόμενον Tchandrakoupta. Οἱ Ἀγγλοι κατὰ τοῦτο ἰσοῦνται τοῖς Ἕλλησι οἰασθῆποτε ἐποχῆς. Ἡ ἀνικανότης πάντων τῶν γνωστῶν ἀλφαβήτων νὰ παραστήσωσι τὰ μὲν τὰ δὲ εἶναι γενικὴ ἀποτελοῦσα πρόβλημα ὅπερ ἔτι λίαν ἀπέχει τῆς λύσεώς του.

Ἐκ τῶν προηγουμένων καταφαίνεται ὅτι ἡ ἀσφαλεστάτη, ἡ μόνη μέθοδος πρὸς γνῶσιν τῆς ἑλληνικῆς προφορᾶς, εἶναι ἡ ἀναζήτησις αὐτῆς ἐν τῇ παραδόσει. Ἐὰν τὸ ἐρασμικὸν σύστημα ἦτο ἀληθές, ἔπρεπε νὰ πορριφθῇ πρῶτον ἡ παράδοσις, μεθ' ἧς ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς διίσταται. Ἐπειδὴ δὲ ἡ παράδοσις εἶναι ἡ στερεωτάτη ἡμῶν βᾶσις, ἔπρεπε τότε τὰ πάντα νὰ ἐγκαταλειφθῶσιν εἰς τὴν τύχην καὶ νὰ πείσωμεν εἰς ἐντελῆ πυρρῶνισμόν. Ἐκαστος ἀπὸ τούτου καθίσταται ἐλεύθερος νὰ προφέρῃ τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ κατὰ τὴν εἰδιαν ἰδιοτροπίαν. Ἐὰν εἰ προφέρεται ὑφ' ὑμῶν εἰ, διότι ἀρέσκει ὑμῖν νὰ

τὸ προφέρητε οὕτω, δύναμαι ἄντι ἐτέρου λόγου, νὰ τὸ προφέρω αὖ ὡς οἱ Γερμανοί, ἢ νὰ τῷ δώσω οἰονδήποτε, ἀρέσκοντά μοι, ἦχον. Ἀφ' ἧς στιγμῆς ἐξερχόμεθα τῆς ἐθνικῆς παραδόσεως, οὐδενὶ πλέον ὀφείλομεν λόγον, οὐδ' αὐτῇ τῇ σκιά τοῦ σοφοῦ τῆς Ῥοττερόδამης. Τοῦναντίον, λαμβάνοντες ὡς βάσιν τὴν παράδοσιν, δυνάμεθα νὰ ἐξετάσωμεν ἕκαστον τῶν στοιχείων τῆς γλώσσης καὶ νὰ τὸ ἀκολουθήσωμεν ἀναπλέοντες τὸν ῥοῦν τῶν ἐτῶν ἀπὸ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν μέχρι τῶν ἀρχαίων χρόνων· αὕτη εἶναι ἡ ἱστορικὴ μέθοδος. Αὕτη ὁδηγεῖ ἡμᾶς, ὡς δι' ἀλύσου μὴ διακοπτομένης, πρῶτον μὲν μέχρι τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ Εὐκλείδου, εἴτα μέχρις αὐτῶν τῶν μηδικῶν πολέμων καὶ τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Ἰωνίας τῷ 504. Πέραν τῆς ἐποχῆς ταύτης, τὰ τεκμήρια καθίστανται σπανιότερα· εἰσερχόμεθα εἰς τὴν ὁμηρικὴν περίοδον, καθ' ἣν ἡ ὀρθογραφία ἐκυμαίνεται καὶ οἱ τύποι δ' αὐτοὶ τῶν λέξεων δὲν ἦσαν καθωρισμένοι. Ἡ ἐλληνικὴ ἢ μᾶλλον εἰπεῖν αἱ διάλεκτοι αὐτῆς, γειτονεύουσαι· ἔτι τῇ ἀρχῇ αὐτῶν, δὲν εἶχον διατρέξῃ ἔτι ἅπαν τὸ στάδιον ἐκεῖνο τῆς ἀλλοιώσεως καθ' ἣν τὰ ῥῶα ἐκάστου λαοῦ ἰδιώματα ἀποσπῶνται τῆς μητρὸς γλώσσης ὅπως ἀποκτήσωσιν ὕπαρξιν τρόπον τινα αὐτοτελεῖ. Εὐνόητον ὅτι ὑπὸ τοιοῦτους ὅρους ἡ προφορά δὲν ἦτον ὠρισμένη καὶ ὅτι ἡ ποικιλία τῆς ὀρθογραφίας ἐν τῇ Ἰλιάδι ἀντιστοιχεῖ εἰς τὰς διαφορὰς τῶν φθόγγων ἢ τῆς ἀρθρώσεως ἐν ταῖς λέξεσιν· ἀλλὰ τίς ἦτον ἡ προφορά αὐτῆς; Βλέπομεν γεγραμμένον ὅτε μὲν ἀργυροῦ, ὅτε δὲ ἀργυρέοιο. Γινώσκουμεν ἂν ἐ τῇ λαλουμένη γλώσσῃ τὰ τέσσαρα ταῦτα συσσεωρευμένα φωνήεντα ἐξεφέροντο κεχωρισμένα κατὰ τὴν ἑρασμικὴν μέθοδον, ἢ ὑπῆρχεν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης συγχώνευσις ἣτις ἔδιδεν αὐτοῖς ἐτέραν δύναμιν; Ἐν τῇ ἀγνοίᾳ, ἐν ἣ ἐύρισκόμεθα, ἐνώπιον τῆς ἀσταθείας γλώσσης εὐρισκομένης ἐν τῷ σχηματίζεσθαι δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ζητηθῇ ἡ καθαρὰ καὶ κλασικὴ προφορά πέραν τοῦ Ε'. αἰῶνος. Σταματῶ εἰς τὴν χρονολογίαν ταύτην, ἣτις εἶναι καὶ ἡ τῶν μεγίστων συγγραφέων. Ἡ ἱστορικὴ μέθοδος ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ἐλληνικὴ ἐπροφέρετο ἀπαραλλάκτως σχεδὸν ὡς προφέρεται σήμερον.

IV

Τοῦ ἀπασχολοῦντος ἡμᾶς θέματος διαλευκαθέντος διὰ τοῦ σοφοῦ ἔργου τοῦ κ. ΠαπαΔημητρακοπούλου, τοῦ προβλήματος τῆς ἀρχαίας προφορᾶς ἐπιλυθέντος ἐν τε τῷ ὅλῳ καὶ τοῖς καθ' ἕκαστον, εὐχόμεθα ὅπως τὸ βιβλίον τοῦτο μεταφρασθῇ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γλώσσῃ. Εὐχόμεθα δὲ ὅπως ἐκδοθῇ ἐν ἐπιτομῇ τὰ οὐσιωδέστατα περιεχούση, εὐπροσίτῳ οὕτω καθισταμένη πᾶσι τοῖς ἐνδιαφερομένοις ὑπὲρ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης καὶ τοῦ λαοῦ τοῦ διαφυλάττοντος τὸν τοιοῦτον θησαυρόν. Τοῦτου γενομένου, θέλομεν ἀκόμη ζητήσῃ ἐπιμόνας παρὰ τῶν πεπαιδευμένων Ἑλλήνων ὅπως συνέλθωσιν, συζητήσωσι καὶ συνεννοηθῶσι περὶ τῆς προφορᾶς πάντων τῶν γραμμάτων ἐπὶ

σκοπῶ συντάξωσι κώδικος αὐτῶν. Τὸ ἔργον τοῦ Ἑλλήνος καθηγητοῦ δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς βάσις τῆς ἐργασίας. Ἐκαστος αὐτῶν γινώσκει ὅτι ὑπάρχει προφορὰ κοινὴ καὶ παρ' ὅλων ἐννοουμένη· ἀλλὰ γινώσκουσιν ἐπίσης ὅτι ὑπάρχουσι διαφοραὶ ἐπαρχιακαί, ἰδίως δι' ἐν ἡ δύο ρωνήεντα, ὡς τὸ ὕψιλον, ὅπερ ἑνιαχοῦ καὶ διὰ τινὰς λέξεις ἔχει τὸν ἥχον τοῦ γαλλικοῦ u καὶ κάποτε τοῦ ou. Ὁφείλμον ὅπως πάντα ταῦτα διαλευκανθῶσι καὶ καταστῶσι γνωστὰ πᾶσι τοῖς πεπαιδευμένοις. Ὁ ξένος ὁ ἐπιθυμῶν νὰ μάθῃ τὰ ἑλληνικὰ καὶ νὰ προφέρῃ ταῦτα ὀρθῶς δὲν ἔχει παρὰ βιβλία γεγραμμένα ὑπὸ τῶν συμπατριωτῶν του ἢ παρὰ προσώπων ἄνευ αὐθεντίας. Ὑπάρχουσιν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐν Ἑλλάδι ἀρκούντες σοφοὶ καὶ φιλοπάτριδες ὅπως ἐπιχειρήσωσιν ἀπὸ κοινοῦ τοιοῦτον τι ἔργον· οὐδένα κόπον θὰ εἶχον ἵνα εὗρωσιν ἐν τε τῇ Ἑλλάδι καὶ τῷ ἐξωτερικῷ εὐπόρους φιλογενεῖς ὅπως παράσχωσι τὰς ἀναγκαίας ταῖς συνόδοις καὶ τοῖς δημοσιεύμασι δαπάνας.

Τοιοῦτον δ' ἔργον ἀνάγκη νὰ γίνῃ μετὰ μόνου τοῦ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἐνθουσιασμοῦ. Ὁ σοφὸς Γερμανὸς Blass εἶναι ἐνθους ὁπαδὸς τῆς ἑρασμικῆς ἐπινοήσεως μέχρις ὑπερβάσεως τῆς ψυχρᾶς ἐπιστημονικῆς ζητήσεως. Ἐὰν εὕρισκετο, ἐπὶ παραδείγματι, μετὰ ἔρευναν, ὅτι τὸ *ē* τῶν Λατίνων ἦτο μᾶλλον τοῦ *i* συγγενές τῷ φθόγγῳ *hēta*, heth τῶν Ἑβραίων, ἔπρεπε νὰ ὀρθῇ καὶ διακηρυχθῇ ὅτι οἱ εἰς ἡμένοι· τῶν ἀνθρώπων ὀφείλουσι νὰ προφέρωσι τὸ γράμμα τοῦτο *ē* καὶ ὄχι *i*. Εἶναι ἀπλὴ ἡμῶν ὑπόθεσις αὕτη ἐνταῦθα ἵνα καταδείξωμεν ἐν τίνι πνεύματι ὀφείλει νὰ διεξαχθῇ τὸ ἔργον. Ἀχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης διστάζομεν νὰ ἐξορίσωμεν τῆς ἡμετέρας διδασκαλίας προφορὰν ἣν γινώσκομεν τεχνητὴν καὶ ἐσφαλμένην. Πρέπει νὰ ἔχωμεν καθωρισμένην ἰδέαν ἡμεῖς αὐτοὶ περὶ τῆς δυνάμεως πάντων τῶν γραμμάτων. Μόνοι οἱ Ἕλληνες ἐν Ἀκαδηματικῇ συνηγμένοι συνελύσει περρωτισμένη καὶ ἀμερολήπτῃ, θέλουσι δυνηθῇ νὰ καθορίσωσι τὴν δυνάμιν ἐκάστου γράμματος.

Ἐν Γαλλίᾳ πάντες οἱ ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ ἐνδιαφερόμενοι ἐννοοῦσι τὴν ἀνάγκην τῆς ἀποβολῆς τῆς ἑρασμικῆς ἐπινοήσεως ἀπὸ τῆς ἡμετέρας παιδείσεως, ὡς τὸ *φλογιστικὸν* ἐξηφανίσθη τῆς χημείας καὶ ὁ τρόμος τοῦ κενοῦ τῆς φυσικῆς. Ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις ἡσχολήθη περὶ τοῦτο, δις δ' ἐξήτησε τὴν γνώμην τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιγραφῶν, ἥτις καὶ δις ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς κατὰ παράδοσιν προφορᾶς καὶ τῆς καταργήσεως τοῦ ἑρασμικοῦ συστήματος. Ἡ ἐτυμολογία τοῦ 1867 ἐξηνέχθη ψήφῳ κοινῇ πάντων τῶν μελῶν καὶ μετὰ δυνάμειος ἠτιολογήθη. Ἐν τούτοις οὐδὲν ἔγενετο καὶ οἱ ἡμέτεροι μαθηταὶ προφέρουσι πάντοτε καὶ σχεδὸν ὡς λέγουσιν *une caille* ἐν Παρισίοις· τοῦτο εἶναι παράδοξον διὰ τοὺς ἀπογόνους τοῦ *Rabelais* καὶ καθιστᾷ ἡμᾶς γελοίους εἰς τοὺς ὀφθαλμούς τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλὰ τοῦτο συμβαίνει ἐν τούτοις καὶ θέλει ἐξακολουθήσῃ ἔσω· ἐπὶ μακρὸν ἔτι. Ἐ-

φονεύσαμεν παρ' ἡμῖν τὰς ἑλληνικάς σπουδὰς, «ὦν ἄνευ αἵσχος ν' ἀποκαλῆται τις σοφός» («sans lesquelles c'est honte qu'une personne se die savant»), καὶ ἡ παρακμὴ αὐτῶν προέρχεται ἰδίως ἀπὸ τοῦ ὅτι διὰ τῆς ἡμετέρας προπορᾶς τῆς ἑλληνικῆς κατεστήσαμεν αὐτὴν γλῶσσαν νεκράν. Δι' ἡσυχυρίζονται ὅτι νῦν ἡ Ἀκαδημία δὲν ἤθελεν ἱσως ἐξενέγκῃ τὴν αὐτὴν τοῦ 1867 γνώμην. Λέγεται ὅτι αὕτη παρεσύρθη ὑπὸ θεωριῶν γερμανικῶν καὶ ὅτι ὁ κ. Blass κρατεῖ ἐν αὐτῇ. Τὸ καὶ' ἐμέ, θεωρῶ τοῦτο συκοφαντίαν, καὶ νομίζω τὸ σοφὸν τοῦτο σῶμα πιστὸν εἰς τὰς ἰδέας τοῦ ἀρχαίου αὐτοῦ πρυτάνεως Egger. Ὁ Egger ἦτο οὐ μόνον δεινότερος, ἀλλὰ καὶ ψυχρότερος, καὶ δικαιοτέρος τοῦ κ. Blass, καθ' ἅπαντα ἐν τοσούτῳ αὐτοῦ τὸν βίον ἐπρόφερε τὰ ἑλληνικά κατὰ τὴν σύγχρονον ἑλληνικὴν προποράν.

Διὰ τοιούτων ἡ διδασκαλία τῆς ἑλληνικῆς καταδικάζεται ν' ἀπολεσθῇ ἐλπίσει αἵματος, καὶ ν' ἀποθάνῃ ἐξ ἰδίου αὐτῆς ἀμαρτήματος; Οὐδὲν ἐγένετο, διότι οὐδὲν ἤδυνήθησαν. Ἡ μεταρρύθμισις εἶναι σοβαρωτέρα παρ' ὅσον φαίνεται. Πρόκειται περὶ μεταλλαγῆς συνηθείας παλαιωθείσης παρ' ὀλοκλήρῳ τάξει καθηγητῶν, ἀπὸ τῶν μικροτάτων σχολείων μέχρι τῆς Σορβόνης καὶ τοῦ κολλεγίου τῆς Γαλλίας. Μετὰ τὰς ἀκαδημοϊκὰς ἀποφάσεις καὶ κατὰ τὰς πολλάκις ἐκφρασθείσας εὐχάς, εἴτ' ἐν Ἑλλάδι, εἴτ' ἐν Γαλίᾳ, ἐζητήθη διὰ τίνος ὁδοῦ θὰ ἦτο κατορθωτὴ ἡ μεταβολή, καὶ σχεδὸν εἶχε συμφωνηθῇ ν' ἀρχίσῃ διὰ τῆς École normale. Ἀπὸ τῆς ὁδοῦ Οὐλμ ἡ κίνησις θὰ ἐλάμβανε κατὰ ταῦτα ἀρχὴν καὶ ἐκεῖθεν θὰ ἐξετείνετο εἰς τὰ λυκεία καὶ κολλέγια καὶ ἰδίως εἰς τὰς πανεπιστημιακὰς σχολὰς. Κατὰ μικρὸν ἤθελε κατακτήσῃ ὀλόκληρον τὸ Πανεπιστήμιον, πάντα τὰ ἰδιωτικὰ ἐκπαιδευτήρια καὶ τέλος πάντας τοὺς μαθητάς. Ἰδοὺ σχέδιον πρακτικόν. Καὶ ὅμως τὸ σχέδιον τοῦτο εἶναι χίμαιρα. Ἔσχον τούτου πείραν δεκατριετῇ. Ὡς καθηγητὴς ἐν πόλει, ἐν ᾗ πλεῖσται προδευτικά ἐλαβον γένεσιν ἰδέαι καὶ ἦτις εἰς μεγίστας ὑπὲρ τῆς παιδείας προέβη θυσίας, προέφερα πάντοτε τὰ ἑλληνικά κατὰ τὴν σύγχρονον ἑλληνικὴν μέθοδον. Μεταξὺ τῶν ἀκροατῶν μου ὑπῆρχε διαρκῶς οὐχὶ μικρὸς ἀριθμὸς νέων ἐπὶ τὴν προλυτείαν καὶ καθηγεσίαν παρασκευαζομένων. Οὐδέποτε κατάρθωσα οὔτε καὶ ἓνα μεταξὺ αὐτῶν νὰ προφέρῃ μίαν μόνην λέξιν κατὰ τοὺς Ἑλληνας. Διὰ τὴν ἀντίστασιν αὐτῇ; Εἰς οὐδὲν, ἔλεγον αὐτοὶ σῦτοι, θέλει χρησιμεύσῃ ἡμῖν τοῦτο ἐν τῷ σταδίῳ ἡμῶν.

Καὶ εἶχον δίκαιον, καίτοι ἐφαίνοντο ἔχοντες ἄδικον. Ἰδοὺ μαθητὴς τις τῆς École normale, ὑψηλότης γενόμενος καὶ ὁμιλῶν ὡς Ἑλλήν τὰ ἑλληνικά, ἀποστέλλεται καθηγητὴς εἰς λυκείον τι ἐν Κασν. Ὁρλεάν ἢ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς Παρισίοις ἔκει ὑποδέχεται ἀπὸ τῆς κατωτέρας τάξεως τριακοντάδα μαθητῶν τὴν ἐρασμικὴν δεδιδαγμένων ὑπὸ τοῦ συναδέλφου του προποράν. Δι' ἐπιμόνων ἀσκήσεων ἀφαιρεῖ αὐτοῖς τὴν κακὴν συνήθειαν καὶ τοὺς

συνειθίζει νὰ προφέρωσιν ὀρθῶς. Ἐρχεται ὁ Ὀκτώβριος μὴν, οἱ τριάκοντα ἡμέτεροι νέοι ἑλληνισταὶ περιπίπτουσιν εἰς χεῖρας ἐτέρου καθηγητοῦ, ἑρασμικοῦ τούτου, ὅστις ἀπαιτεῖ αὐτοῖς τὴν προφορὰν τοῦ καὶ ὡς καὶ πρότερον. Τοιοῦτον τὸ πρῶτον κώλυμα, ὅπερ ἐπὶ μακρὸν δύναται ν' ἀνακόψῃ μεταρρυθμίσιν ἀνεγνωρισμένης χρησιμότητος. Μερικὴ τις ἐνέργεια ἀπολεσθήσεται ὡς σταγὼν ὕδατος ἐν ὠκεανῷ. Ἐκ τοῦ κατ' ἔτος μικροτάτου ἀριθμοῦ εἰς καθηγητὰς προαγομένων ἑλληνιστῶν, τινὲς μόνον αὐτῶν προέρχονται τοῦ Διδασκαλείου. Ἐκαστον τῶν λυκείων ἓνα μόνον ἢ δύο τῶν νέων τούτων διδασκάλων δύναται νὰ προσλάβῃ καθ' ἑκάστην νέαν προαγωγὴν. Ἡ ἐπίδρασις λοιπὸν τοῦ νέου ἑλληνιστοῦ ἔσται ἀσθενής. Ἐπρεπεν ἴσως παραλαμβάνων τοὺς μαθητὰς του ἀπὸ τοῦ πρώτου ἔτους τῶν ἑλληνικῶν νὰ παρακολουθῇ αὐτοὺς ἀπὸ τάξεως εἰς τάξιν μέχρι τέλους τῶν σπουδῶν αὐτῶν. Καὶ τὸ μέσον τοῦτο, ἀποτελοῦν ἐπανάστασιν ὅλην προὔταθῃ ἤδη. Ὑποθέσωμεν ὅτι πραγματοποιῆται. Ὁ μαθητὴς περατῶν τὰς σπουδὰς αὐτοῦ, ἐν ᾗ ἡμέρᾳ παραστῇ εἰς ἀπολυτηρίους ἐξετάσεις, εὐρεθήσεται ἐνώπιον ἐξεταστῶν ἑρασμικῶν. Δὲν θέλουσι κατορθώσῃ νὰ συνεννοηθῶσι, καθηγητὴς δὲ ἡ μαθητὴς. Ἰσως δὲ καὶ ἀμρότεροι θέλουσι φανῇ ὁ εἰς τῷ ἄλλῳ γελοῖοι· μικρὸν τοῦτο τῇ ἀληθείᾳ, μέγα ὅμως ἐν Γαλλίᾳ. Ἀνάγκη λοιπὸν ἐν πρώτοις μεταρρυθμίσεως τῶν ἑλληνικῶν καθ' ἅπασαν τὴν ἀνωτάτην ἐκπαίδευσιν. Ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦτον αἱ παντὸς βαθμοῦ ἐξετάσεις θὰ καθίσταντο πρᾶγμα ζῶν, ὡς εἶναι διὰ τὰ ἀγγλικά καὶ τὰ γερμανικά, διὰ τὰ ἀραβικά ἔτι. Τέλος, θὰ ἦτο καλὸν καθηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι καὶ ἐπιμεληταὶ νὰ ἦσαν ἑτοιμοὶ πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς μεταρρυθμίσεως ἐφαρμόζοντες αὐτὴν ἑαυτοῖς πρῶτον, ὅπως δύναται νὰ ἐκκληρῶσι πρεπόντως τὰ ἑαυτῶν καθήκοντα.

Καταφανὲς ὅτι μερικὴ τις μεταρρυθμίσις ἔσται ἄγονος. Ἡ μεταβολή, ὅπως καταστῇ δυνατὴ καὶ βιώσιμος, ἀνάγκη νὰ συντελεσθῇ συγχρόνως παρ' ἅπαντι τῷ διδασκαλικῷ σώματι συμφώνως πρὸς τοὺς κανόνας τοὺς ὑπὸ τῶν ἑλλήνων διαγραφησομένους. Ἀλλὰ τότε νέα ἀναφυήσεται δυσχερεία. Οἱ καθηγηταὶ γινώσκουσι μόνον τὴν ἑρασμικὴν προφορὰν· δὲν δύνανται δὲ βεβαίως νὰ μαντεύσωσι τὴν ἐτέραν, τὴν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Διανεμηθήσεται λοιπὸν αὐτοῖς μικρὸν βιβλίον, περιέχον οὐχὶ τοὺς ἀποδεικτικούς λόγους, ἀλλὰ τὰ στοιχεῖα τῆς ἐφαρμογῆς πρὸς διδασκαλίαν τῆς ἑλληνικῆς προφορᾶς.

Τὸ βιβλίον ὅμως εἶναι ἀνεπαρκές, ὅσῳ καὶ ἂν εἶναι καλῶς συντεταγμένον. Θέλει παράσχῃ ἰδέαν τινα τοῦ ἤχου τῶν φωνηέντων, δυσχερῶς ὅμως παραστήσῃ τὴν ἐκφορὰν τῶν συμφώνων ἅτινα στεροῦνται ἀκριβοῦς ἀντιστοιχείου ἐν ταῖς λοιπαῖς γλώσσαις. Ὁ καθηγητὴς cum libro θέλει δώσῃ τῷ χ τὴν δύναμιν τοῦ Kí, τῷ θ τὴν τοῦ t, ὡς ὁ τοῦ Ἀριστοφάνους Σκύ-

θης. Τοιούτῳ δὲ τῷ τρόπῳ θέλουσι καταλήξῃ εἰς εἶδος συμβιβασμοῦ μεταξὺ τῶν δύο προφορῶν. Ὑπουργός τις τέλεον ἀποφασισμένος εἰς ἐπιτέλεισιν τῆς ζητουμένης μεταρρυθμίσεως θέλει εὖρῃ τὸ μέσον νὰ τὴν κατορθώσῃ. Πιθάνον, μὴ διαθέτων παρ' ἡμῖν ἀρκούντως ἡσκημένον ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν Ἑλλήνων προσωπικόν, ἀπειθυνθήσεται αὐτοῖς τοῖς Ἑλλησι, ὡς ἐγένετο τοῦτο καὶ διὰ τὰς λοιπὰς τῶν γλωσσῶν. Οὐδὲν εὐχερέστερον τούτου. Ἐν Παρισίοις, Μασσαλία καὶ ἀλλαχοῦ εὐρεθήσονται οὐκ ὀλίγοι Ἕλληνες διατεθειμένοι νὰ ἐκτελέσωσιν περιοδεῖαν, ὡς πράττουσι τοῦτο οἱ ἡμέτεροι ἐπόπται, ὅπως διδάξωσι καθ' ἅπασαν τὴν Γαλλίαν τὴν ὀρθὴν τῆς γλώσσας αὐτῶν προφοράν. Πάντες οὗτοι θεωρήσουσι τὴν ἀποστολὴν ταύτην ἐκπληρώσιν πατριωτικοῦ καθήκοντος, καὶ μετὰ ζήλου ἐκπληρώσουσιν αὐτήν. Ἐν ἐνὶ ἔτει, ἡ μεταβολὴ θὰ ἡδύνατο νὰ συντελεσθῇ πανταχοῦ τῆς Γαλλίας καὶ ἐν Ἀλγερίᾳ· καὶ τὸ γελοῖον τῆς προφορᾶς τοῦ σοφοῦ Ὀλλανδοῦ θὰ ἐξηφανίζετο παρ' ἡμῖν. Τὸ γαλλικόν πνεῦμα ἤθελε ἐπαναδέσῃ τὴν ἄλυσιν ἧς τὸν τελευταῖον κρίκον κρατεῖ ὁ συγγραφεὺς τοῦ Pantagruel.

Οἱ Ἕλληνες μεγάλα ὠφελοῦνται ἐκμανθάνοντες τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν καὶ ὀρθῶς αὐτὴν προφέροντες. Αὕτη εἰσέρχεται ὡς ὑποχρεωτικὸν μάθημα ἐν τῇ δημοσίᾳ ἐκπαιδεύσει ἐν Ἑλλάδι· ἐκτὸς τούτου, πλεῖστα οἰκογένειαι διδάσκουσι τὰ τέκνα των νὰ ὁμιλῶσιν αὐτὴν ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτῶν ἡλικίας, ὡς δευτέραν μητρικὴν γλῶσσαν· τέλος, νέοι Ἕλληνες ἔρχονται ἐν μεγάλῳ ἀριθμῷ καὶ διαμένουσιν ἐπὶ τινα ἔτη ἐν Γαλλίᾳ, ὅπως ἐξοικειωθῶσι τῇ γαλλικῇ. Ἐὰν ἐπράττομεν τὸ αὐτό, ἀποδεχόμενοι τὴν προφορὰν αὐτῶν, θὰ ἐβλέπομεν ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ τὴν σπουδὴν τῆς ἀρχαιότητος ἀνορθομένην παρ' ἡμῖν. Τὰ ἔργα τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους, τῶν διδασκάλων τῆς φιλοσοφίας καὶ τῶν εἰσηγητῶν τῶν ἐπιστημῶν, δὲν θὰ ἦσαν πλέον κεκλεισμένα καθὼς οὔτε τὰ τῶν ἱστορικῶν καὶ ποιητῶν. Ἡ γλῶσσα αὐτῶν θὰ ἦτο καταληπτή, ὡς εἶναι ἡ τοῦ Τάσσου δι' ἐκείνους, οἵτινες ἐξέμαθον τὴν ἰταλικήν. Γινώσκω καλῶς ὅτι ἡ μεταρρυθμῖσις αὕτη θὰ συνεπήγετο μεταβολὰς ἐν τοῖς μεθόδοις τῆς διδασκαλίας, ἧτις θὰ καθίστατο πρακτικωτέρα καὶ δὲν θὰ διέφερε πολὺ τῆς τῶν ἐτέρων ζωσῶν γλωσσῶν. Καλῶς ἐνθυμοῦμαι ὅτι πρὸ τῆς ἐν Ἀθήναις διαμονῆς μου, ὡς πᾶς τῶν ἡμετέρων λυκείων ἐπιμελὴς μαθητῆς, κατενόουν τὸν Σοφοκλέα καὶ τὸν Θουκυδίδην, ἀλλὰ δὲν τοὺς ἡσθάνομην ἢ ἀπὸ τῆς ἡμέρας καθ' ἣν ἡδυνήθην νὰ ὁμιλήσω τὴν ἐλληνικὴν τῶν συγχρόνων. Εἶναι βέβαιον ὅτι ἐὰν ἀναγινώσκῃ τις τὸν Δάντην ἢ τὸν Ἀριστότον γαλλικῷ τῷ τρόπῳ, ἄνευ προσφιδίας δηλαδὴ, προφέρων τὸ ἰταλικόν ἢ ὡς τὸ ἡμέτερον ἢ, τὸ c ὡς τὸ ἡμέτερον c, καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὰ λοιπὰ γράμματα, τὸ θέλητρον τῶν στίχων αὐτῶν ἐξαφανίζεται ὁλοσχερῶς· δύναται τις νὰ τοὺς ἐννοήσῃ,

χωρίς ὁμως νὰ τοὺς αἰσθανθῇ. Ἐν τοσούτῳ ἡ ζωὴ τῆς ἀνθρωπίνης γλώσσης ἐδρεύει ἰδίως ἐν τοῖς αἰσθήμασι, ἅπερ ἐκφράζει καὶ μεταδίδει.

Τετριμμένον εἶναι τὸ ἐπαναλαμβάνειν ἀδιαλείπτως ὅτι ὁ ἡμέτερος σύγχρονος πολιτισμὸς προέρχεται ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ῥωμαίων. Τοιοῦτόν τι ὁμως δὲν εἶναι τὸ ὑπομιμνήσκειν ὅτι τ' ἀρχαῖα βιβλία τῶν δύο τούτων λαῶν, ἰδίως τὰ τῶν Ἑλλήνων, περικλείουσι τὰς περὶ τῶν ἀπασχολησάντων αὐτοὺς προβλημάτων, μὴ ἔτι δ' ὑπ' ἡμῶν ἐπιλυθέντων, θεωρίας. Ἐδημιούργησαν τεχνικοὺς τύπους, οὓς δὲν δυνάμεθα νὰ φθάσωμεν καὶ οἵπερ χρησιμεύουσιν ἡμῖν πάντοτε ὡς ὑποδείγματα. Κατέλειπον δ' ἡμῖν ἐπ' αὐτῶν θεωρίας πληρεστέρας ἐνίοτε τῶν ἡμετέρων. Ἐν αὐτῷ ἀκόμη τῷ ἐμπορίῳ, τῇ βιομηχανίᾳ καὶ τῇ ναυτιλίᾳ, προώδευσαν καὶ ἐχρήσαντο μεθόδοις, αἷς τινες δὲν εἶναι ἀνωφελεῖς νὰ διδασχῶμεν. Τέλος ἔδωκαν τῇ ἰδέᾳ, ὑπὸ πάσας αὐτῆς τὰς μορφάς, ἑκφρασιν ἀπαράμιλλον διὰ τὸ θέλητρον, τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν εὐστοχίαν αὐτῆς. Διὰ τοῦτο, ἀντὶ νὰ ζητῶμεν τὴν κατάργησιν τῆς ἐλληνικῆς ἢ τὸν περιορισμὸν αὐτῆς ἐν μικρᾷ τινι σχολῇ, ἀξιοπρεπέστερον θὰ ἦτο τῷ ἡμετέρῳ πολιτισμῷ νὰ εὐκολύνωμεν τὴν σπουδὴν αὐτῆς ἀποδίδοντες αὐτῇ τὴν ζωὴν ἣν τῇ ἀφῆρσεν ἡ ἐρασμικὴ ἐπινόησις. Κάλλιον ἀξίζει νὰ ἐπαναδῶσωμεν καὶ στερεώσωμεν τὴν ἄλυσιν τῶν ἰδεῶν μεταξὺ τῶν καλλιτέρων ἀντιπροσώπων τῆς ἀνθρωπίνης ἰδέας, ἐννοῶ μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἑλλάδος, ἢ νὰ βαθύνωμεν τὴν χωρίζουσαν αὐτὰς τάφρον.

Ὁφείλω νὰ ἐπαναλάβω ἐνταῦθα παρατήρησιν ἣν ἤκουσα ἀπὸ τοῦ στόματος πλειοτέρων Ἑλλήνων. «Ἐὰν οἱ Ἕλληνες, λέγουσιν, ἀντὶ νὰ εἶναι λαὸς διεσκερπισμένος, οὐτινος ἦσσαν τοῦ ἡμίσεως κατοικεῖ ἐν τῷ βασιλείῳ, ἦσαν δεκαπέντε ἢ εἴκοσιν ἑκατομμύρια συγκεκροτημένα καὶ αὐτόνομα, ἡ γλῶσσα αὐτῶν θὰ ὠμιλεῖτο παρὰ τοῖς λοιποῖς λαοῖς ὡς τὴν ὀμιλοῦσιν». Ἡ σκέψις αὕτη εἶναι θλιθερά, ἀλλ' ἀληθής. Ἐν τούτοις, δύναται τις ἀποκριθῆναι αὐτοῖς, ὅτι ἐὰν ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἀνέρχεται εἰς πέντε μόνον ἑκατομμύρια, κατέχουσιν ἐν τῷ κόσμῳ θέσιν ἣτις βαίνει μεγαλυνομένη. Ἐχουσι δ' ἐπίσης ἐκ τῶν προγόνων αὐτῶν εὐγένειαν. ἦν οὐδεὶς ἕτερος μικρὸς λαὸς τὴν ὑψηλοτάτην τῶν εὐγενειῶν, διότι στηρίζεται ἐπὶ τῶν μεγίστων τῇ ἀνθρωπότητι παρασχεθεῖσων ὑπηρεσιῶν. Ἐχουσι λοιπὸν τὸ δικαίωμα ν' ἀπαιτήσωσι τὴν μεταρρύθμισιν τῆς προπορᾶς, καὶ δύναται τις ν' ἐκπλαγῇ ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι ἐν τῶν μεταξὺ τῆς ἐλληνικῆς κυβερνήσεως καὶ τῶν λοιπῶν τοιούτων διπλωματικῶς διεξαγομένων ζητημάτων. Ἐὰν προῦκειτο περὶ τῆς νῦν λαλουμένης ἐλληνικῆς, δὲν ὑπάρχει ἀμβριβολία ὅτι τὸ νὰ προφέρῃ τις αὐτὴν κατὰ τὴν ἐρασμικὴν μέθοδον θὰ ἦτο καθαρὰ παραφροσύνη, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν, αἱ ἀκαδημαϊκαὶ ἀποφάσεις ἐπιτάσσουσιν, οὕτως εἰπεῖν, τῇ ἡμετέρᾳ κυβερνήσει νὰ ἐκ-

τελέσῃ τὴν ζητούμενην μεταρρύθμισιν. Πάντες οἱ λαοὶ οἵτινες παρεστάθησαν πέρυσι ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Ἀρεως ἠδυνήθησαν νὰ ἴδωσι τὴν γλῶσσαν αὐτῶν σεβαστὴν, τὴν γλῶσσαν αὐτῶν λαλουμένην, καθ' ὅσον ἦτο δυνατόν, ὡς αὐτοὶ οὗτοι ὁμιλοῦσιν αὐτήν. Εἰς μόνος ἐξηρεῖτο. Ἐπὶ πλείστων οἰκοδομημάτων, ὑπῆρχον ἑλληνικαὶ ἐπιγραφαί, ἰδίως ἐν τῷ ἑλληνικῷ τμήματι. Ἐλυπεῖτο τις ἀκούων τοὺς διαβαίνοντας γατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦτιον ἐγγράμματους ἀναγινώσκοντας αὐτὰς ὑψηλῇ τῇ φωνῇ καὶ ἐρμηνεύοντας. Δὲν εἶναι καιρὸς νὰ τεθῇ τέρμα εἰς τοιοῦτους βανδαλισμούς; Καὶ ἐὰν οἱ Ἕλληνες ἔχουσι συμφέρον νὰ βοηθήσωσιν ἡμᾶς, δὲν θὰ εἶχον δίκαιον ν' ἀναλάβωσι πρωτοβουλίαν δικαιολογουμένην ὑπὸ τῆς ἐξενεχθείσης γνώμης τῶν ἡμετέρων σοφῶν σωματείων;

Ἄλλως, ἐὰν οἱ κυβερνῶντες ἡμᾶς ἔστρεφον τὴν προσοχὴν αὐτῶν ἐπὶ ταῦτα, ἤθελον πεισθῇ μετ' οὐ πολὺ ὅτι ἀνάλογός τις μεταρρύθμισις πρέπει νὰ γίνῃ καὶ ἐν τῇ λατινικῇ. Οἱ Ῥωμαῖοι οὐδέποτε προέφεραν τὸ u αὐτῶν ἄλλως ἢ ὡς τὸ ou ἐν τῷ couleur οὐδέποτε ἔδωκαν τῷ c τὸν ἦχον τοῦ s· τὸ g αὐτῶν δὲν ἦτο πάντοτε ὅτι καὶ τὸ ἡμέτερον. Ἰδίως δὲν ἐξισοῦσι τὰς συλλαβὰς κατὰ τὸν τρόπον τῶν ἡμετέρων ψαλτῶν τῶν ἐκκλησιῶν· τὰς ἔκαμον μακρὰς ἢ βραχείας καὶ ἐσημείουν ἰσχυρῶς τὸν τόνον ἐν ταῖς λέξεσι καὶ ἐν τῇ φράσει. Ὅντες ἡμεῖς αὐτοὶ λατινικὸν ἔθνος, γράφοντες τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν διὰ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ἁλφασήτου, οὐδένα θὰ εἴχομεν κόπον νὰ προφέρωμεν προσηκόντως τὰ λατινικά· Ἦρκει νὰ λάβωμεν ὡς ὑπόδειγμα τοὺς Ἰταλοὺς καὶ τοὺς Ἰσπανοὺς. Ἀλλὰ δὲν πρόκειται νὰ πραγματευθῶν ἐνταῦθα τὸ ζήτημα τῆς λατινικῆς προφορᾶς. Λέγομεν μόνον, ὅτι ἐν περιπτώσει μεταρρυθμίσεως αὐτῆς, οἱ ἡμέτεροι μαθηταὶ ἐξερχόμενοι τοῦ κολλεγίου, θὰ ἐγίνωσκον κατὰ μέγα μέρος τὴν Ἰσπανικὴν καὶ ἰδίως τὴν Ἰταλικήν, ἥτις εἶναι σχεδὸν λατινική. Τῆς μεταρρυθμίσεως γενομένης ἐπίσης διὰ τὴν ἑλληνικὴν, γλῶσσαν ζῶσαν καὶ ὁμιλουμένην, οἱ περὶ τὴν Μεσόγειον λαοὶ θὰ ἔβλεπον τὰς σχέσεις αὐτῶν ἐκτάκτως εὐκολυνομένας. Δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν ὅτι κινοῦνται περὶ τὴν Γαλλίαν. Αἱ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦτιον εἰλικρινεῖς συμμαχίαι, ᾧ οἱ ὑπουργοὶ αὐτῶν συνομολογοῦσιν ἐν τῷ ἐξωτερικῷ εἶναι τεχνηταὶ καὶ ἐφήμεροι. Ἡ συγγένεια, ἰδίως ἡ τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν τάσεων, ἔχει πλείοτεον κράτος ἐπὶ τῶν ἐθνῶν ἢ συνθῆκαι προκαλούμεναι ὑπὸ κακῶς πολλάκις ἐννοουμένου συμφέροντος καὶ πάντοτε εὐμεταβλήτου. Διὰ τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς αὐτῆς καταστάσεως, διὰ τῆς φιλολογικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς αὐτῆς ἀναπτύξεως ὅσον καὶ διὰ τῆς εἰλικρινείας τῶν ἰδεῶν καὶ τοῦ ἀφιλοκερδοῦς αὐτῆς, ἡ Γαλλία εἶναι ὁ ὑψηλὸς καὶ ἰσχυρὸς φάρος ὁ καταυγάζων τὴν Μεσόγειον. Οἱ λαοὶ τὸ γινώσκουσι καλῶς· πρέπει νὰ δύνανται νὰ τὸ λέγωσι πρὸς ἀλλή-

λους· διὰ τοῦτο εἶναι ἀναγκαῖον νὰ συνεννοῶνται. Διὰ τῶν γλωσσῶν τῶν καλῶς προφερομένων καὶ ὀρθῶς λαλουμένων δύνανται μόνον νὰ διαμείβωσιν τὰς ἰδέας αὐτῶν καὶ τὰ αἰσθήματά των.

Εἰς ἀνασκευὴν τῶν ἐν τῇ μελέτῃ ταύτῃ προβαίνει ὁ κ. Ψυχάρης κατὰ τρόπον λίαν παράδοξον. Ὅμιλεῖ περὶ ἀλλοιώσεως γλώσσης ἐνῶ προφανέστατα πρόκειται ἀπλῶς περὶ ἐξακριβώσεως μεταβολῶν ἐπελθουσῶν εἰς τὴν δύναμιν τοῦ τᾶδε ἢ τᾶδε γραμματός τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς Ἀθηναϊκῆς ἀκμῆς μέχρι τῆς σήμερον. Εἴπομεν καὶ ἀλλαχοῦ· δὲν πρόκειται νὰ ἐξακριβωθῇ ἂν τὸ βᾶτραχος, κατήντησε διὰ τῶν αἰώνων βαθρακὸς ἢ σῶρα-θακλας, ἀλλ' ἐὰν τὸ β ἐξεφωνεῖτο ἐπὶ Δημοσθένους δι' ὧς νῦν παρ' ἡμῖν ἢ Β (μπὲ) ὡς παρὰ Γάλλοις. Τὸ αὐτὸ διὰ τὸ α, διὰ τὸ τ, διὰ τὸ ρ, διὰ τὸ χ. Ταῦτα ἀποδεικνύονται διὰ μελέτης, παραβολῆς καὶ συγκρίσεως πάντων τῶν ἀρχαίων φιλολογικῶν μνημείων καὶ ἐπιγραφῶν, καὶ οὐδεὶς δύναται ν' ἀρνηθῇ ὅτι ἡ ἐμπειρικὴ αὕτη μέθοδος παρέσχεν ἡμῖν ἄχρι τοῦδε θετικώτατα πορίσματα. Εὐρισκόμεθα νῦν εἰς τὴν εὐχάριστον θέσιν νὰ γινώσκωμεν ἐν τοῖς πλείστοις σχεδὸν κατὰ τὴν ἡμετέρα προφορὰ διαφέρει τῆς ἀρχαίας. Ἄν πιστεύσῃ τις τὸν κ. Ψυχάρην, συγχέοντα πάντοτε ὡς φαίνεται τὴν μεταβολὴν τῆς δυνάμεως γραμματός τινος μετὰ τῆς ἀλλοιώσεως τῆς γλώσσης, ἢ ἐπελθοῦσα μεταβολὴ εἶναι τοιαύτη ὥστε οὐδεμία σχεδὸν πλέον σχέσις μεταξὺ προφορᾶς νεωτέρας καὶ ἀρχαίας ὑπάρχει. Ταῦτα ὅμως στηρίζονται ἐπὶ ἐσφαλμένης ἀντιλήψεως τῶν πραγμάτων. Παράβάλλει οὗτος πάντοτε ὡς καὶ ἀλλαχοῦ εἴπομεν τὴν καθ' ἡμᾶς γλῶσσαν πρὸς τὴν

γαλλικὴν καὶ νομίζει αὐτὴν τὴν αὐτὴν ἔχουσαν σχέσιν πρὸς τὴν ἀρχαίαν οἷαν ἡ γαλλικὴ πρὸς τὴν λατινικὴν. Πόσον ἀβάσιμον ὅμως εἶναι τὸ τοιοῦτον ἀρκεῖ καὶ μόνη ἡ σκέψις αὕτη ν' ἀποδείξῃ. Ἡ πόλις Ῥώμη οὔτε τὴν Ἰσπανίαν οὔτε τὴν Γαλλίαν, οὔτε αὐτὴν τὴν Ἰταλίαν συνεχώνευσεν ἑαυτῇ· ἀπλῶς ἐπεκράτησε τούτων. Ἀρχοντες τινὲς καὶ διοικηταὶ Ῥωμαῖοι καὶ λεγεῶνες τινες δὲν ἤρκουν βεβαίως νὰ μεταβάλωσιν εἰς Ῥωμαίους τοὺς ὑπ' αὐτοὺς ὑποταγέντας βαρβάρους, οἵτινες ἐξηκολούθησαν διαλεγόμενοι ἐν τοῖς ἰδίοις αὐτῶν ἰδιώμασι, ἐφ' ὧν βεβαίως μικρὸν κατὰ μικρὸν ἐπέδρα ἡ ἐπίσημος Ῥωμαϊκὴ γλῶσσα καὶ ἡ λατινικὴ φιλολογία, ἥς ἀποκλειστικῶς μετελάμβανον οἱ ἐκπαιδευόμενοι τῶν βαρβάρων. Αἱ λέξεις ὅμως αἱ λατινικαὶ εἰς ξένων φυλῶν τὰ στόματα μεταβαίνουσαι οἰκτρῶς συνεχόπτοντο, ἐστρεβλοῦντο, μετεβάλλοντο. Τὸ αὐτὸ ἄρα γε συνέβη καὶ παρ' ἡμῖν; Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐπικρατήσεως ἅπασα ἡ Ἀνατολὴ ὁμιλεῖ τὴν ἐλληνικὴν· ἡ δὲ λατινικὴ οὐδὲν κατ' αὐτῆς δύναται. Ἐξακολουθεῖ λοιπὸν σύμπαν τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος λαλοῦν τὴν ἰδίαν αὐτοῦ γλῶσσαν, ἐκθηλάζει τὴν ἰδίαν αὐτοῦ φιλολογίαν. Ἄν ἡ λατινικὴ ἠδύνατο νὰ κα-αβάλῃ τὴν ἡμέτεραν γλῶσσαν, θὰ ἐλαλοῦμεν βεβαίως σήμερον νεολατινικὴν τινα γλῶσσαν καθὼς οἱ Ἰσπανοὶ ἢ οἱ Πορτογάλλοι. Ἐὰν πάλιν εἰμεθα Γάλλοι ἢ Ἰταλοὶ καὶ ἐπῆρχετο ἐφ' ἡμῶν ἐλληνικὴ τις κατὰκτησις, ἠθέλομεν τότε πιθανώτατα λαλήσει νεοελληνικόν τι ἰδιῶμα. Λαλοῦμεν ὅμως ἐλληνικὸν ἀχραιφνῶς ἐλληνικόν, εἰ καὶ ὑπὸ τοῦ χρόνου καὶ τῆς ἐκπτώσεως τοῦ γένους παραφθαρέν, καὶ δὲν πιστεύομεν ὅτι ὁ κ. Ψυχάρης θέλει νὰ ἐπανέλθῃ ἐπὶ τὰς τετριμμένους θεωρίας τοῦ Φελμεράϋερ. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ λέ-

γει πάντοτε ὁ ἑλληνικὸς λαός: γλῶσσα, στήθος, νεκρός, θάνατος, λόγος, στόμα, γάλα, λαιμός, δρόμος, φῶς, φωνή, οὐρανός, τοῖχος, διψᾶω-ῶ, πολεμάω-ῶ ὡς οἱ ἄρχαῖοι, οὐδέποτε ὅμως οὔτε ὁ γαλλικὸς λαός οὔτε ἡ γαλλικὴ φιλολογία εἶπον *mensis, lingua, bucca, nepos, levis, cibus, capra, ferculum, ferox*. Ἐνῶ δὲ σύμπασα ἡ Ἑλλάς ἀπὸ Αἰῶνος μέχρι Ταινάρου λέγει ἀρχαϊκώτατα *κάπηλος* καὶ *κάπηλο*, οἱ Γάλλοι οὐδέποτε εἶπον *caupo*, ἀλλὰ *canti-nier* καὶ *cabaretier*.

Συζήτησις λοιπὸν δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ πρὸς τὸν κ. Ψυχάρην περὶ ὁμοιότητος τῆς ἀρχαίας προφορᾶς πρὸς τὴν ἡμετέραν, ἐφ' ὅσον οὗτος ἐπιμένει ἀρνούμενος τὴν ἀνωτέρω ἀλήθειαν προσέτι δὲ καὶ τὴν ἀδιάκοπον φιλολογικὴν παράδοσιν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους. «Ἐπεθύμουν νὰ μάθω, πολὺ δικαίως λέγει ὁ κ. Χατζηδάκης κατὰ ποῖον αἰῶνα ἔμεινεν ἡ Ἑλλάς ἄνευ σχολείων, ἄνευ μονῶν, ἄνευ ἐκκλησίας καὶ ἄνευ λογίων, καὶ ποῦ ἀνεκαλύφθη, ὅτι οἱ Ἕλληνες δι' ὅλων τῶν αἰώνων ἀδιαλείπτως ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐν ταῖς μοναῖς καὶ ἐν ταῖς σχολαῖς δὲν ἠδύναντο νὰ διατηρήσωσι *λογίαν παράδοσιν* καὶ ὡς πρὸς τὴν προφορὰν καὶ ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν τῆς γραπτῆς τῶν γλώσσης». Ὁ κ. Ψυχάρης ὅμως εἶναι κατ' ἐξοχὴν θεωρητικὸς ἄνθρωπος καὶ ἀπαρέσκεται εἰς τὴν ἐκ τοῦ σύνεργυς τῶν πραγμάτων ἐξέτασιν εἰ καὶ μεγαλοφώνως διακηρύττει, ὅτι ἡ σπουδὴ τῆς προφορᾶς γλώσσης τινος δὲν χωρίζεται τῆς ἱστορίας αὐτῆς. Ῥίπτεται λοιπὸν ὁλόσωμος εἰς τὰς ὥραιάς τῆς γλωσσολογίας κατακτήσεις καὶ ὑπόσχεται ἡμῖν τὴν τελείαν ἀποκατάστασιν τῆς ἀρχαίας προφορᾶς διὰ τῶν προσφατωτάτης ἐπινοήσεως γλωσσολογικῶν μεθόδων. «Διὰ προσεκτικῆς λέγει, παρατηρήσεως καὶ αὐτῶν τῶν ἐλαχίστων ἡ γλωσσολογικὴ φυσιολογία ἔφθασεν εἰς

ἐκπληκτικὴν ἐν τοῖς ἀποτελέσμασιν ἀκρίθειαν». Κατὰ ταῦτα λοιπὸν διὰ τῆς συμπερασματικῆς μεθόδου καὶ τῆς μελέτης ἐπὶ τῆς τοιαύτης ἢ τοιαύτης τῶν φωνητικῶν ὀργάνων διαθέσεως ὁ κ. Ψυχάρης δύναται ν' ἀναστήσῃ ὁλόκληρον τὴν ἀρχαίαν προφοράν, ὡς εἶχεν αὕτη ἐπὶ Περικλέους. Κινδυνεύομεν φοβοῦμαι ν' ἀναγνώσωμεν δεύτερον «Ταξίδι». Ἀλλὰ διατὶ τότε ὑπερμαχεῖ τῆς ἐρασμικῆς προφορᾶς. Μήπως ἄρα γε ὁ Ἑρασμος, γράφων τὸν περιώνυμον καταστάντα διάλογον τοῦ λέοντος καὶ τῆς ἄρκτου, *de recta latini graecique, sermonis pronounciatione*, ἐστηρίζετο ἐπὶ τῶν ὑπερτριακόσια ὅλα ἔτη μετ' αὐτὸν ἀναφυσισῶν καινῶν μεθόδων; Κακὸς ὑπερασπιστὴς τῶν ἐρασμικῶν ὁ κ. Ψ. κατηγορεῖ τῶν ἐλλήνων ὅτι στηρίζονται ἐπὶ τῆς σχολαστικῆς, ὡς τὴν λέγει, γλώσσης πρὸς εὕρεσιν τῆς ἀληθοῦς ἐλληνικῆς προφορᾶς. «Ἰνα μάθωμεν, λέγει, τὴν ἀληθεῖ λατινικὴν προφοράν, δὲν πρέπει νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν σχολαστικὴν λατινικὴν γλῶσσαν» καὶ ἐννοεῖ νὰ στηριχθῶμεν πρὸς τοῦτο ἐπὶ τῆς γαλλικῆς, ἐν ᾗ ἐξακολουθεῖ ἡ λατινικὴ ὁμιλουμένη. «*Le latin se parle encore aujourd'hui en français*». Τοῦτ' αὐτό, λέγει, συμβαίνει καὶ ἐν Ἑλλάδι. «Θέλουν νὰ ἐπανορθώσωσι τὰ ἐλληνικὰ τοῦ Περικλέους οὐχὶ ἐκ τῶν φθόγγων τῆς ἀνθρωπίνης φωνῆς ἀλλ' ἐκ τοῦ γράμματος τῶν βιβλίων ἀποδοτέον τοῦτο εἰς τὸ ὅτι οἱ εἰς τὴν Δύσιν μεταβάντες Ἕλληνες κατὰ τὸν ΙΕ' καὶ ΙΣ' αἰῶνα ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν τεχνητόν τι ἀλφάβητον καὶ ἔκτοτε τὸ ζήτημα ἐξακολουθεῖ κυλινδούμενον ἐν τῷ κενῷ». Ἀπώλεια χρόνου βεβαίως θὰ ἦτο ἡ συζήτησις ἐνταῦθα περὶ τῆς νέας πάλιν ταύτης ἀνακαλύψεως τοῦ τεχνητοῦ ἀλφάβητου τοῦ Γαζή καὶ τοῦ Λασκάρεως, ὡς ἂν μὴ οὗτοι ἐγεννήθησαν Ἕλληνες καὶ μὴ ἐλάλησαν τὴν ἐλληνικὴν ὡς μητρικὴν γλῶσσαν καὶ

ὥς νὰ μὴ παρέλαβον ἐξ Ἑλλήνων τὴν ἑλληνικὴν παρακατα-
θήκην ἣν ἐκληροδόχησεν τῇ Δύσει. Περιοριζόμεθα μόνον νὰ
εἴπωμεν ὅτι παρ' ἡμῖν μὲν ἐγκαίρως ἐξεφράσθη ἡ γνώμη
τῆς μελέτης τῶν καθ' ἕκαστον τοπικῶν ἰδιωμάτων τῆς
Ἑλληνικῆς γλώσσης ὅπως ἐξ αὐτῶν ἐξακριβωθῇ ἡ γνησία
ἑλλ. προφορά, οἱ δὲ ἐρασμικοὶ ἀκριβῶς εἶναι ἐκεῖνοι οἵτινες
ἀποκλειστικῶς ἐπὶ τῆς γραπτῆς ἀρχαίας γλώσσης ἐπὶ τοῦ
γράμματος τῶν βιβλίων στηριζόμενοι μόνον καὶ οὐδαμῶς
τοὺς φθόγγους τῆς ζώσης γλώσσης λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν
κατήντησαν νὰ μεταβάλωσιν μετὰ πρωτοφανοῦς ὀμότητος
εἰς *reïta* μὰ δὲ τὸ ταλαίπωρον δύναμαι καὶ εἰς ἕτερα ἀνά-
λογα τοὺς δυστυχεῖς αὐτοῦ συντρόφους. Τώρα τί θὰ πρά-
ξῃ ὁ κ. Ψυχάρης ὅπως ἐκ τῆς νῦν παρ' ἡμῖν ἐν χρῇσει
προφορᾶς τῆς λαλουμένης γλώσσης ἀνακαλύψῃ διὰ διαφό-
ρων γλωσσολογικῶν μεθόδων καὶ χημικῶν παρασκευῶν καὶ
ἀναλύσεων τὴν ἐπὶ Περικλέους ἰδικὸς του λογαριασμὸς.
Ἡμεῖς ἐν μόνον ἠθέλομεν παρ' αὐτοῦ τὴν καταδίκην τῆς
ἐρασμικῆς προφορᾶς καὶ τὸ κατωρθώσαμεν. Ἐξήνεγκε ταύ-
την διὰ τῶν προσημειωθέντων λόγων του ὁ ἀγαθὸς αὐτῆς
ὑπερασπιστής. Διότι τοῦτο εἶνε τὸ ζήτημα: εἶναι αὐθαίρε-
τον ἢ οὐ δημιουργημα τὸ ἐρασμικὸν σύστημα;

Ἐν γένει ὀφείλομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἐφάνη πολὺ
καλὸς ἄνθρωπος ὁ κ. Ψυχάρης ἐν τῇ οἰονεὶ ταύτῃ ἀνα-
σκευῇ τοῦ ἀσκαλεύτου ἔργου τοῦ κ. ΠαπαΔημητρακοπού-
λου, παρέχων ἡμῖν ἐκτὸς τῆς ἀνωτέρω κατὰ τοῦ ἐρασμι-
κοῦ συστήματος ὁμολογίας καὶ ἄλλας τινὰς λίαν πολυτί-
μους ἡμῖν. Οὕτω μετὰ πολλῆς τῆς ἀφελείας ὁμολογεῖ «Ἐ-
νός τις λαὸς ὅστις, ἐν δεδομένη τινὶ ἐποχῇ ἤθελε δανεισθῇ
λέξεις τινὰς ἑλληνικὰς ἥτο ἐνδεχόμενον νὰ διατηρήσῃ
πλειότερον τὴν σύγχρονον τῷ δανεισμῷ προφοράν». Γνω-

στὸν ὅτι αἱ πλεῖσται ἀπὸ μακροτάτου δανεισθεῖσαι ὑπὸ τῶν ξένων γλωσσῶν ἐλληνικαὶ λέξεις ἔχουσι προφορὰν οἷαν ἐννοεῖ ταύτην ἢ καθωμιλημένη ἡμῶν γλῶσσα. Ἐτέρα πάλιν ἀπροσδόκητος αὐτοῦ προσφορά εἶναι ὅτι « Ὑπάρχει γλῶσσα κοινὴ πᾶσι τοῖς Ἕλλησι, ὡς ὑπάρχει γαλλικὴ κοινὴ πᾶσι τοῖς Γάλλοις μεθ' ὅλην τὴν πληθὺν τῶν ἐν Γαλλίᾳ τοπικῶν ἰδιωμάτων » Τοῦτο λέγομεν καὶ ἡμεῖς ὅτι ὑπάρχει κοινὴ γλῶσσα τῶν Ἑλλήνων ἢ καθαρεύουσα, γλῶσσα κοινῆς αὐτῶν συνεννοήσεως καὶ φιλολογικῆς, ὡς ἀπαραλλάκτως ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς ὅρουσιν ὑπάρχει καθαρεύουσα γαλλικὴ. Ἐκεῖνο δ' ὅπερ ὑπὲρ πάντα ἡμᾶς νῦν χαρίστησεν εἶναι ὅτι αἰφνιδίως κατὰ τῶν δημοδογράφων ἡμῶν ποιητῶν ἐξαπτόμενος ἀναθεματίζει αὐτούς, ὡς εἰσάγοντας ἀνευλαβῶς, πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ μέτρου, σχολαστικόν τινα τύπον ἐν μέσῳ τῶν συγχρόνων, καὶ ἀδιαφοροῦντας περὶ τῆς ἐνότητος ἥτις μορφοῖ τὸ ὕφος. Ἀλλὰ τοῦτ' αὐτὸ ἠγωνίσθημεν ἐν τοῖς προηγηθεῖσι νὰ καταδειξωμεν ὅτι νεκρουμένης πλέον τῆς δημώδους καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ περισωθέντος ὑλικοῦ αὐτῆς ἀγνοουμένου ὑπὸ τῶν ποιητῶν ἡμῶν, ἀνεπαρκεστάτη εἶναι αὕτη καὶ τραγελαφικὴ κατ' ἀνάγκην μετὰ καθαρευουσῶν λέξεων ἀναμιγνυομένη

Πάντα ταῦτα ὅμως δυστυχῶς καταδεικνύουσιν ὅτι ὁ τοσοῦτον θόρυβον ἐκάστοτε ἐγείρων κ. Ψυχάρης οὐδεμίαν ἔχει ὀριστικὴν καὶ θετικὴν ἰδέαν περὶ τῶν πραγμάτων εἰς ἃ θέλει ἀδιαλείπτως ν' ἀναμιγνύηται καὶ κατὰ φύλλον σχεδὸν μεταβάλλει γνώμην περὶ αὐτῶν τῶν στοιχειωδεστάτων.

Ban! Ban! Ban! Caliban

Maître nouveau, nouveau turban!

Οὕτω ἐν τῷ αὐτῷ κατὰ τοῦ κ. Burnouf λιβέλλῳ του βλέπομεν αὐτόν, τὸν καταδικάσαντα ἄλλοτε τὴν Ἑλλάδα ὡς ἀγαπῶσαν τὰ πολλὰ σχολεῖα, παραπονούμενον ὅτι ὁ ἐργάτης τῶν Ἀθηνῶν στερεῖται ἔτι τοῦ εὐεργετήματος ν' ἀναγινώσκη τὴν καθημερινὴν αὐτοῦ ἐφημερίδα, ὅπερ ἄλλως εἶναι ψευδές. Οἱ ἐργάται τῶν Ἀθηνῶν οἱ γινώσκοντες ἀνάγνωσιν καὶ γραφὴν, ἀναγινώσκουσι πάντες ἐφημερίδας, ἐφημερίδας δὲ γεγραμμένας εἰς καθαρεύουσιν ὁσάκις μάλιστα παρουσιασθῇ τις ἐφημερίς Ψυχαική, ὡς ἐσχάτως ὁ «Πατριώτης», ξεψυχᾷ αὐτὴν τὴν ἡμέραν τῆς ἐμφανίσεως αὐτῆς, ἅτε γραφομένη εἰς γλῶσσαν δυσχερῶς κατανοητήν.

Εἰς ταῦτα λοιπὸν καὶ τὰ τοιαῦτα ἀσχολούμενος ἐν τῇ περὶ προφορᾶς μελέτῃ αὐτοῦ ὁ κ. Ψυχάρης καὶ συνεχῶς ἐπαναλαμβάνων ἡμῖν ὅτι τὰ σύγχρονα ἑλληνικὰ εἶναι ἀρχαῖα ἑλληνικά, ὅσον τὰ γαλλικὰ λατινικὰ καὶ παρέχων εἰς ἡμᾶς μνηδαμῶς ζητηθέντα περὶ ἀλλοιώσεως γλώσσης μαθήματα, καὶ ἀνωφελεῖς γλωσσικὰς μεθόδους, οὐδὲ κατὰ ἕν ἰῶτα ὅμως ἀνασκευάζων τὰ κατὰ τῆς ἐρασμικῆς πλάνης ἐπιχειρήματα, καταλήγει χαριέστατα λέγων ὅτι Ἀθηναῖός τις τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος ἐκ νεκρῶν ἀνιστάμενος ἤθελεν ἄριστα ἐννοήσῃ τὰ ἑλληνικὰ προφερόμενα κατὰ πάσας τὰς παραλλαγὰς ὅσας ἡ γλωσσολογία κατῴρθωσε νὰ διακρίνῃ ἐν τῇ δυνάμει τῶν φθόγγων. Ἐξ οὗ ὠθεῖται εἰς τελευταίαν τινὰ πρὸς τοὺς ἐν τῇ Δύσει συμβουλήν κατὰ τῆς παρ' ἡμῖν ἐν χρήσει προφορᾶς λέγων· «Ἡ διάδοσις τῆς ψευδοῦς ταύτης προφορᾶς ἐν τοῖς ἡμετέροις σχολείοις (ἐννοεῖ τὰ γαλλικὰ σχολεῖα) θὰ ἦτο ἀνωφελής τις ἐπιμονὴ πρὸς ἀναβολὴν τῆς ἐπικειμένης πτώσεως τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώ-

που. Τὸ μέλλον οὐδέποτε ἀνήκει τοῖς νεκροῖς· τῇ ζωῇ καὶ μόνῃ».

Αὕτη ἦτο ἡ μελέτη τοῦ κ. Burgouf· αὕτη ἡ οἶονεῖ ἀνασκευὴ αὐτῆς ὑπὸ τοῦ κ. Ψυχάρη, ἣτις ἐλπίζομεν κατ' οὐδὲν θέλει ἀνακόψῃ τὴν εὐκταίαν πρόοδον τῶν κατὰ τῆς Ἑρασμικῆς προφορᾶς ἐνεργειῶν τῶν ἐν τῇ Δύσει φιλελλήνων, τοῦ σοφοῦ κόσμου λαμβάνοντος ὑπ' ὄψιν ἐν τοιούτοις ζητήμασι μόνα τὰ σοβαρὰ τῶν μελετημάτων.

Ἀπησχολήσαμεν ἐπὶ μακρὸν ἴσως τὸν ἀναγνώστην ἡμῶν, ἀλλὰ τοσοῦτω σπουδαῖον ὄντως εἶναι τὸ τῆς γλώσσης ἡμῶν ζήτημα, τοσοῦτον βαθέως ἐπιδρᾷ ἐπὶ τοῦ μέλλοντος τῆς ἡμετέρας πατρίδος, ὥστε ὀλίγα ἴσως εἶνε τὰ λεχθέντα ἐνταῦθα περὶ αὐτοῦ. Ἀνάγκη τοῦτο νὰ γίνῃ τὸ θέμα ἐμβριθεστάτης καὶ γενικωτέρας συζητήσεως μεταξὺ τῶν λογίων ἡμῶν. Ὅτι ἡ γλωσσικὴ καὶ φιλολογικὴ ἐνότης ἀπεργάζεται καὶ τὴν ἐθνικὴν τοῦτο εἶναι ἀναμφήριστον. Ἀφ' ἧς ἡ γλῶσσα ἡμῶν ἀνεκαθάρθη καὶ ὁπωςδήποτε ἐναιία ἀπεκατέστη, ἡ ἐξελληνιστικὴ αὐτῆς δύναμις σπουδαιότατα ἐπ' ἡνεγκε ἀποτελέσμα ἰδιαιτάτα ἐκεῖ, ὡς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἔνθα δὲν ἀντετάχθη κατ' αὐτῆς ἡ κτηνώδης βία. Ἄν τὰ πράγματα ἤγοντο μετὰ πλειοτέρας ἐνότητος καὶ νοῦ ἢ ἐσοδεῖα θὰ ἦτο πολὺ ἀφθονώτερα.

Ἵνα καταλογισθῶμεν μεταξὺ τῶν ἀπαραιτήτων εὐρωπαϊκῶν καὶ ἐκπολιτικῶν στοιχείων, ἀνάγκη πᾶσα ν' ἀποκτήσωμεν ὑγιᾶ φιλογολίαν καὶ ὠρισμένην κατ' ἀκολουθίαν γραπτὴν γλῶσσαν. Οὐχὶ ἅπαξ μόνον ὁ Δελα Γκραδιέρ μοι ἔγραψεν «Ἀνάγκη ὁ Ἑλληνισμὸς νὰ ἐπιβληθῇ δι' ἔργων πρωτοτύπων» καὶ κατ' ἐμὴν γινώσκει λέγων τοῦτο. Ἄς μελετήσωμεν τὰ αἷτια τῆς παρ' ἡμῖν ἀδικαιολογήτου σχεδὸν

μετὰ ἐβδομηκονταετῇ ἐλεύθερον βίον πνευματικῆς στειρώσεως Ἀνακαλυφθέντων δὲ ἅς κατατροπώσωμεν ταῦτα τὸ ταχύτερον πρὸ τοῦ τέλεον ἀπομαρῶναι ἡμᾶς. Ἄς συναγείρωμεν ἐκ τοῦ καφενείου τὴν εἰς ματαίαις λογοκοπίας κατατριβομένην νεότητα, ἅς ὀδηγήσωμεν αὐτὴν εἰς τὴν μελέτην τῆς δαιμονίου ἐκείνης ἐποχῆς ἥς τὰ σεπτὰ λείψανα κατὰ θεῖαν παραχώρησιν ἐκληροδοτήθησαν ἡμῖν, ἅς καταδείξωμεν αὐτῇ τὴν ἀξίαν τῆς ἐρεύνης τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας, ἅς παροτρύνωμεν αὐτοὺς ἵνα καταλιπόντες ἐνίοτε τὴν κονισαλέαν πόλιν ἐξέρχονται ἵνα θαυμάσωσι τὸν ὠραῖον αὐτόν τόπον ἐν ᾧ τὸ πᾶν φαίνεται θυσιασθὲν εἰς τὴν μορφήν καὶ τὸ σχῆμα, εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν ὀφθαλμῶν, εἰς τὰ ὄνειρα τῆς φαντασίας, καὶ ὅπερ ἐμπνέει τὸ ἄρρητον ἐκεῖνο καλλιτεχνικὸν αἶσθημα, οὕτινος μόνοι ἐκεῖνοι δύνανται ν' ἀπολαύσωσι οἷτινες λεπτύνουσι τὴν ἀντίληψιν αὐτῶν δι' ἐπιμελοὺς ἀπομυζήσεως τῶν ἐν τοῖς βιβλίοις τοσούτων αἰώνων ἀποταμιευθείσης σοφίας. Τί πρὸς τὸν ἐπὶ τοῦ Πεντελικοῦ πορευόμενον ἀμαθῆ ὀνηλάτην αἱ ἀρχαιοπρεπεῖς γραμμαὶ τοῦ ὄρου τούτου;

Εἴπομεν βιβλίων καὶ ὀλόκληρος αἴρεσις ἴσως ἐξεγερθῇ καθ' ἡμῶν. Πῶς δὲν εἶναι τὰ βιβλία λοιπὸν ἄτινα κατέστρεψαν τὴν Ἑλλάδα! Ἰδοὺ ἡ οἰκτρὰ ἡμῶν πλάνη, εἰς γενικὴν πεποιθήσιν ἀπὸ τινος κινδυνεύουσα νὰ καταστῇ, κατὰ κόρον ἐν τε ἰδιωτικαῖς καὶ ἐπισήμοις διαλέξεσι καὶ ἐν αὐτῇ τῇ τύπῃ ἡμῶν ἐπαναλαμβανομένη. Καὶ ὅμως κατὰ βάθος ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον συμβαίνει· ἡ ἑλλειψις, ἡ ἄγνοια τοῦ βιβλίου εἶναι τὸ ἀληθὲς αἷτιον τῆς καταστροφῆς ἡμῶν. Ἐπιστήμονες ἄνευ βιβλιοθηκῶν, βιβλιοθήκαι ἄνευ ἐπιστημόνων, ἰδοὺ ἡ κατὰστασις ἡμῶν, καθρέπτει τῆς ἐπιστημονικῆς ἡμῶν ζέσεως. Ὁ φιλέλλην Τάκερμαν εἰς τῶν δι-

καίωτερον γραψάντων περὶ τῶν συγχρόνων Ἑλλήνων καὶ ὀξυδερκέστερον διαγνόντων τὰ καθ' ἡμᾶς ξένων μετ' ἀπορίας ἅμα καὶ λύπης παρατηρεῖ τὴν ἐν Ἀθήναις, ἐστὶ τῶν φώτων ἐν Ἀνατολῇ, μικρὰν σχετικῶς βιβλιοπωλικὴν κίνησιν. Καὶ ὄντως ἂν ἀφαιρέσῃ τις τὸ ἐμπόριον τῶν διδακτικῶν βιβλίων, τὸ καθαρῶς τῶν φιλολογικῶν βιβλίων εἶναι ὅλως ἀνάξιον λόγου. Καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ φιλολογικοῦ περιοδικοῦ τύπου ἡ ὑποστήριξις εἶναι μὴδαμινῇ. Ἀναγνωστικῆς δὲν ὑπάρχουσιν ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν δύο βιβλιοθηκῶν τὰ περιοδικὰ τίθενται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἄκοπα ἐν ταῖς θήκαις μετὰ ματαίαν ἀναγνωστῶν προσδοκίαν. Ἀλλὰ καὶ παρὰ πολλοῖς αὐτῶν τῶν καθηγητῶν καὶ διδασκάλων ἂν διαταχθῇ κατ' οἶκον ἔρευνα, φρίκη θέλει καταλάβῃ τοὺς ἐρευνητὰς διὰ τὴν ὀλιγότητα τῶν εὐρεθησομένων τόμων, ρυπαρῶν τὸ πλεῖστον καὶ ἀτάκτως ἐρριμμένων. Ἄδικον δὲν εἶχεν ὁ μακαρίτης Χαλκιόπουλος λέγων ὅτι σπανιώτατα συναντᾶται τις ἐν Ἀθήναις μετὰ τῆς κυρίας τῆς καλουμένης Ἐπιστήμης. Ἄς μὴ αἰσχυρθῶμεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἡ Ἑλλὰς διατελεῖ ἐν τῷ σκότει, ὅτι τὸ παρ' ἡμῶν ἐκπαιδευτικὸν σύστημα ἐλαχίστους ἀπέφερε καρπούς, ὅτι τὸ πλεῖστον τῶν κατοίκων τῆς χώρας εἶναι ἐντελῶς ἀγράμματον, ὅτι δὲ τῶν ἐγγραμμάτων θεωρουμένων οἱ πλεῖστοι μετὰ μακρὸν ἀγῶνα κατορθοῦσι νὰ κακογράψωσι συνήθη ἐπιστολήν. Περὶ δὲ τοῦ λογίου κόσμου καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ἡμῶν κινήσεως κάλλιον νὰ μὴ ὁμιλῇ τις. Πᾶσα σοβαρὰ ἐπιστημονικὴ ἐργασία, δύναται τις πεποιθότως εἰπεῖν ἐντελῶς ἀπὸ τινος παρέλυσεν, ἀφ' ἧς ιδίως ἡ πολιτικὴ τὰ πάντα ἐν χερσὶν αὐτῆς συνεκέντρωσεν. Οἱ ἐπιστήμονες ἡμῶν εἰς δύο ἢ πλείοτερα κατανεμηθέντες στρατόπεδα ἐλάχιστα περὶ τὴν καλλιέργειαν τοῦ ἰδίου αὐτῶν κλάδου ἀσχολοῦνται.

καὶ ἕκαστος ἀπὸ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ πολιτικοῦ προστάτου ἀναμένει, ὅπως τὸν περιβάλλῃ διὰ τῆς καθηγητικῆς τηθέου, πεισθεὶς φαίνεται πλέον ὅτι εἰς οὐδὲν ὠφελεῖ ὁ ἐπιστημονικὸς ζήλος καὶ ἡ ἐν τῇ ἐπιστῇμῃ ἱκανότης, ἀφοῦ προστυχὼν μωροπόνηρος χάριν τῆς μακρᾶς αὐτοῦ προσκολήσεως εἰς τὰ μαγειρεῖα τοῦ δεῖνος ἢ δεῖνος πολιτικοῦ ἀρχηγοῦ δύναται νὰ κρατῇ ἐν χερσὶν αὐτοῦ τὴν τύχην τῆς σπουδαιοτάτης τῶν ἀκαδημαϊκῶν ἐδρῶν. Ἡ πνευματικὴ ἐργασία ἐλάχιστα ὑποστηρίζεται ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ τῶν ἄνευ καταλόγων βιβλιοθηκῶν καὶ ἄνευ ὁδηγῶν Μουσείων. Πόσον δὲ χρησίμως διατίθενται ἀλλαχοῦ τὰ εὐεργετικὰ τῶν φιλοπατρίδων κληροδοτήματα ἅς καταδείξῃ καὶ μόνον τοῦτο, ὅτι ἐν "Οξφορδ καὶ Καϊμπριτζ οἱ ἄριστοι τῶν ἐν τῇ διδακτορικῇ δοκιμασίᾳ εὐδοκιμούντων ἀπολαμβάνουσιν ἰσοβίου πολυταλάντου συντάξεως ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς ἀποκλειστικῆς καὶ ἀδιαλείπτου αὐτῶν περὶ τὰ γράμματα ἐνασχολήσεως.

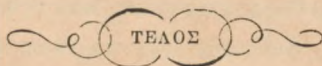
Δὲν ἀγαπᾶται λοιπὸν παρ' ἡμῖν τὸ βιβλίον· καὶ τοῦτο οὐδαμῶς εἶναι πταῖσμα τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν χαρακτῆρος. Ἐκπαίδευσιν γενικὴν, μέθοδον ὀρθήν. Ἴδου τί σπουδαίως ὀφείλομεν νὰ ἐπιδιώξωμεν. Ὑποστήριξιν δὲ τῆς ἀσθενικωτάτης ἡμῶν φιλολογίας, ἥτις ἀναμφιβόλως θὰ παραγάγῃ σωστικώτερα ἀποτελέσματα τῶν ἐκ τῆς ἀχαλινώτου ἡμῶν φαρτρίαστικῆς δημοσιογραφίας.

Ἐπαναλαμβάνομεν δὲ καὶ πάλιν ὅτι μεγίστη ἡ ἐνοποιητικὴ καὶ ἐθνοπλαστικὴ τῆς φιλολογίας καὶ γλώσσης δύναμις. Ἰταλία ἄνευ Δάντε, Γερμανία ἄνευ Σίλλερ δὲν δύνανται νὰ νοηθῶσιν. Δραξώμεθα δὲ τῆς προσφερομένης ἡμῖν εὐκαιρίας, ὅπως ὑπὲρ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς γλώσσης ἡμῶν γενναίως ἐργασθῶμεν. Ἄς μὴ παρίδωμεν τὰς εἰλικρινεῖς συμβουλὰς ἀνδρῶν σοφῶν καὶ εἰλικρινῶν φίλων τῆς

ἡμετέρας πατρίδος. Οἱ ἀκαδημαῖκοι ἡμῶν ἄνδρες ἔχουσιν ὑψιστον καθήκον ὅπως στιβαρᾷ τῇ χειρὶ ἐπιληφθῶσι τοῦ ἔργου. Ἄν δὲ τὸ πολυῖδμον καὶ πολυκάθεδρον ἡμῶν Πανεπιστήμιον ὀκνεῖ, ἃς ἀναλάβωσι τὸ ἔργον οἱ φιλολογικοὶ ἡμῶν καὶ ἐπιστημονικοὶ σύλλογοι καὶ οἱ ἰδιωτεύοντες λόγιοι, κατόπι κοινῆς συνεννοήσεως. Ἡ ἀρτιπαγῆς Ἐπιστημονικὴ ἐταιρεία συγκεκροτημένη ἐκ τῶν κρατίστων παρ' ἡμῖν λογίων ἃς τάξῃ τοῦτο κυριώτατον αὐτῆς σκοπόν. Δὲν δύναται νὰ προσφέρῃ γενναιοτέραν εἰς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ὑπηρεσίαν. Συγκεντροῦσα τὰς καθ' ἕκαστον καὶ σποράδην καταβαλλομένας ἐνεργείας καὶ τὰς τοῦ ἐν Ἀμστερδάμῳ συλλόγου, δίδουσα εἰς ταύτας ὠρισμένην κατεύθυνσιν, συγκαλοῦσα ἐνταῦθα τοὺς κορυφαίους τῶν περὶ τὸ ζήτημα τοῦτο ἐνδιατρίβόντων, θέλει λύσῃ τὸ ζήτημα τῆς ἑλλ. προφορᾶς παρὰ τοῖς ξένοις, συντείνῃ εἰς διάσωσιν τῶν κλασικῶν σπουδῶν ἐν τῇ Δύσει, διεγείρῃ τὴν κοινὴν προσοχὴν ἐπὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ πείσῃ τοὺς Εὐρωπαίους ὅτι δὲν παραμελοῦμεν τὸν ἐμπιστευθέντα ἡμῖν πολύτιμον θησαυρόν, γινώσκομεν δὲ θετικῶς νὰ ἐργαζώμεθα ὑπὲρ τοῦ ἔθνους ἡμῶν. Ἡ κατάργησις τῆς ἐρασμικῆς προφορᾶς καὶ ἡ ἐκ τούτου ἀναγνώρισις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ὡς ζώσης, θέλει ἄρῃ καὶ πάντα ἐν τῷ μέλλοντι κίνδυνον ἐκχυδαΐσμοῦ τῆς γλώσσης ἡμῶν, ὅστις καταλλήλότητος ἐπλάσθη πρὸς ἀπόσβεσιν τῆς ἀληθοῦς φιλολογικῆς παραγωγῆς.

Οἱ ἀντιφρονοῦντες δὲν θέλουσι βεβαίως λείψῃ καὶ ὁ ἀγὼν προαγγέλλεται πεισματῶδης. Ἀνέκαθεν γέγραπται ὅτι τὸ δίκαιον δὲν ἀποσπᾶται ἄνευ ἀγῶνος, διότι περισσὴ ἡ τοῦ κόσμου κακία. Εὐτυχῶς μετ' εὐσταθείας αἰείποτε μάχεται ἡ ἀλήθεια. Ὡς ἐν ταῖς ταυρομαχίαις, μέγας τις ταυρομά-

χος, πρῶτος τις espada τῆς Ἰσπανίας, Φρασκουέλο, Λα-
γαρτίχο, ἡ Μαθανιίνης, μετὰ περιφρονητικοῦ μειδιάματος
καὶ ἐκπληκτούσης γαλήνης ὑποδέχεται τὸν ὑπὸ τῶν ἐπὶ
τῆς ῥάχεως αὐτοῦ ἐμπαγέντων ταινιοφόρων κεντρίων (ban-
derillas) ἐκμανέντα ταῦρον, οὕτω καὶ αὕτη τοὺς λυσσώ-
δεις αὐτῆς πολεμίους δι' ἐνὸς διαξιφισμοῦ ἀποκτείνουσα!
Las banderillas, λοιπόν, las banderillas!

ἩΜΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ

Ἐν σελ. 5 (στίχ. 4) ἀντὶ ταύτη γράφε αὐτῇ. — Ἐν σελ. 8 (στίχ. 23)
ἀντὶ ὑποκαιομένη γρ. ὑπεκκαιομένη. — Ἐν σ. 11 (στ. 10) ἀντὶ εἵμε-
θα γρ. ἤμεθα. — Ἐν σ. 19 (στ. 25) ἀντὶ καὶ πρὸ καὶ μετὰ τὴν ἀπο-
κατάστασιν θὲς καὶ πρὸ τῆς ἀποκαταστάσεως καὶ μετ' αὐτήν. —
Ἐν σ. 21 (στ. 19) ἀντὶ Χατζιδάκης γρ. Χατζηδάκης. — Ἐν σ. 23 (στ.
28) ἀντὶ ἐπ' αὐτῆς γράφε ἐπ' αὐτήν. — Ἐν σ. 30 (στ. 1) ἀντὶ φίλος μου
τις θὲς φίλος τις. — Ἐν σ. 33 (στ. 25) ἀντὶ χάρις.δ' αὐτῷ γρ. χάριν
δ' αὐτοῦ. — Ἐν σ. 41 (στ. 11, ἀντὶ ἐκβαχενθῇ γράφε ἐκβακχενθῇ. —
Ἐν σ. 69 (στ. 30) ἀντὶ ἐπὶ τοὺς ὄμους γρ. ἐπὶ τῶν ὤμων. — Ἐν σ.
10 (στίχ. 17) ἀντὶ ρεότῃτι γρ. ρεότῃτος. — Ἐν σ. 119 (στ. 19) ἀντὶ
διὰ τοῦ κερδῶν, θὲς πρὸς τὸν κερδῶν. — Ἐν σ. 136 (στ. 27) ἀντὶ
πτοῦσι γρ. πτοῶσι. — Ἐν σ. 138 (στ. 20) ἀντὶ ποιεῖτε γρ. ποιεῖσθε.

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

Μετάφρασις μετὰ προλεγομένων καὶ σημειώσεων
τῆς **Ἱστορίας τοῦ Ναυτικοῦ τῶν ἀρχαίων**
Ἑλλήνων τοῦ ναυάρχου, μέλους τῆς Γαλλι-
κῆς Ἀκαδημίας καὶ τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπα-
στημῶν, **Jurien de la Gravière.**

Πωλεῖται παρὰ τῷ ἐκδότῃ κ. Α. Παπαγεωργίου, —
Ὁδὸς Ὀφθαλμιατρείου ἀριθ. 3, — καὶ παρὰ τῷ
κ. Βίλμπεργ, ἀντὶ δραχμῶν **ἑξ.**

Προσεχῶς ἐκδίδεται μετάφρασις τῆς **Ἱστορίας τοῦ**
ὕπὲρ ἀνεξαρτησίας τῶν Ἑλλήνων ἀγῶνος,
κυρίως τοῦ ναυτικοῦ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἀκαδη-
μαϊκοῦ συγγραφέως.

Εὐρίσκεται παρὰ τοῖς κκ. Μπαρτ καὶ Χίρστ καὶ τοῖς
λοιποῖς ἐν Ἀθήναις βιβλιοπώλαις

ΤΙΜΑΤΑΙ ΔΡΑΧ. 3.

ΡΑΔΙΟΓΡΑΦΗΜΑ

ΡΑΔΙΟΤΗΛΕΓΡΑΦΙΚΟΣ ΣΤΑΘΜΟΣ

μὸς καταγωγῆς	Ἐλήφθῃ τῇ	191
μοὶ ἐνδιόμετοι	Ἔργα	M
μὸς προορισμοῦ	Μ—	
μὸς ἀφίξεως	Ὁ παλαιάβων	
Υπηρεσιακαὶ παρατηρήσεις		

Λέξεις..... Ἡμερομην. Ἔργα..... M.

BIBLI
M. Q.

